

Obsah/Contents

Vedecké štúdie/Primary Researches

- Medzinárodné právo, ľudské práva a autonómny [samostatný] právny poriadok Únie: Poznámky k rozhodnutiu Európskeho súdneho dvora vo veci Kadi 3**
International Law, Human Rights and The Union 's Autonomous Legal Order: Notes on The European Court of justice, Desicion in Kadi
Prof. Dr. Stefan Griller
- Modranský horenský rád v kontextu organizace a práva stredoevropských vinohradních hor (2. část) 19**
Modra 's vineyard order in the context of organization and law of vineyard mountains in Central Europe, Capter II
doc. JUDr. Jiří Bílý, PhD., Eq.M.
- Normy a inštitúty všeobecnej časti občianskeho práva (Úvahy de lege ferenda).... 46**
Norms and institutes of the general part of civil law (of the Slovak Republic) (reasoning de lege ferenda) („slovenský“ preklad)
doc. JUDr. Ján Círák, CSc.
- Výskum obetí kriminality na Slovensku 2007 63**
Slovak Crime Victimization Survey 2007
doc. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc., Mgr. Daniela Košecká
- Nepríčetnosť ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť 81**
Insanity as a circumstance for exclusion of criminal responsibility
JUDr. Peter Polák, PhD.

Odborné články/Papers

- Vzdelanie ako verejný statok a nutnosť právnej úpravy jeho financovania zo strany verejnej (štátnej) moci 95**
Education as a public estate and necessity law regulation it 's from the side public authority
doc. JUDr. Ladislav Balko, PhD.
- Základné medzinárodné dokumenty postihu korupcie 112**
Basic International Instruments in Relation to Punishment of Corruption
doc. JUDr. Jaroslav Fenyk, PhD., doc. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

- **Medzinárodná obchodná arbitráž a trestné právo..... 132**
International Commercial Arbitration and Criminal Law
JUDr. Katarína Chovancová, PhD.
- **Podílové spoluvlastníctví a dobré mravy
a jejich vzájemný odraz v současné české judikatuře..... 144**
*Divided co-ownership and good manners
and their mutual reflection in contemporary Czech case law*
Mgr. Michal Králík, PhD.
- **Právna úprava dobrovoľníctva v niektorých európskych štátoch..... 156**
Legal regulations of volunteering in some european (European) states
JUDr. Zuzana Kamenská
- **Odôvodňovanie súdnych rozhodnutí v civilnom konaní,
ako súčasť práva na spravodlivý proces 163**
*Justification of the decision of the court in the civil proceeding,
as a part of right to a fair trial*
JUDr. Alexandra Kotrecová
- **Vývoj a aktuálny stav slovenskej cirkevnej provincie
(v kontexte medzinárodného a cirkevného práva) 172**
*Development and Actual (Current) Situation of (the) Slovak Ecclesiastical
Province (In Context of International and Ecclesiastical Law)*
Mgr. Renáta Jakubčová (Martinková)
- **Ochrana spotrebiteľa pri zásielkovom predaji – harmonizácia teórie
a praxe s požiadavkami ES/EÚ v podmienkach Slovenskej republiky 185**
*Protection of consumers in respect of (in relation to) distant contracts –
harmonization of the theory and praxis (practice) with the requirements
of the EC/EU in the Slovak republic*
Bc. Marcela Tóthová, Bc. Mária Machalcová

Informácie/Informations

- **Simulovaný súdny spor 206**
Mooting
Martin Vojtko, Bruno Štefánik

Recenzie/Reviews

- **Drgonec, J.: Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky.
Šamorín: Heuréka, 2008, strán 251. ISBN: 978-80-89122-48-6 210**
Drgonec, J.: Proceedings at the Constitutional Court of the Slovak Republic
Mgr. Zuzana Kupcová, PhD.

Human Rights Protection Against UN Security Council Resolutions: Remarks on the Kadi Ruling of the European Court of Justice*

Medzinárodné právo, ľudské práva a autonómny [samostatný] právny poriadok Únie: Poznámky k rozhodnutiu Európskeho súdneho dvora vo veci Kadi

Stefan Griller

Key words:

Sanctions against individuals by the UN Security Council – Implementation of UN sanctions by the EU – Kadi and Al Barakaat case – Relation between UN law and EC law – Prevalence of EC human rights obligations over UN law

Kľúčové slová:

Sankcie Bezpečnostného výboru OSN proti jednotlivcom, implementácia sankcií OSN Európskou úniou, prípad Kadi a Al Barakaat, vzťahy medzi právom OSN a právom EÚ, prevaha nariadení Európskych spoločenstiev nad právom OSN

I. Combating Terrorism by the Security Council

A. Relevant Facts

In 1999, the Security Council took action against the continued use of the Afghan territory for the sheltering and training of terrorists. It demanded that the Taliban should turn Usama bin Laden over to the appropriate authorities. In order to ensure compliance with that demand, Resolution 1267 (1999) provides that all the States must 'freeze funds and other financial resources, including funds derived or generated from property owned or controlled directly or indirectly by the Taliban...'. The listing of individuals and entities is decided upon by the Sanctions Committee. It could, from the beginning, also authorise exceptions on a case-by-case basis on the grounds of humanitarian need. During the following years, several amendments to that resolution were enacted. Resolution 1333 (2000) strengthened the sanctions by requesting the States to 'freeze without delay funds and other financial assets of Usama bin Laden and individuals and entities associated with him' as designated by the Sanctions Committee. As from 2002 onwards,

*) Elements of this paper were written during my stay as a Fernand Braudel Fellow at the European University Institute (EUI) in Florence 2007-08. I am grateful for comments I received in the framework of the workshop "Global Constitutionalism: Process and Substance" 17-20 January 2008, in Kandersteg, Switzerland, organized by Anne Peters and Klaus Armingeon. For an extended version of this paper compare S. Griller, International Law, Human Rights and the European Community's Autonomous Legal Order: Notes on the European Court of Justice Decision in *Kadi*, European Constitutional Law Review 4 (2008), 528 – 553.

exceptions from the freezing of funds are available upon request of interested persons, for covering basic expenses, reasonable professional fees, extraordinary expenses and the like, provided that the Sanctions Committee does not oppose or agrees respectively to such exemption. Today some 370 individuals and 110 entities are listed.¹⁾

The EU implemented and continues to implement these sanctions according to the mechanism foreseen in the Treaties by first enacting a Common Position within the Common Foreign and Security Policy (CFSP), and second an EC regulation transposing this measure into Community law.²⁾ An annex to that regulation contains the list of persons and entities affected by the freezing of funds. This list is subject to amendments by the Commission on the basis of determinations by the Security Council or the Sanctions Committee. Both the CFSP measure and the regulation were amended (replaced) according to the developments at UN level within the Security Council.³⁾

Yassin Abdullah Kadi, Ahmed Yusuf, and the Al Barakaat International Foundation filed an action with the Court of First Instance of the European Communities (hereinafter, Court of First Instance or CFI), claiming that the Court should annul the implementing EC regulations which brought them within the scope of the sanctions.⁴⁾ The CFI dismissed these actions. The judgments were appealed against. The European Court of Justice (hereinafter, ECJ) set them aside, annulled the actual version of the implementing Regulation No 881/2002, and reversed the findings of the CFI in many substantive points.⁵⁾

1) See org/sc/committees/1267/consolist.shtml.

2) Common Position 2001/154/CFSP concerning additional restrictive measures against the Taliban and amending Common Position 96/746/CFSP, *OJ* [2001] L 57/1, 27.2.2001; Regulation (EC) No 467/2001 prohibiting the export of certain goods and services to Afghanistan, strengthening the flight ban and extending the freeze of funds and other financial resources in respect of the Taliban of Afghanistan, and repealing Regulation No 337/2000, *OJ* [2001] L 67/1, 9.3.2001 (adopted on the basis of Articles 60 and 301 TEC); as amended inter alia by Regulation (EC) No 2199/2001, *OJ* [2001] L 295/16, 13.11.2001.

3) See especially Common Position 2002/402/CFSP concerning restrictive measures against Usama bin Laden, members of the Al-Qaeda organisation and the Taliban and other individuals, groups, undertakings and entities associated with them and repealing Common Positions 96/746, 1999/727, 2001/154 and 2001/771/CFSP, *OJ* [2002] L 139/4, 29.5.2002; as amended by Common Position 2003/140/CFSP, *OJ* 2003 L 53, p. 62. Regulation (EC) No 881/2002 imposing certain specific restrictive measures directed against certain persons and entities associated with Usama bin Laden, the Al-Qaeda network and the Taliban, and repealing Council Regulation (EC) No 467/2001, *OJ* [2002] L 139/9, 29.5.2002; as amended, e.g., by Regulation (EC) No 561/2003, *OJ* [2003] L 82/1, 29.3.2003; and Regulation (EC) No 866/2003, *OJ* [2003] L 124/19, 20.5.2003.

4) CFI 21 September 2005, Case T-306/01, *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission* (hereinafter, *Yusuf* case). Almost identical is CFI 21 September 2005, Case T-315/01, *Kadi v Council and Commission* (hereinafter, *Kadi* case). The quotations in the above text are taken from the *Yusuf* case. However, the wording in *Kadi* is almost identical.

Compare also the subsequent judgments of the CFI: especially CFI 12 July 2006, Case T-49/04, *Hassan v Council and Commission*; CFI 12 July 2006, Case T-253/02, *Ayadi v Council*; CFI 31 January 2007, Case T-362/04, *Minin v Commission*.

5) ECJ 3 September 2008, Cases C-402/05 P and C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation* (hereinafter, *Kadi and Al Barakaat International* case).

B. Judgments of the European Courts

1. Court of First Instance

From the alleged grounds for annulment – the lack of competence to enact the regulations, the abuse of the legal form⁶⁾ of the regulation and the violation of fundamental rights – only the third shall be addressed further here. It involves the crucial issue of the relationship between EC law and UN law, including the standards and the reach of human rights protection under general international law.

The applicants maintained that the contested regulation infringed their fundamental rights, in particular their right to property, the right to a fair hearing, and the right to an effective judicial remedy, as guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR).

The CFI expressed on the relationship between UN law and Member States' law, including EC law. It held that from 'the standpoint of international law, the obligations of the Member States of the United Nations under the Charter of the United Nations clearly prevail over every other obligation of domestic law or of international treaty law including, for those of them that are members of the Council of Europe, their obligations under the ECHR and, for those that are also members of the Community, their obligations under the EC Treaty.'⁷⁾ In this respect, the Court mainly referred to Article 103 of the UN-Charter which provides that, in 'the event of a conflict between the obligations of the Members of the United Nations under the present Charter and their obligations under any other international agreement, their obligations under the present Charter shall prevail', and it extended this consequence to resolutions of the Security Council.⁸⁾ The Court saw an obligation to set aside conflicting "internal" law: '... Member States may, and indeed must, leave unapplied any provision of Community law, whether a provision of primary law or a general principle of that law, that raises any impediment to the proper performance of their obligations under the Charter of the United Nations.'⁹⁾

Furthermore, and on the grounds that not only the EC Member States, but also the EC as such must be considered to be bound by the obligations under the Charter,¹⁰⁾ the Court principally denied its own power of judicial review *vis-à-vis* resolutions of the Security Council.¹¹⁾

The Court made only one exception: it felt empowered to check, indirectly, the lawfulness of the resolutions of the Security Council with regard to *jus cogens*, 'understood as a body of higher rules of public international law binding on all subjects of international law, including the bodies of the United Nations, and from which no derogation is possible.'¹²⁾ Consequently, resolutions of the Security Council must observe the fundamental

6) Suffice it to state that both claims were dismissed, even if partly on very much differing grounds – compare in this respect *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 121–247.

7) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 231.

8) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 233 et seq.

9) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 240.

10) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at paras. 242 et seqq.

11) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at paras. 263 et seqq.

12) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 277.

peremptory provisions of *jus cogens*. 'If they fail to do so, however improbable that may be, they would bind neither the Member States of the United Nations nor, in consequence, the Community.'¹³⁾

It is interesting and important to note that the CFI made a sharp distinction between those cases where the Community institutions merely transpose into Community law resolutions of the Security Council – like in the *Yusuf* and the *Kadi* cases –, and instances where the Security Council resolution leaves the identification of individuals who are to be subjected to sanctions, and also the procedural requirements for such action, to the Member States.¹⁴⁾ In the latter cases, the CFI insisted on the application of human rights protection standards as enshrined in EC law. In the *Modjahedines* case, the Court did not hesitate to annul a decision for the lack of a sufficient statement of reasons and the violation of the applicant's right to a fair hearing, but also because the Court was – due to the lack of sufficient information – not, even at the end of the procedure, in a position to review the lawfulness of that decision.

2. European Court of Justice

Also the ECJ expressed on the principles governing the relationship between the international legal order – including UN law – and the Community legal order. However, it arrived at markedly differing conclusions, and found that the CFI had erred in law when it held that a regulation designed to give effect to UN Security Council resolutions must enjoy immunity from jurisdiction so far as concerns its internal lawfulness save with regard to its compatibility with the norms of *jus cogens*.¹⁵⁾ By contrast, it found 'that the Community judicature must, ..., ensure the review, in principle the full review, of the lawfulness of all Community acts in the light of the fundamental rights forming an integral part of the general principles of Community law, including review of Community measures which, like the contested regulation, are designed to give effect to the resolutions adopted by the Security Council under Chapter VII of the Charter of the United Nations.'¹⁶⁾

Several fundamental considerations led to this result. The ECJ held that 'the obligations imposed by an international agreement cannot have the effect of prejudicing the constitutional principles of the EC Treaty, which include the principle that all Community acts must respect fundamental rights',¹⁷⁾ and made a sharp distinction between eventual effects within the Community and within the international legal order, by stressing that reviewing a Community regulation would not at the same time include reviewing the lawfulness of the UN resolution. Even denying the lawfulness of the Community measure, the Court concluded, 'would not entail any challenge to the primacy of that resolution in international law'.¹⁸⁾

Three grounds of diverse quality determined the Court: that the Community is based on the *rule of law* which includes the review of any act adopted, that the *autonomy of the community legal order* is ensured by virtue of the exclusive jurisdiction of the Court, and

13) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 281.

14) CFI 12 December 2006, Case T-228/02, *Organisation des Modjahedines du peuple d'Iran v Council* (hereinafter, *Modjahedines* case), at paras. 100 et seqq.

15) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, para. 327.

16) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, para. 326.

17) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, para. 285.

18) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, para. 288.

that *fundamental rights form an integral part of the general principles of law* whose observance the Court ensures.¹⁹⁾

The ECJ at the same time considered the consequences of the respect of international law in general and obligations resulting from the UN-Charter in particular. Apparently the Court accepted such obligation of the Community at least in principle.²⁰⁾ Nevertheless, it resolved the resulting tension clearly in favour of the Community legal order, mainly by pointing to the fact that the Charter of the UN leaves the members 'the free choice among the various possible models for transposition of those resolutions into their domestic legal order'.²¹⁾ The Court concludes that this would at the same time allow for judicial review of the 'internal lawfulness' of the contested regulation.

Moreover, the ECJ also dealt with the contention that it should refrain from reviewing the lawfulness of the contested regulation, having regard to the re-examination procedure within the UN legal system.²²⁾ In this respect the Court not only observed that the most recent improvements at UN level could not be taken into account given that they had been adopted after the contested regulation. Even the refurbished system, the Court noted, could not give rise to immunity from jurisdiction within the Community. For this re-examination procedure 'does not offer the guarantees of judicial protection', given that it is 'still in essence diplomatic and intergovernmental', that the decisions by the Committee at UN level are taken by consensus, thereby giving each member a veto right, that an applicant would only be represented indirectly through the respective government, and that the Sanctions Committee is not, in a sufficient manner, required to communicate reasons and evidence.

On the basis of this reconstruction of the relationship between international, in particular UN law and Community law ('in principle the full review'), it was comparatively simple for the ECJ to arrive at the verdict that the contested regulation violated several fundamental rights.

First, the court found a violation of the right to be heard and the right to effective judicial review.²³⁾ It reconfirmed previous jurisprudence that the principle of effective judicial protection requires communicating the grounds for being included in the list of targeted persons, in order to enable those persons to bring an action. The Court confirmed the CFI's finding that both communicating the grounds and hearing the appellants prior to the *first* listing was not required given that it would jeopardise the effectiveness of the freezing of funds, and it even conceded that, in the fight against terrorism, overriding considerations such as safety might militate against the communication of certain matters and against being heard. However, the ECJ stressed the need to reconcile such legitimate security concerns with the need to accord the individual a sufficient measure of procedural justice. The lack of any communication on the evidence against the appellants violated the right to be heard, and, given that they consequently were unable to defend their rights with regard to that evidence, and that also the Court was unable to review the lawfulness, also the right to an effective legal remedy.

19) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 281–284; compare also paras. 316 et seq.

20) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 291–297, esp. at para. 296.

21) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 298.

22) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 318–326.

23) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 334–353.

Second, the ECJ found a violation of the right to respect for property.²⁴⁾ It reiterated previous jurisprudence that this right is not absolute and may be restricted, and added that the fight against terrorism can be regarded as a legitimate goal. However, the Court equally stressed that the applicable procedures must afford a reasonable opportunity of putting the case to the competent authorities. It observed that the contested regulation was adopted without furnishing any such guarantee. As a result, the restriction at issue was unjustified.

Consequently, the ECJ nullified the contested regulation. However, in order to prevent seriously and irreversibly prejudicing the effectiveness of the measure and to allow for re-examination, the Court ordered the regulation to be maintained for a period not exceeding three months.

II. Remarks on the Recent Jurisprudence

A. Introduction

Both the judgments of the CFI and that of the ECJ are landmark decisions on the relationship between Community law and international law,²⁵⁾ on fundamental rights protection under international law, and on the proportionality of measures taken in the course of the fight against terrorism. The CFI made a very cautious effort in balancing EU internal standards of fundamental rights protection against respecting obligations flowing from UN law. By contrast, the ECJ reversed the most important findings of the CFI and established a fully-fledged, yet indirect fundamental rights control vis-à-vis Security Council resolutions, at least “in principle”.

The rulings include several far-reaching contentions which are anything but uncontroversial.²⁶⁾ Only the most important of these shall be addressed in turn in the following.

B. The Relation Between UN Law and EC Law

According to the CFI, the legal effect of UN law follows the ideal of radical monism.²⁷⁾ This is true for both the Member States' legal orders and for the Community legal order. UN law would prevail over Member States' and over Community law which must not be applied in cases of conflict. This amounts or at least comes near to direct effect and supremacy of UN law, very similar to what is known from the relation between EC law and

24) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 354–370.

25) In this respect in general, compare only P. Eeckhout, *External Relations of the European Union* (Oxford, Oxford University Press, 2004), esp. 274 et seq., with further references.

26) For a – positive – appraisal of the CFI judgments in the cases *Yusuf* and *Kadi* see the comments by C. Tomuschat, ‘Case T-306/01, Ahmed Ali Yusuf and Al Barakaat International Foundation v. Council and Commission; Case T-315/01, Yassin Abdullah Kadi v. Council and Commission’ 43 *Common Market Law Review* (2006) p. 537. Critique can be found in P. Eeckhout, ‘Community Terrorism Listings Fundamental rights, and UN Security Council Resolutions’ 3 *European Constitutional Law Review* (2007) p. 183.

For a first – and positive – appraisal of the ECJ's judgment compare Ch. Ohler, *Gemeinschaftsrechtlicher Rechtsschutz gegen personengerichtete Sanktionen des UN-Sicherheitsrats*, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht* 20/2008, 630 – 633.

27) Compare for the theoretical dimension of the issue in the text *infra* after n. **Chyba! Záložka nie je definovaná..**

national law. And indeed this is what the Court did: it set aside, at least partly, Article 230 TEC, which would, under normal circumstances, provide for full review of EC regulations.

Primacy in this sense is presented as directly flowing from the UN-Charter. However, the Charter does not require such effects. It is true that according to Article 103 UN-Charter obligations under the Charter shall prevail in the event of a conflict with obligations under any other international agreement. However, this is an obligation for UN-members to bring their international commitments and their legal orders in conformity with obligations under the Charter. Direct effect and supremacy as developed within the EU legal order is different insofar as it includes immediate effects within the domestic legal order.

The ECJ seems to have in principle accepted the starting point of the CFI,²⁸⁾ namely that the Community in principle is bound by UN law even without being a member to that organisation. Even if this is not expressly spelt out it follows from the ECJ's language generally accepting the binding nature of UN law and its deliberations to reconcile that with constitutional requirements flowing from EC law.²⁹⁾

But from this point onwards, the ECJ took a different avenue. Most striking is the strict separation between Community and UN law.³⁰⁾ This is done by making a sharp distinction on the one hand between the 'autonomous' Community legal order,³¹⁾ and on the other hand obligations flowing from resolutions of the Security Council. It is even contended that striking down an implementing Community measure 'would not entail any challenge to the primacy of that resolution in international law'.³²⁾

However, this would only be true if the Member States would remain fully bound by these resolutions, and at the same time free to implement them under Community law. However, this is certainly not the case given that the restrictive measures required would affect the freedoms of the internal market, and therefore would equally come under the fundamental rights scrutiny of the ECJ.³³⁾ Also the alternative: amending primary law in favour of implementing and enforcing Security Council resolutions irrespective of any fundamental rights violations is certainly not advocated for by the ECJ. As a result, this *is a clear challenge* of the binding force of such resolutions. Neither the Community nor the Member States are entitled to perform the measures required by such resolutions if this would entail a violation of fundamental rights as guaranteed within the 'autonomous' Community legal system. It is true that the UN-Charter leaves free choice on how to transpose resolutions into the domestic legal order.³⁴⁾ However, contrary to the suggestion of

28) Compare supra n. 10. The CFI convincingly referred, by analogy, to ECJ, 12 December 1972, Case 21-24/72, *International Fruit*, paras. 10–18, where the ECJ held that the Community was bound by obligations flowing from the GATT which all members had been parties to before founding the Community.

29) *Kadi and Al Barakaat International*, supra 5, esp. para. 296, but also paras. 285, 288, 300–309.

30) This was prepared esp. by AG Poiares Maduro, 16 January 2008, Case C-402/05 P, *Yassin Abdullah Kadi* (hereinafter, *Kadi* case), para. 21 et seq., and esp. para. 39 of the Opinion; in the same vein AG Poiares Maduro, 23 January 2008, Case C-415/05 P, *Al Barakaat International Foundation* (hereinafter, *Al Barakaat* case).

31) *Kadi and Al Barakaat International*, supra 5, paras. 282, 316 et seq.

32) Compare supra n. 18.

33) This is rightly stressed by AG Poiares Maduro, *Kadi* case, supra 30, para. 30 of the Opinion. A different view can be found in Eeckhout, 2007, supra 26. at p. 191 et seq.

34) *Kadi and Al Barakaat International*, supra 5, para. 298.

the ECJ, this does not help if Community law categorically impedes transposing measures in violation of fundamental rights.

In essence, while stressing the autonomy of the Community legal system internally serves — through supremacy and direct effect — the preservation of a higher derogatory rank vis-à-vis national law, externally it serves reducing the binding force of international obligations: within the Community they may only be implemented and enforced if properly authorised by the Community legal system. A violation of ‘constitutional principles’,³⁵⁾ in particular the respect of fundamental rights, is not allowed. This is reinforced by the novel finding that even transitional derogations, especially under Article 307 EC, are not acceptable regarding the principles of liberty, democracy and respect for human rights and fundamental freedoms.³⁶⁾

C. Human Rights Obligations at UN and EC Level

The CFI in effect reduced the human rights obligations of the UN in general and the Security Council specifically to the body of *jus cogens*.³⁷⁾ Human rights violations outside the body of *jus cogens* would not be reviewable. It might remain possible claiming that the obligations of the Security Council would go beyond that and comprise human rights guarantees other than those included in *jus cogens*. However, in this regard they would not be enforceable. *Jus cogens*, by contrast, could be enforced by the member states by disregarding the binding force of such resolutions for their jurisdiction. They could be declared null and void within the respective legal order.

The CFI did not provide any reason for this limitation to the body of *jus cogens*. The impression arises that this has to do with the Court’s effort to preserve the ‘political prerogative’ for the Security Council: ‘... determining what constitutes a threat to international peace and security and the measures required to maintain or re-establish them is the responsibility of the Security Council alone and, as such, escapes the jurisdiction of national or Community authorities and courts, ...’³⁸⁾ Even stronger is the expression that checking the appropriateness and proportionality of Security Council measures would result in ‘trespassing on the Security Council’s prerogatives under Chapter VII of the Charter of the United Nations in relation to determining, first, whether there exists a threat to international peace and security and, second, the appropriate measures for confronting or

35) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, para. 285.

36) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, paras. 301–304. Less surprising is that ‘primacy’ of international agreements including UN law according to Article 300 (7) ECT could never extend to primary law, of which fundamental rights form part; compare paras. 305–309.

37) Furthermore, the content of *jus cogens* remains unclear. In *Yusuf* case (*supra* n. 4) the CFI considered aspects of the right to property, the right to a fair hearing, and the right to judicial remedy. In *Hassan v Council and Commission* (*supra* n. 4, at para. 127) it referred to the Universal Declaration of Human Rights, in order to contemplate on a possible right to respect for private and family life and a right to a reputation: ‘Even if the right to respect for private and family life and the right to a reputation may be regarded as falling within the ambit of the rules of *jus cogens* relating to the protection of the fundamental rights of the human person, only arbitrary interference with the exercise of those rights could be considered to be contrary to those rules (on this point, see Article 12 of the Universal Declaration of Human Rights, which states that “[n]o one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation”).’

38) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 270; see also at para. 280.

settling such a threat. Moreover, the question whether an individual or organisation poses a threat to international peace and security, like the question of what measures must be adopted vis-à-vis the persons concerned in order to frustrate that threat, entails a political assessment and value judgments which in principle fall within the exclusive competence of the authority to which the international community has entrusted primary responsibility for the maintenance of international peace and security.³⁹⁾

It is submitted that the CFI confounded two issues: first, there is the decision on whether or not there is a threat to international peace and security and how to respond to it. This is certainly a “political” decision not to be taken by judicial organs. Second, however, the respect for the “constitutional” limits set to that political decision is a matter which, by contrast, typically is charged to courts; and it includes the enforcement of the respect of human rights obligations. By reducing its scrutiny vis-à-vis the Security Council to *jus cogens* the CFI reduced the scope of possible conflict. This might be seen as a specific European version of a “political question doctrine” without the CFI revealing that.⁴⁰⁾ However, exempting Security Council resolutions in such a far-reaching manner from human rights control hardly is reconcilable with the respective obligations not only incumbent on UN member states but also on the UN itself.

There are several other issues which shall not be deepened here. Of crucial importance is the role of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Should the ECHR apply its “low key” approach towards the scrutiny of legal obligations resulting from EC law⁴¹⁾ also in the absence of proper scrutiny by the European courts, no protection would be available. Should the ECHR, as one would expect, insist on its full competence in cases where the Community courts waive their responsibility,⁴²⁾ another conflict would arise: that between obligations flowing from the ECHR and those allegedly flowing from resolutions of the Security Council.

The ECJ, by contrast, remains entirely silent on the human rights standards which might be binding on the Security Council. This is made possible by the referred strict yet

39) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 339.

40) The issue is rightly raised by AG Poiares Maduro, *Kadi* case, *supra* 30, paras. 33 et seq. of the Opinion.

41) ECtHR 30 June 2005, Application No. 45036/98, *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v Ireland*: State action taken in compliance with ‘obligations flowing from its membership of an international organisation to which it has transferred part of its sovereignty’ (para. 154) is justified ‘as long as the relevant organisation is considered to protect fundamental rights, as regards both the substantive guarantees offered and the mechanisms controlling their observance, in a manner which can be considered at least equivalent to that for which the Convention provides.’ (para. 155) ‘If such equivalent protection is considered to be provided by the organisation, the presumption will be that a State has not departed from the requirements of the Convention when it does no more than implement legal obligations flowing from its membership of the organisation.’ (para. 156)

42) *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v Ireland* (*supra* n. 41, at para. 156): ‘However, any such presumption can be rebutted if, in the circumstances of a particular case, it is considered that the protection of Convention rights was manifestly deficient. In such cases, the interest of international co-operation would be outweighed by the Convention’s role as a “constitutional instrument of European public order” in the field of human rights.’ Such consequence could only be avoided if the ECHR would follow the CFI’s reading of Article 103 UN-Charter which would then imply to disregard from the guarantees of the ECHR. This can hardly be expected. And it would not appear to be well founded legally either.

problematic distinction between the two legal orders: international law, particularly obligations flowing from the UN-Charter, and Community law. On these grounds, and unlike as for the CFI, there was no urgent need to reconcile eventual tensions or solve contradictions between the two. Instead, the Court ‘fully’ reviewed the implementing regulation against the fundamental rights protection standards of EC law, and held that it violated the appellants right to be heard, the principle of effective judicial protection, and the right to respect for property.

In this context the ECJ clearly rebutted the idea that the fight against terrorism could justify every derogation from fundamental rights standards. Instead the Court was eager to balance on the one hand the need to restrict fundamental rights in order to enable efficient measures, and on the other hand the requirement to keep such restrictions proportionate.⁴³⁾ It conceded that under the circumstances the Community authorities were not required to communicate the grounds for the contested measures before they were taken *for the first time*.⁴⁴⁾ It even conceded that in the fight against terrorism, overriding considerations to do with safety or the conduct of the international relations might justify the lack of communication in *certain matters* and, correspondingly, even a lack of being heard.⁴⁵⁾ However, the total absence of efficient remedies could not be justified. Based on the premises mentioned this is convincing.

III. Alternative Solutions

A. Introduction

The *Yusuf* and the *Kadi* case and the related jurisprudence brought – once again – to surface the need to reconcile the tensions between the prevalence of UN law, the unclear standards of human rights protection *vis-à-vis* “secondary UN legislation”, and the standards of human rights protection within the EU. These questions are neither new nor singular with regard to UN law. To a certain extent they are similar to the well-known tension in Europe, on the one hand between constitutional human rights guarantees of the EU member states and the jurisprudence of the ECJ, and on the other hand between the guarantees of the ECHR and EC law.

Not all important aspects were explicitly addressed in the judgments at issue. Some shall be mentioned in the following.

B. Minimum Standards?

A radical departure from the premises both of the CFI and the ECJ would be to look at human rights standards incumbent on the Security Council – be they limited to *jus cogens* or not – as minimum standards. As a consequence it would be entirely justified if UN members would apply stricter standards. This would amount to sort of analogy to Article 60 ECHR. It includes a guarantee for Member States that their “domestic” level of protection would not be restricted or adversely affected.

While such reading is indisputable regarding the ECHR, things are different here. If the minimum standard approach would be applied to Security Council resolutions,

43) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 344.

44) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 338.

45) *Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission*, *supra* 4, at para. 342; see also para. 374.

member states would be entitled to disregard them arguing that they would violate their internal standards of protection. At least for EU member states this would be the inevitable consequence on the grounds of the well founded contention 'that the mechanism established to protect the human rights of persons targeted individually by the Security Council does not live up to legitimate expectations.'⁴⁶⁾

However, there is no safeguard provision comparable to Article 60 ECHR included in the UN-Charter. Furthermore, such guarantee might be quite natural within a framework like that of the ECHR which guarantees human rights standards without at the same time providing for the law-making of a "common legislator". It is highly problematic in an environment where any such guarantee might compromise the uniform application of the common body of law, and even the authorisation to enact secondary law as such. This is well known within the EU: The ECJ never accepted respective reservations on the side of the member states.⁴⁷⁾ Arguably, the problem is not so very much different from eventually jeopardizing the authority of the Security Council. For these reasons, the first alternative does not appear to be available.

■ C. "Solange" – test?

Another alternative would be to transpose the well-known "Solange"-test to the relationship between EC law and Security Council resolutions.⁴⁸⁾ This test has been applied in the past to both the relationship between national human rights guarantees and EC law – mainly by the German Constitutional Court (*Bundesverfassungsgerichtshof*, hereinafter *BVerfG*) –, and the relationship between the guarantees of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and EC law – by the ECHR.

On the grounds of this approach and in its more recent jurisprudence the German Constitutional Court ⁴⁹⁾ refrains from a detailed fundamental rights scrutiny of secondary

46) Tomuschat, *supra* n. 26, at p. 551.

47) ECJ 17 December 1970, Case C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, at para. 3 (see also ECJ 13 December 1979, Case C-44/79 *Liselotte Hauer v Land Rheinland-Pfalz*, at para. 14): 'Recourse to the legal rules or concepts of national law in order to judge the validity of measures adopted by the institutions of the Community would have an adverse effect on the uniformity and efficacy of Community law. [...] [T]he law stemming from the Treaty, an independent source of law, cannot because of its very nature be overridden by rules of national law, however framed, without being deprived of its character as Community law and without the legal basis of the Community itself being called into question. Therefore the validity of a Community measure or its effect within a Member State cannot be affected by allegations that it runs counter to either fundamental rights as formulated by the constitution of that State or the principles of a national constitutional structure.'

Therefore, it cannot be expected either that the ECJ would accept reading Article 53 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union differently.

48) In this vein Eeckhout, *supra* n. 26.

49) See especially *Solange I* (BVerfG 29 May 1974, Case BvL 52/71, BVerfGE 37, 271, esp. at 285); *Solange II* (BVerfG 22 October 1984, Case 2 BvR 197/83, BVerfGE 73, 339, esp. at 383 et seq.); *Banana judgment* (BVerfG 7 June 2000, Case 2 BvL 1/97, BVerfGE 102, 147). This jurisprudence is not overturned by BVerfG 18 July 2005, Case 2 BvR 2236/04, BVerfGE 113, 273, esp. paras. 74 et seqq. and 81 et seqq. http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20050718_2bvr223604en.html. The Constitutional Court annulled the German law for violating constitutional guarantees, the preservation of which could have been brought in line with the European framework decision at issue.

Community law. Reconfirming its Maastricht-judgment⁵⁰⁾ the *BVerfG* stresses that it 'guarantees by its jurisdiction in a relationship of co-operation with the European Court that an effective protection of basic rights for the inhabitants of Germany will also generally be maintained as against the sovereign powers of the Communities and will be accorded in the same respect as the protection of basic rights required unconditionally by the Constitution and' [...] [that it] 'provides a general safeguard of the essential content of the basic rights. The Court thus guarantees this essential content as against the sovereign powers of the Community as well.'⁵¹⁾ ... The constitutional requirements as identified in BVerfGE 73, 339 (340, 387) [Solange II] are met, as long as the jurisprudence of the ECJ *in general* ensures an effective protection of fundamental rights against the sovereign powers of the Community, which is in its substance comparable to the indispensable standards of the GG and provides a general safeguard of the core guarantees of the basic rights'⁵²⁾ [emphasis added]. The situation is similar in other EU member states, e.g., in Italy.⁵³⁾

In turn, also the stance taken by the ECHR regarding the relationship between the guarantees of the European Convention and EC law is similar.⁵⁴⁾ The ECHR refrains from detailed scrutiny as long as 'the relevant organisation', and the EC specifically, protects fundamental rights in a manner which can be considered 'at least equivalent' to the Convention. The Court continues: 'By "equivalent" the Court means "comparable": any requirement that the organisation's protection be "identical" could run counter to the interest of international co-operation pursued.'⁵⁵⁾

In substance, this test reflects the argument that insisting on standards of protection which would be identical to the internal protection level would fundamentally undermine international co-operation in general. If every state or international organisation respectively, would make the respect for its internal standards a condition for the conclusion of an agreement, no such agreement would ever be possible. This is more than an abstract consideration. It is an argument of contextual interpretation of the respective legal instruments, be it national constitutions or international agreements like the European Convention. Given that they allow for international co-operation calls for discarding the "strong version" that identical protection would be required. Otherwise integration clauses would be deprived of their substance. Arguably this is included in the ECHR's dictum that insisting on identical protection would 'run counter to the interest of international co-operation.'⁵⁶⁾

The "Solange"-test is performed on the grounds of the "integrated legal order". It amounts to teleologically reducing the human rights guarantees as enshrined in the "domestic legal order" for the sake of international co-operation. *Prima vista*, however, such

50) BVerfG 12 October 1993, Case 2 BvR 2134, 2159/92, BVerfGE 89, 155.

51) The English version of the first part of the citation is taken from '*Brunner v The European Union Treaty*' 1 *Common Market Law Reports* (1994) p. 57 at p. 79.

52) Banana Judgment, *supra* 49; the author's own translation of the second part.

53) For an evaluation compare M. Cartabia, 'The Italian Constitutional Court and the Relationship Between the Italian legal system and the European Union', in A.-M. Slaughter et al. (eds.), *The European Court and National Courts* (Oxford, Hart Publishing, 1998) p. 133.

54) See *supra* n. 41 and n. 42.

55) See *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v Ireland*, *supra* n. 41, at para. 155.

solution might still conflict with the Vienna Convention on the Law of Treaties which explicitly rules out that a party might 'invoke the provisions of its internal law as justification for its failure to perform a treaty'.⁵⁷⁾ Therefore, it is at least advisable to go a step further and ask to what extent such a test could be in conformity with UN law.

D. UN Standards and the Lacuna of Judicial Review

1. Jus Cogens or More?

Any effort to reconcile human rights obligations of the Security Council and diverging member states obligations flowing from international treaties or their constitutions respectively, has to keep several issues apart.

First, human rights have to be qualified as limits to secondary law making *within* the United Nations, binding also on the Security Council. This result is not compromised by the fact that the standards and the scope of protection are still highly unclear. On the grounds of the UN-Charter it is, however, not necessary – and most probably also not possible – to infer the standards of protection from a common tradition of the Member States, similarly as within the European Union,⁵⁸⁾ and also within the Council of Europe on the basis of the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.⁵⁹⁾ Within the UN, the challenge is to interpret and concretise especially Articles 55 and 56 UN-Charter. This is a standard which is common to all UN members, and it is more than a minimum standard. Given the ambiguity of the UN-Charter's text, concretisation is foremost a task of the UN organs. While this is anything but easy, one might be on the safe side concluding that no indication points into the direction that there could be a reduction to the body of *jus cogens*, whatever its precise meaning would be. Such a reading would not only be irreconcilable with the undisputed weight the Charter assigns to human rights protection.⁶⁰⁾ It would also produce an inconsistent disparity between the obligations of UN members – clearly going beyond the minimum standard of *jus cogens* – and the UN itself.

2. Enforcing the Limits

Second, and whatever the standards of protection might be, what has to be discerned is the issue of possible consequences in cases of violations of those standards. This goes beyond the – equally important – fact that the availability of judicial remedies is in itself guaranteed by human rights. However, there is the separate issue of how to deal with violations of international law in the course of decision taking by international organs.⁶¹⁾ The prevailing view in the academic debate differentiates between two situations: Whenever a mandatory judicial dispute settlement mechanism including the competence to

56) Ibid.

57) Art. 27 Vienna Convention on the Law of Treaties.

58) Art. 6 para. 2 TEU.

59) E.g., ECtHR 7 Dec 1976, *Handyside v The United Kingdom*, Application No. 5493/72, at para. 49, with regard to Art. 10 para. 2 of the Convention: it held there is no unlimited power of appreciation for the Contracting States, but it is instead the Court which gives the final ruling. 'The domestic margin of appreciation thus goes hand in hand with a European supervision.'

60) H. Lauterpacht, *International Law and Human Rights* (New York, Frederic Praeger, 1950) p. 145 et seqq. forcefully elaborates on the significance of the Charter with regard to human rights protection. Compare in this context, amongst others, also I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 6th edn. (Oxford, Oxford University Press, 2003) p. 532, and A. Cassese, *International Law*, 2nd edn. (Oxford, Oxford University Press, 2005) p. 377 et seqq.

decide on the legality of enacted measures is established, the parties to the dispute are being bound by such decision. Within such a system, a decision taken by a body under international law produces legal effects, but can be challenged before the respective judicial instances. Even flawed measures eventually will have to be accepted, according to the settlement of the dispute. If, by contrast, no such mandatory judicial review is established, flawed measures may be judged upon by the addressees, including eventual rejection or disregard. Ultimately, this includes the option to qualify such flawed measure as null and void, regarding the consequences within the legal order of the respective member. In this case, enforcement of the limits of decision taking is decentralised. As a consequence, diverging views on the details of these limits cannot be excluded. There is no good reason available why it this should be limited to a violation of *jus cogens*.

This contrasts sharply with the apparent view of the CFI,⁶²⁾ but goes well together with the ECJ's judgment.

3. Consequences

On the grounds of these premises, the evaluation of the "terrorist cases" diverges from the findings of the CFI, and converges with those of the ECJ.

First, if we admit that the standards of scrutiny also under UN law go beyond *jus cogens*, the mechanism of listing and de-listing individuals cannot be brought into conformity with elementary requirements of fair hearing and judicial review, even today.

It was already mentioned that, not the least as a reaction to the critique against the deficiencies of the protection of individuals, the Security Council inserted review mechanisms into targeted sanctions making sure that petitioners can bring their case before the Sanctions Committee which would then decide upon eventual de-listing. As mentioned, this happened with regard to the sanctions against the Taliban and Usama bin Laden and his allies, but also in other cases.⁶³⁾ In 2006, the Security Council generalized this approach and adopted a resolution on a "de-listing procedure" which is principally to be applied in all cases including sanctions against individuals.⁶⁴⁾ A focal point to receive de-listing requests was established within the secretariat. Petitioners seeking de-listing can file their request either directly with the focal point or with their state of residence or citizenship. The Sanctions Committee is to decide upon such requests. It decides, however, by consensus, following a certain mechanism both for listing and also for de-listing individuals being the target of sanctions like travel bans or freezing of assets.⁶⁵⁾ The Committee reviews the list every three months on a case-by-case basis. If after one month after a respective initiative, no committee member recommends de-listing, the request shall be deemed rejected. To give one example: Over the years, the "Al-Qaida and Taliban

61) Compare for the following: S. Griller, *Die Übertragung von Hoheitsrechten auf zwischenstaatliche Einrichtungen* (Wien, Springer, 1989), at p. 449 et seq.

62) Outside the scope of *jus cogens*, the CFI appears to advocate the impossibility of challenging illegal measures adopted by international organs and the Security Council specifically. Such measures would consequently remain exempt from any judicial review. This is different regarding *jus cogens*. Here, the Court obviously shares the view presented above; otherwise it could not feel entitled to scrutinise Security Council resolutions with the possible consequence of declaring them illegal and prohibiting their enforcement. Unfortunately, the CFI does not explain this difference.

63) E.g., in the case of sanctions against Liberia: Security Council Resolutions S/RES/1521 (2003) of 22 December 2003 and 1532 (2004) of 12 March 2004.

This played a certain role in dealing with a complaint against being listed by the Sanctions Committee: See *Minin v Commission*, supra n. 4, esp. paras. 100 et seq.

64) Security Council Resolution S/RES/1730 (2006) of 19 December 2006.

Sanctions Committee⁶⁶⁾ de-listed 11 individuals and 24 entities, among them Mr Yusuf (in August 2006), but not Mr Kadi.

While this mechanism certainly brings about progress compared to the previous absence of any review, it has to be said that what was established is clearly a political procedure including a veto right against delisting for every Security Council member. This is very different if compared to judicial review, guarantees of fair trial being absent. This is what finally determined the verdict of the ECJ,⁶⁷⁾ contrasting to that of the CFI.

Second, in the absence of a mandatory judicial review system at UN level,⁶⁸⁾ Member States' courts appear to be entitled to judge upon the legality of Security Council resolutions. While this would, as a matter of principle, not allow encroachments on the political dimension of the decision to adopt sanctions, it would, by contrast, not entirely exclude enforcing human rights obligations vis-à-vis the Security Council. Given the vagueness of the respective guarantees, such scrutiny might overlap with human rights standards which would be applicable within the "domestic" legal order of the Member State. It is here where the "Solange"-test as sketched out above and the consequences of the decentralised legality control might meet.

The Security Council could probably avoid such scrutiny or at least render it illegal, if it would establish – by Security Council resolution – a mandatory judicial review mechanism for allegedly illegal resolutions and decisions of the Sanctions Committee.⁶⁹⁾ This 'Solange-dimension' appears in the ECJ's reaction to the argument that it should forgo the exercise of any review given that there is a review system in place within the UN.⁷⁰⁾ The Court answered that this system is insufficient. However, when it concluded that review by the Community judicature was mandatory, the wording was: *in principle* full review.⁷¹⁾ This leaves the door open to reduce scrutiny as soon as an effective mechanism of judicial control at UN level would be established.⁷²⁾

IV. Summary

'Targeted sanctions' of the UN Security Council against individuals are of increasing importance, not the least in the fight against terrorism. Such measures, adopted through Security Council resolutions, may include the freezing of funds and other financial resources of suspects. However, there is no procedure established at UN level which would guarantee that such individuals could effectively challenge a possible violation of their fundamental

65) Compare, e.g., the Guidelines of the Security Council Committee established pursuant to resolution 1521 (2003) concerning Liberia.

66) Security Council Committee established pursuant to resolution 1267 (1999) concerning Al-Qaida and the Taliban and Associated Individuals and Entities.

67) See *supra* in the text after n. 23. Compare also *Hassan v Council and Commission*, *supra* n. 4, at para. 119, where the CFI arrived at the same result as soon as it applied 'normal' and not only *jus cogens* standards.

68) While the ICJ is the principal judicial organ of the UN (Article 92 UN-Charter), it is not entrusted with reviewing the lawfulness of measures of UN organs. Such review is only available indirectly through an advisory opinion of the ICJ (Article 96 UN-Charter). However, such procedure can only be opened upon request of the General Assembly or the Security Council, a majority in one of those bodies being needed. It has never happened that a UN member which felt unjustly treated succeeded in opening such review procedure.

69) Such review mechanism would itself have to meet the human rights standards valid within the United Nations. However, an initiative to that end is not in sight.

70) *Kadi and Al Barakaat International*, *supra* 5, para. 318 et seq.

rights. Exceptions from and also the scrutiny of the freezing of funds are available, but in a political procedure before the Sanctions Committee, not in a procedure which would meet the human rights standards of a fair trial and of a judicial review mechanism.

The EU implemented and continues to implement such sanctions according to the mechanism foreseen in the Treaties by first enacting a Common Position within the Common Foreign and Security Policy (CFSP), and second an EC regulation transposing this measure into Community law. An annex to that regulation contains the list of persons and entities affected by the freezing of funds.

Amongst others, *Yassin Abdullah Kadi*, and the *Al Barakaat International Foundation* filed an action with the Court of First Instance of the European Communities, claiming that the Court should annul the implementing EC regulations which brought them within the scope of the sanctions. The CFI dismissed these actions. The judgments were appealed. The European Court of Justice set them aside, annulled the actual version of the implementing Regulation, and reversed the findings of the CFI in many substantive points.

The two courts reflected on the relationship between UN law, member states law and EC law respectively, and arrived at markedly different results. The CFI refrained from a detailed human rights scrutiny of Security Council resolutions, and checked them only against *jus cogens* as guaranteed at international level. The ECJ rejected this approach. Instead it used the EU internal standards of human rights protection as a yardstick for a full review of the implementing EC regulations. Such scrutiny revealed that the respective Security Council resolutions and especially the mechanism of upholding the listing of individuals violate basic guarantees of a fair trial and of a judicial review mechanism, as well as the right to respect for property.

It is contended that the ECJ was right in reversing the judgement of the CFI and in annulling the transposing EC regulation. But some fundamental issues concerning the relationship between EC law and international obligations have not been properly addressed and remain unanswered by the Court.

Resumé:

Rozhodovacia činnosť Európskeho súdneho dvora a Súdu prvého stupňa vo vzťahu k uzneseniam Bezpečnostnej rady [OSN] týkajúcich sa jednotlivcov by mala byť chápaná ako [overovanie] pojednávanie o existujúcej úrovni ochrany ľudských práv podľa [všeobecného] medzinárodného práva, najmä v rámci Organizácie Spojených národov a tiež ako pojednávanie o riešení vzťahov medzi právom OSN a členskými štátmi, resp. právom Európskych spoločenstiev. Postoj, ktorý [k danej veci] zaujal Súd prvého stupňa možno vnímať ako veľmi reštriktívny. Berúc do úvahy jestvujúci stav vecí, v súčasnosti neexistuje žiadna reálna opodstatnenosť toho, aby uznesenia Bezpečnostnej rady nemohli byť detailne preskúmané z pohľadu ochrany, resp. dodržiavania ľudských práv. Takéto preskúmavanie totiž odhaľuje, že predmetné uznesenia Bezpečnostnej rady a najmä mechanizmus uverejňovania [a ponechávania] osôb na príslušných zoznamoch [týkajúcich sa niektorých teroristických aktivít, pozn. red.], porušuje ich právo na spravodlivý súdny proces, na súdne preskúmavanie a právo na ochranu vlastníctva [nedotknuteľnosť majetku]. Následný postup Európskeho súdneho dvora, ktorým rozsudok Súdu prvého stupňa zmenil [nepotvrdil] a zrušenie príslušného [implementujúceho] nariadenia ES, je teda možné považovať za správny. Napriek tomu je však potrebné dodať, že s niektorými ďalšími skutočnosťami týkajúcimi sa vzťahu medzi právom ES a medzinárodno-právnymi záväzkami, sa Súd [Európsky súdny dvor] dostatočne nevyrovnal a určité otázky zostávajú zo strany Súdu naďalej nezodpovedané.

Modranský horenský řád v kontextu organizace a práva středoevropských vinohradních hor – II. část

Modra's vineyard order in the context of organization and law of vineyard mountains in central Europe, Part II

▼ Jiří L. Bílý

Klíčová slova:

vinohradní právo, Modranský horenský řád, právní komparace vinohradních řád, recepce římského práva, agrární právo, městské právo, soudnictví, správa, držba, mezní právo, sousedské právo, pracovní právo, trestní právo

Key words:

Law of vineyard, Modra's vineyard order, legal comparison of vineyard orders, reception of roman law, agrarian law, freedom of the city, judiciary, administration, tenure, bordered law, neighbourhood law, employment law, criminal law

5. Správa vinohradních hor

5.1. Hormistr

Hormistr¹⁾ (slov. pereg) byl nejvyšším představitelem správní a soudní autonomie vinohradních hor na sever od středního Dunaje, na kterého panovník, později pozemková vrchnost, delegoval některá svá oprávnění. Počátky tohoto úřadu můžeme hledat již v římskoprovinciální době, a to v oblasti správy císařských statků²⁾.

Také podle VPMM v čele modranských vinohradních hor stojí hormistři. V řádu jejich označení má několikero ortografickou podobu (*Bergmistr, Pergmistr, Pereg, Horni*), které redaktor používá promiscue v celém řádu. Předpokládáme, že označení *bergmistr*³⁾, či ze středohornoněmecky převzaté ortografie a výslovnosti přejaté - *perkmistr (pergmistr)*⁴⁾, se redaktor přidržel psaných předloh a termín *pereg* přejímal

1) Všechna označení vychází z původního latinského názvu *magister montium* doloženého na Moravě v latinských pramenech ve 14. století. Funkce magistra sémanticky původně vyjadřovala někoho vyššího či představeného (např. *magister collegii, magister bonorum, magister iuvenum*) za principátu se začalo toto označení vztahovat na funkcionáře císařské správy (*magister equitum, magister militum*). Zřejmě tento termín zdomácněl i v římských provinciích a odtud se dostal do němčiny i slovanských jazyků. V německy psaných pramenech je jednotné označení *der Bergmister* v různých pravopisných podobách - *der Perkmaister, der Perckmeister*. U Moravanů se objevuje vedle názvu *hormistra* či *perkmistra* od 15. století nejčastěji odvozený název *horný*, v Čechách se používal název *perkmistr*. K označení hormistra, na Slovensku *pereg, horský richtár, viničný richtár, horný, hed'bíró, magister montium et vinearum*. Viz KAHOUNOVÁ, Ema: Viničné právo na západnom Slovensku a jeho vplyv na spoločenskú kultúru, op. c. s. 611-612.

2) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium. Právo moravských vinohradních hor*, op. c., 301-305 s.

3) Ust. čl. I/1, I/2, I/3, I/4, I/5, I/8

4) Ust. čl. I/6, I/7, I/9, I/10, I/11, I/16, II/4

z jazyka používaného v soudobé právní praxi. Termín *horní*⁵⁾ v několika ustanoveních zřejmě do řádu pronikl z moravské právní terminologie.

Původně ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje byl v čele každé vinohradní hory jeden hormistr. K roku 1695 se dovídáme, že Modra ustanovovala nad modranskými vinohradními horami dva hormistry⁶⁾. Doložení dva hormistři mohou svědčit o tom, že se uplatňovala praxe, že vedle hormistra, který byl volen před rokem a byl znovu zvolen, se volil nový hormistr a tak byla zajištěna kontinuita správy a soudnictví. Tato problematika však leží mimo rámec našeho tématu, takže ji prozatím necháváme otevřenou. Statutem modranského magistrátu vtěleném do VPMM⁷⁾ byl při výkonu soudní pravomoci ustanoven jeden odpovědný hormistr volený a ustanovený jako předseda plného horenského soudu.

Z VPMM je patrné, že se zde neuplatnila volba hormistra a dalších horenských úředníků ve vinohradní hoře⁸⁾. Hormistr byl jmenován pánem vinohradní hory, jímž v zastoupení panovníka bylo město Modra. Hormistr byl volen respektive ustanovován orgány města Modry a vinohradníci pouze hormistra přijímali do vinohradní hory⁹⁾. Hormistr byl ustanovován v Modře společně s ostatními městskými funkcionáři 1. ledna. Přijímání se dělo nepochybně na jednom ze zasedání plného horenského soudu. Jeho úřední období, obdobně jako v dolnorakouských a moravských řádech, bylo jednoleté. Nastoupení hormistra do úřadu bylo spojeno s přísahou, což je také připomenuto VPMM¹⁰⁾.

VPMM považuje hormistra za městského úředníka a používá k jeho postavení srovnání s městským rychtářem¹¹⁾. Hormistr musel plnit příkazy městského magistrátu. K dohledu nad hormistry podle statutu magistrátu zpisemného ve VPMM byl městem ustanovený fiskus. Jedná se o vývoj hormistrovského úřadu, jehož paralely můžeme pozorovat i v jiných městech v Dolním Rakousku, na Moravě, i v Čechách¹²⁾.

Hormistr ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje měl moc nad územím a osobami, které se ve vinohradní hoře zdržují.

Ve VPMM je jeho moc vymezena územně. Jedná se o jeho moc určovat poměry ve vinohradech, místech obratných a skládajících¹³⁾. Na rozdíl od vinohradních hor na sever od středního Dunaje hormistr z velké části sám zajišťoval udržování zařízení modranských

5) Ust. čl. I/ I/20, II/26

6) ŠPIESZ, Anton: Samospráva slobodných kráľovských miest v rokoch 1681-1780. In: Slovenská archivistika, roč. XII, rok 1977, č. 1, s. 60.

7) Ust. čl. II/5: „*Poněvadž až posavad pred slavným pereckým právem mnohé grobiánské veci se stávaly, protož slavný magistrát za dobré býti uznal, aby pri takovém fiscus ustanovený byl, který aby pilnú starost měl k tomu, aby jeden z peregov nejzpusobnejší vyvolený a potvrzený byl...*“

8) BÍLÝ, Jiří L.: Ius montium. Právo moravských vinohradních hor, op. c., 3.1.1. Ustanovení hormistra s. 306-311

9) Ust. čl. II/26: „*Pri každoročnem prepisováníi také přijímání horního*“

10) Ust. čl. I/1: „*Bergmistrové.....kteří kdy bývají sprísahani*“

11) Ust. čl. I/1: „*Bergmistrové jsou ve vinohradech nic jiného než jako rychtar v obci...*“

12) BÍLÝ, Jiří L.: Ius montium. Právo moravských vinohradních hor, op. c., 3.1.2. Pravomoci a kompetence hormistra s. 312-313.

13) Ust. čl. I/1: „*Bergmistrové.....na všecku robotu pri kusoch vinohradních, jejich místech obratných, místech skládajících a jinú potrebu moc mají přihlédati a robotu opačovati*“

vinohradních hor. VPMM stanovuje, že hormistři ve vinohradní hoře čistí nejméně dvakrát ročně studně¹⁴⁾.

Hormistr také měl moc nad osobami ve vinohradní hoře. Jednalo se o držitele vinohradu, pracovníky ve vinohradech i další osoby, které se pohybovaly ve vinohradní hoře. Nad těmito osobami měl policejní, správní a částečně i soudní moc.

Policejní moc hormistra spočívala v právu zadržet osoby při zločinech a přestupcích¹⁵⁾. Stejně tak mohl zadržet a obstarat dobytek ve vinohradní hoře, který dostal majitel až po zaplacení peněžitě pokuty¹⁶⁾. Zadržené osoby však musel předat magistrátnímu soudu, který rozhodoval o trestu. Hormistr mohl však rozhodovat o procesních zástavách branych od zadržených osob. Hormistr měl povinnost v době práce ve vinohradní hoře procházet vinohrady každý třetí den a kontroloval odvedenou práci. V případě špatně odvedené práce zarazil k vinohradu kříž. Hormistr měl pravomoc pokutovat pracovníky¹⁷⁾. Jedná se o staré ustanovení, které se pravidelně objevuje ve falkenštejnských horenských řádech.

Správní moc hormistra byla v provádění odevzdávku vinohradů novým držitelům a spolupůsobení při knihovní agendě. Prováděl rozměřování nových vinohradů. Hormistr vycházel a také rozhodoval o právu převisu.

Soudní pravomoc hormistra byla vykonávána kolektivně. Hormistr zasedal nebo také předsedal různým formám vinohradního soudu.

Příjmy hormistra byly jednak z městské pokladny¹⁸⁾, jednak ze správních poplatků¹⁹⁾, výnosů, pokut či podílu na pokutách²⁰⁾ a jiných příjmech, jako byly např. úlevy a pocty v naturální podobě²¹⁾.

Mezi správní poplatky můžeme zařadit část poplatků z odevzdávky²²⁾ a z rozměřování vinohradních parcel²³⁾, z výchozu hormistra do vinohradní hory, když to žádal nějaký z držitelů vinohradu²⁴⁾, ze zvláštního dohledu na dělníky při práci ve vinohradech, když to žádá

14) Ust. čl. I/2: „Bergmistrové musejí každoročně pri jistém čase dvakrát vsecky studne pri vinohradech čistiti a jestli potreba ukazuje i častevši než dvakrát, za to majú z mes(t)kej casy na tringeld 1 fl.“

15) Ust. čl. I/6

16) Ust. čl. I/4: „Bergmistrové mnohokrát naučení žádali, kterak majú zachovávatí pro jakémkoli dobytku zajatém a jejich vymínáním, protož se má vedeti, že kry(ž) k tomu sporádání, dobytek do dvora dohnali, majú od každého dobytka malého anebo velikého jeden groš.“

17) Ust. čl. I/8: „Bergmistrové jsú podlužni netoliko pri začátku, ale vo vsecken čas, pokud robota trvá, každý třetí den robotu opačovati a jestli by se v robote nejaká nevernost nachazala, majú robotníka pokutovati. A tak kolikrát jemu vedle jeho nevernosti kříž uderá od každého 3 krajcary, jako také v jámách kolik křížov uderá, tolik 3 krajcary od každého majú, které od robotníkov vyhledávati majú, to se také rozumí v kopačky a v jinej robote.“

18) Ust. čl. I/1

19) Ust. čl. I/9

20) Ust. čl.

21) Ust. čl. I/9

22) Ust. čl. I/9

23) Ust. čl. I/9 Poplatek za dělení vinohradu se určoval takto: „Šnúra se k delení potrebuje, jest 5 sáhy zdluže, kdy(ž) se rovno roztáhne, kdy(ž) postaví od toho prináleží pergmistrovi jeden groš a kolikrát se šnúra pozdlužky natáhne a kříž se postaví, tolikrát jemu přináleží jeden groš.“

24) Ust. čl. I/17. Obdobná ustanovení nacházíme i v tzv. falkenštejnských horenských řádech

jejich držitel²⁵⁾. Také k tomu můžeme přiřadit osvobození hormistra od placení některých poplatků jako byly poplatky z převodu i ze zápisu i koupě nebo dědění vinohradu²⁶⁾

Celý výnos pokut měl hormistr z neurčené pokuty ze soukromoprávního deliktu sbírání odnoží révy a nošení domů²⁷⁾. Podíl pokut získával z pokut se strážci vinohradních hor²⁸⁾ za zadržení dobytka ve vinohradech. Také určení pokut je stanoveno výši sporu jako v případě pokuty nedodržení pracovní smlouvy, kde peníze pracovní odměny nad jeden zlatý byly nepochybně vybírané městskými orgány²⁹⁾.

Vliv města na hormistra jako městského úředníka ukazují odměny v podobě úlev z městských povinností a daní. Jednalo se o osvobození od hlídání města s tou výjimkou, že v případě ohrožení (velké potřeby) nejsou této povinnosti zbaveni³⁰⁾. Také nemuseli se účastnit veřejných prací³¹⁾. Z jiných příjmů lze uvést dávku, kterou můžeme zařadit mezi pocty, podle níž strážci vinohradních hor měli také odevzdávat hormistrovi část ulovené drobné zvěře³²⁾. Obdobnou poctou byla snídaně (*fruchtuk*), která se podávala při přijímání hormistra a přepisování horenské knihy. VPMM tuto snídani zakazuje, ale z dikce ustanovení je zřejmé, že se v tento den konala hostina u příležitosti nastoupení nových hormistrů³³⁾.

5.2. Horní přísežní a přisedící modranských vinohradních hor

Ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje se významné právní úkony hormistra prováděly za účasti celé komunity držitelů vinohradů. Později byla přítomnost všech nahrazena zástupci vinohradní komunity, kteří byli vzati pod přísahu. Jednalo se o horní přísežné³⁴⁾, kteří byli pomocníci hormistra při výkonu pravomocí vyplývajících ze

25) Ust. čl. I/9

26) Ust. čl. I/10: „...kdy(ž) vinohrad kupa anebo erbugu a ten zapísati dajú, nejsú podlužni slobodné peníze a zapisující peníze dáti“.

27) Ust. čl. I/4 „Jestli bergmistrové prestupníka popadnú, možú jeho vedle prohřešení trestati, a tu pokutu sobe zadržati“

28) Ust. čl. I/5 pokuta z polovice strážcům vinohradních hor a z polovice hormistrům,

29) Ust. čl. I/7: „V pokute prestupníka tovarycha takto se zachovává, že ten prestupník od každého peníza výše vrízeného tovarycha daného jednem zlatém u pergmistrov v pokute jest, avšak pergmistrové i v tom se veda jednému každému spravovati.“

30) Ust. čl. I/10: „Pergmistrové jsú toliko od varty...oslobozeni....a kdy(ž) velká potřeba ukazuje, nejsú od varty oslobozeni“

31) Ust. čl. I/10: „Pergmistrové jsú toliko od varty a obecného robotování...oslobozeni....“

32) Ust. čl. I/11: „Item jsu hajníci podlužni z každé hory pergmistrovi dvacet vtákov, dve jarabice a jedného zajaca dáti.“

33) Ust. čl. II/26 „Pri každoročnem prepisování peregckých registrov i také prijímání horného maju fruchtuky konenčně zakázána a obecními penezmi a vínom skupe zacházáno býti, aby více v kuchyni neminulo nežli při stole.“

34) V latinských pramenech je uveden název *consultor montis* doložený v pramenech moravské provenience k roku 1352, také se užívá pojem *vicemagister montis vinearum* či prostě *iuratus* (Brněnská právní kniha). Markrabský horenský řád nepoužívá pro horní přísežné zvláštní označení a jednoduše je uvádí jako *Die Pergenossen*. Také v moravsky psaných horenských řádech se používá termín *horník*, *horníček*. Také někde také se používá totožný termín s označením hormistra, a to *horný*. To vedlo zřejmě k nutnosti rozlišit tyto dvě funkce, kdy hormistr je jako *starší horný* a horní přísežní jako *mladší horný*. V jiných vinohradních horách do označení tohoto horenského orgánu se promítl způsob ustanovení a proto jsou označováni jako *horní přísežní* či *Bergschöpfen*. Výjimečně se používá termín *consort*. Na Slovensku se používá také termín *boženíci*, *horníci*, *portáši*, někdy *peregovia*. Viz KAHOUNOVÁ, Ema: Viničné právo na západnom Slovensku a jeho vplyv na spoločenskú kultúru, op. c. s. 614. BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium*. Právo moravských vinohradních hor, op. c., 3.2. Horní přísežní s. 314-315.

správní, policejní a soudní autonomie vinohradní hory. Byli ustanovováni panovníkem, později pozemkovou vrchností s tím, aby v důležitých úkonech hormistra zastupovaly komunitu horníků vinohradní hory. Jejich úloha byla hlavně osvědčovat rozhodnutí hormistra a také s rozvojem horenské samosprávy spolurozhodovat věci. V některých vinohradních horách se vyvinula horenská rada, která převzala řadu pravomocí hormistra.

VPMM pro tyto horní přísežné používá termín přisedící³⁵⁾, který akcentuje jejich funkci v soudu hormistra, případně v jiných formách vinohradního soudu. Přisedící byly rozdílné od hormistrů.³⁶⁾ V roce 1695 bylo voleno městem 8 přisedících (asesorů) a jejich funkční období bylo jednoleté³⁷⁾. O jejich počtu můžeme vyslovit domněnku, že čtyři přisedící již v předchozím období tuto funkci zastávali a byli po ruce vždy po dvou každému z hormistrů. Byli znovu zvoleni a k tomu byli vybráni další čtyři asesori z nových osob z řad vinohradníků, aby byla zaručena kontinuita rozhodování.

Společně dozírali s hormistrem nad vinohradní horou. Policejní činnost vykonávali společně s hormistrem, vydávali rozhodnutí ve sporech a řešili i případy na soudu hormistra i v plném hornickém soudu.

Přisedící se účastnili prací spojených s realizací rozhodnutí o dělení a oceňování vinohradů. Jejich povinností bylo účastnit se a pomáhat při rozměřování vinohradů.³⁸⁾

Příjmy přisedících se skládali z osvobození od poplatků, podílů na správních poplatcích a pokutách a z jiných příjmů nejčastěji v podobě poct, nejčastěji v naturální podobě, nebo úlev. V případě dělení a oceňování vinohradů dostávali od hormistrů na konci úkolu pohoštění (*tractatie*). Obdobné pohoštění dostávají před tímto úkonem, pokud jednají na žádost stran³⁹⁾.

Přisedící byli osvobozeni od poplatků ze zápisů do horenské knihy i snad jiných vkladů⁴⁰⁾.

Mezi pocty lze zařadit povinnost hormistra pohostit přísežné po rozměření vinohradu⁴¹⁾.

5.3. Strážci vinohradních hor (*hajníci*)

Pro vinohradní hory na sever od středního Dunaje byly ustanovováni strážci vinohradních hor. Strážci vinohradních hor, neboli hotaři⁴²⁾, byli policejním orgánem vinohradní hory vybraní hormistrem a ustanovováni na letním shromáždění horníků za účasti pána vinohradní hory. Hlavním úkolem hotařů bylo zabezpečení ochrany úrody. Převzetí funkce

35) Ust. čl. I/9, II/20

36) Ust. čl. I/19

37) ŠPIESZ, Anton: Samospráva slobodných kráľovských miest v rokoch 1681-1780, op. c., s. 60.

38) Ust. čl. I/9: „*Delení vinohradov...s pomocou a prítomnosti prisedících, ktorí za svú prácu od pánov permistróv tractování bývajú*“.

39) Ust. čl. I/9: „*Jestli pak pritelstvo delení žádá a ti permistrom a jiným k poctivosti nejakú tractatii čina, s tím jsú permistrové a jiní contenti*“.

40) Ust. čl. II/20 „*Majú také pereckého práva prisedící od slobodných a zapisujících penezí u permistrov slobodni býti vedle starého 10. Articula*“.

41) Ust. čl. I/9

42) V latině se objevuje termín *custod*. Moravský termín *hotař*, *hutař* je odvozen z německého *der Hütter* v různých ortografických a nářečních podobách jako *der Huter*, *der Hitter*. Tedy obecně hlídač či strážce. Viz KAHOUNOVÁ, Ema: Viničné právo na západnom Slovensku a jeho vplyv na spoločenskú kultúru, op. c. s. 611-612.

začínala složením prísahy. Strážci vinohradných hor tímto získali celou radu práv, zejména při policejním, správním a soudním řízení. Disciplinární pravomoc nad nimi měl hormistr. Povinností strážců vinohradných hor bylo zdržovat se ve vinohradní hoře ve dne a někdy i v noci⁴³⁾.

Ve VPMM byli strážci vinohradných hor označováni jako hajníci⁴⁴⁾. O jejich způsobu ustanovování se VPMM nezmiňuje.

Strážci vinohradných hor podle VPMM mají přes den hlídat a v noci zdržovat se v přístřešcích (búdy)⁴⁵⁾. V městě se mohli zdržovat pouze omezeně⁴⁶⁾.

Na strážce vinohradných hor od hormistrů přecházela v době před vinobraním policejní moc⁴⁷⁾. Měli právo zadržet osoby⁴⁸⁾ a také zadržet a obstarat dobytek⁴⁹⁾. Rozhodovat o zadržené osobě mohl hormistr a také o braní zástavy⁵⁰⁾.

Příjmy strážců vinohradných hor byly z poplatků držitelů jednotlivých vinogradů placené každým držitelem vinogradu podle rozlohy vinogradu⁵¹⁾ a výnosů z pokut. V případě zadržení dobytka byla pokuta dělená mezi hormistry a strážce vinohradných hor⁵²⁾. Rozhodnutím magistrátu, jako místní obyčej, měli strážci modranských vinohradných hor právo lovu pomoci strun⁵³⁾.

5.4. Písař vinohradných hor

Písař byl výkonným orgánem hormistra a z jeho pověření vedl písemnou agendu vinohradních hor⁵⁴⁾. Vykonával knihovní agendu tím, že na pokyn hormistra prováděl zápisy do horenských pozemkových knih a vedl další knihy ve vinohradní hoře. Staral se o zápisy o odvádění desátků a jiných vinohradních dávek. Také vyřizoval úřední korespondenci a písemnou soudní agendu. Nepřímo působil na rozhodování horenského soudu, neboť on předčítal psané právo, a snad i odbornou radou pomáhal hormistrovi a horním

43) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium. Právo moravských vinohradných hor*, op. c., 3. 12. Strážci vinohradných hor neboli hotaři, s. 376-382.

44) Ust. čl. I/11, I/13

45) Ust. čl. I/11: „Dalej majú také hajníci ve dne i v noci v(e) vinohradoch býti a v noci v jejich búdach ležeti a jestliby nočního času od pergmistrov tam nalezení nebyli, jsú také v jejich pokute“

46) Ust. čl. I/11: „Item jestliby se pritrafilo, že by nekterí z hajnikoch dnu do mesta prišiel, nemá se dnu níže jednej hodiny bavit“

47) Ust. čl. I/14: „Hajníkom od tohoto času hajnické peníze žádati se ustanovuje jako: Od jednoho každého 1/4 kusa8 denárov; 1/8 kusa.....4 denáre; 1/162 denáre 1/32 díla1denáre. Naposledy od jednej každej záhumenice2 denáre“

48) Ust. čl. I/6

49) Ust. čl. I/5 „v oheračky pak kdy(ž) i hajnici pokutují“

50) Ust. čl. I/6 „Ale hajníci nemají vládu žádného pokutovati než toliko pergmistrové ano i zálohy, které hajníci polapeným personám berú, mají beze všelikého obmeškávání pergmistrom do ruku odevzdati“

51) Ust. čl. I/13 „Hajníkom od tohoto času hajnické peníze žádati se ustanovuje jako: Od jednoho každého 1/4 kusa8 denárov; 1/8 kusa.....4 denáre; 1/162 denáre 1/32 díla1denáre. Naposledy od jednej každej záhumenice2 denáre“

52) Ust. čl. I/5

53) Ust. čl. I/11

54) KEJŘ, Jiří: *Vznik městského zřízení v českých zemích*, op. c., s. 245-251. Zde obecně o konstituování městských písařů a k tomuto tématu je zde také uvedena zahraniční literatura.

přísežným. Písař nebyl nositelem žádné veřejné moci ve vinohradní hoře, ale jednalo se o námezdního pracovníka, jež se disciplinárně odpovídal ze své činnosti hormistrovi⁵⁵⁾.

Z VPMM je zřejmé, že tento úřad zastával městský písař⁵⁶⁾. Jejich ustanovování není uvedeno. Nejspíše byl ustanovován městem.

Příjmem písaře byly pevně stanovené poplatky⁵⁷⁾.

6. Soudnictví vinohradních hor

Vinohradní hory na sever od středního Dunaje měly původně jeden společný orgán, který měl správní, normotvornou i soudní pravomoc. Pokud se jedná o první dvě pravomoci, nazýváme ho **shromážděním držitelů vinohradů** (horníků). Toto shromáždění také vykonávalo soudní pravomoc, což terminologicky odlišujeme termínem **výroční hornický soud**⁵⁸⁾.

6.1. Výroční hornický soud a modranský plný horenský soud

Výroční hornický soud – můžeme ho charakterizovat tím, že zasedal v pevných termínech. Zasedání výročního hornického soudu se museli zúčastnit pod pokutou všichni držitelé vinohradů. Na soudu předsedal pán vinohradní hory a soudci byli hormistr a vybraní horníci respektive horní přísežní. Soud také mohl soudit hormistra i další horenské úředníky. Soud vykonával všechnu soudní pravomoc vinohradní hory, včetně hrdelní pravomoci. V úvodu jednání se četl horenský řád a jednotliví držitelé vinohradů byli povinni se připovídat (t. j. veřejně ohlašovat) ke svému vinohradu. Původně měla každá vinohradní hora výroční hornický soud, později vznikaly soudy velkých a malých horensství.

Ve VPMM je hlavní soud označován jako „*slavné právo perecké*“⁵⁹⁾ či „*slovutné perecké právo*“⁶⁰⁾ respektive jen „*perecké právo*“⁶¹⁾ a v protikladu k soudu hormistra též „*plné perecké právo*“⁶²⁾. Nepochybně se plný horenský soud vyvinul z výročního hornického soudu, ale má již celou řadu odlišností.

Modranský plný horenský soud soudil v pevných termínech⁶³⁾, a to každého čtvrt roku. Avšak již nejsou stanovené přesné termíny, jak tomu bývá v dolnorakouských a moravských řádech, kde jsou zasedání určovány svátky světů⁶⁴⁾.

Podle VPMM byl také na začátku soudního jednání přečten horenský řád⁶⁵⁾. V soudních lavicích zasedli hormistři, přisedící a pozvaní držitelé vinohradů. Každý z držitelů

55) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium. Právo moravských vinohradních hor*, op. c., 3.14. Písař vinohradní hory, s. 387-390.

56) Ust. čl. I/9

57) Ust. čl. I/9: „*Mes(ts)ký písař má od jedného vinohrada vpísaní i vypísaní v Modre 25 denárov.*“

58) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium*, op. c., s. 332.

59) Ust. čl. II/5

60) Ust. čl. II/28

61) Ust. čl. I/9, I/15, II/1, II/3, II/5 II/20, II/27, II/28

62) Ust. čl. II/1

63) Ust. čl. II/28

64) Ust. čl. II/28: „*...perecké právo každý čvrt roka jednúc zházati, perecký poradek prečtiti, vsecki roztržitosti složití, a dúchodky mezi sebú rozděliti*“

65) Ust. čl. II/28: „*Perecké právo....perecký porádek prečtiti*“

vinohradů měl povinnost dostavit se v stanoveném termínu na zasedání plného horenského soudu a nechat se ustanovit soudcem a zasednout v soudních lavicích. Odmítnutí této povinnosti bylo postihováno vysokou pokutou⁶⁶⁾. Ve VPMM není stanovena všeobecná povinnost držitelů účastnit se zasedání tohoto soudu. Statutem modranského magistrátu vtěleném do VPMM byla zakotvena povinnost fiskusa, který na straně žalobců zastupoval veřejné respektive městské zájmy. Měl povinnost se postarat také o jmenování a potvrzení předsedy plného horenského soudu. Hormistr odpovídal městským orgánům za nevolání soudu repektive nečinnosti soudu⁶⁷⁾.

Jelikož se všichni z držitelů nemusí účastnit zasedání soudu, také odpadly připovědi k vinohradům jako jedna evidence o držbě ve vinohradních horách. Zcela se tato evidence přenesla na pozemkové horenské knihy⁶⁸⁾.

Pravomoc vinohradního soudu byla značně omezená ve prospěch městských soudů. Trestní pravomoc byla delegována na magistrátní soud. Spory o držbu vinohradů řešil soud purkmistra. Nerozhodoval spory o dlužích na vinohradech, které byli vyhrazeny rychtářskému soudu⁶⁹⁾.

Plný horenský soud rozhodoval o rozměření vinohradů a složujících obrátových a výstupních místech.

Jako odvolací soud mohl plný horenský soud rozhodovat o škodě ve vinohradech⁷⁰⁾.

6.2. Soud hormistrů

Ze základního typu vinohradního soudu se vyvinul také ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje soudní orgán, který označujeme jako soud hormistra⁷¹⁾.

Tato druhá forma soudu je také doložena v modranských vinohradních horách a také ve VPMM. Terminologicky není v textu zvláště označen a používá se termín „*perecké právo*“⁷²⁾ či prostě „*pergmistrové*“. V soudě hormistra zasedly hormistři a přisedící⁷³⁾. Nebyla zde povinná účast všech hormistrů a přisedících. I zde byla stanovena povinnost držitelů vinohradu dostavit se ve stanoveném termínu na zasedání soudu a zasednout jako soudce v soudní lavici⁷⁴⁾.

Soud hormistrů měl pravomoc rozhodovat případy způsobených škod ve vinohradech a je takto zakotven ve VPMM jako soud prvního stupně⁷⁵⁾.

66) Ust. čl. II/1: „*Jestlipak celemu pereckemu pravu se ustanoviti nechce per 3 fl 50 d.*“

67) Ust. čl. II/5: „*... protož slavný magistrát za dobré býti uznal, aby pri takovom (pereckom práve pozn. aut.) fiscus ustanovený byl, který aby pilnú starost mel k tomu, aby jeden z peregov nejzpusobnejší vyvolený a potvrdený byl...*“

68) Ust. čl. II/5

69) Ust. čl. II/2: „*... v dlužních pak vecov od pana rychtara očekávají*“

70) Ust. čl. II/2: „*... v dlužních pak vecov od pana rychtara očekávají*“

71) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium*, op. c., s. 333.

72) Např. Ust. čl. I/9

73) Svědčí o tom ust. čl. I/9, kde se hovoří o perkmistrech a přisedících

74) Ust. čl. II/1: „*Zatím jestli partaje .. citována byla.. Naposledy od slavného magistrátu per 12 convincována byla.*“

75) Ust. I/6: „*Ale hajníci nemajú vládu žádného pokutovati než toliko pergmistrové*“. Ust. čl. II/27 „*Kdo nějakou škodu, která se v jeho vinohradě stala, oznámí má, ten to má prima instantia u pergmistrov, potom u celého pereckého práva...*“

V jeho pravomoci bylo rozhodovat a částečně vykonávat své rozhodnutí nebo rozhodnutí magistrátního soudu⁷⁶⁾ v otázkách oceňování (*šacování*) a dělení a rozměrování vinohradů, také o návrhu k odevzdávce nových vinohradních parcel.

Soud hormistrů rozhodoval také pracovněprávní spory. Jednalo se o nedodržení pracovních smluv.

6.3. Smírčí soud

Vinohradní hory na sever od středního Dunaje znají formu smírčího soudu⁷⁷⁾. V případě, že se strana, která ve sporu podlehla, nesmířila z rozsudkem, mohla žádat soudce, aby se sešli, případně pozvali další vzdělané osoby a věc projednali, případně si vyjasnili právní argumentaci pro vrchní horenský soud. Jelikož odvolání směřovalo k vrchnímu soudu v dolnorakouském Falkenštejnu (případně soudu v čele s hejtmanem na brněnském hradu na hoře Špilberk) bylo potřeba se pokusit smířit strany v podobě možného narovnání. Velmi často mohl žalobce začít znovu při, pokud složil procesní zástavu (*obenter*) původně ve výši hodnoty vinohradu a v případě potvrzení rozsudku byla společně s vinohradem žalovanému přičknuta i tato zástava⁷⁸⁾

Také VPMM zná tuto formu horenského soudu, což znamená, že znovu plný horenský soud zasedne na novém zasedání a věc je znovu probrána a vynesena rozsudek⁷⁹⁾. Řád také zná možnost přizvat další významné osoby, ale koruptela nasvědčuje, že zde také bývali přizváni další hormistři. Zasedání se mají povinnost účastnit i pozvaní držitelé vinohradů. I tak lze vyložit ustanovení čl. II/1.

Právo vinohradních hor na sever od středního Dunaje mělo základ v lokačním principu mateřských a dceřiných hor, ale také ve vrchním soudu, který sjednocoval rozhodování vinohradních soudů. Od 14. století však se mnoho vinohradních soudů vymaňuje z jurisdikce vrchního soudu a vinohradní soudy na území měst se dostávají pod jurisdikci městského soudu.

To se také stalo v případě modranských vinohradních hor. Původně centrem horenského soudnictví spolku měst západního Slovenska byly vinohradní hory v Bratislavě. Takže nebylo náhodné, že z Bratislavy bylo převzato v Modře psané horenské právo.

6.4. Purkmistrovský soud

Soudnímu senátu předsedal purkmistr (*magister civium, mešťanosta, Burgermeister*) a podle zvyklostí v okolních městech některý z magistrátních radů⁸⁰⁾ a zřejmě také hormistři a přisedící. Držitelé vinohradů měli povinnost se dostavit před tento soud⁸¹⁾.

76) Ust. I/9: „...a takové delení anebo šacování, které se s traktatiu odluhuje, má se státi z vůli i s poručení slavného magistrátu“

77) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium*, op. c., s. 337-338.

78) BÍLÝ, Jiří L.: *Ius montium*, op. c., s. 362-364.

79) Ust. čl. II/28: „... má slovné právo perecke netoliko na nový roskaz pana pergmistróv (sic !) tu věc poznovu pred sebe vziti a partajom nové pričini vyslyšeti a nadto netoliko rozsudek učiniti a poznati, ale také appellationes bud' to co se stalo mezi parthajemi prvniho anebo druhého uznání s vydáním celého procesu anebo běhu těch věcí“.

80) HRABALA, Martin - POSPECHOVÁ, Petra - WITTGRÜBER, Peter: V službách mesta. Z vývoja pezijskej samosprávy v 17. - 19. storočí, Mestské múzeum v Pezinku, Pezinok 2005, 43 s.

81) Ust. čl. II/1: „Zatím jestli partaje pred p. purkmistra by citována byla, avšak by comparovati nechcela per 6 fl“

Také VPMM určuje, že v odvolacím řízení rozhoduje v druhé instanci purkmistrovský soud⁸²⁾. Hormistr mohl obžalovat držitele vinohradu, který nerespektoval rozhodnutí hornického soudu o rozměření vinohradů a složujících obrátových a výstupních míst.⁸³⁾ Jako odvolací soud působil v sporech o škodách způsobených ve vinohradech.

V některých případech na purkmistrovský soud přešla soudní pravomoc v prvním stupni. Jednalo se o jurisdikci v trestních věcech a ve sporech o dědictví vinohradu⁸⁴⁾.

6.5. Magistrální soud

V poslední instanci podle VPMM soudil vinohradní věci soud Magistrátu města Modry⁸⁵⁾ respektive „*Slavný magistrát města Modry*“. Zřejmě ze zvyklostí práva vinohradních hor na sever od středního Dunaje byl přejat model, že odvolací soud může povolat k soudu hormistry s přísedícími⁸⁶⁾.

Soud Magistrátu města Modry vystupoval jako první soudní instance v případě vinohradních zločinů a v dalších věcech jako apelační soud⁸⁷⁾.

V první instanci rozhodoval o zadržených osobách při různých druzích krádeže. Zřejmě trestem, jak naznačuje ustanovení čl. I/6, byli peněžitě pokuty⁸⁸⁾. V případě opakovaného provinění byl trest přísnější⁸⁹⁾.

V poslední instanci rozhodoval o rozměření vinohradů, složujících, obrátových a výstupních míst. Držitelé vinohradů byli povinni pod pokutou se dostavit k magistrálnímu soudu⁹⁰⁾.

6.6. Procesní právo horenských soudů

Horenské procesní právo z velké části splyvalo s městskými právy, což vyplývalo již z charakteru modranského horenského soudnictví. Vyšší horenské soudy jako soudy městské používaly pochopitelně městské procesní právo. Ve VPMM jsou pouze některá ustanovení, o kterých předpokládáme, že je spíše můžeme řadit do starší vrstvy práva jako je to v případě důkazních prostředků.

Právo vinohradních hor na sever od středního Dunaje neřeší přítomnost stran sporu na soudě, neboť pro držitele vinohradů je to jejich povinnost. Ostatní osoby si zjednávají

82) Ust. čl. I/11: „*Dalej majú také hajníci ve dne i v noci v(e) vinohradoch býti a v noci v jejich búdach ležeti a jestliby nočního času od permistrov tam nalezni nebyli, jsú také v jejich pokute*“

83) Ust. čl. II/27: „*..... zatím pak u pana purkmistra oznámiti, a naposledy pred všecek slavný magistrát appellovati*“

84) Ust. čl. II/2: „*Comissiu v dedičných veciach od pana purkmistra.....očekávati*“

85) Ust. čl. II/28: „*..... s posledním uznáním Slavnému magistrátu odeslati a odevzdati podlužni býti*“

86) Ust. čl. II/27: „*..... zatím pak u pana purkmistra oznámiti, a naposledy pred všecek slavný magistrát appellovati*“

87) Ust. čl. I/16: „*..... pred slavným magistrátem, kdežti svú pokutu dostane, avšak prece musí to vykonati, co jemu permistrové naložili*“.

88) Ust. čl. I/6: „*..... nemajú permistrové žádného sprísahati, ale slavný magistrát, jestliby pak te osoby falešně prisahaly a presvedčené byly, te jsu v pokute*“.

89) Ust. čl. I/6: „*..... jestliby pak te osoby opet v takovém zlem skutku postižené byly, mají slavnému magistrátu predstavené býti, tak slavný magistrát se bude vedeti proti takovým spravovati*“.

90) Ust. čl. II/1: „*Naposledy od slavného magistrátu (citována partaj poz. aut.) 12 convincována byla*“

přístup k soudu pomocí kondikce respektive připovědi nebo jsou jako zadržené postaveny před soud.

Citační právo VPMM víceméně vychází ze zásad předvolávání k městskému soudu a pouze tato ustanovení modifikuje. Platí zde jako v městském právu zásada, že předvolání stran zajišťuje horenský soud. Obdobně jako v městském právu procesní strany musely být řádně vyrozuměny o termínu konání jednání nejpozději tři dny před jednáním⁹¹⁾. V případě mezních sporů soud hormistrů mohl jednat a vynést rozhodnutí i bez účasti strany, která se úmyslně nedostavila k soudu hormistrů⁹²⁾. VPMM obsahuje statut modranského magistrátu, aby veřejné zájmy a možná i soukromých žalobců zastupovala osoba, která je označována jako „*fiscus*“⁹³⁾. V trestních věcech mohl plný horenský soud na návrh fiskusa a k provedení důkazů vzít osobu žalovaného do vazby do doby než bude vyneseno rozsudek⁹⁴⁾.

Naříditi stanovení termínu zasedání bylo povinností horenských soudů, na které dožíral městský magistrát. V případě nečinnosti mohl městský magistrát pozvat hormistry i přísedící a domluvit jim pod hrozbou vysoké peněžité sankce⁹⁵⁾. Zde VPMM nepochybně reaguje na „*grobianské věci*“, které se stávaly u horenského soudu.

Zejména v případě důkazních prostředků se zachovaly ve VPMM starobylá ustanovení. Moravské a zřejmě i dolnorakouské horenské procesní právo nezná iracionální důkaz v podobě meritorní přísahy.

Ve VPMM se však hovoří překvapivě o **meritorní přísaze**. Její právní účinky na rozhodnutí soudu však nejsou absolutní a je možné dokázat jinými důkazními prostředky, že se jedná o falešnou přísahu a odsoudit přísahajícího.

7. Držba vinogradů

Emfyteutická držba byla základem práva vinohradních hor na sever od středního Dunaje mající svůj původ až v římských provinciích⁹⁶⁾. Emfyteuze v právu vinohradních hor měla dvojí podobu. Jednalo se **emfyteuzi ve vinohradních horách** a vedle toho s pronikáním kapitálu měšťanů do vinohradních hor se v některých vinohradních horách prosazují zásady **městské emfyteuze** tzv. purkrechtu, která se v pramenech dolnorakouských a moravských hor označovala jako německy *Freyung* či moravsky *frejunk*. Podstatný rozdíl byl v otázce povinností k pánu vinohradní hory, od níž je držitel frejunku zcela nebo zčásti osvobozen.

91) Ust. čl. II/3: „*propter non venit, ale však aby ante tertium, to jest pred tretím dnom poradne citování byl*“

92) Ust. čl. II/3: „*a má (strana, která se nechce dostavit k soudu hormistrů pozn. aut.) prinuceni býti, na svej stránky také kámen položití dāti, a to má perecké právo učiniti i v nepřítomnosti krivdu činícího a toho také pokutovati...*“

93) Ust. čl. II/5: „*... protož slavný magistrát za dobré býti uznal, aby pri takovom (pereckom práve pozn. aut.) fiscus ustanovený byl, který aby pilnú starost mel k tomu, aby jeden z peregov nezpusobnejší vyvolený a potvrdený byl...*“

94) Ust. čl. II/5: „*...a kdy(ž) by nekterá partaj na žalobu jejich fiscusa pred slavným pereckým právom obžalovaná a convincirovana byla, ta muže také zarestovana býti, potud, pokud svú vec a nimi nedokoná*“

95) Ust. čl. II/27: „*...a jestli skrze peregov...dostiučinění se státi nechce až do pana purgmistra družej a slavného magistrátu tretej comisii, muže přísedící spolu i pergmistri pred slavným magistrát vyvolání býti s pohnuškou jedne každé vyvolanej osoby per 10 florenom*“

96) BÍLÝ Jiří L.: Držba v právu moravských vinohradních hor. In Právně historické studie 40 (v tisku).

7.1. Charakter držby vinohradů

Svobodné město Modra získalo také území vinohradních hor krátce po lokaci obce. V souvislosti s povýšením obce na město respektive svobodné město se v modranských vinohradních horách prosadila městská emfiteuze. Ve VPMM je pro emfiteuzi vinohradu použit právní termín *fraygut (fraigut)*⁹⁷⁾. Jednalo se o tzv. částečný frejunk, kdy emfiteutové byli povinni platit pánovi vinohradní hory horné (viz dále), ale byli zřejmě osvobozeni od světského desátku respektive devátku, který VPMM neupravuje.

Obsahem emfiteutického práva k vinohradům byla držba, dispoziční práva, užívání a právo brát plody.

7.2. Nabytí držby tzv. odevzdávka

Předpokladem emfiteutického práva vinohradních hor na sever od středního Dunaje byla odevzdávka (*resignatio, traditio*), které bylo právem pána vinohradní hory. Původní podobu odevzdávky můžeme hledat v římském právu v souhlasu vlastníka, aby emfiteuta převedl pozemek na další osobu, s čímž souviselo formální schválení majetkové dispoziice, odměna za schválení (*laudemium*) a též možnost uplatnění práva předkupu (*ius protimeseos*)⁹⁸⁾. Z těchto římskoprávních kořenů se vyvinul v raně feudálních státech akt formálního převodu pozemku⁹⁹⁾. **Odevzdávka**¹⁰⁰⁾ vycházela ze symbolického formálního aktu, kdy pán vinohradní hory respektive jeho zástupce odevzdává vinohrad do držby novému držiteli nebo přijímá od emfiteutického držitele vinohrad s tím, že ho odevzdává na základě právního titulu určené osobě. Častěji šlo o majetkoprávní převody mezi dvěma osobami před pánem vinohradní hory či jeho zástupcem na shromáždění horníků. Osoba původního horníka symbolicky předala pánovi vinohradní hory vinohrad, aby ji odevzdal nové osobě ihned nebo v případě dědiců v budoucnosti.

VPMM se odevzdávce věnuje pouze okrajově a ustanovení představují ingerenci městských orgánů do podoby odevzdávky. Skutečnou odevzdávku povoluje městský orgán (*komoráš skrze gáby respektive potruby*) a realizuje odevzdávku hormistr. Na více místech VPMM je stanovena povinnost, že odevzdávka musí být provedena „s vůlí a poručení“ městských orgánů¹⁰¹⁾. Ve věcech dědičných realizoval hormistr odevzdání jednotlivých vinohradních parcel na základě rozhodnutí purkmistrovského soudu o rozměření vinohradu. Také hormistr realizoval odevzdání vinohradní parcely z titulu dědictví. V dlužních věcech pro účely rozhodnutí soudu rychtáře prováděl oceňování

97) Ust. čl. II/25

98) BONFANTE, Pietro, *Institute římského práva*, Brno 1932, s. 378. Základ této instituce nacházíme v pojmu *alienatio*, jak je definován v justiniánském kodexu C.5.23.1.

99) BRUNNER, H., *Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte*, 6. Auflage., München – Leipzig 1913, s. 194. Pro tento právní úkon se používal v latinských pramenech výraz *investitura (vestitura, tenuta)*, v germánských pramenech pak *gewere*, ve francouzských pramenech *saisine* a v anglických *seisin*. Z dispozičních práv k věci cizí se v našem právu vyvinulo *resignatio*. K alienaci v lus regale montanorum PFEIFER, Guido Christian, *Ius Regale Montanorum. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Rezeptionsgeschichte des römischen Rechts in Mitteleuropa*, Aktiv Druck und Verlag GMBH, Ebelsbach 2002, s. 88-89. K odevzdávce v městském právu FLODR, Miroslav, *Brněnské městské právo*, Matice moravská, Brno 2001, s. 239-240.

100) V latinských pramenech moravského městského práva se používá pro odevzdávku termín *resignatio* respektive soudní orgán přijal odevzdání nemovitosti *traditio* a předal či vzdal se jí *resignavit* ve prospěch nabyvatele. V moravsky psaných pramenech se nejčastěji používá právní termín *odevzdávka*. Moravské horenské řády používají také obraty o *přijetí* či *odevzdání vinohradu*.

101) Ust. čl. I/9, II/25

vinohradu¹⁰²⁾. VPMM stanovuje, že městský orgán má zkoumat zda nabyvatel vinohradu není dlužen městu. Hormisři měli povinnost, aby odevzdali vinohrad novému držiteli až po ohlášení u městských orgánů a zjištění, že nabyvatel nemá nějaké nesplněné povinnosti k městu¹⁰³⁾. Vlastní rozhodnutí o odevzdávce vynášel purkmistr respektive soud purkmistra¹⁰⁴⁾. O soudní povaze odevzdávky svědčí užitý plurál pergmistři, což svědčí, že strany převodu předstoupili před vinohradní soud. Z tohoto důvodu byla stanovena povinnost stran odevzdávky nahlásit zamýšlenou odevzdávku. VPMM určoval podmínky odevzdávky a poplatky plynoucí z odevzdávky¹⁰⁵⁾.

VPMM dostatečně dosvědčuje existenci odevzdávky, ale také její úpadek. Podle našeho názoru lze vysvětlit, že pánem vinohradních hor byl král respektive svobodné město. Městské orgány si sami zajišťovali zájem vyššího držitele a odňaly hormistrům jejich právní a správní autonomii. Převzaly právo vyslovit souhlas k odevzdání a přijetí vinohradu a hormistr to pouze realizoval (např. ohodnocení, dělení vinohradu)¹⁰⁶⁾. Částečně město vybíralo do městských příjmů i správní poplatky z odevzdávky. Druhým důvodem bylo zavedení knihovni agendy, která učinila mnoho právních úkonů nadbytečnými.

Evidence vinohradů se děla pomocí zvláštních pozemkových horenských knih a byla označovaná jako „*perecká registra*“¹⁰⁷⁾. Knihovní evidenci není v řádu věnováno mnoho pozornosti. Hovoří se zde pouze o přepisování horenských knih, což lze chápat jako kontrolu knihovnických zápisů a jejich aktualizaci.

Pro vznik a udržení emfyteutické držby byla rozhodná lhůta „*rok a den*“. Ve VPMM již neplatí právní účinky této lhůty, která zakládala promlčení emfyteutického práva k vinohradu. Nedodržení lhůty zápisu vinohradu byla postihována pokutou podle městského práva ve výši dvojnásobku hodnoty vinohradu¹⁰⁸⁾.

Ve VPMM o dědění vinohradů nerozhodoval vinohradní soud, ale purkmistrovský soud¹⁰⁹⁾.

102) Ust. čl. II/2: „*Kdy(ž) bud'to v přítelství skrze erbování anebo pro také dluhy od peregov delení nebo šacování se žádá, nemajú pereci konečne nic pred sebe vzíti, ale comisiu v dedičných veciach od pana purgmistra, v dlužných pak veciach od pana rychtára očekávuti a tak tu vec ne jináče než vedle 10. starého articula pred sebe vzíti a konati.*“

103) Ust. čl. II/25: „*Nemajú také pergmistrové žádnému fraigut odevzdati prve než se u komoráše skrze gaabi /: potruby:/ neohláša, zdali ten, který fraigut dostati má neco na mesto není podlužen.*“

104) Ust. čl. II/2: „*Po vykonání takového delení a šacování nemá žádná částka z interesovaných partajov moc a vládu míti, sama o od sebe svůj díl sobe přivlastniti, ale u pana purgmistra skrze zapísání ohlásiti a svoj dluch položiti, kdoby pak proti tomu učinil má u peregov v 1 fl. 50 den. Toties quoties v pokute býti.*“

105) Ust. čl. I/9 ad finis: „*Kdy(ž) pak vinohrad oslobozený a vpísaný bývá, stává se skrze porádnú vrchnost a tak kupec aneb přijímatel vinohrada od každého zlatého podlužen jest slavnému magistrátu dáti jeden peníz, co pak jeden zlatý a pod jedním zlatým od vinohrada níže jest, to jest pergmistrovo, ale mes(t)ký píсар má od jedného vinohrada vpísání i vypísání v Modre 25 denárov.*“

106) Ust. čl. II/2: „*Po vykonání takového delení a šacování nemá žádná částka z interesovaných partajov moc a vládu míti, sama od sobe přivlastniti, ale se u pana purgmistra skrze zapísání ohlásiti a svoj dluch položiti...*“

107) Ust. čl. II/26

108) Ust. čl. II/2: „*Kdoby pak sobe vinohrad až do odbírání horného připsati nedal, ten má v duplovanej mes(t)keji pokute býti.*“

109) Ust. čl. II/2: „*.... nemajú pereci konečne nic pred sebe vzíti, ale komisiu v dědičných veciach od pana purgmistra...*“

7.3. Uživací a požívací právo držitelů vinogradů

Na ploše vinohradu měl držitel vinohradu právo pěstovat vinnou révu. Neměl právo změnit kulturu pozemku. Pouze se připouštělo v některých horách, aby mezi vinnou révou byly pěstovány některé plodiny, nejčastěji zelenina jako cibule, zelí, řepa. V letech neúrody tyto plodiny alespoň částečně kompenzovaly užitek vinohradu. Někdy se připoušťelo také pěstování ovocných stromů. Tyto doplňující plodiny signalizovaly, že vinohrady byly velmi málo produktivní.

Ve VPMM není vůbec otázka kultury na pozemku řešena, což svědčí o stále produktivnosti modranských vinohradních hor. Zřejmě také ovocné stromy byly v sadech před vinohradními parcelami.

7.4. Právo pána vinohradní hory odejmout vinohrad

Pro emfiteutickou držbu vinohradu bylo charakteristické, že pán vinohradní hory mohl v případech vymezených horenským právem odejmout vinohrad emfiteutickému držiteli. V římskoprávním pojetí emfiteutického práva bylo možné, aby vlastník zbavil emfiteuta pozemku ve třech případech (*privatio*). V prvním případě se jednalo o tříleté neplacení ročního platu. V druhém případě šlo o nesplnění některé z důležitých povinností emfiteuta. Například neoznámení zamýšleného prodeje pozemku, nesplnění povinnosti předkupního práva – nabídnout pozemek k prodeji nejprve vlastníkově či nezaplacení podílu z kupní ceny za schválení převodu emfiteutické držby tzv. *laudemia*. V třetím případě, když emfiteuta svojí nečinností pozemek zhoršil. Jediným všeobecným právem pána vinohradní hory ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje odejmout vinohrad emfiteutickému držiteli bylo propadnutí vinohradu v důsledku nebezpečí zpustnutí vinohradu. Pokud emfiteutický držitel nemohl z nějakého důvodu řádně se starat o vinohrad, horenské právo mu ukládalo, aby vinohrad prodal, daroval, postoupil svým dědicům nebo dobrovolně odevzdal pánu vinohradní hory.

Propadnutí vinohradu v důsledku zanedbání řádné péče o vinohrad bylo pravidelně upravováno v horenských rádech. V moravském horenském právu se objevují dvě skutkové podstaty propadnutí vinohradu. Markrabský horenský řád stanovil právo odejmout držbu vinohradu pánem vinohradní hory, pokud emfiteutický držitel do termínu svátku sv. Jiří (23. 4.) řádně neprovedl řez ve vinohradu¹¹⁰⁾. Setkáváme se s tímto ustanovením i u jiných moravských horenských řádů. Zřejmě z tradice markrabského horenského řádu vychází i dolnokounický horenský řád¹¹¹⁾. Ustanovení Markrabského horenského řádu mělo stejnou předlohu jako některé druhy falkenštejnských horenských řádů. Obdobné ustanovení má i kodifikace Štýrského zemského horenského řádu z roku 1543 ustanovení čl. (24) a Anton Mell v komentáři k tomuto ustanovení připojil řadu starších dokladů z právní praxe¹¹²⁾. Můžeme oprávněně předpokládat, že toto ustanovení se již vyskytovalo v archetypech horenských řádů, které klademe již do doby římsko-provinciální. Komu

110) Židlochovický horenský řád rajhradský rukopis (C) v ust. čl. 31 to upravuje takto: „*So hat Gepirge daz Recht, wer einen Weingarten hat, der in nicht pawen mag, ist daz er ich nicht angreiftet zu Burhen (asi berüsen pozn. aut.) mit dem Wein Messer, so ander Leut haben zugehawt, daz der Wein poczet, so hat er Weingarten verloren, will aber er oder sein Erben den Weingarten lassen von dem Herrn so schol man in in zulosen geben so bescheidenlich: Allen den czehent und all daz Percrecht daz gesaumet hat, daz schol er Voraus geben, und schol dem Nachbawer abtingen, waz im Schadem ist geschehen Vnd schol dem Herrn v phunt und dem Percmeister x groschen, oder er geb den Weingarten auf mit allen seinen Erben.*“

111) Dolnokounický horenský řád obecní rukopis respektive listina (B) v ust. čl. 25, když stanoví: „*Když vinohrad neřezanej třetí den po sv. Jiří stojí, ten jest vinohrad panu připadl*“.

112) MELL, Anton: Das steirische Weinbergrecht und dessen Kodifikation im Jahre 1543, Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-Hist. Klasse, Wien, 1928, s. 131.

bude z emfyteutických držitelů odňat vinohrad bylo zřejmě předmětem jednání jarního shromáždění horníků respektive horenského soudu. Pozdější redakce markrabského horenského řádu připojili i podmínku neokopání vinohradu i stanovili postup pro toho, kdo nemůže obdělávat vinohrad¹¹³⁾. V redakcích moravských falkenštejnských řádů se objevuje další ustanovení týkající se propadnutí vinohradu. Falkenštejnské řády v rámci vinohradní sezóny určují pravidelné kontroly prováděné hormistrem a horními přísedními a za neobdělané vinohrady mohli být držitelé vinohradu pokutováni¹¹⁴⁾. Teprve, když emfyteutický držitel tři roky vinohrad řádně neobdělával, tj. řádně neokopával, mohl mu pán vinohradní hory vinohrad odejmout¹¹⁵⁾. S tímto ustanovením se setkáváme v dolnorakouských horenských řádech. Ustanovení se objevuje také v Štýrském zemském horenském řádu. I toto ustanovení bylo bezpochyby obsažené v starých archetypech horenských řádů z doby římsko-provinciální.

VPMM neřeší případy odejmutí vinohradu pánem vinohradní hory. Pouze zde máme obstavení vinohradu v případě neplacení horného.

7.5. Právo vinobraní

Právem pána vinohradní hory bylo určování termínu vinobraní¹¹⁶⁾ tedy kolektivního sběru hroznů a odvádění dávek, kterým sledoval zájem na řádném odvedení vinohradních dávek emfyteutickým držitelem vinohradu¹¹⁷⁾.

- 113) Redaktor bzeneckého horenského řádu obecní rukopis (D) v ust. čl. 29 překládá a formuluje to Markrabský horenský řád takto: „Kdo by vinohrad neřezal, také hora vinohradní za právo má: Kdo by vinohrad měl a nemohl ho dělati, a k tomu se nepřičinil, aby řezán byl, když by řezali jiní i kopali, a že by se víno v pupencích ukazovalo na vinohradech – ten vinohrad jest propaden pánu gruntovnímu beze všeho odporu. Pakli by ten člověk neb erbovní jeho chtěli zase ten vinohrad mít, od pána gruntovního ho vyplatiti, má jim k výplatě neobtěžné dán býti a má se sousedům svým o škodu umluviti a pánu svému 5 funtův vosku dáti, pergmistrovi 10 gr. aneb ten vinohrad odevzdej sám od sebe i ode všech svých přátel a erbův. Obdobně Jundrovský horenský řád v ustanovení čl. 29 uvádí: ...jak hory za právo mají, kdo vinohradu svých do svatého Jiří neřezal k ruce vrchnosti je propadl“
- 114) Strážnická redakce to stanovuje obecně. Lipovský horenský řád v ust. čl. 2 to formuluje takto: „Horní má být člověk bedlivý často vinohrady procházeti a jak kdo dělá k tomu dohlídati, tak aby gruntové panský nepustily, kdo by pak tak nedbanlivý byli jich napomenouti, ano, i trestáním k nim přikračovati má.“ Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 3 také kontroluje řádné řezání vinohradu bez sakce odejmutí vinohradu takto: „Nejprve má (horný pozn. aut.) ohledati se dvěma horníky vinohradu 14 dní přes (správně před pozn. aut.) Svatým Jiřím nájemníkův, oukolníkův při řezu tak také při první, druhé i třetí kopač(c)e podle potřeby kdož nejpravou kopal, tomu mají kříže bít a za každý kříž, ten kdož nepravě kopal má dáti hornému 12 d. pokuty“.
- 115) Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 41 stanovuje: „Item, kterýžby kopač svého vinohradu do třetího léta nekopal, ten každý vinohrad má pán vzíti a jej vedle své vůle buď jinému dáti anebo k své potřebě dáti kopati.“ Obdobně i řády strážnické redakce. Lipovský horenský řád v ust. čl. 2 formuluje takto: „Pakliby kdo toho dopoustil a po tři léta pořád zběhlá svého vinohradu nekopal, ten každý vinohrad pán gruntu má moc vzíti a jej vedle vůle své buď jinému dáti, buď prodati bez všelijakého úplatku tomu, čímž vinohrad byl“. Jundrovský horenský řád v ust. čl. 29 uvádí: „Podobně také kdoby po dvě léta vinohrad neb vinohrady své špatně dělali a jsa od horného v tom napomínán, po všem však v třetím roce v díle se nezlepšoval, takový tím způsobem vinohrady své pánu gruntovnímu k ruce propadá ...“
- 116) V latinských pramenech se používá termín *vindemia*. V německy psaných pramenech *die Weinlese* V moravských pramenech se používá nejčastěji termín vinobraní.
- 117) Bzenecký horenský řád v ustanovení obecní rukopis (D) ust. čl. 37 uvádí: „Vína v hroznech neprodávati hora za právo má: Když víno zralé, a kdo z svého vinohradu před vinobraním pomalu víno v hroznech aneb jináče prodávati chtěl, toho nemá žádný učiniti bez dovození pána gruntovního – pakli by to bez vůle pána horného učinil, ten propadne to víno, co v tom vinohradě má a horným 10 gr. Pokuty.“

Ve VPMM se s právem vinobraní respektive „*oberačky*“¹¹⁸⁾ setkáváme implicitně v některých ustanoveních. VPMM však neřeší problematiku stanovení termínu vinobraní a další povinnosti držitelů vinohradů.

7.6. Vinohradní dávky

S právem vinobraní souvisela dávka zvaná koštné¹¹⁹⁾ a byla právem pána vinohradní hory či v jeho zastoupení hormistra, aby si v době dozrávání vína až do vinobraní tyto osoby nechaly každý týden či každý den natrhat ve vinohradech emfyteutických držitelů hrozny vína ke zjištění jejich zralosti a určení termínu vinobraní. Původně ochutnávání hroznů vína bylo podmínkou k posouzení jeho cukernatosti a podle jeho zralosti vlastník stanovil, kdy se bude sbírat víno. V této podobě určitě existovalo koštné od počátku intenzivního pěstování vína ve vinohradních horách. První nepřímé doklady koštného známe z druhé poloviny 13. století¹²⁰⁾. Postupem času se z tohoto praktického opatření vyvinula vinohradní dávka respektive právo feudálního vlastníka, která však neměla větší ekonomický význam. Můžeme tuto dávku spíše řadit mezi tzv. uznávací dávky. Zvláště ve vinohradních horách, kde nebyly odváděny vinohradní dávky, bylo právo koštného důležitou demonstrací práva pána vinohradní hory¹²¹⁾.

Právo pána vinohradních hor na sever od středního Dunaje určovaly dvě základní dávky emfyteutického držitele. Jednalo se o horné a desátek.

Horné¹²²⁾ bylo vinohradní dávkou vybíranou každým rokem při vinobraní v mestlovaném (t. j. rozdrceném) víně (*rmutu*) původně zeměpánem a později feudálním vlastníkem od držitele vinohradu a tato dávka byla vyměřovaná podle rozlohy vinohradu.

Jak již vyplývá ze základní charakteristiky horného, tento plat nemohl být součástí římskoprávního pojetí emfyteuze. Základní vinohradní dávky - horné a desátek - se konstitovaly mimo starověkou podobu této právní instituce a teprve ve 12. či 13. století byly zahrnuty do právního rámce emfyteutické držby vinohradu.

118) Ust. čl. I/5, I/6

119) Latinský a německý termín není známý. Většinou ho popisují jako plat *in frugibus*. Moravsky se také někdy nepřesně nazývá *košné*. V těšetické vinohradní hoře Oberbergen se koštné odváděné po dobu lhoty jako uznávací poplatek nazývalo *Traubenzins*.

120) CDM, IV, CLXII, p. 222-223. V listině vydané v Brně dne 21. června 1279 potvrzuje Jindřich, biskup varněnský brněnským johanitům již dříve moravskými panovníky udělené horenské právo ve vinohradních horách kolem Brna odváděné, jak v plodech, tak ve víně (*...ius quoque moncium circa Brunnam tam in frugibus quam in vino...*). Odvozem hroznů vína se pravděpodobně míní nám známé koštné. Jinak pro menší ekonomický význam v listinách nacházíme o této dávce velmi málo zpráv.

121) V těšetické vinohradní hoře Oberbergen se koštné odváděné po dobu lhoty platili jako uznávací poplatek (*Traubenzins*) ročně 1 krejcar z každé vinohradní osminy.

122) V latinsky psaných pramenech je tato částka označována termínem *ius montium* či *ius montanum*. V německých psaných pramenech *das Bergrecht* v různých ortografických podobách jako *das Pergkhrecht*, *Berchrecht* či v moravsky psaných pramenech *horní právo*, *perkrecht* v různých ortografických podobách jako *perchrecht* či *berchrecht*. V Moravských zemských deskách se používá obrát v roce 1377 *omne ius, quod in medio monte Srnawa videlicet vineis, quod horne dicitur tenuit* či *ius vinearum, quod dicitur horné*. Viz BRANDL, Vincenc: *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*, Brünn, 1876, s. 67. Později tato dávka pojmově splývala se *zemním platem* či *zemním* placené poddanými na vesnicích z držby svých pozemků takto byla i jmenována. Rudolf KRYČER: *O vinařství v Dolních Kounicích ve starých dobách*, Dolní Kounice 1963, s. 9 uvádí také název ojedinělé označení *perkelt*.

Tuto dávku zná také VPMM a je placená bezpochyby ve prospěch města. V prospěch pána vinohradní hory byla stanovena povinnost odevzdání dávky označované jako „horné“. Způsobu vybírání se VPMM nevěnuje a řeší pouze problematiku dlužného horného. V tomto případě vynucuje splacení této dávky obstavením vinohradu¹²³⁾. Jelikož horné se platilo podle rozlohy vinohradu muselo horenské právo řešit případ, že se víno neurodilo a držitel nemohl feudálnímu vlastníkovvi odvést požadovanou dávku. Pokud byl neúrodou poškozen pouze jeho vinohrad měl podle ustanovení Markrabského horenského řádu i podle redakcí falkenštejnských řádů povinnost zakoupit víno respektive vinný mošt od držitelů sousedních vinohradů respektive ve vinohradní hoře a tímto odvést horné. Jestliže však ani jeho sousedé by neměli víno na prodej, dávala se možnost emfiteutovi, aby odvedl horné feudálnímu vlastníkovvi příštím rokem¹²⁴⁾. Tuto možnost však VPMM neupravuje.

V dolnorakouském a moravském horenském právu druhou základní dávkou byl vinný desátek placený pánu vinohradní hory. V Uhrách měl podobu tzv. devátku. Vzhledem k tomu, že pánem vinohradních hor bylo město, tento desátek se zde zřejmě nevybíral respektive s postavením svobodného či svobodného královského města přestal být vybírán¹²⁵⁾. O církevním vinném desátku se VPMM nezmiňuje, i když víme, že v minulosti byl vybírán.

8. Mezní a sousedská práva

V právu vinohradních hor na sever od středního Dunaje se vyvinula soustava právních norem upravujících vymezení hranic tzv. mezní práva a omezení v užívání vinohradu v soukromém zájmu. Mezi ně patřila zejména sousedská práva.

8.1. Mezní právo

Hranice a případně mezní spory řešil soud hormistrů. Řízení probíhalo za účasti soudu (*perecké právo*) a příslušných stran. Po rozhodnutí byly hranice vinohradu vyznačeny hraničními kameny (mezníky). VPMM řeší případ, že se jedna ze stran odmítá jednání o stanovení hranic účastnit. Stanovuje povinnost, aby v případě nepřítomnosti měla

123) Ust. čl. II/16: „*Tem, kteří na zdejšej hore vinohrady mají a od své povinné horné neodevzdali, má zakázána býti všelijaká vinohradní robota, pokud podlužné horné neodevzdá*“

124) Židlochovický horenský řád rajhradský rukopis (C) v ust. čl. 28 stanoví: „*It. So hat Gepirge daz Recht gen der Herrchafft, ob is vordurbe, daz man daz Percrecht nicht zu geben hett, und in dem Gepirg nicht Veil funde so schol sein der Herr bleiben auf ein ander Jahr an allen Schaden*“. Redaktor bzenecké redakce to přeložil, přeformuloval a upravil v ustanovení čl. 26 takto: „*O purgrechtu daní také hora za právo má: Jestliže by kdy kterého roku víno se zkazilo neb neurodilo, a žeby kdo neměl z čeho purgrechtu dáti a nenalezl v hoře koupiti – tehdy Pán jeho na jiný rok má jemu beze vsí škody čekati*“. Obdobně redaktor uherskobrodského horenského řádu, který však zjevně nerozuměl ustanovením falkenštejnských řádů a není schopen odlišit odvádění desátku od odvádění horného. Proto musíme text ust. čl. 57 doplnit takto: „*Item jestližeby jednomu desátku (správně horného pozn. aut.) nedostalo vie (sic !) jeho vinohradě, tehdy se má on ptáti u svého souseda a že do třetího, jestližeby toho u těch nenašel má skupiti aneb druhý rok dáti a zapraviti*“.

125) BARTL, Július: Desiatky ostrihonského arcibiskupstva z rokov 1435 a 1437 ako prameň k dejinám vinohradníctva v 15. storočí. In: Zborník filozofickej Univerzity Komenského, Historica, roč. XXXIX-XI, rok 1989, s. 190-191.

povinnosť zasadiť na svojej strane hraničný kámen pod sankciou pokuty a zaplatiť náklady druhej strany¹²⁶⁾.

8.2. Sousedská práva

Väčšina právnych riešení susedských práv bola prevzatá z rímskeho práva. Známe ich viac typů. Sporům bránilo nařízení horenských řádů jak sadiť vinnou révu a stromy ve vinohradě. Markrabský horenský řád stanovuje povinnost držitelům vinohradu zasadiť vinnou révu na takovou délku od kraje vinohradu, aby kopáč mohl motykou kopat a aby se nekazila mez.

8.2.1. Právo převisu

V rámci horenských susedských práv bolo riešeno právo previsu, teda prerústanie vetví a kořenů do cizího pozemku, případně otázky vlastnictví plodů z těchto vetví.

Právo odřezat větve je bezpochyby římsko-provinciálního původu, jak o tom svědčí řády měst na dalmatském pobřeží¹²⁷⁾. V oblasti vinohradních hor na sever od středního Dunaje se právo previsu ve vinohradech tradovalo v podobě právního obyčeje. Falkenštejnské horenské řády tento obyčej zpisemnilly. Na Moravě ve falkenštejnských redakcích byl postup při previsu upraven následovně: V případě, že přes hranici vinohradu přesahovala koruna stromů zasazených na okraji vinohradu dávala se možnost držiteli vinohradu, aby se obrátil se stížností na hormistra. Hormistr s přísedními vyšel na hranice vinohradu, obhlédl situaci a pomoci tyče ukázal, kde je hranice pozemků. Přesahující větve měl pak právo držitel vinohradu odřezat¹²⁸⁾. Klasické římské právo stanovovalo výšku 15 stop, do které mohl držitel odřezat větve.

VPMM totožným způsobem upravuje právo previsu¹²⁹⁾. Otázka se v tomto případě nabízí, zda se jednalo o zpisemnění obyčeje nebo základ byl převzat z některého z tzv.

126) Ust. čl. II/3: „Kdy(ž) jedna partaj v vinohrade kámen postaviti chce, druhá pak temu odpírá, tehdy ten který ubližuje a útratu způsobuje ublíženému útratu zaplatiti musí a má prinucení býti na své stránky také kámen položiti dáti, a to má peregcké právo učiniti.“

127) POŠVÁŘ, Jaroslav: Ustanovení o vině a vinicích ve statutech dalmatských měst, op. c., s. 101-102. Ukazuje na to na společnou předlohu římsko-provinciálního původu Dubrovnického statutu pocházející v nejstarší redakci z roku 1272, kde je v kapitole XXVI *De arboribus inter vineas duorum natis* právo držitele vinohradu seřezat přesahující větve. Totožné ustanovení má Hvarský statut v kapitole XXVI *De arboribus pendentibus supra possessiones alienas* a také statut Budvy má v kapitole XLI *Arbori in loco stranio* podrobnější speciální právní úpravu řezání previsových vetví s určitými výjimkami.

128) Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 20 stanoví: „...pakli by byl strom jakéž koli ovoce rodící dále od runy nežli kroku anebo v druhém kreftu a vyšel by na druhu stranu susedovu, buď že by tnil anebo nestínil a sused jeho trpěti nechtěl, tehdy on z vůle horeného anebo horní mají vzíti žerd' a bidlo a mají postaviti na runu a pokud ta žerd' ukáže, potud zrubati anebo sraziti mají.“ Strážnický horenský řád obecní rukopis respektive listina (C) v ust. čl. 26 stanoví: „Kdož strom ovotce nesoucí ve vinohradě svém blízko rauny stojící má, z toho stromu ovotce sbíratí, z něho třísti a trhati, ano i co do rauny padá. Právo má, však co do vinohradu sausedového visí, to jemu nechávati, ano i saused jeho, což z(e) odrunku dosáhnouti může trhati svobodu má“. Obdobně džbánický horenský řád, obecní rukopis (D) v ustanovení čl. 25.

129) Ust. čl. II/11: „Kdy(ž) susedov strom ve vinohrade do jiného susedového vinohrada své ratolesti tomu ma škodu daleko do vinohrada rosprostírá a sused škodující by se žaloval, má takovou instancii perezi práva štanglu na chodník položiti a vedle tej škodlive ratolesti odetnuti.“

falkenštejnských horenských řádů, což za současného stavu poznání nejsme schopni postihnout.

Pěstování stromů ve vinohradě mohlo způsobit, že koruna stromu přesahovala na cizí pozemek. Proto ve falkenštejnských horenských řádech platila povinnost, aby držitel nevy-sazoval strom do prvního kreftu nebo kroku od hranice pozemku¹³⁰⁾. Pokud i přesto by strom svoji korunou zasahoval do cizího vinohradu, mohl držitel sousedního vinohradu žádat odřezání větví přesahujících na jeho pozemek¹³¹⁾.

8.2.2. Právní úprava sběru plodů v cizím vinohradě

V případě, že soused strpěl větve cizího stromu nad svým vinohradem, nesměl jeho držitel vstupovat do cizího vinohradu a česat či sbírat ovoce¹³²⁾. Každý může sbírat jen ovoce nad svým vinohradem a nad svou částí runy. Sbíráni plodů v cizím vinohradě se považovalo za krádež a držitel byl trestán jako zloděj¹³³⁾.

VPMM právo sběru plodů ze svého stromu na cizím pozemku neupravuje. Je možné, že tato problematika nebyla v modranských vinohradních horách aktuální.

8.2.3. Právo ostrlízu

S vinobraním souvisí zákaz tzv. „ostrlízu“. U různých plodin se dávala možnost chudinně, aby po sklizni úrody si mohla paběrkovat, to znamená, pro svoji potřebu si přisvojit zapomenuté či nesklizené plody. Již Markrabský horenský řád vyslovuje zákaz ostrlízování ve vinohradních horách¹³⁴⁾. Sledoval se tímto zájem vlastníka vinohradní hory i jednotlivých držitelů, aby se neničila réva a jiné zařízení ve vinohradech např. vinohradní kůly.

130) Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 20 stanoví: „...za právo jest, že žádný soused v žádném vinohradě žádného stromu jakékoliv ovoce rodící, to prvním kreftu od runy aneb dobrého kroku míti nemá a pakli by se kdo v čem vinohradě koli našel, buď mladý nebo starý a sousedi skrze něj srovnati by se nemohli, takový strom horní poručiti štíti při samej zemi, obzvlášť pak ten, kteřížby sousedu od slunca tínil.“

131) Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 20 stanoví: „...pakli by byl strom jakéž koli ovoce rodící dále od runy nežli kroku anebo v druhém kreftu a vyšel by na druhu stranu sousedovu, buď že by tínil anebo nestínil a soused jeho trpěti nechtěl, tehdy on z vůle horného anebo horní mají vzíti žerd' a bidlo a mají postaviti na runu a pokud ta žerd' ukáže, potud zrubati anebo sraziti mají“. Obdobně džbánický horenský řád obecní rukopis (D) v ustanovení čl. 25.

132) Strážnický horenský řád obecní rukopis respektive listina (C) v ust. čl. 26 stanoví: „Kdož strom ovotce nesoucí ve vinohradě svém blízko rauny stojící má, z toho stromu ovotce sbíráti, z něho třísti a trhati ano i co do rauny padá. Právo má, však co do vinohradu sausedového visí, to jemu nechávati, ano i saused jeho, což z odrunku dosáhnouti může trhati svobodu má“.

133) Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ustanovení čl. 20 stanoví: „... pakli by jeho chtěl trpěti nemá žádný do cizího vinohradu vstupovati a ovoce sbíráti, než co komu vpadne do jeho, ten to sbíráti má, což do sousedova vpadá, nemá práva sbíráti ani vstupovati, proto pakli sbíral má za zloděje vinohradu počten bejti a z hory vypověděn.“

134) Židlochovický horenský řád rajhradský rukopis (C) v ust. čl. 36 stanoví: „It. Vnd das lauben ist auch Verpoten nach dem lesen denn yedermann in dem seinem, vnd wer des ubervahren wird der ist Percmeister Vorvallen v Groschen.“ Soudobou praxí naznačuje Ivančický řád o vinobraní v ustanovení čl. 4 takto: „Těž se všecka vostrlízování a po vinohradech chození pod skutečným trestáním zapovídají, neb se tou měrou sousedům oblouky vytahují a kradou a tolikéž jiné škody činí. Jestliže by pak kdokoliv, v čím vinohradě postižen byl aneb uhlídán, ten každý viz, že to jako jiný zloděj trestán bude.“

Uherskobrodský horenský řád pouze dovoloval ostrlíz emfyteutickým držitelem ve vlastním vinohradu ¹³⁵⁾.

VPMM navazuje na tzv falkenštejnské horenské řady respektive na uherskobrodskou redakci a umožňuje po vinobraní ve vinohradní hoře, aby jejich držitelé mohli osterlízovat ¹³⁶⁾.

9. Pracovní vztahy vinohradních hor

Ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje se uplatnil kapitalistický způsob obdělávání vinohradů, což se výrazně projevilo v rozvoji a v právní úpravě námezdních vztahů.

Horenská pracovní smlouva zde měla dvojí podobu, dlouhodobou pracovní smlouvu (vinařskou, úkolnickou smlouvu) a krátkodobou pracovní smlouvu (dělnickou smlouvu).

9.1. Dlouhodobá pracovní smlouva

Dlouhodobou pracovní smlouvu uzavírali vinaři (*vincúr*) ¹³⁷⁾ a dělníci. V dlouhodobé pracovní smlouvě jsou označeni jako úkolníci ¹³⁸⁾, což znamenalo, že pracovník je najat nejen na jednotlivé práce, ale na větší úkol ¹³⁹⁾. Jedná se o mladší právní termín, který byl do horenského pracovního práva přijat z jiných oblastí práva, zejména z práva městského.

Dlouhodobá smlouva byla uzavírána nejméně na dobu jednoho roku. Jednalo se o verbální kontrakt a jako důkaz byl o uzavření poskytován **závdavek**. V některých vinohradních horách na sever od středního Dunaje bylo zakotveno, že vinař a úkolník mohou uzavřít pouze jeden pracovní poměr.

Ve VPMM je dlouhodobý pracovní poměr mezi zaměstnavatelem (*pánem*) zaměstnancem (*úkolníkem*) označován jako „úkol“. Pracovní poměr byl uzavírán slovně a doložením uzavření smlouvy byl závdavek (*závdavek*). VPMM zakotvuje judikát, který dovoluje úkolníkovi uzavírat více pracovních smluv s tím, že úkolník byl povinen nejprve obdělat vinohrad zaměstnavatele, který s ním první uzavřel pracovní poměr ¹⁴⁰⁾. V případě, že nedodržel zaměstnavatel či zaměstnanec smlouvu byl pokutován na základě řízení před soudem hormistrů.

135) Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 61 stanoví: „*Item oznamuje a za právo jest, že žádnému nemá po ostrlezích choditi po cizích vinohradech, leč po svém, kdož by pak chodil a postižen byl má trestán býti čtyry dni v kládě seděti a potom pánu gruntovnímu za pokutu 5 R. položiti, prve než z klády vyjde a hornímu 4 gr.*“

136) Ust. čl. II/15: „*Zakázáno jest, oberky sbírat, pokud koli všechny vinohrady v zdejší hore nejsou obrané, který proti tomu učiní má skrze peregov pokutování býti.*“

137) Ust. čl. II/10

138) V moravských pramenech se používá dobová ortografie *aokolník*. Nebovidský horenský řád používá mladší termín *lid nájemný*. Ivančický horenský řád používá také termín *vinohradní čeládka*.

139) URFUS, Valentin: Právní postavení námezdních pracovníků u nás v 16. až 18. století. In: Právně-historické studie II, Praha, 1956, s. 219. Zde interpretace tohoto pojmu.

140) Ust. čl. II/22: „*Skrze úkolníkov, kteří od všelijakých pánov úkoly zjednaly jest vedle spravedlnosti nalezeno, že od kterého pána nejprve úkol zajednal a na to závdavek přijal, tomu pánovi prve nežli druhému robotu pilniti musí, jestli to povetrí a grund dopustí.*“

9.2. Krátkodobá pracovní smlouva

Krátkodobá pracovní smlouva byla uzavřena mezi zaměstnavatelem, držitelem vinohradu a dělníkem (*robotník*)¹⁴¹⁾. Z jednotlivých sezóních pracovníků jsou ve VPMM jmenováni pouze řezáči.

Pracovní smlouva se uzavírala nejčastěji na jeden den. Pracovně disciplinární pravomoc měli nad dělníky hormistři¹⁴²⁾.

Falkenštejnské horenské řady měly zpisemněný obyčej, že hormistři mají v pravidelných termínech obcházet vinohrady a v případě zjištěných nedostatků má hormistr právo zarazit kříž (tj. znamení zákazu práce) dokud pracovník nezaplatí pokutu.

Tuto normu buď v podobě právního obyčeje nebo přímo z falkenštejnských horenských řádů převzal VPMM¹⁴³⁾.

9.3. Mzda

Obdobně jako v jiných vinohradních horách na sever od středního Dunaje byly mzdy vyděleny ze smluvního systému a jejich výše byla stanovována pravidelně na zasedání hornického soudu respektive shromáždění horníků. Ve vývoji mezd sledujeme dvojitý trend, buď stanovování pevných „věčných“ mezd v horenských řádech nebo ve zvláštních mzdových řádech nebo přebírání této pravomoci orgány měst a vesnic.

V ustanoveních VPMM jsou určovány pevné ceny. Vinaři měli pevnou mzdu určenou podle velikosti vinohradu¹⁴⁴⁾.

Ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje se uplatňuje jak mzda časová tak úkolová. Ve VPMM je úkolová mzda explicitně připomenutá¹⁴⁵⁾.

10. Trestní právo vinohradních hor

Od postavení hormistra a soudu hormistra se v VPMM odvíjí i trestní pravomoc. Na rozdíl od dolnorakouských či moravských hor hrdelní a trestní pravomoc mají pouze městské orgány.

141) Ust. čl. I/8

142) Strážnický horenský řád obecní rukopis respektive listina (C) v ust. čl. 2 stanoví: „*Horný každý má býti člověk bedlivý, často vinohrady procházeti a jak kdo dělá k tomu dohlídati, tak aby gruntové panští nepustli*“. Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) v ust. čl. 3 stanoví: „*Nejprve má (hormistr pozn. aut.) ohledati se dvěma horníky vinohradu 14 dní přes svatým Jiří nájemníkův, a ukolníkův při řezu, tak také při první, druhé i třetí kopač(c)e podle potřeby a kdož nejpravou kopal, tomu mají kříže býti a za každý kříž, ten kdož nepravě kopal má dáti hornému 12 d. pokuty*“.

143) Ust. čl. I/8: „*Bergmistrové jsú podlužní netoliko pri začátku, ale vo všecken čas, pokud robota trvá, každý tretí den robotu opačovati a jestli by se v robote nějaká nevernost nacházala, mají moc robotníka pokutovati a tak kolikrát jemu vedle jeho nevernosti kříž uderá od každého 3 krajcari*“.

144) Ust. čl. I/14

145) Ust. čl. I/8: „*....jako také v jamách kolik křížov uderá, tolik 3 krajcari od každého mají, které od robotníkov vyhledávati mají, to se také rozumí v kopačky a v jinej robote*“.

10.1. Skutkové podstaty vinohradných trestných činů

VPMM uvádí trestněprávní skutkovou podstatu krádeže. Kazuistika horenského řádu uvádí krádež ovoce¹⁴⁶⁾, sazenic ovocných stromů, meruněk, révy a vinohradního kolku¹⁴⁷⁾. Hormistři měli pouze vyhledat tyto trestné činy a zajistit důkazy. Tyto trestné činy však soudí magistrát a VPMM neuvádí tresty a trestní sazby.

V některých případech právo vinohradních hor na sever od středního Dunaje se připouštělo nabytí některých požitků z vinohradů jednostranným zmocněním se věci (*okupatio*). Jednalo se vlastně o výjimku z trestněprávní ochrany vinohradu. Mělo podobu starobylého obyčeje biblického původu, který byl zpisemněn falkenštejnskými horenskými řády. Má z toho důvodu celou řadu nuancí. V době dozrávání vína mohl unavený pocestný nebo těhotná žena zavolat hotaře a požádat o hrozen vína. Pokud se hotař na jejich zavolání nedostavil, mohli si z krajního vinohradu sami utrhnout hrozen vína, sníst ho na místě, stopku položit pod vinnou révu a na vinohradní kůl položit drobný peníz¹⁴⁸⁾.

VPMM zakotvil tento starobylý právní obyčej¹⁴⁹⁾. Ema Kahounová¹⁵⁰⁾ dokládá, že tento obyčej se v slovenské lidové kultuře šířil jen postupně.

Další trestněprávní skutkovou podstatou byly pletichy v podobě ukrytí hroznů v době vinobraní a jejich prodeje. Opět zde není stanovena sankce.

10.2. Tresty

Tresty ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje se vykonávaly přímo na území vinohradní hory. Později výkon exekuce vinohradní hory postupovaly městům a městečkům, ke kterým vinohradní hora přináležela. Vinohradní hora využívala popraviště, místa k věznění i kata.

146) Ust. čl. I/6: „Kterí vinohrade v zlodějství totižto v braní ovoca, štekov, štepov a co tem podobne býti může od pergmistra anebo hajníka by postižení byl(i), ta pokuta jest tajne zamlčana a v oheračky spoločne hajník také, jestliby osoby, ktoré postižené byly, taja, nemajú vládu pergmistrové žádného sprisahati, ale slavný magistrát, jestliby pak te osoby falešně přísahali a presvečené byly, te jsu v pokute, jestliby pak te osoby opet v takovém zlem skutku postižené byly majú slavnému magistrátu predstavené býti, tak slavný magistát se bude vedeti proti takovým spravovati.“

147) Ust. čl. II/19 je v mnohém duplicitní k ust. čl. I/6: „Jestliby nekdo z vinohradov anebo z jiných zahrad štepy, magyarky anebo réví aneb šteky ukradnul a ten a takový postižen anebo jistě vedle svedomí nalezen byl toho majú peregové Cf. purkmistrovi v osobe prinesti, a to slavnému magistrátu k rozsúzení odevzdati.“

148) Markrabský horenský řád i některé falkenštejnské horenské řady uvádí vedle plodů, také vinohradní kůly ležící na okraji vinohradu, z kterých si mohl pocestný vzít jeden jako svoji oporu při chůzi.

149) Ust. čl. II/12: „Prespolní unavaji (sic!) anebo ustati člověk muže jedno anebo dve hrozna odtrhnúti a te bez pokuty jesti, jestliby pak dalej jíti a do klobúka anebo jiného náčiní aneb radu hrozny bráti a odnésti chtel, ten vedle rozsúzení perkmistrov v pokute jest. Ale domácej čeládky, jako i cizej jest konečne zakázáno. Ovoce také jest slobodne na všech cestách a mostoch, ale však tak, aby se míra i v tom zachovávala, to jest muže se 3 4 anebo 5 jablk, hrušek aneb jiné ovoce zdvihnutí, ale však toliko jednú a ne častější a to také se má rozumeti, kdy nekdo znenadale cestu anebo pres most jíti musí. Jesliby se pak se z toho obyčaj učinil v tej veci by prestupnik v pokute byl“.

150) KAHOUNOVÁ, Ema, Viničné právo na západnom Slovensku a jeho vplyv na spoločenskú kultúru vinohradníkov, op. c., s. 595-626. Kahounová dokládá na příkladu slovenských vinohradních hor, že původně tento obyčej nebyl znám a šířil se až s příchozími z německy mluvících zemí.

Tresty na sever od středního Dunaje můžeme rozdělit na **trest smrti** a **kvalifikované tresty smrti**, dále **mrzačící tresty** respektive **mrzačící tresty alternativně s vysokými peněžitými pokutami**¹⁵¹⁾ a **trest odnětí svobody**. Vedle toho se často využívají **pokuty pracné a peněžité**.

Tresty můžeme v rámci vinohradních hor tohoto regionu rozdělit na tresty v rámci moravského markrabského řádu a tzv. falkenštejnských řádů. V okruhu působnosti markrabského horenského řádu zůstaly zachovány tresty smrti i jejich kruté archaické podoby, avšak většinou jsou omezeně v praxi vykonávány nebo jen slouží ke generální prevenci. V oblasti tzv. Falkenštejnských řádů také původně hrdelní tresty existovaly, ale v maldších redakcích těchto řádů byly proměněny ve vysoké peněžité pokuty.

Kruté tresty horenského práva se však vykonávaly většinou ve starší době a zcela výjimečně. Ukládání trestů výrazně ovlivňoval **princip milosti**. V případě odsouzení se dávala možnost u některých trestných činů osobám pod jejíž mocí se nalézal odsouzenec zmírnit nebo za určitých podmínek odpustit trest. Podle horenských řádů touto osobou byla vrchnost odsouzeného¹⁵²⁾. Princip milosti umožňoval oprávněným osobám zcela si podřídit osobu odsouzeného. Jednalo se o způsob jakým si původně panovník znevolňoval část svobodného obyvatelstva.

Náklady exekučního řízení ve vinohradních horách na sever od středního Dunaje v těchto případech nesla celá hora respektive poměrně všichni horníci tedy držitelé vinohradů¹⁵³⁾.

Většinu trestů ukládaly soudy města Modry. Jen výjimečně mohly ukládat pokuty orgány modranských vinohradních hor. Redaktor VPMM se velmi často vyhýbá vůbec stanovit trest někdy téměř komickým způsobem, že je „*tajný*“. Případně se hovoří pouze o pokutování. Zcela chybí hrdelní tresty, tresty mrzačící i vězení a téměř výhradně se uplatňují peněžité pokuty. Jestliže staré dolnorakouské a moravské horenské řády stanovují většinou pevné tresty (*poena ordinaria*)¹⁵⁴⁾, ve velké části trestních ustanovení VPMM chybí a ponechávají se na vůli soudu (*poena extraordinaria*)¹⁵⁵⁾.

Peněžité pokuty jsou většinou v nejnižších pásmech. Pokuty jsou vyjádřeny ve zlatých¹⁵⁶⁾, groších¹⁵⁷⁾ a denárech¹⁵⁸⁾ i krejcarech¹⁵⁹⁾, což nasvědčuje, že byly přebírány z rozdílných psaných předloh.

151) Židlochovický horenský řád rajhradský rukopis (C) v ust. čl. 8: „*so ist vorvallen funf phunt oder eine Hant.*“

152) Židlochovický horenský řád rajhradský rukopis (C) v ust. čl. 7 stanoví: „*abir er oder sein Anwalt oder sein Arbeiter nuczcze Stecken zu Drummern, so is er dem Herrn vorvallen auf genad des Halses er oder wer es tet.*“ Redaktor bzenecké redakce to překládá takto: „*pakliby on aneb jeho vladař anebo jeho dělník lámal dobré a užitečné kolí na kusy, ten jest na milosti Pána svého a hrdlo propadl on i každý, kdož by to učinil.*“

153) Bzenecký horenský řád obecní rukopis (D) v ust. čl. 14 takto: „*A kterýžby soused jej popadl, tomu má všecka obec a hora aneb právo pomoci. A když by buď na mistra (popravního pozn. aut.) aneb k čemu kolivěk cožkolivěk bylo nákladů, má s ním celá obec trpěti.*“

154) Ust. čl. II/14

155) Ust. čl. I/4, I/6, I/12, II/3, II/10, II/24,

156) Ust. čl. II/1

157) Ust. čl. I/5

158) Ust. čl. II/14

159) Ust. čl. I/8

11. Závěr

Cílem naší studie je přispět komparačním materiálem k řešení otázky, zda oblast vinohradních hor na Slovensku měla svůj vlastní model organizace a právního systému vycházející z ohniska vinohradních hor na pobřeží Blatenského jezera, který v různých dobách podléhal vlivu z dolnorakouské a moravské oblasti vinohradních hor, jak naznačuje Ema Kahounová¹⁶⁰⁾ nebo naopak před kolonizací nebo v průběhu kolonizace vznikl model organizace a právního systému vinohradních hor na Slovensku, který se v důsledku politických hranic vyvíjel autonomním způsobem.

Modranské psané právo můžeme obecně zařadit do pojetí vinohradního práva Pentapolitaně

(Bratislava, Modra, Jur při Bratislavě, Pezinok a Trnava), jehož centrem a i místem právních naučení byly bratislavské vinohradní hory respektive město Bratislava. Obdobně jako v právu a organizaci vinohradních hor na sever od středního Dunaje základem vinohradního práva je vulgarizované římské právo, které je zde nejvíce patrné v organizaci vinohradních hor a v právní úpravě sousedských a mezních práv. Jednalo se o normy tradované jako právní obyčeje, které byly zejména v tzv. falkenštejnských právních řádech zpisemněné. Zatím se jeví, že nejvíce byly přejímány z dolnorakouské oblasti, zejména v bratislavské mase práva a u modranské masy práva nelze vyloučit i působení se sousedící oblastí Moravy, kde platily tzv. falkenštejnské řády (Strážnice, Uherský Brod). Z moravské strany máme doklady vzájemných vztahů např. Pentapolitany a Uherského Brodu. Nelze v obou částech VPMM vyloučit i předlohu v psaném právu, i když některá zjednodušení by spíše potvrzovala vyjádření redaktora slovenské redakce, že se jednalo o zpisemněné obyčeje.

Vůbec se zde neuplatnil Markrabský horenský řád. Shodné ustanovení můžeme najít pouze v jednom případě o zákazu odnosu odnoží révy, což byl nepochybně v Makrabském horenském řádu zpisemněný obyčej, takže můžeme hovořit spíše o společné předloze v obyčejovém pravidlu. Absenci vlivu makrabského horenského řádu můžeme interpretovat orientací Bratislavy a Modry do rakouské oblasti, avšak i kdyby tomu bylo jinak starobylé moravské vinohradní právo by nevyhovovalo vývoji ve vinohradních horách Pentapolitaně pro značný důraz na správní a soudní autonomii vinohradních hor.

V modranských vinohradních horách nacházíme i podstatné odlišnosti od vinohradních hor na sever od středního Dunaje, které můžeme rozdělit do dvou okruhů. První okruh odlišností je spojen s lokačním právem. Jedná se o odlišnosti v rozměření vinohradních hor a také neexistence horenských svobod, i když se objevují náznaky o existenci některých svobod (např. hájemství).

Další okruh odlišností je dán autonomním vývojem Pentapolitany. Vznikl tak **organizační a právní model vinohradních hor Pentapolitany**, který jsme pomocí rozboru VPMM částečně popsali.

Větší část vinohradního práva byla vtělena do městského práva (trestní, civilní, procesní právo). Jelikož velká část soudních pravomocí byla přenesena na městské soudy, poznamenalo to i výběr ustanovení vinohradního práva ve VPMM. V podstatě se jedná o agrární právo zaměřené na právní úpravu obhospodařování vinohradních parcel,

160) KAHOUNOVÁ, Ema: Viničné právo na západnom Slovensku a jeho vplyv na spoločenskú kultúru, op. c. s. 611.

sousedských a mezních práv a policejního dozoru nad pracemi ve vinohradech. V této podobě mohlo evokovat stanovisko Emy Kahounové, že se jedná o formu lidového práva.

Postupný rozklad a zánik některých znaků správní a soudní autonomie modranských vinohradních hor nese obecné rysy pro vinohradní hory v nepoddanských městech. Ve VPMM se odráží zánik komunity horníků respektive držitelů vinohradů. Zanikla povinnost všech horníků respektive držitelů vinohradů účastnit se shromáždění horníků a tímto i normotvorná činnost těchto shromáždění. Důležitá rozhodnutí jsou přenesena v menší míře na plný hormistrovský soud a ve většině případů na městské orgány. Zejména se jedná o ustanovování vinohradních úředníků, vyhlásek, zejména stanovování výše mezd. Nejsou zde ani zmínky o pokladně vinohradních hor, ani o účetní agendě. Důchody vinohradních hor se ihned rozděluje oprávněným osobám na plném horenském soudu. Mízi také kontrola všech horníků respektive držitelů vinohradu o držbě vinohradů v podobě veřejného přiznání se k držbě vinohradu a tím i vyslovení ochrany emfyteutické držby. Hormistři se pouze účastní prepisování záznamů v horenských knihách, což je dané přenesením soudní pravomoci ve sporech o emfyteutickou držbu vinohradů na městské soudy.

Další výzkum horenského práva může dále specifikovat malokarpatskou vinohradnickou oblast v minulosti a dále možnost zkoumat její vztah k ostatním vinohradním horám v Uhrách a Dolním Rakousku a na Moravě.

Přehled použitých horenských řádů:

Bzenecký horenský řád, obecní rukopis (D) (podle Bílého) vzniklý dne 10. srpna 1735 uložený v Státním okresním archivu v Hodoníně, AM -Bz, Archiv města Bzence, II Knihy, inv. č. 67. Rukopis vydal Josef CVRČEK v článku Knihy a právo horenské při městě Bzenci. In: Časopis Matice moravské, roč. XVII, rok (1893), s. 338-343. O rukopisech bzenecké redakce markrabského horenského řádu viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 180-201.

Dolnokounický horenský řád obecní rukopis respektive listina (B) (podle Bílého) vzniklý dne 16. října 1576 uložený v Státním okresním archivu pro Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Archiv městečka Dolní Kounice. Rukopis vydal Augustin KRATOCHVÍL v publikaci Archiv Dolních Kounic, Popovice 1907, s. 2-14. O rukopisech dolnokounické redakce vzniklé sepsáním moravského obyčejového práva viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 266-268.

Džbánický horenský řád tzv. tvořihrázský rukopis (C) (podle Bílého) vzniklý v letech 1622-1640 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, E 17 – Dominikáni Znojmo, sign. A 4. Registra purkrechtní z let 1622-1640. O rukopisech hostěradické a olbramovické redakce falkenštejnských horenských řádů a první a druhé džbánické redakce olbramovického horenského řádu viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 257-261.

Džbánický horenský řád obecní rukopis (D) (podle Bílého) vzniklý v letech 1617-1640 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, E 17 – Dominikáni Znojmo, sign. A 6. Horenská kniha z let 1617-1648. O rukopisech hostěradické a olbramovické redakce falkenštejnských horenských řádů a první a druhé džbánické redakce olbramovického horenského řádu viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 257-261.

Horenský řád buchlovského panství guberniální rukopis (B) (podle Bílého) vzniklý v roce 1782 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, B1-Gubernium, sign. W 210. O redakci buchlovického panství bzeneckého horenského řádu viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 198-199.

Hotařský řád zv. Zpráva hotařům z doby 15. století. O rukopisech v rámci hotařských řádů viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 287-288.

Ivančický horenský řád vzniklý z doby po roce 1611 uložený v Moravském zemském archivu v Brně. Měl by se nacházet, kde jsem ho nenašel. Rukopis vydal Augustin KRATOCHVÍL v knize Ivančice – bývalé královské město na Moravě, Ivan 1906, s. 334-342. O rukopisu v rámci horenských pracovních řádů viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 292-293.

Jundrovský horenský řád, obecní rukopis (D) (podle Bílého) vzniklý v roce 1710 uložený v Archivu města Brna, Sbirka rukopisů, rkp. č. 7609. O rukopisech jundrovské redakce starobrněnského horenského řádu viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 126-128.

Lipovský horenský řád guberniální rukopis (B) (podle Bílého) vzniklý v roce 1782 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, B1 -Gubernium, sign. W 210. O rukopisech strážnické redakce falkenštejnských horenských řádů viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 246-256.

Starobrněnský horenský řád, obecní rukopis (F) (podle Bílého) vzniklý v 17. stol. uložený v Moravském zemském archivu, G 2 – Nová sbírka č. 683/6. O rukopisech starobrněnské redakce makrabského horenského řádu viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 122-125.

Strážnický horenský řád obecní rukopis respektive listina (C) (podle Bílého) vzniklý v letech 1609-1620 uložený v Státním okresním archivu v Hodoníně, AM-St Archiv města Strážnice, II., Knihy, inv. č. 23.. O rukopisech strážnické redakce falkenštejnských horenských řádů viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 246-256.

Uherskobrodský horenský řád guberniální rukopis (D) (podle Bílého) vzniklý v roce 1782 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, B1 – Gubernium, sign. W 210. O rukopisech uherskobrodské redakce falkenštejnských horenských řádů viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 234-245.

Velkoněmčický horenský řád guberniální rukopis (D) (podle Bílého) vzniklý v roce 1782 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, B1 – Gubernium, sign. W 210. O rukopisech velkoněmčické redakce vzniklé sepsáním moravského obyčejového práva. Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 265-266.

Vlčnovský horenský řád vrchnostenský rukopis (C) (podle Bílého) vrozený do roku 1544 vzniklý mezi léty 1702-1705 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, G 436 – Rodinný archiv Kouniců, inv. č. 2929, sign. IV 92, karton 314. O rukopisech uherskobrodské redakce falkenštejnských horenských řádů viz Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 234-245.

Ždánický horenský řád obecní rukopis (E) (podle Bílého) vzniklý v roce 1629 uložený v Státním okresním archivu v Hodoníně, Obecní archiv městečka Ždánic, č. 86 předávacího protokolu. Rukopis vydal Jakub VRBAS v knize Dějiny městečka Ždánic, Ždánice 1898, s. 180-192. O rukopisech ždánické redakce bzeneckého horenského řádu. Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 202-212.

Židlochovický horenský řád rajhradský rukopis (C) (podle Bílého) vzniklý v roce 1781 uložený v Moravském zemském archivu v Brně, E 6 – Benediktini Rajhrad, inv. č. 2946, sign. Ha 3/3. O rukopisech židlochovické redakce markrabského horenského řádu. Jiří L. BÍLÝ IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, I. Díl, Olomouc 2003, s. 102-110.

Summary

This scientific study deals with the law of vineyard and organization of vinegrowing in central Europe. The author also analyses the law of vineyard in Modra and compares it with the law of vineyard of central Europe. He pays special attention to the manuscripts referring to the law of vineyard in Modra and the agrarian law.

doc. JUDr. Jiří L. Bílý, PhD., Eq.M.

(618 00 Brno, Kotkova 20, Česká republika, e-mail jlbily@volny.cz) od vzniku Bratislavské vysoké školy práva působí jako externí učitel právních dějin. Zabývá se problémy recepce římského práva, velkomoravským právem, tzv. zvláštními právy, právní archeologií, moravským národním hnutím a pomocnými vědami historickými.

Normy a inštitúty všeobecnej časti občianskeho práva (Úvahy de lege ferenda)

Norms and institutes of general part of civil law (reasoning de lege ferenda)

▼ Ján Círák

Kľúčové slová:

občianske právo, súkromné právo, kodifikácia, legislatívny zámer, rekodifikačná komisia, normy a inštitúty všeobecnej časti občianskeho práva, úvahy de lege ferenda

Key words:

civil law, private law, codification, legislative plan, re-codification committee, norms and institutes of general part of civil law, reasoning de lege ferenda

A. Všeobecný výklad

I. Osudy rekodifikácie všeobecného súkromného práva (občianskeho práva) na Slovensku po roku 1993 sú do tej miery všeobecne známe, že sa na tomto mieste nejavi potreba hovoriť o nich znova podrobnejšie.¹⁾ Ako výsledky týchto rekodifikačných prác boli verejnosti sprístupnené prostredníctvom Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky tri materiály pod týmito názvami:

1. *Vládny návrh zákona z roku 1998 č. 1046*, ktorý predstavoval prvý návrh slovenského Občianskeho zákonníka. Táto osnova bola výsledkom pomerne intenzívnych prác na rekodifikácii súkromného práva v rokoch 1996 až 1998. Tieto práce sa spočiatku uskutočňovali pod vedením prof. Karola Planka a po jeho smrti pod vedením prof. Jána Lazara. Legislatívny proces po roku 1998 na tento návrh nenadviazal. Vládny návrh sa stal predmetom vedeckej rozpravy a diskusie v rámci V. Lubyho právnických dní v septembri 1998.²⁾

2. *Prvý Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka z roku 2002*, ktorý bol schválený vládou SR uznesením č. 827. Uznesenie vlády je dodnes platné (nie je zrušené), pričom sa predpokladalo, že finálna podoba nového slovenského Občianskeho zákonníka, ktorú mala predložiť komisia pod vedením prof. Vojčíka, bude hotová v auguste 2005. Práca komisie bola v roku 2005 prerušená a až do roku 2007 nebola obnovená.³⁾

1) K všeobecným úvahám k problematike rekodifikácie občianskeho práva pozri napr. Lazar, J. Otázky kodifikácie súkromného práva, Bratislava 2006, Eliáš, K. – Zuklinová, M.: Princípy a východiska nového kodexu súkromného práva. Praha, Linde 2003, Bar von CH.: O celoevropské zodpovednosti národnej kodifikačnej politiky. In: Švestka, J. – Dvořák, J. – Tichý, L. (eds.): Sborník statí z diskusijních fór o rekodifikácii občianskeho práva, Praha, ASPI, 2006, ďalej Grundmann, S.: Die Aufgabe einer nationalen Kodifikation vor dem Hintergrund der Europäisierung des Privatrechts, ďalej Fischer-Czermak-Hopf-Schauser (hrsg): das ABGB auf dem Weg in das 3. Jahrtausend, Wien Manz, 2003, ďalej Vékas, L. Über die Grundzüge der ungarischen Privatreform, In: Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva, Bratislava, Iura Edition 2005, s. 158.

2) *K návrhu slovenského Občianskeho zákonníka. V. Lubyho právnické dni. Konferencia konaná dňa 3. a 4. septembra 1998 v Bratislave*. Vydavateľské oddelenie PF UK. Bratislava 1999.

3) *Legislatívny zámer bol publikovaný v prílohe právnického časopisu Justičná revue č. 8-9/2002*.

3. Druhý *Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike z roku 2008*. Tento posledný výstup je výsledkom intenzívnej a cieľavedomej práce novej rekodifikačnej komisie.⁴⁾ Legislatívny zámer, v ktorom sú vyjadrené teoretické a legislatívne východiská, koncepcia kódexu, zásady, systematika a obsahová náplň jednotlivých častí, vrátane metodologických prístupov k vypracovaniu konkrétnych noriem a inštitútov novej kodifikácie bol spolu s príspevkami z odbornej konferencie o tomto návrhu predložený širokej právnickej i občianskej verejnosti.⁵⁾

Rekodifikačná komisia pracuje pod vedením prof. Lazara. Po prerokovaní a zapracovaní pripomienok má komisia predložiť výsledky v podobe nového návrhu slovenského Občianskeho zákonníka v roku 2010. V záujme plynulosti rekodifikačných prác bol zriadený na Ministerstve spravodlivosti SR stály sekretariát rekodifikačnej komisie. Okrem toho bola zriadená (okrem iných) aj „Subkomisia pre prípravu základných zásad a všeobecnej časti Občianskeho zákonníka“ v zložení prof. JUDr. Helena Barancová, CSc., prof. JUDr. Jozef Prusák, DrSc., JUDr. Milan Ľalik a doc. JUDr. Ján Cirák, CSc. (predseda subkomisie).

V nadväznosti na úlohy uložené subkomisii boli doteraz spracované viaceré čiastkové materiály, ktoré sa stali pokladom na vypracovanie už spomínaného legislatívneho zámeru pripravovanej kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike. Následne, po vyhodnotení medzirezortného pripomienkového konania prikočí subkomisia k systematickému spracúvaniu konkrétneho paragrafovaného znenia základných zásad a všeobecnej časti Občianskeho zákonníka. V záujme sprostredkovania čo možno najširších poznatkov o základnej orientácii jednotlivých inštitútov všeobecnej časti Občianskeho zákonníka i o konkrétnych obsahových novotách tejto časti osnove podáva príspevok stručný prehľad úvah de lege ferenda s dosahom na všeobecnú časť pripravovaného kódexu.

B. Všeobecná časť

I. Pre nový slovenský kódex súkromného práva zostane zachovaná všeobecná časť. Občiansky zákonník obsahuje nespočetné množstvo súkromnoprávných inštitútov, ktoré upravujú rôznorodé práva a povinnosti súkromnoprávnej povahy. Aby sa všeobecné pravidlá nemuseli v jednotlivých častiach zákona opakovať, bude mať Občiansky zákonník všeobecnú časť, ktorej ustanovenia platia pre všetky ostatné časti. Táto časť Občianskeho zákonníka je významnou aj v tom, že jej ustanovenia sa použijú aj pre ostatné súkromnoprávne pomery vznikajúce na základe iných právnych predpisov. Skutočnosť, že nový kódex bude mať všeobecnú časť, je jedným zo zásadných záverov, ktorý vyplynul z pomerne rozsiahlych diskusií rekodifikačnej komisie. Základným dôvodom je, že v našich podmienkach ide o riešenie zaužívané, ktoré nespôsobuje problémy v teórii a aj prax je s ním stotožnená. Rovnako u nás nerezonujú a nenachádzajú živnú pôdu názory, ktoré vychádzajú z fungovania niektorých kódexových právnych úprav tohto typu v zahraničí a ktoré sa zasadzujú za systematiku civilného kódexu bez jeho všeobecnej časti. Tieto sú predmetom kritickej analýzy nie však normatívnou inšpiráciou slovenského zákonodarcu pri riešení tejto otázky. Pritom nespochybňujeme názory, že moderné kódexové riešenie

4) *Komisia bola zriadená v januári 2007 na úrovni Ministerstva spravodlivosti SR v záujme splnenia tej časti Programového vyhlásenia vlády SR a naň nadväzujúcich dokumentov, najmä Rámcového plánu legislatívnych úloh na roky 2006 – 2010, ktorý stanovil úlohu rekodifikovať súkromné právo a vypracovať prvý slovenský Občiansky zákonník.*

5) *Návrh Legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Editor Ján Lazar. Ministerstvo spravodlivosti SR. Bratislava 2008.*

systemizácie občianskoprávných inštitútov si už bezpodmienečne nevyžaduje existenciu všeobecnej časti (napr. taliansky a holandský kódex civilného práva a najnovšie aj návrh maďarského OZ). Rozhodujúcim kvalitatívnym kritériom preto nie je zaradenie všeobecnej časti do zákonníka, ale to, či sa kódex vyznačuje prehľadnou systematikou, konzistentným obsahom a presnými formuláciami. Máme však za to, že príliš rozsiahle pasáže všeobecnej časti kódexov môžu komplikovať štruktúru a prehľadnosť kódexu, nevhodne sa môžu odkláňať od riešenia praktických potrieb, neúmerne zvyšujú dôležitosť právnych pravidiel a niekedy by mohli komplikovať výkon spravodlivosti. Uvedené dôvody podľa nášho názoru síce relativizujú, avšak v našich podmienkach nevyklúčujú opodstatnenosť existencie všeobecnej časti Občianskeho zákonníka. Aj preto sa súčasný návrh nového slovenského Občianskeho zákonníka vytvorenia všeobecnej časti nevzdal, avšak snahou subkomisie je, aby ustanovenia všeobecnej časti riešili naozaj najvšeobecnejšie otázky, transparentne, stručne a v nevyhnutnej miere s ohľadom na väzby na ostatné časti OZ.

II. Systematika všeobecnej časti. Pre nový Občiansky zákonník sa navrhuje nasledujúca systematika všeobecnej časti:

<i>Prvá hlava:</i>	<i>Úvodné ustanovenia</i>	
<i>Druhá hlava:</i>	<i>Osoby</i>	
	<i>Prvý oddiel:</i>	<i>Fyzické osoby</i>
	<i>Druhý oddiel:</i>	<i>Právnické osoby</i>
	<i>Tretí oddiel:</i>	<i>Zastúpenie</i>
<i>Tretia hlava:</i>	<i>Právne skutočnosti</i>	
	<i>Prvý oddiel:</i>	<i>Právne úkony</i>
	<i>Druhý oddiel:</i>	<i>Právne udalosti</i>
	<i>Tretí oddiel:</i>	<i>Čas</i>

Ako vidno, ustanovenia všeobecnej časti sa sústreďujú najmä na všeobecnú úpravu postavenia osôb, či už fyzických alebo právnických a na ich právne relevantné konanie, t. j. na právne úkony a iné právne skutočnosti. Samotná úprava právnych úkonov bude naozaj len všeobecná, nakoľko všetky stránky zmlúv vrátane pravidiel upravujúcich mechanizmus ich vzniku budú presunuté oproti doterajšiemu stavu do všeobecnej časti záväzkového práva.

Do všeobecnej časti Občianskeho zákonníka bude možné prevziať viaceré ustanovenia doteraz platného Občianskeho zákonníka, ktoré sa v aplikačnej praxi osvedčili. Tak tomu bude aj v dosahu na všeobecnú časť OZ, ak ide napr. o konštrukcie týkajúce sa ochrany práv, náležitostí právnych úkonov, počítania času, premlčania a preklúzie. Mnohé ustanovenia sa však oproti doterajšiemu stavu upravia novým spôsobom, pretože v súčasnom znení niektoré otázky vôbec neupravujú, alebo upravujú ich neúplne.

C. Úvodné ustanovenia

Prvá hlava všeobecnej časti kódexu bude niesť označenie „*Úvodné ustanovenia*“. Bude obsahovať *vymedzenie predmetu úpravy a základné princípy úpravy kódexu* ako aj ustanovenia týkajúce sa *ochrany práv*.

I. Vymedzenie predmetu úpravy. Obsahom prvého ustanovenia zákonníka bude vymedzenie pôsobnosti Občianskeho zákonníka. Občiansky zákonník upraví vzájomné

osobnostné, osobné a majetkové práva a povinnosti osôb súkromnoprávnej povahy, pokiaľ tieto práva a povinnosti neupravujú iné právne predpisy.

Ak osobitné zákony upravujúce vzájomné práva a povinnosti súkromnoprávnej povahy neupravujú určité otázky týkajúce sa týchto práv a povinností, platí úprava obsiahnutá v Občianskom zákonníku.

Z hľadiska predmetu úpravy bude Občiansky zákonník poňatý dôsledne ako všeobecný predpis súkromného práva. To bude vyjadrené i pri normatívnej konštrukcii osobnej a vecnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka. Čo do vecného dosahu, bude pôsobnosť Občianskeho zákonníka rozšírená na oblasť rodinného práva a obchodného práva. Do oblasti pracovného práva bude pôsobnosť nového Občianskeho zákonníka rozšírená v rozsahu ustanovenom Zákoníkom práce.

Problematike rodinného práva bude venovaná druhá časť kódexu. Rodinné právo je prirodzená súčasť všeobecného súkromného práva a ako taká býva tradične zaradená do systematiky civilných kódexov. Aj na Slovensku sa rodinné právo v duchu európskej tradície stane súčasťou Občianskeho zákonníka.

Ak ide o oblasť obchodného práva, zásadná zmena oproti doterajšiemu stavu bude spočívať v riešení, ktoré je založené na presune takmer celej dnešnej časti obchodného obligičného práva do nového Občianskeho zákonníka. Odstráni sa tak neodôvodnený dualizmus obchodných a neobchodných vzťahov, ktorý je predmetom oprávnenej kritiky. V dôsledku takejto zmeny sa Občiansky zákonník stane vo vzťahu k Obchodnému zákonníku skutočne normou „lex generalis“.

Občiansky zákonník bude vystupovať ako lex generalis aj voči Zákoníku práce. Úprava práv a povinností pracovnoprávnej povahy – najmä tzv. individuálne pracovné právo – bude aj naďalej vyhradená Zákoníku práce ako špeciálnemu zákonu. V tomto zmysle sa teda uplatní princíp, že na práva a povinnosti pracovnoprávnej povahy sa uplatní Občiansky zákonník v rozsahu ustanovenom Zákoníkom práce.

Zároveň však aj voči Zákoníku práce bude vystupovať Občiansky zákonník ako reálne (nielen proklamatívne) pôsobiaci predpis všeobecného súkromného práva. Úprava všeobecných súkromnoprávných inštitútov bude platiť pre celé súkromné právo ako normatívna úprava, ktorá je zjednotená a jednotná. Dnes sa síce oba kódexy tvária, že vyjadrujú princíp subsidiárnej aplikácie občianskeho práva i na pracovné právo, ale stále pretrvávajúci rozsah osobitných niekedy aj duplicitných ustanovení Zákoníka práce rolu Občianskeho zákonníka ako všeobecného kódexu súkromného práva v praxi značne devaluje.

II. Základné zásady. Oproti súčasnemu stavu de lege lata budú v úvodnej časti kódexu zakomponované v normatívnom texte kódexu jeho základné zásady. Budú vyjadrovať myšlienkový a hodnotový základ nového Občianskeho zákonníka. Z hľadiska právnej axiológie predstavujú základné zásady hodnoty v podobe konečných účelov, ktoré sú vyjadrené v abstraktnej podobe. V jednom z úvodných ustanovení sa skonštatuje nadväznosť úpravy na náš základný zákon, t. j. na Ústavu Slovenskej republiky a osobitne na jej ustanovenia o základných ľudských právach a slobodách. Úprava vzájomných práv a povinností súkromnoprávnej povahy bude vychádzať z úpravy základných ľudských práv a slobôd, najmä z úprav o ochrane života, nedotknuteľnosti osoby a súkromia, ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a dobrej povesti a z práva vlastníť majetok. Ekonomickým rámcom majetkových práv a povinností bude v Ústave zakotvený model sociálneho trhového hospodárstva so všetkými jeho atribútmi a dôsledkami, najmä v oblasti vlastníctva

a záväzkovo právnych vzťahov s osobitným dôrazom na ochranu osôb so slabšou ekonomickou i právnou pozíciou.

Zároveň sa v zásadách objaví príkaz vykladať a aplikovať jednotlivé ustanovenia zákonníka ústavne konformným spôsobom a dôsledným rešpektovaním základných zásad. Dosahovanie jednotlivých účelov obsiahnutých v základných zásadách prostredníctvom ich interpretácie a aplikácie sa tak stane prostriedkom na zabezpečovanie týchto hodnôt v praxi.

Občianske právo ako všeobecné súkromné právo. Úvodné ustanovenia budú vyjadrovať základnú myšlienku, že občianske právo ako všeobecné súkromné právo upravuje vzájomné pomery jednotlivcov vytvárajúce záujmový okruh života človeka nanajvýš privátnej povahy, odhliadnuc od ich vzťahu k verejnej moci. Súkromné právo garantuje ochranu a slobodný rozvoj osobnosti, rešpektuje vlastnícku slobodu, zmluvnú autonómiu a slobodu tvorby spôsobom, ktorý bez právneho dôvodu nezasahuje do práv a povinností iných osôb.

Prvoradou úlohou nového slovenského Občianskeho zákonníka je vytvorenie štandardného kódexu kontinentálneho typu. Pôjde o kódex súkromného práva, výraz idey funkčne zameraný na záujmy človeka umožňujúce slobodné utváranie svojho súkromného života. Ide o sféru právnej regulácie založenej na zvýraznení individualistických princípov súkromného práva.

Antropologické poňatie občianskeho práva. Osou celej osnovy všeobecnej časti kódexu sa má stať človek a jeho záujmy. Právne postavenie človeka v súkromnoprávných pomeroch vrátane jeho nanajvýš osobnostných práv sú ťažiskom úpravy všeobecnej časti kódexu. Rodinu a rodinné pomery upravuje druhá časť. Majetkové pomery a osudy tohto majetku po smrti človeka upravuje tretia a štvrtá časť zákonníka. Obligačné právo, teda práva a povinnosti ktoré vznikajú človeku v relácii voči iným osobám z jeho súkromného styku, je obsahom piatej a šiestej časti zákonníka.

Pri úprave právnických osôb bude vychádzať osnova z poznatku, že aj právnické osoby vytvárajú ľudia preto, aby slúžili ich záujmom. Rovnosť právnických a fyzických osôb sa bude v osnove rešpektovať iba do tej miery, ak nebude narážať na zásadné odlišnosti v celom rade prípadov (napr. faktická nemožnosť priznávať právnickým osobám osobnostné práva, práva rodinnej a dedičskej povahy a pod.).

Uplatňovanie súkromného práva je nezávislé od uplatňovania verejného práva. Súkromné právo je protipólom verejného práva, je výrazom rešpektu právneho štátu k záujmovému okruhu života človeka privátnej povahy v tom zmysle, že umožňuje so zásadným dôrazom na autonómiu vôle každého jednotlivca ponechať mu čo najširší priestor slobodnej iniciatívy. V tomto zmysle je autonómia vôle spôsob utvárania vlastného, právom aprobovaného právneho postavenia silného jednotlivca v závislosti od jeho iniciatívy a vôle. Štát vyrovnáva konflikty medzi jednotlivcami v súkromnoprávnom styku na relatívne nízkom stupni spoločenskej ingerencie. Štát nie je vo sfére súkromného práva tvorcom slobody človeka, ale je jej ochrancom a garantom.

Metóda základnej občianskoprávnej úpravy. Ak to nezakazuje zákon, bude prípustné, aby si osoby vzájomné práva a povinnosti upravili odlišne od zákona. Na dohody ohrozujúce a porušujúce verejný poriadok, dobré mravy alebo práva týkajúce sa statusu osôb, vrátane osobnostných práv, sa však nebude prihliadať. Osnova zvýrazní podstatu metódy základnej občianskoprávnej úpravy, a to najmä, že táto úprava je zásadne dispozitívna a iba tam, kde to ustanovuje zákon, je výnimočne kogentná.

Princíp dispozičnej autonómie osôb platí všeobecne a týka sa tak fyzických, ako aj právnických osôb a štátu. Okrem toho tento princíp platí bez ohľadu na to, či ide o fyzickú osobu, ktorá je občanom Slovenskej republiky, alebo o právnickú osobu, ktorá má sídlo v Slovenskej republike, alebo či ide o cudzí právny subjekt (teda bez ohľadu na občianstvo či domicil). Uvedený princíp dispozičnej autonómie má širší dosah, keďže sa jeho normatívny význam nevyčerpáva len vo sfére právnej regulácie spadajúcej do predmetu úpravy Občianskeho zákonníka, ale sa vzťahuje na celú oblasť súkromného práva. Týmto ustanovením sa na jednej strane zdôrazní, že úprava všeobecného súkromného práva je zásadne dispozitívna a iba výnimočne kogentná a na strane druhej sa ustanovia kritériá vyvolávajúce možnosť odchyliť sa od zákona (pôjde najmä o prípady ohrozenia a porušenia verejného záujmu, dobrých mravov alebo práv, týkajúcich sa statusu osôb, vrátane osobnostného práva).

Ako doplnok dispozičnej autonómie sa zakotví aj *zásada rovnosti osôb* subjektov občianskych práv a povinností. Prítom sa vychádza z poznatku, že sice existuje faktická ekonomická a profesionálna nerovnosť medzi nimi, avšak úlohou práva je vyrovnať prostredníctvom generálnej ochrany slabšej strany v právnej rovine tento nedostatok faktickej nerovnosti.

Okrem už spomenutých zásad sa o výslovné zakotvenie do rámca normatívneho textu všeobecnej časti kódexu navrhujú aj ďalšie zásady, ktoré prehlbujú myšlienkový a hodnotový základ nového slovenského Občianskeho zákonníka. Tieto zásady bližšie vyjadrujú rešpekt všeobecného súkromného práva k fyzickej a psychomorálnej integrite osobnosti a slobode človeka. V konkrétnostiach ide o nasledujúce zásady: a) každý má právo na ochranu svojho života, zdravia, ako aj cti a dôstojnosti a súkromia, b) nikto nesmie kvôli nedostatku veku, rozumu alebo závislosti utpieť neodôvodnenú ujmu, rovnako tak nesmie nikto bez právneho dôvodu ťažiť z vlastnej neschopnosti na úkor iných osôb, c) daný sľub zaväzuje a zmluvy majú byť splnené, d) vlastnícke právo požíva ochranu a len zákon môže ustanoviť, ako vlastníctvo vzniká alebo zaniká, e) nikomu nie je možné odoprieť, čo mu patrí podľa zákona.

Uvedené zásady majú zásadný interpretačný význam, keďže ustanovujú hlavné smernice poznania a hľadania skutočnej vôle zákonodarcu. Osnova ich koncentruje do všeobecnej časti kódexu, čím vytvára hodnotovú stupnicu, ku ktorej sa upína celá stavba nového civilného kódexu. Viaceré z uvedených zásad sa prekrývajú a sú ďalej rozvinuté v ďalších častiach Občianskeho zákonníka (napr. sloboda vlastníť majetok, rovnosť, autonómia prejavujúca sa najmä vo vecnom a záväzkovom práve).

Ako zásada sa v kódexe uvedie, že nikto nesmie kvôli nedostatku veku, rozumu alebo určitej majetkovej, osobnej či pracovnoprávnej závislosti utpieť neodôvodnenú ujmu, rovnako tak, že nikto nesmie bez právneho dôvodu ťažiť z vlastnej neschopnosti na úkor iných osôb.

Neznalosť práva neospravedlňuje. Zásada, že neznalosť práva neospravedlňuje sice zostane platiť aj naďalej, keďže vyplýva z individualistického základu súkromného práva a vyžaduje si to aj požiadavka právnej istoty. Moderné súkromné právo ju však bude modifikovať, a to najmä v obligačnom práve spotrebiteľov v záujme ochrany tzv. slabšej zmluvnej zmluvy.

Preto na ustanovenia spotrebiteľských zmlúv, nekalých klauzúl v právnych vzťahoch, kde vystupuje aspoň ako jedna zmluvná strana spotrebiteľ, sa musí ex lege aj proti vôli slabšej zmluvnej strany prihliadať v rámci úpravy celej sféry súkromného práva. Preto by

malo platiť, že subjektívna vedomosť o právnych následkoch nie je podmienkou ich vzniku, ak nie je v zákone ustanovené inak.

Právne obyčaje a zvyklosti. Aj pre rekodifikáciu sa zachová doterajší stav, že pre okruh všeobecného súkromného práva bude vylúčená priama aplikateľnosť právnych obyčajov a zvyklostí ako prameňov práva. Ak ide o zvyklosti, osoby môžu odvodzovať svoje práva a povinnosti zo zvyklostí iba tam, kde na ne odkazuje zákon. V ostatných prípadoch môžu slúžiť iba ako interpretačná pomôcka. Význam zvyklostí sa umocňuje predovšetkým v tuzemskom, najmä však v medzinárodnom obchodnom styku. Ak ide o právny význam zvyklostí vo vzťahoch medzi podnikateľmi, odporúča sa, aby tieto otázky upravil Obchodný zákonník.

Z hľadiska prameňov si osobitnú pozornosť zasluhuje tzv. *sudcovské právo*. V kontinentálnych európskych systémoch nie sú precedensy prameňom práva. Súd právo netvorí, iba ho vykladá pri jeho aplikácii. Tento výklad nie je všeobecne právne záväzný. Tento právny stav sa zachováva aj v rekodifikácii súkromného práva na Slovensku. Na tomto stanovisku sa nič nemení, aj keď máme na zreteli, že rozhodnutia Európskeho súdneho dvora, ak z nich možno odvodzovať normatívne vety, sú prameňom práva.

Rodina a jej ochrana. Rodina si zasluhuje osobitnú zákonnú ochranu. Zákonná ochrana rodiny sa premieta aj do konečných účelov čiastkových zásad rodinného práva umožňujúcich obsahové zjednotenie inštitútov rodinného práva. Môžeme ich zhrnúť a konkretizovať, že ide o zásadu ochrany manželstva, rodiny a rodičovstva spoločnosťou, zásadu dobrovoľnosti a slobodného rozhodnutia uzavrieť manželstvo, zásadu monogamie, zásadu rovnocennosti civilného a cirkevného sobáša snúbencov, zásadu rovnosti muža a ženy v manželských právach a povinnostiach, zásadu vzájomnej morálnej a materiálnej pomoci všetkých členov rodiny a zásadu slobodného svetonázorového pôsobenia rodičov pri výchove detí.

Zneužitie práva. Zneužitie práva patrí od čias rímskeho práva za jednu zo základných zásad súkromného práva. Po prvej svetovej vojne sa tzv. teória zneužitia práva rozvinula zo svojej klasickej podoby nadväzujúc na tendencie socializácie súkromného práva vrátane zákazu zneužitia vlastníctva a teórie sociálnej funkcie vlastníctva. Osnova preto výslovne ako svoju zásadu zakotví, že nikto nesmie zneužívať svoje práva proti záujmom iných osôb a nikto sa nesmie na úkor iných osôb obohacovať a čin, ktorým dochádza k zneužitiu práva na sociálne škodlivé ciele, nepožíva právnu ochranu. Z uvedeného vyplýva, že aj dôraz na individualistické hodnoty súkromného práva má svoje zákonné limity. Právno-filozoficky ide o otázky obmedzenia slobody jednotlivca tam, kde začína pôsobiť sloboda iného. Prípady zneužitia práva spočívajú najmä v takom výkone práva, ktorým osoba síce vykonáva svoje subjektívne právo, avšak naoko tak, že dovolávajú sa formy, koná za účelom dosiahnutia nedovoleného sociálne škodlivého výsledku. Výkon práva, ktorým dochádza k jeho zneužitiu, sa preto nebude považovať za právom aprobovaný výkon, ale protiprávny čin. Za osobitný prípad zneužitia práva sa bude považovať šikana.

Dobré mravy. Výkon práv a povinností vyplývajúcich zo súkromnoprávných pomerov musí byť v súlade s dobrými mravmi. Bude sa mať za to, že ak niekto určitým spôsobom právne konal, činil tak v dobrej viere. Aj nový slovenský Občiansky zákonník v duchu európskej tradície súkromného práva bude považovať za jednu zo svojich základných zásad na výkon práv a povinností súlad s dobrými mravmi a prezumpciu dobromyseľnosti. Dôkazné bremeno bude na tom, kto dobromyseľnosť popiera.

Medzery v práve. Analógia. Ak pri používaní právneho predpisu súkromného práva nebude o niektorom prípade ustanovenia a ani ustanovenie o príbuznom prípade, bude

sa musieť sudca snažiť tak so stálym zreteľom na ducha a celý zmysel právneho poriadku, ako aj so stálym zreteľom na základné princípy Ústavy, najmä myšlienky spravodlivosti, slobody a rovnosti o správne rozhodnutie. V prvom rade ide o zásadu, ktorá prikazuje, ak nieť o niektorom prípade výslovného ustanovenia, aby sa použila analógia (ustanovenie o príbuznom prípade), teda tzv. analógia legis. Ide o tradičné juristické riešenie, ktoré nový Občiansky zákonník preberá z predchádzajúcej právnej doktríny.

Novum má spočívať v riešení tzv. medzier v práve. Ak nie je analógia použiteľná, musí sa prípad posúdiť so stálym zreteľom na základné princípy právneho štátu obsiahnuté v Ústave.

Pre rekonštrukciu nie je smerodajné prirodzenoprávne hľadisko a ako ultima ratio rozhodovania nevytýkajú sa prirodzenoprávne zásady, ale v súlade s dnešným prevládajúcim právnym nazeraním základné princípy Ústavy, najmä zásada spravodlivosti, slobody a rovnosti. Tieto všeobecné právne zásady má čerpať sudca z ducha a celého zmyslu daného poriadku, čím sa teda preferuje pozitivistický prístup a zameranie tejto zásady. Možnosť takéhoto postupu bude vylúčená v prípade riešení statusových otázok osôb. Tie musia vždy vychádzať výlučne z výslovnej zákonnej úpravy.

Interpretačné a aplikačné pravidlo vo svetle základných zásad. Výslovne sa zakotví dosah základných zásad ako vykladacieho (interpretačného) a aplikačného pravidla. Každé ustanovenie súkromného práva preto bude možné uplatňovať a vykladať iba v súlade s týmito zásadami a so stálym zreteľom na hodnoty, ktoré tieto zásady chránia.

V danom význame táto zásada dopadne na celú sféru súkromného práva (nielen na predmet úpravy Občianskeho zákonníka). Bez akýchkoľvek pochybností pôjde aj o výklad právnych úkonov ako konkrétnych prejavov vôle. Hlavný význam tohto článku je však interpretačný, ustanovujúci všeobecné právne rámce výkladu občianskoprávných ustanovení. Jeho ambíciou je najmä čeliť bezduchému formalizmu v rozhodovacej praxi.

V nadväznosti na Celsovu myšlienku, že „poznať zákony neznamenať držať sa ich slov, ale pochopiť ich účinnosť a silu“ sa ako subzásada interpretácie a aplikácie upraví, že nikto sa nebude môcť dovoľávať slov právneho predpisu proti zmyslu týchto základných zásad.

III. Ochrana práv. Svojpomoc, ochrana pokojného stavu, právo na súdnu ochranu a zákaz zneužívania práva budú s nevyhnutnými úpravami v zásade prevzaté z doterajšej úpravy, keďže ani v súčasnosti nespôsobuje táto úprava v praxi interpretačné ani aplikačné problémy. Za základ úpravy týchto ustanovení sa použijú formulácie obsiahnuté vo vládnom návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1998.

D. Normy a inštitúty všeobecnej časti

I. Fyzické osoby. Za základ novej úpravy sa vezme doterajšia úprava. Aj naďalej sa bude rozlišovať právna spôsobilosť fyzických osôb a právna spôsobilosť právnických osôb. Zachová sa inštitút spôsobilosti na právne úkony, nakoľko sa zachováva pre rekonštrukciu aj pojem právneho úkonu. V rámci právnej spôsobilosti sa aj naďalej bude rozlišovať medzi spôsobilosťou na práva a povinnosti (právna subjektivita) na jednej strane a spôsobilosťou na právne úkony na strane druhej. Za základ úpravy týchto ustanovení sa použijú formulácie obsiahnuté vo vládnom návrhu OZ z roku 1998.

Zachová sa s určitým spresnením vymedzenie pojmu fyzická osoba, vrátane jej právneho postavenia. V podstatných rysoch pritom bude vychádzať z doterajšej právnej

úpravy. Zachová sa označenie „fyzická osoba“. Tam kde pôsobí ťažkopádne sa výnimočne môže vzážiť, či tento pojem nenahradí označením „človek“. Nebude sa používať označenie „prirodzená osoba“. Preberie sa doterajšia úprava fyzickej osoby vrátane úpravy nascitura.

Podrobne sa upravujú pravidlá pre právne relevantný dôkaz smrti. Zákonník pre prípad, že pri tej istej udalosti zomrie viacero osôb, zakotví vyvrátiteľnú právnu domnienku, že tieto osoby zomreli v rovnaký okamih.

Rovnako sa upravujú pravidlá týkajúce sa určenia miesta smrti osoby, keďže ide o statusovú otázku.

Podľa vzoru Občianskeho zákonníka kanadskej provincie Quebec sa upravujú pravidlá súvisiace so zmenou pohlavia osoby. Zmena pohlavia bude mať za následok zánik manželstva, a to ku dňu, keď fakticky dôjde k zmene. Rozhodujúcim okamihom pritom bude deň zmeny pohlavia potvrdený zdravotníckym zariadením, ktoré bude mať povinnosť oznámiť túto skutočnosť príslušnému zdravotníckemu zariadeniu.

Zachová sa doterajšia koncepcia úpravy spôsobilosti osôb na právne úkony s tým, že spôsobilosť uzatvárať pracovnú zmluvu vzniká dovŕšením 15. roku veku.

Zachová sa súčasná úprava zbavenia alebo obmedzenia spôsobilosti na právne úkony. Novým však bude ustanovenie, podľa ktorého súd, ktorý rozhodol o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony z dôvodov chorobnej závislosti fyzickej osoby od požívania alkoholických nápojov alebo omamných prostriedkov či jedov, alebo hráčskej vášne, môže rozhodnúť aj o ochrannom liečení. Doteraz mohol o ochrannom liečení rozhodnúť len trestný súd, ak sa závislá osoba dopustila trestného činu. To viedlo k ťažkostiam, najmä ak závislá osoba bola maloletá a rodičia mali záujem, aby sa podrobila protidrogovému liečeniu a sama nebola ochotná podrobiť sa liečeniu. Za podmienok ustanovených v zákone bude môcť aj civilný súd nariadiť ochranné liečenie a rozhodnúť aj o spôsobe vykonania ochranného liečenia a o prepustení z ochranného liečenia.

Doterajšie vymedzenie pojmu plnoletosť bude prebraté zo súčasnej právnej úpravy. Pracovnoprávna subjektivita sa bude odvodzovať od dosiahnutia veku 15 rokov.

V rámci úpravy právnych pomerov fyzických osôb sa budú definovať pojmy meno (pseudonym), bydlisko, domácnosť, blízke osoby. Pojem domácnosti bude po spresnení prevzatý z doterajšej úpravy. Aj vymedzenie príbuzných osôb, švagrov a osôb blízkych zodpovedá po spresnení doterajšej úprave.

II. Osobnostné právo. Občiansky zákonník oproti doterajšiemu stavu upraví oveľa komplexnejšie problematiku osobnostného práva, jeho jednotlivých stránok, ako aj ochrany prostriedkami občianskeho práva. Úprava bude uvedená zásadou, ktorá vyjadrí, že každý má právo na ochranu svojho života, zdravia, ako aj cti a dôstojnosti vrátane osobného súkromia.

Na rozdiel od doterajšej právnej úpravy sa dôsledne rozlíši podobne ako pri ostatných subjektívnych právach jednak samotné osobnostné právo vrátane jeho jednotlivých stránok a jednak právo na jeho ochranu. Rozdiel medzi oboma je podstatný. Osobnostné právo je absolútnym subjektívnym právom, ktoré pôsobí erga omnes, t. j. voči neobmedzenému, resp. neurčitému okruhu ostatných subjektov a relativizuje sa tým, že bolo porušené. Až potom totiž vznikne relatívny právny vzťah medzi oprávneným a pôvodcom zássahu, ktorý porušil osobnostné právo. Právo na ochranu osobnosti, t. j. právo na ochranu osobnostného práva je – s teoreticky málo významným prípadom svojpomoci podľa § 6

OZ – právo voči štátu. Pričom je zrejmé, že správanie sa rušiace osobnostné právo je zásahom do tohto práva samotného, a nie zásahom do práva na jeho ochranu. Zásahom do práva na ochranu osobnosti by bolo, ak by niekto rušil proces poskytnutia tejto ochrany alebo ak by tomu, do práva ktorého bolo neoprávnene zasiahnuté, bránil v tom, aby sa ochrany domáhal a pod.

Osnova rozširuje a podstatným spôsobom spresňuje katalóg čiastkových osobnostných práv. Jednotlivé kategórie čiastkových osobnostných práv v sebe zahŕňajú práva rôzneho charakteru a rôzneho spoločenského významu i rôznej dôležitosti pre oprávnený subjekt (tak napr. právo na život a zdravie na jednej strane a právo na podobizeň na strane druhej). Ide preto o čiastkové osobnostné práva vyvierajúce z integrity osobnosti ako celku, ktoré sa navzájom podobajú svojou právnou štruktúrou a pojmovými znakmi, ale zároveň sa ako také od seba podstatne líšia svojim praktickým pôsobením. Jednotlivé osobnostné práva návrh klasifikuje ako práva spočívajúce v záujmoch, resp. právom chránené záujmy na živote a zdraví (najmä telesná integrita, pracovná sila, schopnosť pracovať), označení človeka (meno, priezvisko, pseudonym, hlas, podoba), jeho spoločenskej vážnosti (česť, dôstojnosť, dobrá povesť), občianskej slobode a rovnosti (obydlie, listové tajomstvo, šírenie informácií, prepravovanie správ, a pod.), osobnej slobode (súkromný život, intímna sféra).

Tento výpočet nie je vyčerpávajúci a nie je ani vymedzením pojmu osobnostného práva ich výpočtom. Napriek tomu ide o výpočet typický, ktorý dovoľuje konštatovať, že v prípade akceptácie tohto návrhu sa vytvorí legislatívna situácia, že hlavným prameňom práva, ak pôjde o osobnostné právo, sa stane Občiansky zákonník.

Zásadným spôsobom sa mení rozsah normatívnej úpravy. Oproti doterajším 5 ustanoveniam sa navrhuje v rámci úpravy osobnostného práva 33 ustanovení.

Osnova zachováva, avšak v inom, novom, širšom a teoreticky presnom vyjadrení generálnu klauzulu, ktorá zároveň uvedie demonštratívny výpočet jednotlivých osobnostných práv.

Úprava špeciálnych prostriedkov ochrany osobnostného práva v doterajšej úprave (§ 13) sa preberá. Návrh však preberá do svojej normatívnej úpravy viacero podnetov týkajúcich sa rozlíšenia medzi oprávnenými a neoprávnenými zásahmi z ustálenej judikatúry súdov.

Oprávnenie domáhať sa posmrtnej ochrany osobnosti sa zachováva s tým, že sa rozširuje okruh aktívne legitimovaných osôb. Navrhujú sa dva varianty. Prvý spočíva v zachovaní súčasného stavu (§ 15 OZ) na osoby blízke. Súčasný stav vylučujúci blízke osoby z posmrtnej ochrany zužuje možnosť ochrany v niektorých prípadoch (napr. bezdetná osoba, ktorej zomreli rodičia).

Osnova v podstate obnovuje predchádzajúcu zrušenú úpravu (§ 14 OZ), ktorá umožňovala, aby právo na ochranu osobnosti uplatnila aj právnická osoba v prípade, ak zásah smerujúci voči osobnosti sa týka činnosti tohto človeka v právnickej osobe. Súčasne sa počas života človeka bude vyžadovať súhlas dotknutej osoby. Súhlas sa vyžadovať nebude, ak človek o ochranu ktorého pôjde, bude mŕtvý alebo nevládný.

Novotou oproti súčasnému stavu je, že pri použití prejavov osobnej povahy so súhlasom osoby môže táto osoba súhlas záväzne odvolať. Ustanoví sa zároveň jeho zodpovednosť za škodu, ktorá môže vzniknúť odvolaním súhlasu. V časti pojednávajúcej ohľadne dedičského práva sa zároveň navrhuje, aby došlo k prechodu nároku na relutárnu aj imateriálnu satisfakciu na dediča, a to za predpokladu, že bola poručená uplatnená na

súde, alebo bola pôvodcom zásahu uznaná. Nie je totiž správne, že súčasná úprava zvýhodňuje osobu, ktorá sa dopustila neoprávneného zásahu do osobnostného práva tým, že ťaží zo smrti poručiteľa.

Okrem právnej úpravy prejavov osobnej povahy prevzatej z doterajšieho znenia (§ 12 OZ) sa oproti doterajšiemu stavu novo formulujú práva a povinnosti týkajúce sa a) cti, dobrej povesti a ľudskej dôstojnosti, b) osobného súkromia, c) podávania a šírenia informácií, d) obydli, e) mena a priezviska, f) telesnej integrity a g) dispozícií s ľudským telom. Ochrana všetkých týchto práv bola upravená len príkladmo, kuso a málopravne. Absentovali najmä podrobnejšie podmienky ochrany, najmä pri ochrane život a zdravia. Nová úprava tieto nedostatky odstraňuje tým, že podrobnejšie upravuje jednotlivé osobnostné práva a spôsoby ich ochrany.

III. Právnické osoby. Nový Občiansky zákonník bude obsahovať všeobecnú úpravu právnických osôb. Táto úprava bude subsidiárne použiteľná pre všetky právnické osoby, ktoré budú vznikať aj podľa iných právnych predpisov. Pojem „právnická osoba“ obsahovo nie je síce presný, ale je tak vžitý, že zostane zachovaný aj pre potreby rekodifikácie. Zachová sa tradičné členenie na právnické osoby korporatívnej povahy a právnické osoby nadačnej povahy. Ďalšie členenie korporácií na súkromné a verejné má v súčasnosti len teoretický význam a nie je preto nevyhnutné, aby ho vysvetľoval aj nový Občiansky zákonník.

Zakotvia sa základné predpisy týkajúce sa pojmu, založenia a vzniku právnickej osoby, vykonávania právnych úkonov za právnickú osobu, názvu a sídla právnickej osoby a zrušenia a zániku právnickej osoby. Občiansky zákonník upraví tieto otázky len všeobecne, pretože bude počítať s tým, že jednotlivé druhy právnických osôb budú upravené osobitnými zákonmi (napr. nadácie, občianske združenia, neziskové organizácie, obchodné spoločnosti a družstvo a pod.).

Občiansky zákonník vytvorí všeobecný základ pre právnické osoby štruktúrované podľa toho, či ide o korporácie alebo nadácie. Pôjde najmä o úpravu zásad činnosti právnických osôb a otázky zodpovednosti osôb v postavení členov orgánov nadácií a korporácií. Navrhuje sa koncepčná zmena spočívajúca v tom, že konštrukcia priameho osobného konania v mene právnickej osoby sa nahradí novou konštrukciou zastúpenia právnickej osoby konajúcej v jej mene (podobne je to tak aj v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku, Poľsku, ako aj v návrhu českého Občianskeho zákonníka).

Občiansky zákonník sa nevráti k rozlišovaniu právnických osôb na osoby súkromného a verejného práva.

Občiansky zákonník nebude upravovať ako všeobecnú právnu formu právnických osôb korporatívneho typu spolky. Doterajšia úprava spolkov v zákone č. 83/1990 Zb. v znení neskorších predpisov bude zachovaná. Rovnako zostane zachovaná právna úprava nadácií obsiahnutá v zákone č. 34/2002 Z. z., ďalej úprava zákona o neinvestičných fondoch (zákon č. 147/1997 Z. z.), ako aj zákon č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecno-prospešné služby.

Občiansky zákonník bude aj naďalej rozlišovať medzi založením a vznikom právnickej osoby. Počíta aj s tým, že na vznik niektorých právnických osôb sa vyžaduje zápis do obchodného registra alebo do iného obdobného registra. Na vznik právnickej osoby bude nadväzovať nadobudnutie spôsobilosti právnickej osoby na práva a povinnosti a spôsobilosti na právne úkony.

Názov a sídlo právnickej osoby sa bude musieť určiť pri zakladaní právnickej osoby. Ustanoví sa všeobecné pravidlo, že názov právnickej osoby sa musí odlišovať od názvu už existujúcej právnickej osoby rovnakého druhu. Ochrana názvu a dobrej povesti a cti právnických osôb, obdobne, ako je tomu pri fyzických osobách, sa upraví obdobne.

Zákon upraví všeobecne zásady pre zrušenie a zánik právnickej osoby a jeho právne následky. Aj toto ustanovenie platí tiež len potiaľ, pokiaľ tieto otázky nebudú upravené osobitnými predpismi.

Štátu bude naďalej v privátnych pomeroch priznané postavenie právnickej osoby.

IV. Podnikateľ a spotrebiteľ. Pre rekodifikáciu sa zachovávajú pojmy „podnikateľ“ a „spotrebiteľ“. V súlade so závermi rekodifikačnej komisie budú tieto párové pojmy vymedzené spolu, a to v 1. hlave všeobecnej časti záväzkového práva.

Vymedzenie pojmu „podnikateľ“ v zákonníku bude akcentovať súkromnoprávne aspekty, a nie verejnoprávne spočívajúce najmä v tom, či má podnikateľ na svoju činnosť potrebné oprávnenie. Preto bude ustanovené, že ten, kto verejne, najmä voči spotrebiteľom (klientele) prezentuje a ponúka svoje podnikateľské výkony určitých činností, dáva tým verejne najavo, že má na to potrebné odborné znalosti, že je schopný pri svojej činnosti vystupovať s potrebnou starostlivosťou a že možno toto od neho požadovať.

V právnom vzťahu medzi podnikateľom, u ktorého sa predpokladá profesionalita v odbore a spotrebiteľom, Občiansky zákonník poskytne zvýšenú ochranu slabšej zmluvnej strane. To sa nakoniec prejaví aj v otázke právnej úpravy jeho zodpovednosti (podnikateľovej) za následky takéhoto konania.

Bude výslovne ustanovené, že za podnikateľa sa považuje každá osoba, ktorá je ako podnikateľ zapísaná v obchodnom registri, a to bez ohľadu na skutočnosť, či skutočne aj vykonáva podnikateľskú činnosť.

Občiansky zákonník vymedzí v rámci úpravy všeobecnej časti záväzkového práva pojem spotrebiteľa. Normatívna inšpirácia pri vymedzení tohto pojmu sa odvíja od nemeckej úpravy v BGB. Pôjde o vymedzenie generálnej povahy, od ktorého sa bude odvíjať podrobnejšia úprava ochrany slabšej zmluvnej strany. Určitým negatívom bude nevyhnutnosť prebratia podrobnej, kazuistickej úpravy príslušných európskych smerníc do osnovy nového kódexu. Súkromné právo spotrebiteľov napriek jeho opakovaným novelizáciám a určitej nestabilite nebude teda upravené v osobitnom zákone, ale bude súčasťou kódexu.

V. Zastúpenie. Právna úprava zastúpenia bude v zásade s nepatrnými modifikáciami prevzatá z doterajšej úpravy. V súlade s doterajšou úpravou sa bude rozlišovať zákonné a zmluvné zastúpenie.

Pri zastupovaní opatrovníkom sa upraví súdny dozor nad jeho činnosťou. Upraví sa aj zánik zákonného zastúpenia, čo doteraz chýbalo.

Občiansky zákonník umožní, aby fyzická osoba pre prípad svojej budúcej nespôsobilosti právne konať určila, kto má byť ustanovený ako jej opatrovník.

Novým spôsobom bude upravený vzájomný vzťah medzi zmluvou o zastúpení a splnomocnením. Doterajšia právna úprava na túto otázku nedávala uspokojivú odpoveď. Bude sa vychádzať z toho, že vzťah medzi zastúpeným a zástupcom vzniká zmluvou o zastúpení. Na základe tejto zmluvy má zástupca právo a povinnosť konať za zastúpeného. Táto zmluva rozhoduje o obsahu zastúpenia, najmä o tom, v akých veciach môže zástupca

konať. Okrem toho sa tu ustanovuje, kto môže byť zástupcom a že právo zastupovať možno súčasne udeliť aj viacerým zástupcom.

Zákonník upraví zastúpenie právnických osôb. Dôraz bude daný na to, aby právne účinky nevymenšovali také vnútorné predpisy právnických osôb, ktoré ustanovia menší rozsah oprávnenia zastupovať právnickú osobu, ako je obvyklý. Obdobne sa bude postupovať aj pri situáciách, ak fyzická osoba bude vlastníť podnik, a pôjde o úkony týkajúce sa tohto podniku.

Pre potreby obchodného styku sa podrobne upraví *prokúra*, ako široké a voči tretím osobám neobmedzené splnomocnenie, ktoré môže udeliť len právnická osoba zapísaná do obchodného registra.

VI. Právne predmety. Za predmety práv a povinností sa budú považovať veci hmotné a nehmotné, práva a iné hodnoty súkromnoprávnej povahy. Občiansky zákonník zakotví pojem vec. Toto vymedzenie po zrušení Zákonníka medzinárodného obchodu v našom práve chýba. Nehmotné veci ako právne predmety budú predstavovať peniazmi oceneniteľné hodnoty (ako napr. obchodné podiely, zaknihované cenné papiere, prírodné sily ovládateľné a slúžiace ľudským potrebám, licencie, know-how, informácie, databázy ako výsledky automatizovaného spracovania údajov a iné), ako aj právo, ak to jeho povaha pripúšťa. Občiansky zákonník vymedzí aj ďalší základný pojem, a to pojem majetok, čo je nevyhnutné z hľadiska jeho významu nielen v súkromnom, ale aj verejnom práve. Pôjde o široko koncipované vymedzenie znakov pojmu majetok, podľa ktorého zahrnie všetko čo má majetkovú hodnotu, ktorú možno vyjadriť peniazmi a s čím bude možné na základe právnych skutočností disponovať.

Osobnostné právo a v jeho rámci existujúce čiastkové osobnostné práva nanajvýš právnej povahy sa budú považovať za právne predmety tvoriace hodnoty súkromnoprávnej povahy. Osobitne, v rámci úpravy osobnostného práva sa ustanovia s ohľadom na ich osobitnú povahu pravidlá súvisiace s dispozíciami týkajúcimi sa orgánov a tkanív vybraťých zo živého a mŕtveho tela. Bude platíť, že časť ľudského tela nie je vecou, a to aj vtedy, ak je od neho oddelená.

Zákonník vymedzí aj druhy vecí. Veci sa budú deliť na hmotné a nehmotné, hnutelné a nehnuteľné, zastupiteľné a nezastupiteľné, určené jednotlivo alebo druhovo, veci oceneniteľné a neoceneniteľné, spotrebitelné a nespotrebitelné.

Právna úprava hmotných vecí bude obsiahnutá v rámci úpravy vecných práv, kam hmotné veci obsahovo aj významovo patria. Ako alternatíva je tu možnosť komplexnej úpravy s tým, že za úpravu problematiky hmotných vecí sa zaradi aj úprava týkajúca sa nehmotných vecí.

Pojem nehnuteľnosť bude totožný s pojmom podľa doterajšej právnej úpravy. Za nehnuteľnosť sa budú považovať aj byty a nebytové priestory. Občiansky zákonník však túto problematiku s ohľadom na viaceré špecifiká neupraví, pretože bude aj naďalej upravená osobitným zákonom. Pojem nehnuteľnosti sa bude vzťahovať aj na vecné práva viažuce na nehnuteľnostiach, ktoré sú predmetom úpravy upravené v tretej časti tohto zákona pojednávajúcej o vecných právach. Pojem hnutelnej veci sa vymedzí tak, že okrem nehnuteľností sú všetky ostatné veci hnutelné. Pokiaľ ide o zvieratá, Občiansky zákonník ich bude považovať ako hnutelnú vec, teda pripustí aplikáciu predpisov o veciach, ak to nebude v rozpore so zákonmi stanovenými na ochranu zvierat. V nadväznosti na príslušné ustanovenia Ústavy Slovenskej republiky (čl. 4 a 20) sa zakotví, že niektoré veci môžu byť len vo vlastníctve štátu, územnej samosprávy alebo zákonom určených právnických osôb,

pokiaľ ide o majetok určený na zabezpečenie potrieb spoločnosti. Zakotví sa rozdiel medzi zastupiteľnými a nezastupiteľnými vecami, spotrebitelnými a nespotrebitelnými vecami, ako aj vecami oceneniteľnými a neoceneniteľnými. Tieto pojmy boli doteraz určené výhradne teóriou občianskeho práva a chýbala konkrétna úprava v zákone, hoci tieto rozdiely často rozhodujú o spôsobe plnenia povinností vyplývajúcich z určitých zmluvných typov.

Podobne sa upraví pojem hromadnej veci a z doterajšej úpravy sa prevezme úprava súčasti a príslušenstva veci.

VII. Právne skutočnosti. Občiansky zákonník vymedzí základné právne skutočnosti na základe ktorých vznikajú, menia sa a zanikajú práva a právne vzťahy. Právna skutočnosť je taká, ktorá sama osebe alebo v spojitosti s inou skutočnosťou vyvoláva právne následky v podobe vzniku, zmeny alebo zániku právnych vzťahov, resp. práv alebo povinností.

V súlade s doterajšou teóriou občianskeho práva sa bude rozlišovať medzi subjektívnymi a objektívnymi právnymi skutočnosťami. Medzi subjektívne právne skutočnosti sa zaradi právny úkon, protiprávne konanie, konštitutívne rozhodnutie súdu alebo iného štátneho orgánu a prejav tvorivej duševnej činnosti fyzickej osoby. Medzi objektívne právne skutočnosti sa zaradia právne udalosti, ako je najmä narodenie a smrť fyzickej osoby, plynutie času, živelné pohromy a pod.

Osnova upraví aj problematiku fikcií a prezumpcií. V tejto súvislosti sa zavedie aj fikcia, spočívajúca v tom, že osoba je právne spôsobilá, ak sa nepreukáže opak.

VIII. Právne úkony. Zachová sa koncepcia právneho úkonu vrátane jeho definičného vymedzenia. Právne úkony patria k najdôležitejším právnym skutočnostiam, na základe ktorých vznikajú, menia sa a zanikajú občianskoprávne vzťahy. Zákon musí preto upravovať všeobecné náležitosti pojmu, obsahu a formy právneho úkonu, osobitne pre zmluvy. Zachová sa definičné vymedzenie pojmu právneho úkonu v podobe známej z doterajšieho zákonníka.

Spresní sa pomerne stručná úprava náležitostí právnych úkonov.

Mlčanie sa nebude považovať za prejav vôle, ak niekto neodpovie na návrh, hoci bol upozornený na to, že mlčanie sa bude považovať za súhlas. Toto ustanovenie je zamerané na ochranu spotrebiteľov proti neobjednaným zásielkam, ktoré sa mnohým občanom doručujú. Toto ustanovenie je v súlade s európskymi smernicami o ochrane spotrebiteľov.

Zákonník bude reagovať na súčasnú prax, v ktorej sa najmä v obchodnom styku používajú rôzne mechanické a elektronické prostriedky, ktorými sa robia právne úkony, ako aj na možnosť urobiť podpis elektronickou formou. Zohľadnená pritom bude úprava Smernice EP a Rady č. 2000/31/ES o niektorých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti, najmä elektronického obchodu.

Právne úkony vyjadrené slovami treba vykladať nielen podľa ich jazykového vyjadrenia, ale aj podľa vôle toho, kto právny úkon urobil, ak táto vôľa nie je v rozpore s jazykovým prejavom.

Zakotví sa aj ďalšia zásada, že prejav vôle, ktorý obsahuje výraz pripúšťajúci rôzny výklad, treba pri pochybnostiach vykladať na ťarchu strany, ktorá ako prvá tento výraz použila.

Po diskusii v komisii na 1. zasadnutí ohľadne úpravy následkov právneho úkonu uzavretom v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok sa rozhodlo, že doterajšiu úpravu nahradí širšia formulácia obsiahnutá v zásadách UNIDROIT, uplatňujúca sa pre obdobné a iné prípady vrátane obchodného styku.

Doteraz platné následky nedodržania náležitostí právneho úkonu počítajú s dvoma druhmi neplatnosti, s absolútnou alebo s relatívnou neplatnosťou, možnosťou odporovať právnomu úkonu a s možnosťou odstúpenia od zmluvy. Návrh Občianskeho zákonníka už počíta s absolútnou neplatnosťou len výnimočne a to pre rozpor so zákonom, obchádzanie zákona a rozpor s dobrými mravmi, či neexistenciou spôsobilosti na právne úkony. Do nového Občianskeho zákonníka sa po doplnení a spresnení preberie úprava odporovateľnosti právnych úkonov, ktorými boli ukrátené záujmy veriteľa ako jeden z právnych následkov vadnosti právnych úkonov.

Osobitná právna úprava zmlúv, ich náležitostí a proces vzniku zmlúv sa na rozdiel od doterajšej úpravy zaradí do všeobecnej časti záväzkového práva.

Osobitne sa zakotví zodpovednosť za škodu toho, kto neplatnosťou právneho úkonu spôsobil škodu, ktorú utrpel druhý subjekt, s odkazom na úpravu v príslušnej časti Občianskeho zákonníka.

IX. Právne udalosti. Pojem právnej udalosti nebol v doterajšom zákone upravený, hoci občianske práva a povinnosti vznikajú sčasti aj na základe udalostí, ktoré sú právnymi skutočnosťami vznikajúcimi mimo vôle subjektov občianskoprávneho vzťahu. Pojem poistnej udalosti bude špeciálne upravený v hlave o poistnej zmluve.

Sú určité právne udalosti, ktoré sa týkajú človeka. Ide predovšetkým o narodenie a smrť. Zákon iba všeobecne poukáže na tieto právne udalosti, pretože sú konkrétnejšie upravené na iných miestach zákona.

Medzi najvýznamnejšie právne udalosti patrí *plynutie času*. Spresní sa určenie času, kedy má určité právo vzniknúť alebo zaniknúť, a to s dosahom na hodiny a minúty. Pravidlá počítania času budú v zásade prevzaté z terajšej úpravy, ktorá sa v praxi osvedčila.

X. Premlčanie a preklúzia. Občiansky zákonník jednotne upraví premlčanie ako pre občianskoprávne, tak aj pre obchodnoprávne pomery. Východiskom bude doterajšia právna úprava premlčania v Občianskom zákonníku, pričom niekde bude potrebné prevziať aj určité ustanovenia z Obchodného zákonníka, ktoré v Občianskom zákonníku chýbali a niekde bolo treba pripraviť aj nové ustanovenia na doplnenie a spresnenie doterajšej právnej úpravy. Výslovne sa uvedie, ktoré práva súkromnoprávnej povahy sa nepremlčujú (osobnostné práva, vlastnícke právo, právo na výživné a pod.)

V zákone sa vysloví zásada, že premlčanie, ako aj dĺžka premlčacích lehôt ustanovených v zákone, sú kogentné a nemožno ich upraviť zmluvou. Bude možné predĺženie premlčacej lehoty napr. jednostranným uznaním dlhu.

Všeobecná premlčacia lehota bude štvorročná. Táto dĺžka premlčacej lehoty sa preberá z úpravy Obchodného zákonníka.

Zákon ustanoví, v ktorých prípadoch bude plynúť desaťročná premlčacia lehota.

Novým spôsobom budú upravené lehota a začiatok plynutia premlčacej lehoty pri práve na náhradu škody. Doterajšia úprava tu rozlišovala medzi subjektívnou dvojročnou premlčacou lehotou, ktorá sa počítala od toho dňa, keď sa poškodený dozvedel o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá. Súčasne však bola upravená maximálna trojročná tzv.

objektívna premlčacia lehota, ktorá sa počítala odo dňa, kedy došlo k právnej udalosti, z ktorej škoda vznikla a 10-ročná premlčacia lehota, ak škoda bola spôsobená úmyselne. Takéto rozlišovanie medzi subjektívnou a objektívnou lehotou je pre bežného občana, ale aj odborníkov nepochopiteľné. Okrem toho, ak sa objektívna premlčacia lehota má počítať od právnej udalosti, z ktorej škoda vznikla, sú v praxi problémy, najmä v prípadoch, keď sa následky škodnej udalosti prejavili navonok až po uplynutí objektívnej premlčacej lehoty. Preto je potrebné pri náhrade škody inak upraviť začiatok premlčacej lehoty. Podľa navrhovanej právnej úpravy právo na náhradu škody sa premlčuje odo dňa, kedy škoda vznikla, nie teda odo dňa právnej udalosti, z ktorej škoda vznikla. Tak možno uplatniť aj škodu, ktorá sa prejaví navonok až neskôršie po škodnej udalosti. Dôležité je to pre uplatnenie práv na náhradu škody spôsobenej na zdraví, kedy sa premlčacia lehota počíta odo dňa, kedy sa škoda prejavila. Pri škodách spôsobených na zdraví sa totiž často stáva, že následky spôsobenia škody sa prejavia navonok až po niekoľkých rokoch. Vezme sa zreteľ aj na prípady, v ktorých sa oprávnená osoba až neskôršie dozvie o tom, kto jej škodu spôsobil.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že aj pri uplatňovaní práva na náhradu škodu budú existovať iba lehoty v súčasnosti označované ako objektívne (trojročná alebo desaťročná).

Pokiaľ ide o premlčanie nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia, aj tu doteraz platí rozlišovanie medzi subjektívnou a objektívnou premlčacou lehotou. Nová úprava bude znamenať, podobne ako u náhrady škody, podstatné zjednodušenie začiatku plynutia premlčacej lehoty.

Podrobnejšie sa upravujú predpoklady plynutia premlčacej lehoty.

V tejto časti zákon upraví uznanie dlhu ako právny úkon, ktorý má bezprostredný vplyv na plynutie premlčacích lehôt.

V rámci úpravy *zániku práva prepadnutím lehoty (preklúzia)* sa upravujú prepadné lehoty tak, aby boli jasné ich charakteristické znaky (ich plynutie nemôže spočívať a nemôže sa v zásade ani prerušiť, nemožno ich predĺžiť, ich uplynutím nastáva zánik samotného práva a súd prizera k prepadnutiu lehoty aj bez návrhu).

E. Záverom

Záverom týchto vstupných úvah by som chcel zdôrazniť, že predložený vecný zámer je do značnej miery ešte stále otvoreným materiálom. Subkomisii pre spracovanie zásad a všeobecnej časti nového Občianskeho zákonníka, vrátane mňa ako jej vedúceho, ide len o to, aby v kontexte doterajších poznatkov a skúseností boli verejnosti predkladané po všetkých stránkach kvalitné, racionálne a funkčné materiály. Z uvedených dôvodov sme prístupní vecnej spolupráci a koordinácii svojej činnosti s relevantnými domácimi aj zahraničnými pracoviskami. Napriek tomu, že rekodifikačné práce takéhoto rozsahu v dosahu na celé súkromné právo sú v právnych dejinách samostatnej Slovenskej republiky ojedinelé, som presvedčený, že pokiaľ ide o problematiku nosných zásad a všeobecnej časti, bude nový slovenský Občiansky zákonník spĺňať požadované profesionálne kritéria, a to najmä z hľadiska obsahovej, systematickej, hodnotovej, metodologickej, formálnej aj jazykovej stránky. Aj preto prajem všetkým, ktorí stoja za projektom nového slovenského kódexu súkromného práva trpezlivosť a odvahu v ďalších fázach kodifikačných prác.

Summary

The second Legislative plan of private law codification in Slovak Republic from 2008 represents the last output of intensive and deliberate work of new re-codification committee. The work embodies both theoretical and legislative scopes, the concept of codex, principles, systematics and individual parts content, including methodological approaches to develop specific norms and institutes of new codification.

With the goal to offer the broadest possible knowledge about basic orientation of individual institutes of the general part of the Civil Code and about specific innovations in the content of this part of the layout, this work gives a synopsis of *de lege ferenda* reasoning with reach as far as the general part of codex in preparation.

Zoznam použitej literatúry

- [1] Bar von CH.: O celoevropské zodpovednosti národnej kodifikačnej politiky. In: Švestka, J. – Dvořák, J. – Tichý, L. (eds.): Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva, Praha, ASPI, 2006.
- [2] Eliáš, K. – Zuklínová, M.: Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha, Linde 2003.
- [3] Fischer-Czermak-Hopf-Schauser (hrsg): das ABGB auf dem Weg in das 3. Jahrtausend, Wien Manz, 2003.
- [4] Grundmann, S.: Die Aufgabe einer nationalen Kodifikation vor dem Hintergrund der Europäisierung des Privatrechts.
- [5] Justičná revue č. 8-9/2002.
- [6] K návrhu slovenského Občianskeho zákonníka. V. Lubyho právnické dni. Konferencia konaná dňa 3. a 4. septembra 1998 v Bratislave. Vydavateľské oddelenie PF UK. Bratislava 1999.
- [7] Lazar, J. Otázky kodifikácie súkromného práva, Bratislava 2006.
- [8] Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie. Editor Ján Lazar. Ministerstvo spravodlivosti SR. Bratislava 2008.
- [9] Vékas, L. Über die Grundzüge der ungarischen Privatreform, In: Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva, Bratislava, Iura Edition 2005, s. 158.

Výskum obetí kriminality na Slovensku 2007

Slovak Crime Victimization Survey 2007

Jaroslav Holomek, Daniela Košecká

Kľúčové slová:

kriminalita, obeť, obeť, násilná kriminalita, majetková kriminalita, mravnostná kriminalita, viktimácia, latentná kriminalita, reálna kriminalita, vplyv viktimácie na psychiku obetí, výskum obetí kriminality

Key words:

crime, victim, violent crime, property crime, sexual crime, victimisation, latent crime, the dark figure of crime, influence of the victimisation on victims mind, crime victim survey

Do dnešného dňa v podstate jediným zdrojom informácií o vývoji kriminality v Slovenskej republike boli a stále ešte sú štatistiky kriminality (predovšetkým policajné). Z tohto informačného prameňa vychádzali aj doposiaľ realizované prognózy vývoja kriminality na Slovensku. Tento zdroj však má isté nedostatky. Za prvé, tieto štatistiky zahŕňajú len trestné činy, ktoré polícia zaregistrovala (dokonca ani nie všetky, o ktorých sa polícia dozvedela, ale len tie, kde mala dôvod predpokladať, že sa stal trestný čin). Za druhé, vývoj registrovanej kriminality značne ovplyvňujú zmeny legislatívy (napr. kriminalizácia, resp. dekriminalizácia niektorých skutkov) a tiež zmeny spôsobu registrovania trestných činov.

Výskum obetí kriminality môže doplniť tento zdroj informácií, predovšetkým môže poskytnúť predstavu aj o latentnej (skrývanej) kriminalite.

Výskum, ktorý bol realizovaný Bratislavskou vysokou školou práva a odborom kriminológie Ministerstva spravodlivosti SR v spolupráci s Ústavom pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR je prvým národným výskumom obetí kriminality v Slovenskej republike.

V roku 1992 sa Slovensko (vtedy ešte v rámci Československa) zúčastnilo na medzinárodnom výskume obetí kriminality (International Crime Victim Survey). Na tom istom výskume sa Slovenská republika zúčastnila ešte v roku 1996 (vtedy sa však uskutočnil len v hlavnom meste SR Bratislave).

Terénny zber údajov pre prvý výskum obetí kriminality sa uskutočnil v septembri 2007 technikou štandardizovaného rozhovoru prostredníctvom dotazníka. Výskum sa zameriaval na osoby 15-ročné a staršie a bol realizovaný na výberovej vzorke 1858 respondentov (pri plánovanej vzorke 2 000 respondentov bola návratnosť 92,9 %). Kontrolovanými premennými boli: pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť bydliska a kraj.

Výskum mal dva základné ciele:

1. zistiť mieru viktimácie vybranými kriminálnymi činmi (deliktmi) za uplynulý rok (od septembra 2006 do augusta 2007);
2. odhaliť vplyv viktimácie na emocionálnu a kognitívnu sféru obetí.

1. Miera viktimácie vybranými kriminálnymi činmi

Vybranými skupinami kriminálnych činov boli nasledujúce:

- krádež auta;
- krádež vecí z auta;
- krádež bicykla;
- vlámanie do domu alebo bytu;
- vlámanie do rekreačného objektu;
- krádež osobného majetku;
- podvod;
- korupcia (vyžadovanie úplatku);
- lúpež;
- fyzické napadnutie;
- sexuálne násilie a znásilnenie;
- týranie.

Po spracovaní získaných údajov bolo vykonané triedenie prvého a druhého stupňa. Získané údaje nám umožňujú odhaliť mieru viktimácie týmito činmi.

Krádež auta

Otázka zameraná na krádež auta sa týkala vlastného auta respondenta alebo firemného auta, ktoré respondent (alebo člen jeho domácnosti) používal aj na súkromné účely.

Spomedzi 1858 respondentov bolo 1152 osôb (t. j. 62 %), ktoré používali vlastné auto alebo firemné auto.

Obefou krádeže takéhoto auta sa aspoň raz za sledované obdobie stalo 2,6 % domácností. Ak zoberieme do úvahy len tie domácnosti, ktoré používali takéto auto, potom toto číslo stúpne na **4,2 %** (tabuľka č. 1). To znamená, že približne **každá dvadsiata-piata domácnosť**, ktorá používa auto, sa stala za uplynulý rok obeťou jeho krádeže. Opakované krádeže auta sa v priebehu jedného roku vyskytovali minimálne (len dvaja respondenti uviedli opakovanú krádež auta).

Tabuľka č. 1 – Krádež auta – viktimácia respondentov
(ktorí používali vlastné auto alebo firemné auto)

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1104	46	1	1	0	1152
%	95,8	4,0	0,1	0,1	0	100

Ak porovnáme jednotlivé kraje, potom v Bratislavskom a Košickom kraji bola pravdepodobnosť krádeže auta viac ako dvojnásobná (9,9 %, resp. 9,4 %). Osobitne vysoká bola pravdepodobnosť krádeže auta vo veľkých mestách nad 100 000 obyvateľov, kde bola takmer trojnásobná oproti priemeru (11,3 %). Ak ide o vzdelanie respondentov,

zistilo sa, že pravdepodobnosť krádeže auta mierne narastá s vyšším vzdelaním o 2,4 % (základné vzdelanie) až 5,4 % (vysokoškolské vzdelanie). Naopak vek respondentov nepreukázal štatisticky významný vplyv na skúmaný jav – hodnoty sa pohybovali od 3,2 % (25 – 29 rokov) po 5,6 % (30 – 39 rokov). Muži uviedli krádež auta dva razy častejšie než ženy: muži (5,8 %), ženy (2,5 %).

Krádež vecí z auta

Opäť išlo o krádeže z vlastných áut alebo firemných áut používaných na súkromné účely členmi domácnosti. Nezisťovali sme, či išlo o krádeže s použitím násillia alebo bez použitia násillia, ani hodnotu ukradnutých vecí.

Spomedzi 1858 respondentov uviedlo 1150 osôb (t. j. 61,8 %), že používa vlastné auto alebo firemné auto na súkromné účely.

Skúsenosť s odcudzením niečoho z auta malo v uvedenom období 6,5 % domácností. Po prepočítaní na počet tých, ktorí auto používali, dostaneme hodnotu **10,5 %**, čiže viac ako **každá desiatu domácnosť** mala v tomto období skúsenosť s krádežou vecí z auta (tabuľka č. 2).

Tabuľka č. 2 – Krádež vecí z auta – viktimácia respondentov
(ktorí používali vlastné auto alebo firemné auto)

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1029	95	21	2	3	1150
%	89,5	8,3	1,8	0,2	0,3	100

Až dvojnásobná oproti priemeru sa ukázala pravdepodobnosť krádeže vecí z auta v Bratislavskom a Košickom kraji (19 %, resp. 19,5 %). Opäť je výrazne zvýšená pravdepodobnosť krádeže v najväčších mestách (nad 100 000 obyvateľov) – 24,1 %. Podľa tohto údaja takmer každá štvrtá domácnosť týchto miest má skúsenosť s krádežou vecí z auta. Vysokoškolsky vzdelaní respondenti – používatelia áut – uvádzali až trikrát častejšie krádež z auta (16,8 %) ako respondenti so základným vzdelaním (5 %). Najrizikovejší – ak ide o tento delikt – je stredný vek respondentov (30 – 49 rokov) – 13,3 %, čo je presne dvakrát viac ako u starších respondentov (50 a viac) 6,6 %. U mužov, ktorí používali auto, bola pravdepodobnosť krádeže z auta mierne vyššia (12,5 %) ako u žien (8,6 %). Opakované krádeže z auta uvádzalo okolo 20 % respondentov.

Krádež bicykla

V ďalšej otázke sme zisťovali, či bol niektorému členovi domácnosti v skúmanom období odcudzený bicykel.

Bicykel v domácnosti deklarovalo 1542 osôb z celkovo 1858 respondentov (t. j. bicykel vlastnilo 83 % domácností).

Takúto krádež uviedlo 10,5 % domácností, čo po prepočítaní predstavuje **12,6 %**, t. j. **každá ôsma domácnosť**, ktorá vlastní bicykel, mala v tomto období skúsenosť s jeho krádežou.

Tabuľka č. 3 – Krádež bicykla – viktimácia respondentov (ktorí vlastnili bicykel)

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1347	174	18	3	0	1542
%	87,4	11,3	1,2	0,2	0	100

Ku krádeži bicykla najčastejšie dochádzalo v Bratislavskom a Trnavskom kraji (19,2 %, resp. 18,9 %) ale aj v Prešovskom a Košickom kraji (17,4 %, resp. 15,6 %). Opäť je najvyššia pravdepodobnosť v mestách nad 100 000 obyvateľov (19,1 %). So vzdelaním pravdepodobnosť stať sa obeťou tohto deliktu klesala – 18 % (respondenti so základným vzdelaním) až 8,2 % (respondenti s vysokoškolským vzdelaním). Najrizikovejší bol vek do 24 rokov (presne 15 – 24) – 17,9 %, najmenej rizikový bol vyšší vek (nad 50 rokov) – 9,6 %. Rozdiel medzi mužmi a ženami bol v tomto prípade minimálny. Opakované krádeže uvádza asi 10 % respondentov.

Krádež vlámaním do domu alebo bytu a do rekreačného objektu

Krádež vlámaním sme skúmali v dvoch otázkach. V prvej otázke sme zisťovali, či mali respondenti v uvedenom období skúsenosť s vlámaním do domu alebo bytu (vrátane garáže, pivnice a ďalších súčastí domu – okrem rekreačných objektov).

Skúsenosť s vlámaním do domu alebo bytu malo v skúmanom období **9,9 %** domácností, t. j. prakticky **každá desiatá domácnosť**.

Tabuľka č. 4a – Krádež vlámaním do domu alebo bytu – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1672	150	26	3	5	1856
%	90,1	8,1	1,4	0,2	0,3	100

Zo zhromaždených údajov vyplýva, že významne väčšia pravdepodobnosť stať sa obeťou vlámania do domu alebo bytu je v Bratislavskom a Košickom kraji (17,3 % v oboch), predovšetkým v mestách nad 100 000 obyvateľov (23,6 %). Rozdiely medzi respondentmi s rozdielnym vzdelaním boli minimálne. Ak ide o vek, mierne rizikovejší je najmä vyšší až dôchodkový vek 50 – 59 rokov a vyššie 65 rokov (12,4 %, resp. 13,4 %). Ak ide o rozdiel medzi mužmi a ženami – respondentmi – rozdiel nebol štatisticky významný (desatiny percenta).

V druhej otázke sme zisťovali, či sa respondentom niekto vlámal do chaty alebo iného rekreačného objektu.

Vlastnenie takéhoto rekreačného objektu deklarovalo 587 z 1858 respondentov (31,6 %).

Vlámanie do takéhoto objektu uviedlo 3,4 % respondentov. Ak zohľadníme, koľko domácností vlastní rekreačný objekt, potom sa toto percento zvýši na **10,7 %**. Čiže

takmer **každý deviaty majiteľ** rekreačného objektu mal aspoň raz za uvedené obdobie skúsenosť s vlámaním, pričom takmer polovica z nich dokonca viac ako jeden raz.

Tabuľka č. 4b – Krádež vlámaním do chaty alebo iného rekreačného objektu – viktimácia respondentov
(ktorí vlastnia takýto objekt)

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	524	36	18	3	6	587
%	89,3	6,1	3,1	0,5	1,0	100

Najrizikovejším krajom bol pokiaľ ide o vlámanie do rekreačného objektu Bratislavský kraj (16,7 %). Dvojnásobne vyššiu pravdepodobnosť tohto deliktu v porovnaní s priemerom mali obyvatelia miest nad 100 000 obyvateľov (21,8 %). Najväčšia pravdepodobnosť stať sa obeťou tohto deliktu vychádza u respondentov so stredným vzdelaním bez maturity (17,1 %). Ak ide o vek respondentov, najčastejšie uvádzali krádeže vlámaním do rekreačných objektov osoby vyššieho veku (50 – 59 rokov) – 18,1 %. Muži uviedli krádeže vlámaním častejšie ako ženy (13 %, resp. 8,9 %).

Krádež osobného majetku

V ďalšej otázke sme zisťovali, či respondentovi v skúmanom období odcudzili niečo bez použitia násilia alebo hrozby násilia (vrecková krádež, krádež v zamestnaní, v škole, v reštaurácii, v dopravnom prostriedku, na ulici a pod.).

Išlo predovšetkým o vreckové krádeže, krádeže v zamestnaní, v škole, v reštaurácii, v dopravnom prostriedku a pod. Až **19,4 %** respondentov uviedlo, že mali v tomto období minimálne raz takú skúsenosť. Čiže takmer **každý piaty respondent**. Jedenkrát sa obeťou takejto krádeže stalo 14,9 % respondentov, opakovane 4,5 % respondentov.

Tabuľka č. 5 – Krádež osobného majetku – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1493	277	63	11	9	1853
%	80,6	14,9	3,4	0,6	0,5	100

Najväčšia pravdepodobnosť uvedeného deliktu bola zistená v Bratislavskom a Košickom kraji (27,3 %, resp. 24,7 %). Najrizikovejšie, pokiaľ ide o krádež osobného majetku, sú mestá s počtom obyvateľov prevyšujúcim 100 000 (28,6 %). V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol zistený ak ide o obeť týchto krádeží štatisticky významný rozdiel. Medzi obeťami krádeže osobného majetku boli významnejšie zastúpené osoby mladších vekových kategórií, najmä kategórie 15 – 24 rokov – 27,2 %. V zastúpení osôb podľa pohlavia nebol zistený vo vzťahu k týmto krádežiam významný štatistický rozdiel.

Zisťovali sme aj výšku škody spôsobenej krádežou osobného majetku. Spomedzi 1858 respondentov bolo 360 osôb, ktoré uviedli, že sa stali obeťou takejto krádeže. Z nich takmer polovica (46,9 %) uviedla, že spôsobená škoda bola menšia ako 2 000 Sk.

A len **7,8 %** z nich uviedlo, že spôsobená škoda bola vyššia než 8 000 Sk, t. j. len každá trinásť z týchto krádeží.

Záver: Typická obeť krádeže osobného majetku je mladý človek z Bratislavy alebo Košíc, pričom spôsobená škoda je menšia ako 2 000 Sk.

Podvod

V tejto otázke sme zisťovali skúsenosť respondentov s podvodmi rôzneho druhu, ktorých sa stali obeťou. Zaujímali nás len podvody so spôsobenou škodou viac než 8 000 Sk.

Spolu bolo poškodených podvodom s touto škodou v skúmanom období **4,9 %** respondentov, t. j. asi **každý dvadsiaty respondent**. Opakovane sa stalo obeťou takéhoto podvodu len minimálny počet respondentov (menej ako 0,5 %).

Tabuľka č. 6 – Podvod (so spôsobenou škodou viac ako 8 000 Sk) – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1739	82	4	1	3	1829
%	95,1	4,5	0,2	0,1	0,2	100

Ak porovnáme jednotlivé kraje, potom v Prešovskom a Košickom kraji bola pravdepodobnosť tohto podvodu až dvojnásobná (9,8 %, resp. 7,3 %). Naopak veľkosť miesta nepreukázala štatisticky významný vplyv na skúmaný jav – najmenšie riziko bolo v obciach s počtom obyvateľov 2 000 – 9 999 (4,2 %), najväčšie v obciach do 1 999 obyvateľov (5,7 %). Ak ide o vzdelanie respondentov, bolo zistené, že pravdepodobnosť stať sa obeťou uvedeného podvodu rastie s vyšším vzdelaním 3,7 % (základné vzdelanie) až 7,1 % (vysokoškolské vzdelanie). Tiež vek respondentov preukázal štatisticky významný vplyv na skúmaný jav – respondenti stredného a vyššieho veku (30 – 64 rokov) sú častejšie obeťou tohto podvodu – 6,3 % ako mladšie osoby (15 – 29 rokov) 2,6 %. V zastúpení osôb podľa pohlavia nebol zistený vo vzťahu k týmto podvodom významný štatistický rozdiel.

Záver: Typickou obeťou uvedeného podvodu je obyvateľ stredného alebo vyššieho veku so stredným vzdelaním bez maturity z malej obce na východnom Slovensku.

Korupcia (vyžadovanie úplatku)

Predmetom zisťovania tu bolo, či od respondenta niekto požadoval úplatok, resp. či mu bolo naznačené, že sa od neho úplatok očakáva.

Medzi osoby, od ktorých niekto žiadal úplatok alebo im naznačil, že tento úplatok očakáva, patrilo v uvedenom období aspoň raz až **22,6 %** respondentov, t. j. takmer **každý štvrtý**. Pritom takmer polovici z nich sa to stalo viac ako jeden raz, sedemine z nich dokonca viac ako trikrát.

Tabuľka č. 7 – Korupcia (vyžadovanie úplatku) – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1432	239	102	11	67	1851
%	77,4	12,9	5,5	0,6	3,6	100

V Prešovskom a Košickom kraji bola pravdepodobnosť vyžadovania úplatku významne vyššia (32,3 %, resp. 32,5 %). Naopak veľkosť miesta nepreukázala štatisticky významný vplyv na skúmaný jav. V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol tiež zistený – Ak ide o tento delikt – štatisticky významný rozdiel. Ak ide o vek, najmenej riziková bola veková skupina 15 – 24 rokov (13,6 %). Ostatné vekové skupiny sa výrazne neodchyľovali od priemeru. Medzi respondentmi, od ktorých niekto žiadal úplatok, boli mierne viac zastúpení muži (24,3 %) ako ženy (21,1 %).

Zisťovali sme tiež, kto najčastejšie požaduje úplatky. Spomedzi 1851 respondentov uviedlo 415 osôb, kto od nich požadoval úplatok.

Zo siedmich predložených skupín uviedli respondenti na prvých miestach: pracovníkov v zdravotníctve (až 59 % týchto respondentov), úradníkov obecných, mestských a regionálnych úradov (22,4 %) a podnikateľov (16,4 %).

Záver: Typickou osobou, od ktorej niekto žiada úplatok, je obyvateľ stredného a vyššieho veku so stredným vzdelaním s maturitou z východného Slovenska. Typickým žiadateľom úplatku je pracovník v zdravotníctve.

Lúpež

V danej otázke sa zisťovalo, či bol respondent olúpený, t. j. odcudzili mu vec a použili pri tom násilie alebo hrozbu násilia.

Túto skúsenosť v skúmanom období uviedlo **2,3 %** respondentov, t. j. asi **každý štyridsiaty**. Opakovanú skúsenosť s lúpežou deklarovalo asi 20 % z nich (8 respondentov).

Tabuľka č. 8 – Lúpež – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1804	34	5	0	3	1846
%	97.7	1.8	0.3	0	0.2	100

Viac ako dvojnásobná oproti priemeru sa ukázala byť pravdepodobnosť lúpeže v Bratislavskom kraji (5,2 %). Rovnako je viac ako dvojnásobná pravdepodobnosť lúpeže v najväčších mestách (nad 100 000 obyvateľov) – 4,9 %. V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol zistený – Ak ide o obete týchto lúpeží – štatisticky významný rozdiel. Najrizikovejší – Ak ide o tento delikt – je mladý vek respondentov (18 – 29 rokov) – 3,8 %, čo

viac než dvojnásobne prevyšuje hodnotu rizika starších respondentov (40 a viac) – 1,6 %. Muži boli obeťami lúpeže takmer dvakrát častejšie ako ženy (muži – 3 %, ženy – 1,7 %).

Záver: Typickou obeťou lúpeže je mladý muž z Bratislavy.

Fyzické napadnutie

Zisťovalo sa tu, či bol respondent v uvedenom období bez vlastného zavinenia fyzicky napadnutý (nohou, rukou, nejakým predmetom, nožom, strelnou zbraňou a pod.).

Takto fyzicky napadnutých bolo **6,6 %** respondentov, t. j. **každý pätnásty**. Takmer polovica z nich bola napadnutá viac než jeden raz a pätina viac než trikrát.

Tabuľka č. 9 – Fyzické napadnutie – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1719	69	23	6	24	1841
%	93,4	3,7	1,2	0,3	1,3	100

Ak porovnáme jednotlivé kraje, potom v Bratislavskom kraji bola pravdepodobnosť uvedeného fyzického napadnutia najvyššia (9,3 %). Osobitne vysoká bola pravdepodobnosť tohto fyzického napadnutia vo veľkých mestách nad 100 000 obyvateľov (9,1 %). Ak ide o vzdelanie respondentov, bolo zistené, že pravdepodobnosť tohto fyzického napadnutia prudko klesá s vyšším vzdelaním – 10,7 % (základné vzdelanie) až 1,9 % (vysokoškolské vzdelanie). Aj vek respondentov preukázal štatisticky veľmi významný vplyv na skúmaný jav: najrizikovejší boli mladí respondenti (15 – 24 rokov) – 14,2 % – a najmenej rizikovní starší respondenti (nad 50) – 3,7 %. Muži boli obeťou uvedeného fyzického napadnutia viac ako dvakrát častejšie ako ženy (muži – 9,1 %, ženy – 4,3 %).

Záver: Typickou obeťou fyzického napadnutia je mladý muž so základným vzdelaním z Bratislavy.

Sexuálne násilie a znásilnenie

V tejto otázke sme zisťovali rozsah mravnostnej trestnej činnosti a konkrétne sexuálneho násillia a znásilnenia.

K tejto skúsenosti sa priznalo **1,7 % respondentov**, t. j. takmer **každý päťdesiaty**. Vzhľadom na skutočnosť, že značná časť obetí mravnostnej kriminality je mladšia než 15 rokov a že respondenti majú isté zábrany priznávať sa k tejto skúsenosti, je toto číslo prekvapujúco vysoké. Navyše až tretina z nich sa stala obeťou opakovane, spravidla viac ako trikrát za sledované obdobie.

Tabuľka č. 10 – Sexuálne násilie a znásilnenie – viktimácia respondentov

	Počet respondentov					Spolu
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal				
		1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3	
počet	1798	21	1	1	8	1829
%	98.3	1.1	0.1	0.1	0.4	100

Ak ide o jednotlivé kraje, potom v Košickom kraji bola pravdepodobnosť tohto deliktu viac ako dvojnásobná (3,6 %). Naopak veľkosť miesta nepreukázala štatisticky významný vplyv na skúmaný jav. Ak ide o vzdelanie respondentov, bolo zistené, že pravdepodobnosť stať sa obeťou uvedeného deliktu klesá s vyšším vzdelaním – 2,7 % (základné vzdelanie) až 1,8 % (stredné s maturitou). (Žiadny vysokoškolsky vzdelaný respondent neuviedol, že by sa stal obeťou tohto deliktu.) Tiež vek respondentov preukázal štatisticky významný vplyv na skúmaný jav – mladšie osoby (15 – 24 rokov) sú častejšie obeťou tohto deliktu – 3,8 % – ako respondenti vyššieho veku (nad 50 rokov) – 0,5 %. Ak ide o zastúpenie podľa pohlavia, všetci respondenti, ktorí uviedli skúsenosť so sexuálnym násilím alebo znásilnením, boli okrem jedného ženy. Teda v skutočnosti každá tridsiata žena-respondentka uviedla, že sa stala obeťou sexuálneho násillia alebo znásilnenia – v priebehu jedného roku, často opakovane a viac ako trikrát za toto obdobie.

■ Týranie

Táto otázka zisťovala, či sa respondent stal obeťou pravidelného bitia, ponižovania, citového vydierania, alebo mu bola odopieraná strava, spánok, bol vystavený neúmernej fyzickej alebo psychickej záťaži a pod.

Až 4,3 % respondentov uviedlo, že sú obeťami týrania. Číže takmer **každý dvadsiaty**. Toto číslo možno považovať za varovné a, ak sa potvrdí v nasledujúcich výskumoch, bolo by potrebné venovať tejto skutočnosti zvýšenú pozornosť.

Tabuľka č. 11 – Týranie – viktimácia respondentov

	Počet respondentov		
	Delikt sa nestal	Delikt sa stal	Spolu
počet	1778	80	1858
%	95,7	4,3	100

Najväčšia pravdepodobnosť uvedeného deliktu bola zistená v Prešovskom a Košickom kraji (6,3 %, resp. 6,4 %). Najrizikovejšie, ak ide o týranie, sú obce s počtom obyvateľov do 1999 a prevyšujúcim 100 000 (5,7 % v oboch). V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol zistený – ak ide o obeť týrania – štatisticky významný rozdiel. Len zastúpenie vysokoškolsky vzdelaných respondentov je polovičné oproti ostatným. Ani vek respondentov nepreukázal štatisticky významný vplyv na skúmaný jav. Ženy boli obeťou uvedeného týrania takmer trikrát častejšie ako muži (muži – 2,3 %, ženy – 6,1 %).

Záver: Typickou obeťou týrania je žena z malej obce na východnom Slovensku.

■ 2. Vplyv viktimácie na emocionálnu a kognitívnu sféru obetí

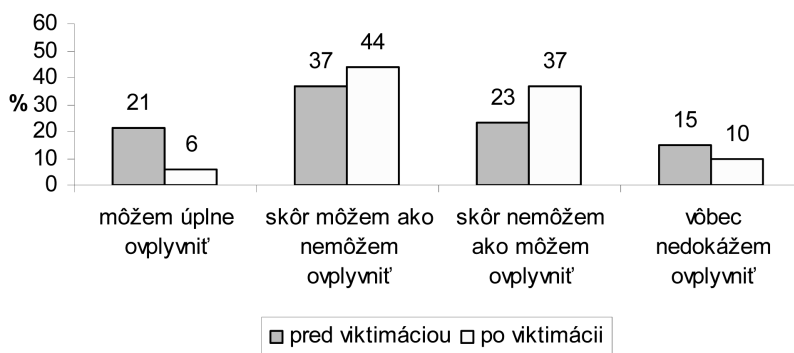
Popri zisťovaní miery reálnej kriminality bolo cieľom výskumu aj odhalenie pocitov obetí a zmien ich postojov v súvislosti s viktimáciou. Týmto cieľom boli do dotazníka výskumu zaradené otázky týkajúce sa okolností viktimácie, situačných faktorov a faktorov vystupujúcich v interakcii páchatel' – obeť. Pri vybraných druhoch trestných činov sme zisťovali mieru dopadu činu na obeť a jej subjektívne pocity prameniace z následkov viktimácie.

Do dotazníka sme zaradili 3 bloky otázok. Prvý blok otázok bol zameraný na obeť krádeže, vlámania a podvodu, druhý na obeť násilnej trestnej činnosti a tretí blok zvlášť na obeť týrania.

Obete majetkovej kriminality

V prvom bloku sa občania, ktorí sa stali obeťami krádeže, vlámania alebo podvodu, vyjadrovali najprv k otázke, do akej miery podľa vlastného hodnotenia môžu ovplyvniť bezpečnosť svojho majetku a ako túto možnosť vnímali pred viktimáciou. Zaujímalo nás, či viktimácia u poškodených zmenila toto vnímanie. Pred udalosťou malo viac ako 58 % respondentov pocit, že bezpečnosť svojho majetku môžu čiastočne alebo úplne ovplyvniť. Naopak, viac ako 37 % respondentov malo pocit, že bezpečnosť svojho majetku skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť. V porovnaní s odpoveďami respondentov vyjadrujúcimi pocity pred udalosťou, klesol počet respondentov, ktorí po udalosti podľa svojho názoru môžu čiastočne alebo úplne ovplyvniť bezpečnosť svojho majetku na 50 %, teda o 8 %. Po udalosti malo 47 % respondentov pocit, že skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť bezpečnosť svojho majetku, čo je v porovnaní s ich hodnotením situácie pred udalosťou nárast o 10 %. Zaujímavé je, že pred činom malo 14 % respondentov pocit, že vôbec nemôžu ovplyvniť bezpečnosť svojho majetku, no po udalosti malo tento pocit už len 10 % respondentov. Ponúka sa tu hypotéza, že ľudia, ktorí sa stali obeťami krádeže, vlámania alebo podvodu, sa po udalosti aktívnejšie začali zaujímať o možnosti ochrany majetku, čo mohlo ovplyvniť ich odpovede. Údaje sú znázornené v grafe č. 1.

Vnímanie možnosti ovplyvniť bezpečnosť svojho majetku u obetí majetkovej kriminality

Graf č. 1

Popri hodnotení možnosti ovplyvniť bezpečnosť svojho majetku sa respondenti vyjadrovali k otázke, či sa po udalosti zmenila ich dôvera voči okoliu. Až 66 % respondentov uviedlo, že svojmu okoliu dôverujú menej. Takmer 18 % respondentov uviedlo, že svojmu okoliu nedôverovali ani pred udalosťou a ich postoj sa vplyvom udalosti nezmenil. Viac ako 13 % respondentov svojmu okoliu naďalej dôveruje napriek tomu, že sa stali obeťami krádeže, vlámania alebo podvodu.

Respondenti, ktorí sa stali obeťou vlámania, sa vyjadrovali k otázke, ako sa cítia v objekte, ktorý bol vykradnutý. Respondenti si vybrali z 9 výrokov vyjadrujúcich pocity v objekte po vlámaní, pričom mohli uviesť viac ako jednu odpoveď. Výsledky môžeme zhrnúť a

zatriediť do troch kategórií. Najzávažnejšími z odpovedí sú vyjadrenia strachu a obáv. 31 % respondentov má strach z opakovania vlámania, 14 % má obavy o svoju bezpečnosť a bezpečnosť svojej rodiny a takmer 3 % respondentov sa boja v objekte byť. Ďalšou kategóriou sú odpovede týkajúce sa nepríjemných pocitov zo zneuctenia súkromného priestoru. Viac ako devätnástim percentám respondentov prekáža, že do objektu násilím vstúpil niekto cudzí a používal zariadenie, 14 % respondentov myslí na to, kde všade sa zlodej pohyboval a čo chytal do rúk. Takmer 23 % respondentov myslí na to, čo sa v objekte udialo v čase vlámania. Poslednú kategóriu tvoria vyjadrenia týkajúce sa nepríjemných pocitov v objekte. Iba 6 % respondentov si nepripúšťa vlámanie a v objekte sa stále cíti príjemne. Takmer 31 % nemyslí na to, čo sa v objekte stalo, no viac ako 11 % respondentov sa v ňom po vlamaní cíti nepríjemne.

Respondentov, ktorí sa stali obeťami podvodu, sme sa opýtali na ich pocity z udalosti, pričom si vyberali zo 6 možností a mohli uviesť 2 odpovede. 37 % respondentov považuje za najväčšiu ujmu materiálnu škodu. Tretina respondentov pociťuje hnev voči páchatelovi (človeku alebo organizácii), ktorým boli podvedení, no 32 % respondentov pociťuje hnev voči sebe za to, že sa nechali oklamať. Takmer 30 % respondentov vyjadrilo sklamanie z toho, že štátne orgány nemajú takéto konanie pod kontrolou.

V tomto bloku otázok sme sa zaoberali obeťami krádeže, vlámania a podvodu. Napriek tomu, že spoločným menovateľom spomínaných trestných činov (resp. priestupkov) je materiálna škoda, nemôžeme prehliadať fakt, že ich páchatelia týmto spôsobom útočia aj na také dôležité potreby obyvateľstva, akými sú potreba súkromia a pocit bezpečia.

Obete násilnej kriminality

V ďalšom bloku otázok sme sa zamerali na **obete násilnej kriminality**, konkrétne **lúpeže, fyzického napadnutia a sexuálneho násillia**. Zaujímalo nás, či boli obeť napadnuté, keď boli osamote alebo v sprievode niekoho, prípadne boli na mieste napadnutia iné osoby, ktoré mohli situáciu ovplyvniť.

Podľa výsledkov výskumu bolo 35 % respondentov napadnutých vo chvíli, keď sa na mieste okrem nich a páchatel'a nenachádzali žiadne iné osoby, pričom prevažovali incidenty v uzavretom priestore. V 21 % prípadov sprevádzala napadnutého jedna alebo viac známych osôb, ktoré v incidente zasiahli a snažili sa ubrániť napadnutého respondenta. Naopak, takmer 10 % respondentov sa vyjadrilo, že osoba, alebo osoby, ktoré ich sprevádzali, do incidentu vôbec nezasahovali napriek tomu, že sa s napadnutým poznali. Viac ako 13 % respondentov informovalo, že na mieste incidentu bola jedna alebo viac cudzích osôb, ktoré však do priebehu situácie nezasahovali. Pomocť napadnutému sa cudzí ľudia snažili iba v necelých 8 % prípadov.

V ďalšej otázke sa respondenti vyjadrovali, ako počas incidentu reagovali, prípadne aké stratégie sa snažili použiť na svoju obranu. Pri tejto otázke sme taktiež ponúkli možnosť vybrať viac ako jednu odpoveď. Viac ako tretina respondentov (36 %) sa snažila aktívne útočníka paralyzovať alebo zastrašiť fyzickou agresiou, prípadne použitím zbrane. 21 % respondentov sa snažilo z miesta utiecť a takmer 30 % na útočníka kričalo alebo mu nadávalo. 17 % napadnutých stratilo duchapritomnosť a nedokázali zareagovať.

V nasledujúcej otázke sa respondenti vyjadrovali k tomu, či ich obranné stratégie boli úspešné a aké reakcie vyvolali u útočníka. 35 % respondentov uviedlo, že ich útočník slovné ponižoval a 25 % sa vyslovilo, že ich snaha brániť sa útočníka ešte viac rozdráždila

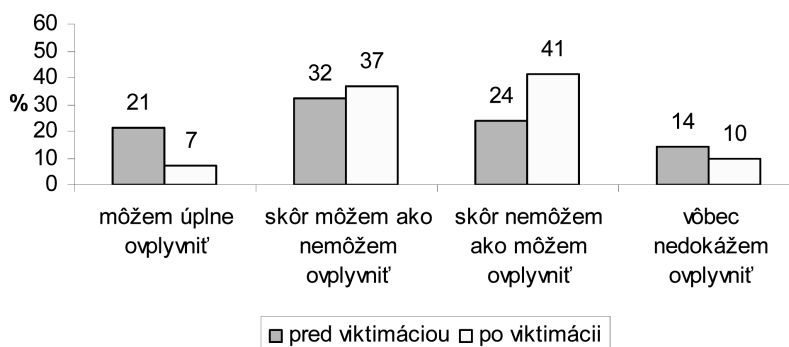
a vystupňovala jeho agresiu. Takmer v 20 % prípadov útočník ušiel, ale stihol obeť fyzicky ublížiť alebo spôsobiť škodu. Približne 14 % opýtaných zvolilo stratégiu momentu prekvapenia a stačili útočníka zneškodniť alebo mu utiecť, keď útočník nestihol na ich správanie zareagovať.

Vzhľadom na závažnosť násilnej kriminality sme u respondentov zisťovali výskyt niektorých príznakov psychickej traumatizácie. 44 % respondentov vyjadrilo strach z opakovania situácie, 24 % trpelo nervozitou a podráždenosťou, 20 % obeť fyzického útoku uviedlo, že zažívali vnucujúce sa myšlienky týkajúce sa udalosti a neprimerané reakcie v nečakaných situáciách. Iba štvrtina respondentov uviedla, že nezažívali žiadne ťažkosti.

Obete fyzického napadnutia sa ďalej vyjadrovali o tom, či sa po udalosti zmenila ich sebadôvera a dôvera k okoliu. Viac ako 50 % respondentov uviedlo, že svojmu okoliu dôverujú menej než predtým, 21 % svojmu okoliu nedôverovalo ani pred napadnutím a po udalosti sa nič nezmenilo, viac než 22 % respondentov dôveru voči okoliu nestratilo. Sebadôveru u respondentov fyzický útok nezmenil natoľko ako ich dôveru k okoliu. Viac ako 52 % obeť napadnutia si aj naďalej verí a viac ako 12 % respondentov sebadôvera dokonca vzrástla. 22 % respondentov sa vyjadrilo, že ich sebadôvera po incidente klesla.

Podobne ako u skupiny obeť majetkovej kriminality sme sa aj obeť násilia opýtali, ako vnímajú možnosť ovplyvniť svoju bezpečnosť. 50 % respondentov malo v čase opytovania pocit, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť. Takmer 44 % opýtaných má pocit, že svoju bezpečnosť môžu ovplyvniť čiastočne alebo úplne. Keď však mali respondenti hodnotiť situáciu pred incidentom, len 37 % z nich malo pocit, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť, čo je oproti vnímaniu situácie pred incidentom rozdiel 13 %. Z týchto údajov je zrejмый posun vnímania situácie k pesimistickejšiemu pólu. Rovnako je zreteľný aj pokles výskytu optimistických tvrdení po napadnutí. Pred udalosťou si viac ako 53 % respondentov myslelo, že svoju bezpečnosť skôr môžu alebo úplne môžu ovplyvniť, čo je rozdiel 9 % v porovnaní s pociťovaním po incidente. Údaje sú znázornené v grafe č. 2.

Vnímanie možnosti ovplyvniť vlastnú bezpečnosť
u obeť násilnej kriminality

Graf č. 2

Posledná otázka druhého bloku bola venovaná len obeť lúpeže. Zisťovali sme, čo považujú respondenti za najväčšiu stratu v súvislosti s prepadnutím, vybrať si mohli viac než jednu možnosť. Takmer 49 % respondentov uviedlo ako najväčšiu ujmu zistenie, že

sa sami neubránia a pre 46 % to bola strata dôvery k okoliu. Takmer 22 % respondentov najviac mrzí zistenie, že ostatní ľudia sú ľahostajní k iným v ťažkej situácii. Z materiálnych strát obeť lúpeží v 29 % prípadov mrzí strata osobných vecí, ktoré síce nemali vysokú materiálnu hodnotu, ale obeť k nim mali citový vzťah.

Na bloku otázok venovaných násilnej kriminalite je zaujímavé, že takmer pätina (necelých 19 %) respondentov, ktorí odpovedali na otázky týkajúce sa fyzického napadnutia, sa v inej časti dotazníka vyjadrila aj k otázkam týkajúcim sa týrania. Po analýze odpovedí sme dospeli k záveru, že u týchto respondentov zrejme nejde o dvojité viktimáciu (teda jednorazové fyzické napadnutie a priebežné týranie), ale tieto obeť využili položené otázky týkajúce sa násilnej kriminality pre opísanie situácií týrania, ktoré samy prežili. K podrobnejším údajom sa vrátíme v časti o obetiach týrania.

Obete týrania

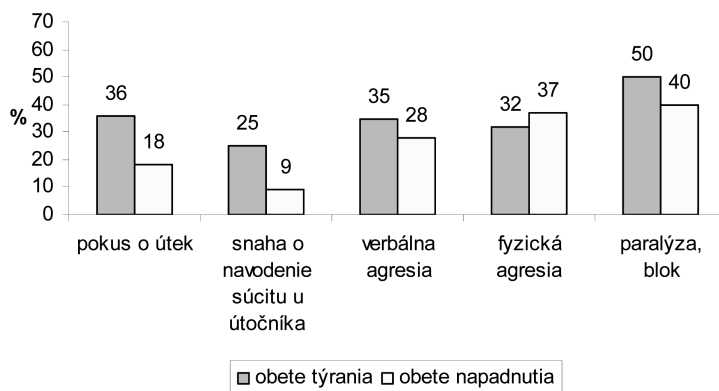
O obetiach týrania sme získali údaje z odpovedí na otázky z dvoch častí dotazníka. Na túto skupinu obetí bol zameraný tretí blok dotazníka, no ako sme už spomenuli, časť respondentov nám poskytla cenné informácie o priebehu týrania v odpovediach na otázky týkajúce sa fyzického napadnutia.

V rámci údajov o fyzických napadnutiach sme rozdelili incidenty podľa toho, či sa odohrali v uzavretom priestore alebo na otvorenom priestranstve, prípadne, či sa udiali v prítomnosti iných osôb.

Pre prípady týrania bolo charakteristické, že sa väčšinou odohrali v uzavretom priestore, bez prítomnosti svedkov. Takýchto prípadov bolo viac než 71 % a polovici obetí sa aj za takýchto podmienok podľa ich tvrdenia podarilo ubrániť. Ďalších 7 % prípadov sa síce odohralo na otvorenom priestranstve, no rovnako ako v predchádzajúcich prípadoch bez svedkov.

Keď sme porovnali spôsob, aký zvolili obeť napadnutia a obeť týrania na sebaobranu, všimli sme si určité rozdiely. Kým obeť napadnutia siahli ihneď po agresívnejších a osvedčenejších spôsoboch, obeť týrania pristupovali k takýmto krokom až na poslednom mieste, väčšinou až po neúspešnom odskúšaní neagresívnych metód. Dôležitú úlohu tu zrejme hrá citový vzťah k páchateľovi. Čo do počtu reakcií s použitím fyzickej agresie medzi skupinami fyzicky napadnutých a týraných významný rozdiel nie je, pri napadnutiach sa fyzickou agresiou bránilo (bez ohľadu na ostatné použité stratégie a bez ohľadu na ich poradie) 34,5 % respondentov, z týraných sa týmto spôsobom bránilo len o niečo menej, 32 % respondentov. Významný rozdiel medzi týmito dvomi skupinami však je viditeľný po zohľadnení ostatných použitých spôsobov sebaobrany, resp. obranných stratégií. U obeť týrania sa vyskytlo veľmi málo prípadov, kde by bola fyzická agresia reakciou prvej voľby (celkovo len 10 %), no z obeť napadnutia takto reagovalo až 34 % respondentov. Najviac obeť týrania sa snažilo zo situácie vyviaznuť útek, celkom išlo o takmer 36 % respondentov. Z obeť napadnutia sa pre pokus o útek rozhodlo iba necelých 17 % respondentov, čo je v porovnaní s prvou skupinou menej než polovica. Týrané osoby sa vo väčšej miere spoliehali na vyjednávanie s páchateľom, keď sa snažili vzbudiť jeho súcit. Týchto osôb bolo celkom 25 %, kým zo skupiny napadnutých sa takýmto spôsobom pokúsilo brániť iba 9 % respondentov. Zastúpenie obranných reakcií u oboch skupín vyjadruje graf č. 3.

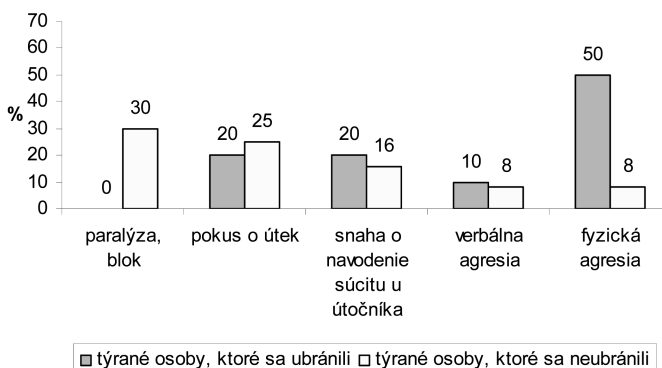
Používané obranné stratégie obetí násillia

Graf č. 3

Ak porovnáme skupinu týraných osôb, ktoré boli na mieste útoku s páchatel'om samy a podarilo sa im ubrániť so skupinou týraných, ktorým sa za podobných okolností ubrániť nepodarilo, získame konkrétnejšie údaje o úspešnosti konkrétnych obranných stratégií. V skupine obetí, ktorým sa podarilo ubrániť vlastnými silami, bola najúspešnejšou použitou stratégiou fyzická agresia. Túto použila až polovica respondentov z tejto skupiny. Na druhom mieste v efektívnosti sú útek a vzbudenie súcitu u útočníka, obe s podielom 20 %. Naopak, ak sa pozrieme na reakcie, ktoré obetiam skôr prihoršili (skupina respondentov, ktorí sa neubránili), ukazuje sa, že najväčším nešťastím je nepokúsiť sa o žiadnu sebaobranu (tretina respondentov z tejto skupiny ostala počas incidentu paralyzovaná a nedokázala zareagovať). Nasleduje neúspešný pokus o útek s 25 % a snaha o vzbudenie súcitu u páchatel'a so 16 %. Zaujímavé je, že fyzická agresia je v tejto skupine zastúpená slabo, len ôsmimi percentami, takže patrí k tým úspešnejším formám sebaobrany. Porovnávané skupiny týraných obetí sú však veľmi malé, preto aj údaje z tohto porovnania majú nízku výpovednú hodnotu a vyžadujú pozornosť v ďalších výskumoch obetí. Porovnanie údajov pre obe skupiny je znázornené v grafe č. 4.

Reakcie na násillie u skupiny obetí týrania, ktoré sa ubránili a skupiny obetí týrania, ktoré sa neubránili

Graf č. 4

Pre prípady týrania boli charakteristické aj údaje od obetí týkajúce sa reakcie páchatelia na ich snahu brániť sa. Až v 75 % prípadov páchatel obeť verbálne ponižoval a urážal, v 28 % prípadov sa obeť stretli s oveľa závažnejšou reakciou, eskaláciou agresie, ktorá bola u päťtiny týraných spojená aj so spomínaným ponižovaním. Pre porovnanie uvádzame údaje pre napadnuté osoby. S verbálnym ponižovaním zo strany páchatelia sa stretlo 27 % respondentov, s eskaláciou agresie viac ako 25 % respondentov. Z údajov je zrejmé, že verbálne ponižovanie obete je typickým znakom prípadov týrania.

Ďalším zdrojom informácií o obetiach týrania je tretí blok dotazníka. V prvej otázke tohto bloku sme sa obeť týrania pýtali, či podľa nich niekto z ich okolia vedel o ich situácii a či im ponúkol pomoc. Viac ako 26 % respondentov si myslí, že nikto z ich okolia o týraní nevedel. Štvrtina respondentov uviedla, že o týraní niekto vedel a snažil sa s nimi o tom hovoriť. Len 7,5 % respondentov uviedlo, že im niekto z okolia aktívne ponúkol pomoc alebo zavolať políciu. Alarmujúce je zistenie, že viac ako 41 % respondentov vie určite alebo si myslí, že o ich probléme niekto vedel, ale nikdy sa nesnažil s nimi o ich probléme hovoriť alebo inak do situácie zasiahnuť.

Ďalej sme sa zaujímali o to, akým spôsobom obeť týrania reagovali na to, keď im niekto z okolia ponúkol pomoc alebo s nimi chcel o ich probléme hovoriť. Viac ako 38 % respondentov prijalo pomoc a situácia je vyriešená alebo je v štádiu riešenia. 15 % respondentov síce prijalo pomoc, ale ich problém sa nevyriešil. Rovnaký podiel respondentov o probléme hovoril, no nikdy nedošlo k tomu, že by im osoba, s ktorou o týraní hovorili, pomohla situáciu vyriešiť. Viac ako 20 % respondentov uvádza, že reagovali odmietavo kvôli strachu z týrajúcej osoby alebo kvôli tomu, že nechceli, aby sa do ich záležitosti niekto staral.

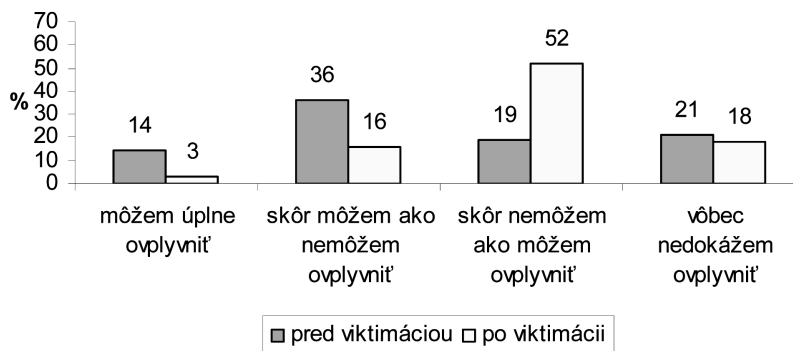
Respondenti sa taktiež vyjadrovali k otázke, či sa zo svojej ťažkej situácie snažili dostať vlastnými silami. Viac ako 58 % respondentov odpovedalo kladne, avšak z toho menej ako polovici sa skutočne podarilo vlastnými silami nad situáciou zvíťaziť. Z toho vyplýva pre obeť týrania nevyhnutnosť vyhľadať odbornú pomoc. Znepokojujúce je aj zistenie, že viac ako 16 % respondentov úplne rezignovalo a situáciu sa nepokúšali riešiť.

Kvôli zisteniu závažnosti dopadu týrania na jeho obeť respondenti vyberali niekoľko možností z predloženého zoznamu príznakov traumatizácie. Keďže pri tejto otázke bolo možné uviesť viac než 1 odpoveď, súčet podielov jednotlivých odpovedí prekračuje 100 %. 62,5 % respondentov uvádza nervozitu a podráždenosť, 61 % respondentov trpí pocitmi strachu a obáv z opakovania situácie. Takmer u tretiny respondentov sa objavili poruchy spánku a necelých 29 % respondentov uvádza vnucujúce sa myšlienky týkajúce sa situácie. Výnimkou nie sú ani neprimerané úľakové reakcie, ktoré sa vyskytovali u takmer 24 % obetí týrania.

Obeti týrania sme sa rovnako ako pri predchádzajúcich skupín pýtali, do akej miery podľa ich názoru môžu ovplyvniť svoju bezpečnosť. Až 70 % respondentov si myslí, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť. Tých, ktorí si naopak myslia, že svoju bezpečnosť skôr môžu alebo úplne môžu ovplyvniť, je len necelých 19 %. Respondenti sa tiež vyjadrovali k otázke, ako svoje možnosti vnímali pred tým, než sa stali obeťami týrania. 50 % respondentov uviedlo, že pred týraním mali pocit, že skôr môžu alebo úplne môžu ovplyvniť svoju bezpečnosť. Tých, ktorí si mysleli opak, bolo 40 %. Z týchto údajov je zrejмый zreteľný posun smerom k pesimistickejšiemu uvažovaniu v oblasti možnosti ovplyvnenia vlastnej bezpečnosti, čo je interpretovateľné tým, že konfrontácia obete s pocitom bezmocnosti počas týrania má za následok zmenu postojo, a to

najmä v oblasti uvedomovania si vlastnej možnosti a sily aktívne ovplyvňovať svoj život. Údaje sú znázornené v grafe č. 5.

Vnímanie možnosti ovplyvniť vlastnú bezpečnosť
u obetí týrania

Graf č. 5

Obete týrania sa ďalej vyjadrovali k svojej dôvere k okoliu a k vlastnej sebadôvere. Takmer 49 % respondentov uviedlo, že svojmu okoliu dôverujú menej než pred tým, než sa stali obeťami týrania. Štvrtina respondentov sa vyjadrila, že svojmu okoliu nedôverovali ani pred týraním a ich nedôvera k okoliu sa nezmenila. 16 % respondentov svojmu okoliu naďalej dôveruje. Následky týrania sa odzrkadľujú aj v sebadôvere. Viac ako 37 % respondentov si verí menej než pred týraním, no zaujímavé je, že až 20 % obetí týrania si začalo práve po tejto skúsenosti veriť viac. Dve tretiny týchto respondentov sa z ťažkej situácie dostali buď vlastnými silami, alebo prijali pomoc, ktorú im ponúkol niekto z ich okolia.

U obetí týrania, rovnako ako u obetí sexuálneho násillia, ide o veľmi chýlostivé témy, s ktorými sa ľudia neradi zdôverujú. Navyše na to, aby bola obeť takéhoto trestného činu ochotná (alebo schopná) o udalosti hovoriť, musí byť s viktimáciou určitým spôsobom aspoň čiastočne vyrovnaná. My sme sa v našom výskume pýtali na udalosti, ktoré sa stali za posledný rok, to znamená, že obeť mali buď veľmi krátke, alebo takmer žiadny čas na psychologické spracovanie viktimácie, preto je pravdepodobné, že sa anketárom zdôverila len menšia časť skutočných obetí týchto trestných činov. Rovnako ovplyvňuje ochotu respondentov hovoriť o udalosti aj spôsob dotazovania. V našom výskume sa dotazovanie realizovalo tvárou v tvár, kde anketár čítal respondentovi otázky zo štandardizovaného dotazníka, čím mohlo tiež dôjsť k odradeniu respondentov od zdôverovania sa o týchto chýlostivých témach. Napriek tomu sa našli respondenti, ktorí boli ochotní sa k tejto téme vyjadriť, čím nám poskytli veľmi cenné údaje.

Vybrané závery o vplyve viktimácie na emocionálnu a kognitívnu sféru obetí

Približne každá tretia obeť násilnej kriminality je napadnutá vo chvíli, keď na mieste okrem nej a útočníka nikto nie je. Sprievod známeho nie je veľkou zárukou bezpečia v prípade napadnutia. Až približne tretina týchto osôb v prípade incidentu obeť nepomôže. Viac ako polovica obetí fyzického útoku dôveruje svojmu okoliu menej ako pred napadnutím.

Viktimácia mení u obetí kriminality vnímanie kompetencie ovplyvniť vlastnú bezpečnosť. Táto zmena je najzreteľnejšia u obetí týrania, ktoré sú dlhodobo konfrontované s pocitom bezmocnosti.

Približne v 41 % prípadov týrania o ňom pravdepodobne niekto z okolia vedel ale nikdy sa nesnažil pomôcť obeti. Každá piata obeť týrania odmietať ponúknutú pomoc kvôli strachu z páchatel'a alebo z pocitu hanby. Len menej ako polovici obetí týrania sa podarilo z tejto situácie dostať vlastnými silami, keď sa o to pokúsili. Preto je dôležité neprestať sa o tieto prípady zaujímať, aj keď obeť reagujú odmietavo.

Nielen násilná, ale aj majetková kriminalita ovplyvňuje u obetí pocit bezpečia. Obete vlámání zažívajú vo vykradnutých objektoch nepríjemné pocity strachu a zneuctenia súkromného priestoru, ktoré presahujú majetkovú ujmu.

★ ★ ★

Uvedené údaje sú len stručnou informáciou. Spracovanie údajov získaných v rámci prvého výskumu obetí kriminality na Slovensku bude pokračovať a podrobné výsledky budú prezentované v záverečnej správe. Závery budú predložené aj zadávateľovi úlohy – Rade vlády SR pre prevenciu kriminality a budú publikované v odbornej tlači. Treba tu zdôrazniť, že informácie o viktimácii respondentov získané v tomto výskume, ako aj informácie o samotných týchto respondentoch sú veľmi dôležité predovšetkým pre prevenciu kriminality. Preto by sa o ne mali zaujímať všetky inštitúcie a organizácie, ktoré majú prevenciu kriminality vo svojej kompetencii.

Na záver by autori chceli vysloviť poďakovanie doc. PhDr. Robertovi Chalkovi, CSc. z odboru kriminológie a prevencie kriminality sekcie trestného práva Ministerstva spravodlivosti SR. Najmä vďaka jeho enormnému úsiliu získal tento výskum podporu Rady vlády SR pre prevenciu kriminality. Doc. Chalka sa tiež rozhodujúcou mierou zaslúžil o vyčlenenie finančných prostriedkov na jeho realizáciu v roku 2007 a jeho opakovanie v roku 2009. Bez jeho podpory by sa tento výskum nemohol uskutočniť.

Resumé

Hlavným a do dnešného dňa v podstate jediným zdrojom informácií o vývoji kriminality v Slovenskej republike boli štatistiky kriminality (predovšetkým policajné). Tento zdroj však má isté nedostatky. Za prvé, tieto štatistiky zahŕňajú len trestné činy, ktoré polícia zaregistrovala. Za druhé, vývoj registrovanej kriminality značne ovplyvňujú zmeny legislatívy a tiež zmeny spôsobu registrovania trestných činov. Výskumy obetí kriminality môžu doplniť tento zdroj informácií a môže poskytnúť aj predstavu o latentnej (skrytej) kriminalite.

Prezentovaný výskum mal dva ciele: zistiť mieru viktimácie vybranými kriminálnymi činmi roka a odhaliť vplyv viktimácie na psychiku obetí v emocionálnej a kognitívnej sfére. Terénny zber údajov pre prvý výskum obetí kriminality sa uskutočnil v septembri 2007 a bol realizovaný na výberovej vzorke 1858 respondentov.

Summary

The main and, so far, actually the only source of information on trends in crime in the Slovak Republic have been criminal statistics (above all, police statistics). This source, however, has certain deficiencies. Firstly, these statistics only include crimes recorded by the police. Secondly, trends in recorded crime are considerably influenced by changes in legislation and also changes in the way of recording crimes. A crime victim survey

may complement this source of information and it may offer a better picture of the dark figure of crime.

The survey had two aims: to reveal the levels of true crime in the previous year and to find out about the influence of the victimisation on victims mind in the emotional and cognitive sphere. The data collection in the field for the first victim survey took place in September 2007 and was carried out on a sample of 1 858 respondents.

doc. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.

Bratislavská vysoká škola práva

Fakulta práva

jaroslav.holomek@uninova.sk

Mgr. Daniela Košecká

Bratislavská vysoká škola práva

Centrum vedy

daniela.kosecka@uninova.sk

Nepričetnosť ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť

Insanity as a circumstance for exclusion of criminal responsibility

Peter Polák

Kľúčové slová:

príčetnosť, nepričetnosť ako okolnosť vylučujúca trestnú zodpovednosť, kritériá nepričetnosti, zmenšená príčetnosť, návykové látky a príčetnosť

Key words:

sanity, insanity as a circumstance for exclusion of criminal responsibility, insanity's criteria, diminished sanity, drugs and sanity

1. Pojem nepričetnosť

Rekodifikovaný Trestný zákon č. 300 / 2005 Z. z., v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“, resp. v skratke „TZ“), ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. januára 2006, definoval v druhom dieľi (Základy trestnej zodpovednosti) prvej hlavy (Pôsobnosť zákona a základy trestnej zodpovednosti) svojej všeobecnej časti, konkrétne v treťom oddieli, okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť. Zaradil medzi ne vek a nepričetnosť. Stalo sa tak prvýkrát, keď zákonodarcu takto pojmovo označil tieto dve podmienky trestnej zodpovednosti aj v systematike všeobecnej časti Trestného zákona (predchádzajúci Trestný zákon č. 140/1961 Zb., v znení neskorších predpisov, pojem „okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť“ *expresis verbis* nevymedzoval a otázku „veku“ a „nepričetnosti“ vo svojej systematike upravoval v § 11 a 12, v rámci podmienok tvoriacich základy trestnej zodpovednosti – pozn. autora). Predmetom záujmu bude naďalej len jedna z týchto okolností a to nepričetnosť.

Treba povedať, že pojem „nepričetnosť“ vydefinoval zákonodarcu v ustanovení § 23 rekodifikovaného Trestného zákona z hľadiska právnej filozofie v súlade s úpravou v predchádzajúcom Trestnom zákone, teda na alternatívach nedostatku rozpoznávacej alebo ovládacej schopnosti. Musel však v ňom, v porovnaní s predchádzajúcou definíciou tohto pojmu, urobiť formulačné zmeny, ktoré zodpovedajú nielen koncepčným zmenám vo formálnom ponímaní pojmu „trestný čin“, ale aj požiadavkám trestnoprávnej teórie a aplikáckej praxe na jeho presné (právne čisté) vymedzenie. Preto z dôvodu formálneho chápania trestného činu („trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak“ – § 8 TZ) platná definícia nepričetnosti obsahuje tomu zodpovedajúcu formuláciu rozpoznávacej schopnosti v znení „rozpoznať jeho protiprávnosť“. Na základe požiadaviek „právnej čistoty“ bola platná definícia v porovnaní s predchádzajúcou definíciou vybavená upraveným pojmom „činu inak trestného“ a novým doplnkom záveru definície, ktorý znie „ak tento zákon neustanovuje inak“. Tento nový doplnok definície nepričetnosti reaguje na skutočnosť, že za určitých podmienok nie je trestná zodpovednosť vylúčená vtedy, ak sa páchatel zavinene privedie do stavu nepričetnosti a v takomto stave sa dopustí konania, ktoré má znaky trestného činu, resp.

viacerých trestných činov (napr. trestný čin opilstva podľa § 363 ods. 1 TZ a prípady „*actio libera in causa*“ podľa § 363 ods. 2 TZ).

Je však zrejmé, že pojem nepríčetnosti, či zmenšenej príčetnosti, ako okolností ovplyvňujúcich trestnú zodpovednosť, je natoľko závažný a významný, že si zaslúži väčšiu pozornosť, ako len suché konštatovanie súvisiace s opisom jeho legálnej definície.

V teórii trestného práva sa otázka príčetnosti v určitej podobe vyskytuje už v 18. storočí, ale zákonodarstvo ešte pred týmto obdobím rešpektovalo niektoré kvalitatívne psychopatologické stavy, ktoré menili pôvodné reakcie spoločnosti na zločin a vyvodenie trestnej zodpovednosti. Avšak až normatívne vymedzenie a definovanie pojmu príčetnosti podnietilo vznik rôznych názorov predstavujúcich základné zásady trestného práva, predovšetkým otázky slobodnej vôle, kritéria príčetnosti, zmenšenej príčetnosti, názvu a zaradenia do teoretického a normatívneho systému, oprávnenosť justičnej inštitúcie posudzovať túto okolnosť a pod.¹⁾

Odborná, v tomto konkrétnom prípade česká literatúra uvádza, že názov príčetnosť sa odvodzuje od pojmu „přičítati“, čo v slovenskom preklade znamená „přičítat“. ²⁾ Stretávame sa tu s vyjadrením normatívneho vzťahu medzi subjektom povinnosti a jeho konaním, čo predstavuje pripočítanie subjektu povinnosti jeho porušenie povinnosti. Ide o právne hodnotenie pomeru medzi činom, pôvodcom a jeho povinnosťou nedopustiť sa tohto činu. Toto rýdzo právne pripočítanie na účet páchatelia je celkom totožné s pojmom viny v jeho normatívnom význame: niekto je vinný nejakým činom, niekomu bol daný čin v zmysle práva pripočítaný. Takéto chápanie príčetnosti, ako schopnosti trestnoprávnej viny, je však potrebné rozumieť iba ako vlastnú vinu v zmysle normatívnom, nie ako psychický stav páchatelia k deliktu. Práve tak, ako je správne hovoriť, že príčetnosť je schopnosť a podmienka viny, tak je správne hovoriť o príčetnosti, ako o schopnosti a podmienke k zodpovednosti v naznačenom normatívnom zmysle. Na druhej strane tento páchatelov zvláštny stav nazývaný príčetnosť nesmieme zamieňať s otázkou viny. Príčetnosť, ako konkrétny, nie ako abstraktný pojem, je predpokladom viny. Taktiež názov príčetnosť je úplne rozdielny pojmu pripočítanie, od ktorého odvodzuje svoj názov. Pojem pripočítanie je čisto normatívne hodnotenie a pojem príčetnosť je príčinný psychický vzťah k spáchanému trestnému činu.³⁾

Názory o podstate príčetnosti a o jej zaradení v systéme náuky sa často rozchádzajú. Staršie definície príčetnosti zdôrazňovali vlastnosti mysle alebo stav v ktorom mohol trestný zákon pôsobiť na túto myseľ. Páchatel mohol svoju vôľu určovať podľa zákona, poznať pomer činu k norme a udržať ju v jej zhode. Výrazným zástupcom tohto vymedzenia je predovšetkým M. E. Mayer. Podľa jeho názoru príčetnosť je schopnosť podmienená duševným zdravím a vyspelosťou páchatelia správne vyhodnotiť povinnosti a podľa poznania konať. Rozdielne stanovisko k podstate príčetnosti zaujali V. Liszt a C. Maggiore. Z pohľadu talianskej odbornej literatúry rozoznávajú štyri etapy, pričom prvá zdôrazňovala nerozlučnú spojitosť príčetnosti so slobodnou vôľou, druhá slobodnú vôľu odmietala, tretia rozoznávala slobodnú vôľu agnostickú, zdôrazňujúcu však zastrešiteľnosť príčetných páchatelov, a posledná vyzdvihovala len prvok vôle, bez akýchkoľvek prívlastkov.⁴⁾

1) RALIŠ, A. Studie o přičetnosti. s. 1

2) „v rovnakom zmysle ako trestná zodpovednosť sa niekedy používal termín přičitatelnost“, SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydanie. s. 16

3) RALIŠ, A. Studie o přičetnosti. s. 122, 126

4) SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. s. 230

V novej literatúre býva niekedy pričetnosť označovaná ako spôsobilosť na delikt alebo trestnú spôsobilosť z hľadiska trestného práva, schopnosť konať z hľadiska trestného práva, prípadne subjektívna spôsobilosť na zločin, subjektívna spôsobilosť na vinu. Pričom práve posledná formulácia „schopnosť, spôsobilosť na vinu, alebo pričetnosť ako podmienka viny“, je najviac rozšírená a najlepšie charakterizuje systematické zaradenie pričetnosti vo všeobecnej časti trestného práva. Značne odlišný názor na pomer pričetnosti a viny zastáva G. Maggiore a G. Bettiol. Prvý vyjadruje názor, že pričetnosť nie je podmienkou viny, ale vina je prehlbením a väčším určením posúdenia pričetnosti. „Medzi pričetnosťou a vinou je rozdielnosť, nikdy však protiklad“. Podobne Bettiol považuje pričetnosť za prvok rozhodnutia o vine. Protiklad týchto názorov je však evidentne len zdanlivý, pretože prvý z nich sa uspokojuje s vytyčením systematického zaradenia pojmu pričetnosť, druhý venuje zároveň pozornosť jeho obsahovému pomeru k vine. V česko-slovenskom trestnom práve je najvýznamnejšia a prakticky dodnes používaná definícia pričetnosti J. Kallaba, podľa ktorej „je pričetnosťou právna spôsobilosť byť subjektom trestného činu, pokiaľ závisí na určitých duševných schopnostiach“, a obsahovo podobné vymedzenie A. Rališa, ako „právna spôsobilosť byť zločincem, ktorá je daná špecifickým biopsychologickým stavom páchatela“. ⁵⁾

Trestné zákonníky európskych krajín spravidla pojem pričetnosti nevymedzujú. Uvádzajú však kritériá, za ktorých je pričetnosť vylúčená. Zákonodarca pre vymedzenie tohto pojmu volí negatívnu formu, a to tým, že vymedzuje pojem nepričetnosť. ⁶⁾ Právna teória sa však neuspokojila zakotvením dôvodov vylučujúcich pričetnosť, ale pokúša sa aj o pozitívne vymedzenie, to znamená určením znakov tvoriacich pričetnosť. Ako je naznačené, v právnej teórii sú známe obidve formy vymedzenia pričetnosti. Zákonodarstvo sa však uspokojilo s negatívnym vymedzením, pretože nepričetnosť je biopsychopatologickým stavom a stav pričetnosti jedine stavom biopsychologickým. Keby tento negatívny patologický element zmizol mnohé definície pričetnosti by sa považovali za príliš široké. Neišlo by o schopnosť psychologickú, podmienenú len biologicky, ale aj sociologicky. Platí pravidlo, aby zákonodarca používal len tie definície, pri ktorých mu záleží na tom, aby osoba spájala s určitým slovom ten istý pojem ako zákonodarca. To je práve situácia negatívneho vymedzenia pričetnosti. Práve ona predstavuje výnimku od normálneho stavu subjektu právnej povinnosti. Rozumie sa, že rozdielnosť definície pričetnosti od nepričetnosti je nebezpečným úskalím pre správne používanie zákona, tým viac, čím pozitívna definícia pričetnosti by mohla zvädzať k snahe zvaliť dôkaz na žalobcu. ⁷⁾

Ako už bolo v inej súvislosti konštatované, rovnako aj rekodifikovaný Trestný zákon v ustanovení § 23 nedefinuje pričetnosť priamo, ale uvedením okolností, ktoré pričetnosť vylučujú, čím podáva negatívnu definíciu pričetnosti – „osoba, ktorá pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohla rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedná, ak tento zákon neustanovuje inak“.

5) MADLIAK, J., MADLIAK, A. Trestné právo hmotné, všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti. s. 183

6) ĎURANA, V., MAŠLANYOVÁ, D. Trestné právo hmotné, všeobecná časť. s. 53

7) RALIŠ, A. Studie o přičetnosti. s. 108

2. Podmienky nepríčetnosti

Historické formulovanie stavov nepríčetnosti, ako extrémnych a vyhradených foriem duševných chorôb, nemohlo postačiť rýchlemu vývoju psychiatrickej vedy, ktorá rozširuje oblasť duševnej patológie na stavy menej nápadné spôsobujúce ich plynulosť a relatívnosť. Preto sa súčasné zákonodarstvo neuspokojuje s takto strnulými a strohými dôvodmi, ale naopak, za kritéria príčetnosti hľadá také pojmy, ktoré by pružne vystihovali celú oblasť chorobného duševného života a rovnako zahrňovali súčasný vývoj a pokrok psychiatrickej vedy. V snahe po trvalosti a konečnom vystihnutí nielen kvality ale aj intenzity a povahy chorobných stavov tak, aby bolo možné usúdiť, že jedinec nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, náuka a rovnako aj zákonodarstvo volí vhodné kritéria pre dôvody vylučujúce príčetnosť, a to kritérium biologické a kritérium psychologické.⁸⁾ S touto formuláciou kritérií vylučujúcich príčetnosť sa stotožnil aj súčasný Trestný zákon.

Biologickým kritériom nepríčetnosti (označovaným tiež ako lekárske kritériom) je duševná (psychická) porucha. Pojem **duševnej poruchy** sa síce objavuje v legálnych ustanoveniach trestného práva, ale nie je presne definovaný. Aby sme mohli tento pojem vymedziť je potrebné siahnuť po odbornej literatúre jednej z klinických medicínskych disciplín – psychiatrie. Z psychiatrického hľadiska môžeme duševnú poruchu označiť ako zreteľnú odchýlku od bežnej normy, resp. od stavu zdravia, ktorým sa rozumie stav úplnej duševnej a sociálnej pohody. Pod duševnou poruchou však nie je možné chápať akýkoľvek prejav psychickej patológie (narušeného psychického fungovania), ale taký komplex týchto prejavov, ktorých sa dá zmysluplne interpretovať ako svojbytný celok.⁹⁾ Pojem duševnej poruchy nemožno definovať s konečnou platnosťou, pretože obsah duševnej poruchy sa mení s pokrokom psychiatrickej vedy a s rozvojom metód liečenia. Duševné poruchy sa podľa Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) zatriedujú na základe Medzinárodnej klasifikácie chorôb MKCH použíwanej od roku 1944 podľa viacerých kritérií, pričom pre psychiatriu je určená jej piata kapitola – duševné poruchy. Od roku 1992 platí 10. revízia klasifikácie chorôb, ktorá obsahuje okrem nového princípu triedenia duševných porúch aj niektoré zmeny termínov a pojmov.

Podľa spomenutej 10. revízie Medzinárodnej klasifikácie chorôb MKCH-10, možno duševné poruchy rozdeliť na:

1. duševné poruchy organické, vrátane symptomatických (F 0), ktoré zahŕňajú také duševné poruchy a choroby, ktoré sú prejavom iného základného ochorenia, ako je duševná porucha,
2. psychotické poruchy a poruchy správania spôsobené užívaním psychoaktívnych látok (F 1), ktoré zahŕňajú všetky psychické zmeny spôsobené užívaním psychoaktívnych látok akéhokoľvek druhu a osobitne syndróm závislosti,
3. schizofréniu, schizotypové stavy, pri ktorých dochádza k poruchám s bludmi obsahom (F 2), t. j. psychotické stavy, pri ktorých dochádza k poruchám chápania reality a správania sa a kde sa nezisťujú výraznejšie telesné poruchy,
4. poruchy nálady (F 4), ktoré zahŕňajú všetky poruchy nálady od jednotlivých izolovaných epizód až po rezistentné dlhodobé pretrvávajúce stavy,

8) RALIŠ, A. Studie o pričetnosti. s. 23

9) HREBIKOVÁ, V. Duševné poruchy a ich význam pri posudzovaní trestnej zodpovednosti. s. 26

5. poruchy neurotické, poruchy vznikající ve vztahu ku stresu a poruchy somatoformné (F 4), kam spadají předovšetkým neurózy,
6. psychoreaktivné poruchy (F 43), ktorých základnou charakteristikou je vznik poruchy na základe významného vonkajšieho podnetu,
7. abnormity dospeléj osobnosti a poruchy správania (F 6), t. j. stavy trvalej odlišnosti štruktúry osobnosti prejavujúce sa od detstva alebo dospievania,
8. psychické poruchy staroby (F 00, F 08),
9. psychické poruchy v detstva (F 8, F 9) a
10. mentálnu retardáciu (F 7), ktorá zahŕňa všetky stavy vrodenej alebo do dvoch rokov získanej poruchy intelektu alebo osobnosti.

Pre prehľadnosť treba dodať, že v súčasnej psychiatrickej vede sa upúšťa od termínu „duševná choroba“ a používa sa všeobecnejší termín „duševná porucha“. Treba však vyzdvihnúť, že časť psychických porúch má podľa staršej tradície v psychiatrii charakter **choroby** v užšom slova zmysle. Sú to psychické poruchy podmienené chorobným organickým mozgovým procesom (Alzheimerová choroba) a symptomatické poruchy (delírium alebo zmätenosť). Chorobný charakter majú aj schizofrénia alebo fázické afektívne poruchy, ktoré sú podmienené biologickými zmenami v mozgu.

Samotné rozdelenie duševných porúch a ich vplyv na ľudské konanie síce prináleží do oblasti psychiatrie, avšak samotný záver o tom, či je osoba podľa § 23 Trestného zákona príčetná alebo nie, je otázkou právnou a nie medicínskou. Takýto záver nemôže urobiť znalec, ale len orgán činný v trestnom konaní alebo súd, na podklade posudkov podaných súdnymi znalcami. Z uvedeného dôvodu je preto potrebné, aby aj orgány činné v trestnom konaní, sudcovia a advokáti (teda osoby s právnickým alebo bezpečnostným vzdelaním) poznali aspoň základné rozdelenie duševných porúch, ktoré najčastejšie vedú k nepříčetnosti. Takýmito duševnými poruchami sú:

- **duševné choroby**, ako duševné poruchy dlhšieho trvania sa vyznačujú viacerými typickými začiatkami, priebehom a prípadne aj koncom, napr. progresívna paralýza, schizofrénia, senilná demencia, maniodepresívne psychózy,
- **chorobné duševné stavy**, ako chronické duševné poruchy, ktoré nemajú určitý postup, začiatok a progresiu, a zúčastňujú sa nich vrodené faktory, ako aj vplyv vonkajšieho prostredia a výchovy, napr. vývojové poruchy, psychopatia, vývojové oneskorenie, slabomyseľnosť,
- **krátkodobé duševné poruchy**, ktorými sú najmä patologický afekt, opojenie návykovou látkou, patologické poruchy spánku a iné ťažké poruchy vedomia, ako aj epizodické duševné stavy v priebehu nervových chorôb, ktorými sú najmä epileptické záchvaty, migréna, duševné poruchy po otrase mozgu, po zasiahnutí bleskom, po obesení.¹⁰⁾

Je zjednodušením, keď povieme, že určitá duševná porucha je zapríčinená jednou konkrétnou príčinou. Predpokladá sa, že psychické poruchy sú podmienené súčasne mnohými faktormi. Hovoríme o multifaktoriálnom pôvode psychických porúch. Základom tejto predstavy je biopsychosociálny model vzniku psychických porúch. Ide o faktory biologické, psychické a sociálne, ktoré spoločne zodpovedajú za vznik a priebeh psychickej poruchy. Biologickými faktormi sú organické mozgové a iné somatické

10) SOLNAR, V., Systém Československého trestného práva, Základy trestní odpovědnosti, s. 181

choroby a poškodenia, vrodené poruchy a zdedené alebo získané dispozície. Medzi psychické patria nielen psychické traumy, konflikty, ale aj staršie zážitky z detstva a pôvodné vlastnosti osobnosti pred vznikom psychickej poruchy. K sociálnym faktorom priradujeme okrem existenčných ťažkostí aj napätie v rodine a kolektíve, sociálna izolácia, nedostatočné zázemie v rodine, v pracovnom kolektíve a iné.¹¹⁾ Ďalej ešte existujú skutočnosti, ktoré samy o sebe nestačia spôsobiť duševnú poruchu, ale môžu ovplyvniť ich typ, príznaky, alebo ich eventuálne vyvolať. Sú to predovšetkým vek, pohlavie, temperament, telesná konštitúcia.¹²⁾

Z hľadiska trestnej zodpovednosti je právne významné, aby postihnutá osoba trpela duševnou poruchou v čase spáchania činu inak trestného. Totiž osoba môže byť nepričetná pred spáchaním trestného činu, avšak v čase jeho spáchania môže byť príčetná. K tomu môže dôjsť v prípadoch krátkodobých duševných porúch. V praxi môže nastať aj opačný prípad, keď sa duševná porucha objaví až po spáchaní trestného činu. Sú známe prípady tzv. väzobnej depresie.¹³⁾ To isté platí aj u trvajúcich trestných činov, kde porucha musí byť prítomná po celú dobu trvania činu. U pokračovacích trestných činov nie sú zložkou trestného činu útoky, resp. akty vykonané za trvania poruchy. Súčasne je bezvýznamný aj spoločný zámer, ktorý páchatel prijal v stave duševnej poruchy. Duševná porucha, ku ktorej došlo po spáchaní trestného činu, nemôže mať vplyv na trestnú zodpovednosť páchatela, zbavuje ho však podľa okolností procesnej zodpovednosti, ak obvinený pre duševnú poruchu nie je schopný chápať zmysel trestného stíhania. Trestné stíhanie sa v tom prípade preruší.¹⁴⁾

Samotná existencia duševnej poruchy však nepostačuje pre vytvorenie záveru, že osoba je nepričetná a teda že nie je trestne zodpovedná. U príčetnosti ide o genetický vzťah duševnej poruchy k činu, ktorý je poruchou zapríčinený a to v tom zmysle, že ona vylúčila schopnosť sebaovládania. Nejde teda o duševnú poruchu samú, ale o jej vplyv na čin, na schopnosť sebaovládania. Táto zásada bola rešpektovaná i zástancami obmedzujúcimi sa na rýdzo biologické kritérium, ale nie preto, že by neuznávali ďalší stupeň, ale preto, že sa domnievali, že ono biologické kritérium samo o sebe nutne a prirodzene obsahuje stupeň a intenzitu, ktoré sebaovládanie vylučuje. Nedostatok nemožno vidieť v výslovných duševných chorobách, vykazujúcich takú intenzitu na psychiku osoby, že nemožno hovoriť o možnosti sebaovládania, ale pri tak širokých pojmoch, ako duševná porucha a porucha vedomia, pri ktorých si je potrebné pomáhať k vystihnútiu ich rozhodujúcej intenzity s kvantitatívnymi prídavkami naznačujúcimi ich intenzitu (ťažké rozrušenie...). Takéto kvalifikovanie biologických stavov sa považuje za dosť nepresné, a preto sa právom žiada, aby biologická metóda nebola samotnou metódou pri určovaní príčetnosti, ale aby vplyv a vzťah a biologického stavu k individuálnemu chovaniu, ktorý je tu vyjadrený akosi mlčky, bol vyjadrený aj v zákone. A práve psychologické kritérium je ono, ktoré uľahčuje riešenie úlohy, kedy duševná porucha dosiahla tej intenzity, že vylúčila príčetnosť. Požadavka dvojakej psychickej schopnosti, jednak schopnosti rozpoznávacej (teda že čin je škodlivý, či protiprávny) a jednak schopnosti dispozičnej (teda podľa poznania konať, resp. ovládať konanie), ktorá tvorí podstatu psychologického kritéria príčetnosti, sa

11) FLEISCHER, J., et. al. Základy súdnej psychiatrie. s. 11

12) PORADA, V., et al. Kriminalistika. s. 478

13) IVOR, J. et. al. Trestné právo hmotné, všeobecná časť. s. 126

14) SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. s. 232

začala presadzovať už na konci 19 storočia, a to vďaka významnému nemeckému trestnému právnikovi A. Merkelovi.¹⁵⁾

Psychologické (právne) kritérium nepričetnosti zahŕňa nedostatok **rozpoznávacej schopnosti (rozumovej)** a nedostatok **schopnosti ovládacej (vôľovej)**, pričom v súlade s ustanovením § 23 Trestného zákona postačuje, aby bola naplnená buď podmienka nedostatku rozpoznávacej schopnosti alebo podmienka nedostatku ovládacej schopnosti, aby mohla byť osoba klasifikovaná ako nepričetná. Naopak na to, aby mohla byť osoba uznaná za pričetnú, musí mať dostatok rozpoznávacej schopnosti aj dostatok schopnosti ovládacej.¹⁶⁾ Pod nedostatkom rozpoznávacej schopnosti rozumieme, že osoba nie je schopná rozpoznať, či jej konanie je v rozpore s trestnoprávnou normou a ďalšie spoločensko-právne súvislosti, najmä zmysel a dosah svojho konania pri porušovaní alebo ohrozovaní zákonom chráneného záujmu. Nestačí len vnímať skutkové okolnosti trestného činu, ale treba, aby sa chápal aj ich spoločenský zmysel. Nedostatok ovládacej schopnosti sa u páchatel'a prejavuje aj v tom, že nie je schopný ovládať svoje konanie, aj keď si uvedomuje protiprávnosť svojho konania.¹⁷⁾ Posúdenie týchto schopností je primárne v kompetencii znalcov psychiatrov. Znalci psychológovia k nemu prispievajú svojou metodológiou, ako členovia tímu, pri tzv. komplexnej expertíze, alebo pri posudzovaní samostatných otázok (úrovne intelektových schopností, štruktúre osobnosti, a najmä motivácii trestného činu.) Relatívne jednoduchšie je posúdenie rozpoznávacej schopnosti, ktorá je psychologicky „sýtená“ najmä funkčnosťou kognitívnych schopností (intelektu, myslenia, pamäti). Aj v rámci nej sú však často komplikované vzťahy medzi rozlišovaním trestnosti (nenáležitosti, škodlivosti, protiprávnosti) vlastného konania. Skutková podstata jednotlivých trestných činov sa výrazne líši svojou mentálnou náročnosťou, preto aj rozpoznávací schopnosť sa posudzuje vždy vzhľadom na konkrétny vyšetrovaný trestný čin. Podstatne komplikovanejšie je posúdenie ovládacej schopnosti, ktorú podľa Útratu (1979) tvorí celý komplex osobnostných i mimo osobnostných (fyziologických, patofyziologických, organických, psychologických, sociálnych) faktorov, ktoré ovplyvnia, či určité konanie človeka nastane, alebo nie.¹⁸⁾

Zdá sa, že konštatovanie poruchy schopnosti rozpoznávacej a poruchy schopnosti ovládacej je medicínskym podkladom pre konštatovanie súdu, že obvinený bol v stave nepričetnosti. Nie je to presne tak, lebo ide o pojmy z trestného zákona. Psychiatria nemá definované poruchy schopnosti rozpoznávacej a schopnosti ovládacej. Obidva pojmy nepresne zodpovedajú vedecky definovaným poruchám psychiky. Existujú však zásady, podľa ktorých sa pri určitých psychických poruchách a v závislosti od okolností činu konštatuje úplná alebo čiastočná porucha obidvoch, alebo jednej zo schopností. Žiada sa preto bližšie vysvetliť na akých poruchách sa zakladá konštatovanie poruchy schopnosti.¹⁹⁾

Termíny porucha schopnosti „rozpoznať jeho protiprávnosť“ a „ovládať svoje konanie“ nemožno aplikovať doslovne. Príkladom je, ak chorý s bludom prenasledovania, ktorý sa nemôže dovoliť „svojej pravdy“, sa rozhodne, že sa dopusti násillia a počíta s tým, že na súde bude môcť hovoriť o svojom probléme a tak ho vyrieši. Dopusti sa násillného činu,

15) porovnaj ŘÍHA, J. Vývoj právní úpravy nepričetnosti na našem území, In. Trestní právo č. 5, 2007. s. 38

16) MADLIAK, J., MADLIAK, A. Trestné právo hmotné, všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti. s. 185

17) BALÁŽ, P. Trestné právo hmotné, všeobecná a osobitná časť. s. 70

18) HERETIK, A. Forenzná psychológia. s. 35

19) FLEISCHER, J., et. al. Základy súdnej psychiatrie. s. 58

ale nekoná v afekte náhle vzniknutej situácie. Navyše vie, že jeho konanie sa bude hodnotiť ako protiprávne a dostane sa pred súd. Od psychiatrov dostane podklady pre nepričetnosť, čomu sa bude vehementne brániť. Psychiatri budú svoj záver zakladať na tom, že trpí na blud, ktorý má neodkloniteľnú patologickú evidenciu.²⁰⁾

V súvislosti s posudzovaním pričetnosti (nepričetnosti) je ešte potrebné poukázať na jednu zásadnú skutočnosť. Prípadný nedostatok rozpoznávacej schopnosti alebo schopnosti ovládacej je vždy potrebné posudzovať so zreteľom na povahu spáchaného trestného činu. Súd nezisťuje pričetnosť páchatelia ako takú (všeobecnú), ale vždy len pričetnosť z hľadiska konkrétneho činu (R 11/1982). Všeobecne platná pričetnosť nejestvuje. Páchatel môže byť totiž schopný rozpoznať protiprávnosť činu jednoduchšej povahy, nedokáže však pochopiť význam a dosah zložitej alebo špeciálnej skutkovej podstaty trestného činu.

3. Zmenšená pričetnosť

Rozdiel medzi pojmom „pričetný“ a „nepričetný“ sa považuje za príliš veľký, aby vyhovoval požiadavke spravodlivého zachádzania aj s tými jednotlivcami, ktorých stav nie je výhradne podmienený patologicky, ale predsa je stavom chorobným resp. abnormným. Javilo by sa krutým a nespravodlivým zaujať voči tejto skupine ľudí rovnaký postoj ako k páchatelom „normálnym“. Táto krutosť viedla k uznaniu akéhosi právneho medzistupňa, ktorý by sa začlenil medzi nepričetnosť na jednej strane a pričetnosť na strane druhej. A práve inštitút zmenšenej pričetnosti je uznaním tohto právneho medzistupňa.²¹⁾ Rovnako i medicína postupne dospela k záveru, že medzi zdravím a chorobou nie je ostrá hranica, že medzi zdravím a chorobou sú predstupne s pozvoľnými prechodmi. V oblasti súdnej psychiatrie preto rástla kritika chápania koncepcie pričetnosti a nepričetnosti, a začali sa množiť úvahy o **zniženej resp. zmenšenej pričetnosti** (v odbornej literatúre tak psychiatickej či právnickej sa možno stretnúť s obidvomi pojmami – pozn. autora).

Tento inštitút má pomerne mladú históriu a bol vystavený početným výhradám. Odporcovia zmenšenej pričetnosti sa vyskytovali v cudzej i v našej literatúre. J. Prušák odopiera tomuto pojmu všetku oprávnenosť. „Pričetný je človek duševne zdravý a vyspelý. Takýmto človekom však zmenšene pričetný nie je. Človek je buď úplne pričetný alebo nepričetný, úplne zodpovedný alebo nezodpovedný, vinný alebo nevinný“. J. Kallab má za to, že „vôbec nejde o otázku pričetnosti, ale o otázku trestnosti a tento spor sa nám javí ako spor o to, akým opatreniam podrobiť osobu, ktorá vykazuje nejaké nepravidielnosti vo svojom duševnom živote, a ktorá by na normálny trest reagovala inak, než sa predpokladá“.²²⁾

Kým pojem nepričetnosti je v Trestnom zákone s presnosťou definovaný, u zmenšenej pričetnosti takáto legálna definícia chýba, napriek tomu justičná prax pojem zmenšenej pričetnosti používa na viacerých miestach. Pokiaľ teda chceme zmenšenú pričetnosť definovať a bližšie charakterizovať, musíme siahnuť po odbornej literatúre a judikatúre. Táto sa väčšinou zhoduje na tom, že pod zmenšenou pričetnosťou sa rozumie chorobný stav, v ktorom bola v dôsledku duševnej poruchy výraznejšie znížená (oslabená) schopnosť páchatelia rozpoznať protiprávnosť svojho konania alebo schopnosť ovládať svoje

20) tamže, s. 59

21) RALIŠ, A. Studie o pričetnosti. s. 57

22) SOLNAŘ, V., FENYK, J., ČISAŘOVÁ, D. Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. s. 238

konanie. Čiže tak, ako sa pri nepričetnosti akceptovalo, že je plne narušená rozpoznávacía a ovládacia schopnosť, tak pri zmenšenej pričetnosti ide o čiastočné narušenie, respektíve zníženie buď rozpoznávacej alebo ovládacej schopnosti.²³⁾

Stav zmenšenej pričetnosti nemusí byť spôsobený len duševnou poruchou v zmysle ochorenia, ako samostatnej nozologickej jednotky. Stačí aj duševná porucha, hoci krátkodobá, ako je porucha duševných funkcií, vyznačujúca sa tým, že v jej dôsledku bola v čase spáchania trestného činu zmenšená páchatelova rozpoznávacia alebo ovládacia schopnosť. (R 61/1971). Zmenšená pričetnosť môže mať rôznu dĺžku trvania, a aj príčiny jej vzniku môžu byť rôzne. Z psychiatrického hľadiska sem možno zaradiť rôzne chronické duševné choroby ako schizoidné psychopatie, sporné schizofrénie, maniko-melancholické psychózy, ďalej duševné poruchy pri niektorých mozgových chorobách. Z chronických chorobných stavov sú to niektoré psychopatie, retardácie a niektoré prípady hluchonemých. A podľa okolností aj krátkodobé poruchy ako afekt a nálada s patickou zložkou (strach, depresia, zlosť).

Aj keď zmenšená pričetnosť nie je jednoznačne považovaná za poľahčujúcu okolnosť pri spáchaní trestného činu, nie je možné vždy postupovať obvyklým spôsobom. Zmenšená pričetnosť odôvodňuje zvláštny postup voči páchatelovi a má význam najmä z hľadiska rozhodovania o sankciách. Z hľadiska trestnej zodpovednosti je jej význam najmä pri mimoriadnom znížení trestu podľa § 39 ods. 2 písm. c) Trestného zákona a pri upustení od potrestania podľa § 40 ods. 1 písm. c) Trestného zákona. Súd zároveň v týchto prípadoch uloží páchatelovi podľa § 73 ods. 1 Trestného zákona ochranné liečenie, ak je jeho pobyt na slobode nebezpečný.²⁴⁾

Stav zmenšenej pričetnosti však nemusí byť nutne dôvodom k uloženiu miernejšieho trestu. Trestný čin spáchaný v stave zmenšenej pričetnosti sa však nestáva vždy menej škodlivým. Stav zmenšenej pričetnosti má totiž dvojaký rozdielny význam, keď na jednej strane znižuje mieru zavinenia páchatela a na druhej strane spravidla zvyšuje nebezpečnosť osoby páchatela. Aj z týchto hľadísk treba potom veľmi starostlivo a individuálne hodnotiť stupeň spoločenskej nebezpečnosti (v súčasnosti stupeň závažnosti) spáchaného trestného činu pre spoločnosť (R 11/1999).

4. Návykové látky a pričetnosť

Zvláštne miesto medzi stavmi, ktoré môžu viesť k nepričetnosti a ktorých vznik leží v páchatelovej moci, sú duševné stavy zavinené požitím alebo aplikáciou **návykovej látky**. Na rozdiel od duševných chorôb vo vlastnom slova zmysle, ktoré sa osoby zmocňujú proti jeho vôli, v prípade duševných stavov zapríčinených návykovou látkou ide o podmienenosť, ktorá bola uvedená do chodu vlastnou vôľou páchatela.²⁵⁾

Čo sa rozumie **návykovou látkou**, definuje ustanovenie § 130 ods. 3 Trestného zákona. Ide o **alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatné látky** spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie. Alkoholickými nápojmi sú liehoviny, víno, pivo a iné nápoje, ktoré obsahujú viac ako 0,75 % objemového percenta alkoholu. Drogou je podľa stanoviska Svetovej zdravotníckej organizácie akákoľvek látka, ktorá ak je vpravená do

23) BALAŽ, P. Trestné právo hmotné, všeobecná a osobitná časť. s. 72

24) BALAŽ, P. Trestné právo hmotné, všeobecná a osobitná časť. s. 70, 72

25) RALIŠ, A. Studie o pričetnosti. s. 75

živého organizmu, môže pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií. Dnešné chápanie pojmu droga je však značne užšie a skôr splyva so skupinou omamných a psychotropných látok. Omamnými látkami sú látky u ktorých vzniká nebezpečenstvo chronického návyku alebo psychických zmien pre toho, kto ich opakovane bez odborného dohľadu užíva alebo nebezpečných pre spoločnosť. Psychotropnými látkami sú látky ovplyvňujúce stav ľudskej psychiky pôsobením na centrálny nervový systém s menej závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami. Definícia ostatných návykových látok bola zákonodarcom zvolená tak, aby pokryla široký okruh látok, z ktorých niektoré je možné voľne dostať na trhu (napr. riedidlá, čistiace prostriedky a pod.).²⁶⁾

K použitému výrazu „návyková látka“ je však možné vzniesť kritickú výhradu, pretože je neurčitý a vyvolanie závislosti nie je pojmovým znakom všetkých týchto látok. Aby sa používanie takejto látky mohlo pokladať za závislosť (toxikomániu), musia byť vystupňované tieto charakteristické črty. Musí existovať chorobná túžba po určitej látke a snaha dosiahnuť ju za každú cenu, tendencia stupňovať dávky, odvykací (abstinenčný) stav, zanedbanie iných záujmov a pokračovanie v užívaní napriek škodlivým dôsledkom. Závislosť je jedným z nevyjadrených druhov chorobnej adaptácie jedinca na jeho životnú situáciu, ktorú si však pod vplyvom drogy ešte zhoršuje. Podľa súčasnej klasifikácie chorôb rozoznávame nasledovné typy závislosti: závislosť od alkoholu, opioidov, kanabinoidov, sedatív a hypnotik, kokainu, iných stimulancií, halucinogénov, tabaku, organických rozpúšťadiel a iných psychoaktívnych látok.²⁷⁾

V staršej literatúre sa v súvislosti so **závislosťou od alkoholu** traduje termín **chronický alkoholizmus**. Klasik alkoholológie Jellinek vyšiel z predpokladu, že chronický alkoholizmus je choroba, ktorá má svoj vývoj. Sám opísal štyri vývojové štádiá, ktoré sa v znaleckej praxi dodnes používajú a to počiatočné, varovné, rozhodné a konečné. Jellinek navyše opísal typy alkoholizmu podľa spôsobu pitia a preferencie nápojov. V súčasnosti sa zdôrazňuje skôr potreba odlišiť **abúzus** alkoholu od závislosti od alkoholu. Znakmi abúzu alkoholu sú nadmerné a časté pitie alkoholu, pitie v „ľahoch“ občasné zdravotné a sociálne problémy. Syndróm závislosti od alkoholu je chorobný stav vznikajúci po viacročnom nadmernom konzume alkoholu. Je charakterizovaný prevažujúcou potrebou pokračovať v konzume alkoholu a snahou zaobstarať si alkohol za každých okolností. Aj u alkoholu sa postupne objavuje tendencia k stúpaniu dávky, vzrastá tolerancia. Alkoholová závislosť sama o sebe nepredpokladá zmenu ovládacej a rozpoznávacej schopnosti. Pri posudzovaní závislosti od alkoholu je však potrebné posúdiť v akej vývojovej fáze je alkoholik, či už nastali osobnostné zmeny alebo či nejde o organické poškodenie mozgu. V tomto prípade už možno uvažovať o znížení rozpoznávacej alebo ovládacej schopnosti.²⁸⁾

Okrem chronického alkoholizmu je známe tzv. **akútne alkoholové opojenie**. Alkoholovým opojením rozumieme psychické zmeny v akútnej (bezprostrednej) intoxikácii alkoholom. Stupeň opojenia závisí od koncentrácie a množstva požitého alkoholu, doby

26) MADLIAK, J., MADLIAK, A. Trestné právo hmotné, všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti. s. 192

27) HREBÍKOVÁ, V. Duševné poruchy a ich význam pri posudzovaní trestnej zodpovednosti. s. 26

28) HERETÍK, A. Forenzná psychológia. s. 201

požívania a momentálneho stavu konzumenta. Súдне významnejšia než stupeň opojenia je jeho forma. Rozoznávame tri základné druhy (formy) opojenia:

- **Jednoduchá alkoholická opojenosť** vzniká bezprostredne po požití nadmerného množstva alkoholu. Spravidla po požití 50 gramov absolútneho alkoholu dochádza k prejavom opojenosti. Už po relatívne malých množstvách narastá aktivita, zvyšuje sa sebavedomie. Je prítomná euforická nálada. Pri vyšších dávkach miznú zábrany, objavuje sa verbálna agresia, neskôr aj fyzické násilie. Toto štádium ebriety nazývame excitačné štádium. Pri pokračujúcom konzume alkoholu dochádza k paralytickému štádiu. Klesajú motorické prejavy, reč je spomalená, viazne koordinácia pohybov a objavuje sa spavosť. Pri jednoduchej opojenosti dochádza k zníženiu rozpoznávacej alebo ovládacej schopností. Avšak ak si postihnutý navodil ebrietu sám, stav sa posudzuje akoby to nebola nepričetnosť.
- **Komplikovaná alkoholová opojenosť** je abnormná reakcia na alkohol. Opojenosť je intenzívnejšia a dlhšie trvá, je výrazne narušená sebakontrola. Sú prítomné prudké afekty i na minimálne podnety. Následne sa často objavujú pamäťové výpady („okná“). U komplikovanej ebriety je možné priznať zníženú ovládacej alebo rozpoznávacej schopnosť, ak išlo o stav, ktorý sa u postihnutej objavil po prvý raz. Ak už išlo o opakovanú komplikovanú ebrietu, postihnutý už mal skúsenosť s takým stavom, nemôže sa mu priznať znížená pričetnosť.
- **Patická alebo patologická opojenosť** (patická opojenosť). Kým komplikovaná opojenosť predstavuje kvantitatívnu abnormnú opojenosť, patická opojenosť je kvalitatívne abnormná opojenosť. Patická ebrieta nezávisí na množstve vypitého alkoholu. Naopak vzniká náhle, niekedy aj po minimálnom množstve vypitého alkoholu. Prejavy sú dané tým, že ide v podstate o náhlu poruchu vedomia alebo mráкотný stav. V popredí je dezorientácia, poruchy vnímania, paranoidne-bludné obsahy myslenia. Môže byť agresívne správanie, často bizarného charakteru, osobnosti cudzie. Nie sú prítomné poruchy reči, chôdze, rovnováhy. Stav začína náhle, náhle tiež končí, prechádza do spánku. Na prebehli stav môže byť plná amnézia. U patickej ebriety je nutné priznať nepričetnosť a v trestnoprávnom konaní exkulpáciu. Prípadnú opakovanú patologickú opojenosť posudzujeme podobne ako opakovanú komplikovanú opojenosť.²⁹⁾

Samotná **intoxikácia omamnými a psychotropnými látkami** sa posudzuje podľa rovnakých kritérií ako alkoholové opojenie, analogicky s alkoholovou závislosťou sa posudzuje aj drogová závislosť. Samotná závislosť od omamných a psychotropných látok významne nenasahuje schopnosť chápať protiprávnosť svojho konania a nenasahuje ani ovládaciu schopnosť. Pri výraznejšej intoxikácii je možné konštatovať poruchu ovládacej a rozpoznávacej schopnosti. Nie je však dôvod pre priznanie zmenšenej pričetnosti. Pri posudzovaní trestných činov spáchaných v stavoch pod vplyvom návykovej látky je potrebné rozlišovať, aký bol duševný stav páchatel'a pred aplikáciou návykovej látky (páchatel' mohol byť pričetný, nepričetný alebo v stave zmenšenej pričetnosti) a aký mala vplyv aplikácia návykovej látky na páchatel'a vplyv (zostal pričetným, došlo k zmenšenej pričetnosti alebo k nepričetnosti), pričom môže dôjsť ku kombinácii rozličných prípadov, z ktorých najbežnejším je, že si pričetný páchatel' privodil stav opilstosti alebo iný stav vplyvom návykovej látky a v tomto stave spáchal trestný čin.

29) FLEISCHER, J., et. al. Základy súdnej psychiatrie. s. 108

Okrem uvedeného prípadu sa však v praxi vyskytujú i iné prípady v ktorých sa pričetný páchatel' po aplikácii alebo užití návykovej látky dostane do stavu nepričetnosti a ktorých posudzovanie je interpretačne i odborne náročnejšie. Tu možno rozlišovať tri prípady:

- Páchatel' sa úmyselne priviedol do stavu nepričetnosti, aby v ňom spáchal trestný čin (tzv. opitie sa „na guráž“). V tomto prípade ide o tzv. „actio libera in causa dolosa“, pri ktorom sa zodpovednosť páchatel'a posudzuje podľa doby, kedy bol páchatel' pričetný a kedy sa úmyselne privádzal do stavu nepričetnosti. Z tohto dôvodu je preto oprávnený trestný postih za úmyselný trestný čin.
- Páchatel' spácha v stave nepričetnosti trestný čin z nedbanlivosti a jeho nedbanlivosť zahŕňa spáchanie trestného činu konaním, ktorým sa priviedol do stavu nepričetnosti (napr. vodič motorového vozidla sa opije pred cestou a neopatrnou jazdou pod vplyvom návykovej látky spôsobí smrteľné zranenie chodca). Ide o tzv. „actio libera in causa culposa“, pri takom trestnom čine je páchatel' zodpovedný za trestný čin spáchaný z nedbanlivosti nakoľko v tom, že sa buď úmyselne alebo z nedbanlivosti priviedol do stavu nepričetnosti je možné vidieť konanie, ktorým z nedbanlivosti spôsobil iný trestný čin.
- Páchatel' je však trestne zodpovedný i vtedy, ak si priviedol stav nepričetnosti pozitívnym alkoholickým nápojom alebo aplikáciou návykovej látky, a to úmyselne alebo z nedbanlivosti, a v tomto stave sa dopustí konania, ktoré má inak znaky trestného činu (kvázideliktu). Zavinenie sa tu vzťahuje iba k privodeniu stavu nepričetnosti touto cestou. Zavinenie sa nevzťahuje na kvázidelikt.³⁰⁾

Práve v treťom prípade sa páchatel'ove konanie posúdi ako trestný čin opilstva podľa § 363 ods. 1 Trestného zákona. Exkulpácia z dôvodov nepričetnosti (§ 23 Trestného zákona), a teda i nemožnosť trestného postihu, by prichádzala do úvahy, ak by sa páchatel' do stavu nepričetnosti priviedol bez vlastného zavinenia, t. j. ani z nedbanlivosti (násilné opojenie páchatel'a, inými osobami).

Z toho, čo už bolo uvedené, je zrejmé, že základná odlišnosť skutkovej podstaty trestného činu opilstva, od iných skutkových podstát osobitnej časti Trestného zákona je, že zavinenie, ako vnútorný psychický vzťah páchatel'a sa neskúma vo vzťahu ku konaniu, ktorého sa v nepričetnosti páchatel' dopustil, ani vo vzťahu k výsledku tohto konania, ale práve vo vzťahu k stavu nepričetnosti a vo vzťahu ku konaniu, ktorým sa páchatel' do tohto stavu priviedol.³¹⁾ Treba však uviesť, že nestačí aby sa páchatel' priviedol iba do stavu zmenšenej pričetnosti. V takomto prípade by nebol naplnený znak trestného činu opilstva. Ak páchatel' spácha trestný čin v stave zmenšenej pričetnosti, do ktorého sa priviedol pozitívnym alebo aplikáciou návykovej látky, zodpovedá podľa všeobecných zásad Trestného zákona.³²⁾

■ Záver

Vykonaná analýza nasvedčuje tomu, že problematika „pričetnosti“, respektíve „nepričetnosti“, ako aj „zmenšenej nepričetnosti“ je nielen zložitým právnym pojmom, ale vzhľadom na jeho odborné pozadie, opierajúce sa o poznatky iných vedných disciplín, aj

30) MADLIAK, J., MADLIAK, A. Trestné právo hmotné, všeobecná časť, I. Základy trestnej zodpovednosti. s. 195

31) TERYNGEL, J. Návrat k „Rauchdeliktu“. s. 28

32) IVOR, J. et. al. Trestné právo hmotné, všeobecná časť. s. 127

pojmom interdisciplinárnym. Pre náležité pochopenie naznačených problémov súvisiacich s touto problematikou je najmä v aplikačnej praxi potrebné jej čo najširšie poznanie. Ambíciou tejto state je k tomuto poznaniu prispieť a podať o predmetnej problematike aj keď nie vyčerpávajúci, predsa ucelený a logicky usporiadaný systém informácií, vrátane poukázania na najvýznamnejšie teoretické a aplikačné problémy.

Zhrnutie

Nepričetnosť je podľa Trestného zákona jednou z okolností vylučujúcich trestnú zodpovednosť. Konanie nepričetnej osoby, aj keď má znaky trestného činu, nemožno posudzovať ako trestný čin. Preto je potrebné poznať správny výklad legálnej definície nepričetnosti. Základnú úlohu majú pri tom kritériá nepričetnosti. Sú to jednak biologické (lekárske) kritériá a jednak psychologické (právne) kritériá. Pre aplikačnú prax je dôležité poznať aj význam zmenšenej pričetnosti pri posúdení trestnej zodpovednosti. Aktuálnym problémom praxe je aj vplyv návykových látok na pričetnosť a následne posúdenie trestnej zodpovednosti.

Summary

Under the Criminal law is insanity one of the circumstances which exclude criminal responsibility. Acting of insane person, even though it has a character of the crime, can not be judged as a crime. Therefore appropriate understanding of insanity legal definition is needed. Defining criteria for insanity is a basic task. Those are both biological (medical) criteria and psychological (legal) criteria. For a criminal responsibility judgement is in an application practise also essential to recognize an importance of the diminished sanity. Within actual practical problems is also drug influence to the sanity and subsequently criminal responsibility judgement.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BALÁŽ, Pavel: Trestné právo hmotné: všeobecná a osobitná časť. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava, 2005, 444 s. ISBN 80-224-0876-X.
- [2] ĎURANA, Vladimír, KORGÓ, Dušan, MAŠLANYOVÁ, Darina. Trestné právo hmotné: všeobecná časť. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 1995, 161 s.
- [3] FLEISCHER Juraj. et al. Základy súdnej psychiatrie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2003, 210 s. ISBN 80-8054272-4.
- [4] HREBÍKOVÁ, Vladimíra. Duševné poruchy a ich význam pri posudzovaní trestnej zodpovednosti. In. Justičná revue, 1995, roč. 47, č. 3-4, s. 26-34.
- [5] HERETIK, Anton. Forenzná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. Bratislava: SPN – Madé letá, 2004, 376 s. ISBN 80-10-00341-7.
- [6] IVOR, Jaroslav. et. al. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou „Rekodifikácia trestného práva“. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2004. 189 s. ISBN 80-8054-321-6.
- [7] MADLIAK, Jozef, MADLIAK Andrej. Trestné právo hmotné- všeobecná časť: I. Základy trestnej zodpovednosti, Košice: ATOM computers, 2000, 334 s. ISBN 80-968409-0-8.
- [8] PORADA Viktor et. al. Kriminalistika. Brno: Cerm, 2001, 746 s. ISBN 80-7204-194-0.
- [9] RALIŠ, Anton. Studie o přičetnosti, Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University komenského v Bratislavě, 1931, 172 s. svazek 33.

- [10] ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. In. Trestní právo, 2007, roč. 12, č. 4,5, 6,
- [11] TERYNGEL, Jiří. Návrat k „Rauschdelikt“. In. Justičná revue, 1992, roč. 44, č. 3, s. 25-31
- [12] SOLNAŘ, Vladimír., FENYK. Jaroslav., Císařová, Dagmar. Základy trestní odpovědnosti. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Nakladatelství Orac, 2003. 454 s. ISBN 80-86199-74-6.
- [13] SOLNAŘ, Vladimír. Systém Československého trestného práva: Základy trestní odpovědnosti. Praha: Academia, 1972, 368 s.

JUDr. Peter Polák, PhD.,

Ústav verejného práva, Fakulta práva Bratislavskej vysokej školy práva, peter.polak@uninova.sk

Vzdelanie ako verejný statok a nutnosť právnej úpravy jeho financovania zo strany verejnej (štátnej) moci

***Education as a public estate and necessity
law regulation it's from the side public authority***

▼ Ladislav Balko

Kľúčové slová:

verejný statok, vzdelávanie, financovanie vzdelávania, rozpočet, regionálne školstvo, verejné vysoké školy, zdroje financovania

Key words:

public estate, education, finacing of the education, budget, regional educational system, public universities, financial resources

Vzdelanie ako verejný statok

Všeobecné ekonomické teórie medzi základné východiská a predpoklady fungovania ľudskej spoločnosti a za zmysel ekonomickej činnosti ľudí považujú výrobu statkov a služieb slúžiacich na uspokojovanie potrieb človeka a teda pre jeho život a prežitie. Za statok, alebo by sme mohli narábať súčasnej slovenčine zrozumiteľnejším výrazom, za úžitok, považujeme všetko čo uspokojuje ľudské potreby. Netreba rozsiahle vysvetľovať, že statky môžu vzniknúť ako výsledok prírodných procesov (kameň, drevo...), alebo sú výsledkom výroby (potraviny, oblečenie obyvliia...). Nazeranie na túto ekonomickú kategóriu môže byť podľa dostupnosti (voľné a ekonomické statky), podľa formy (hmotné statky a služby), podľa účelu použitia (spotrebné statky a kapitálové statky) a podľa vlastníctva (súkromné a verejné statky). Pri rozboze vzdelania ako určitého úžitku pre človeka môžeme hovoriť aj o službe verejnej moci, ktorú jedinec dostáva. Takže je v dnešnej dobe charakteristickejšie z hľadiska fungovania verejnej moci (najmä štátnej ale aj samosprávnej) a plnenia jej úloh hodnotiť vzdelanie ako verejný statok alebo ide o iný úžitok, poskytovaný verejnou mocou jednotlivcom?. Nie všetko sa totiž dá kúpiť v zmysle trhových zákonov ponuky a dopytu. Na zabezpečenie takých služieb pre občanov ako je napríklad armáda, polícia, základné vzdelanie, podpora umenia, zabezpečenie základnej zdravotnej starostlivosti a pod. chýba ziskový motiv. Obyčajne sú to nákladné služby a preto presahujú možnosti ale aj záujem súkromného sektora. Autori viacerých ekonomických publikácií vzdelanie považujú práve za verejný statok pretože najčastejšie ide o službu, ktorú poskytuje verejná moc svojim občanom. Takto môžeme hovoriť napríklad o základnom a strednom vzdelaní, ktoré je vo väčšine moderných štátov povinné, garantované zákonmi, dokonca základnými zákonmi štátov – ústavami. Výnimkou nie je ani Slovenská republika. Podľa jej ústavy¹⁾ čl. 42 má každý právo na vzdelanie, pričom školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon. V tom istom článku súčasne ústava zakotvuje skutočnosť, že „občania majú právo na bezplatné vzdelanie v základných školách

1) Pozri ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov,

a stredných školách, podľa schopností občana a možnosti spoločnosti aj na vysokých školách“. Týmto je potom daná aj povinnosť štátu finančne zabezpečiť poskytovanie tohto verejného statku. Je ale vzdelanie naozaj univerzálny verejný statok? Tandem významných amerických ekonómov Richard A. Musgrave-Peggy B. Musgraveová vo svojom rozsiahlom diele *Public finance in Theory and Practice* hovoria o vzdelaní ako o zmiešaných statkoch.²⁾ Tvrdia, že „v prípade vzdelania možno povedať, že z neho plyní osobný úžitok nielen osobe A, ale súčasne aj ostatným, ktorí tak získavajú príležitosť žiť vo vzdelanejšej spoločnosti“³⁾. To znamená, že nejde o súkromný statok, z ktorého má úžitok len jednotliviec ale ani o výlučne verejný statok, ktorý by mal poskytovať štát z dôvodov zlyhania trhu. Existujú na to rôzne názory. Možno, nazvime ho kontroverzný, publikoval na web stránkach Ján Gonda, keď uviedol: „vzdelanie sa v očiach ekonómov a politikov stávalo postupne verejnejším, až napokon skončilo v područí štátu ako úplne „verejný statok“. Najprv teda muselo dôjsť k znárodneniu vzdelania násilnými prostriedkami. Dôvod bol prozaický: verejný úžitok = verejné blaho. Postulát tejto všemocnej viery však stojí na uťatých nohách. Tým, že vstúpim do slobodnej vzdelávacej inštitúcie, som to predovšetkým ja, kto deklarujem, že vzdelanie je pre mňa v danom čase cennejšie, než čokoľvek iné. Prináša mi úžitok subjektívnej povahy, poznanie ktorého je pre úradníkov veľkou neznámou. Žiadne zrovnávanie „medziosobných“ či „spoločenských“ úžitkov nie je v ekonomickej vede prípustné. Nikto nemôže relevantne tvrdiť, že ak sa zoberie časť peňazí pána Y na vzdelanie pána X a naopak, alebo ak ich donútime navštevovať štátne vzdelávacie inštitúcie, dôjde k nárastu „spoločenského úžitku“. Na vykalkulovanie tohto nárastu by musel poznať úžitok každého jednotlivca – to je možné dosiahnuť jedine „prevtelením“ do jeho kože. Fikcia ako z rozprávky, a predsa sa do tejto ríše snov vydáva ministerstvo školstva. Odhalili sme teda, že obhajoba celoštátnych investícií do vzdelania spočíva na kauzálnom fantazijnom omyle, sofistikovane zakuklenom do pozlátky „pozitívnych externalít“. V spoločnosti, kde jednotlivec sleduje svoje vlastné záujmy a úžitok, je to naozaj absurdné „vedecké“ zdôvodnenie. V socialistickom modeli vzdelávacích služieb dokonca veľmi odvážne pôsobí výrok, že nábor na štúdium „filológie“ môže mať nejaký (pozitívny) celospoločenský dopad. Ďalší problém koncepcie „verejného statku“ spočíva v predpoklade dopredu vyčísleného dopytu - čo je však pri človeku ako vlastnom subjekte rozhodovania *ex ante* nemožné“⁴⁾.

Zakotvenie vzdelania a jeho financovania v ústavách vybraných štátov

Sotva sa môžeme na povinnosť štátu zabezpečiť vzdelanie (aspoň základné a stredné) svojich občanov pozeráť z hľadiska fungovania trhu a jeho zákonitosti. Hoci určité prvky aj takéhoto prístupu sú rámcovo dané v ústave SR. Pretože podľa jej článku 42 ods. 3 „zriaďovať iné školy ako štátne a vyučovať v nich možno len za podmienok ustanovených zákonom; v takýchto školách sa môže vzdelávanie poskytovať za úhradu“. Ale ani v takýchto prípadoch sa náš štát nezbavuje svojej povinnosti, čo je opäť dané citovaným

2) Musgrave A. R. – Musgraveová, B. P.: Veřejné finance v teorii a praxi, Management Press, Praha 1994,

3) Musgrave A. R. – Musgraveová, B. P.: Veřejné finance v teorii a praxi, Management Press, Praha 1994, s. 45

4) Pozri <http://www.recesia.sk/index.php?action=read&click=open&article=1144404070>

článkom 42 slovenskej ústavy, keď podľa ods. 4 „zákon ustanoví, za akých podmienok majú občania pri štúdiu právo na pomoc štátu“.

Povinnosti štátu starať sa o vzdelanie boli pre ľudstvo známe už od dávnoviekov. Nepochybne najvšestrannejší mysliteľ starovekého Grécka – Aristoteles v 4 storočí pred n. l. pri zamýšľaní sa nad vecami štátu povedal: „keďže každý štát má jeden cieľ, aj výchova musí byť jednotná pre všetkých a starostlivosť o ňu musí byť spoločnou vecou a nie súkromnou.“⁵⁾

Ak teda hovoríme o vzdelaní ako o verejnom statku máme k dispozícii aj konkrétne prejavy tejto skutočnosti nielen v teoretických a vedeckých statkách. Za konkrétny prejav dokonca uzákonenia vzdelania ako verejného statku a teda fenoménu, ku ktorému sa hlásia verejná moc môžeme považovať základné zákony nielen Slovenskej republiky ale aj iných členských štátov Európskej únie. V ústave každého z nich je ústavný záväzok verejnej moci, najmä štátnej poskytovať vzdelanie ako základný a jeden z najdôležitejších verejných statkov. Základné zákony európskych štátov nielenže zakotvujú právo na vzdelanie medzi základnými ľudskými právami ale deklarujú konkrétne povinnosti a úlohy štátu ako reprezentanta verejnej moci pri tvorbe podmienok pre plnenie tohto základného práva občanom. Belgická ústava vo svojom pomerne obsiahlom článku 24 od zakotvenia slobodného školstva, cez povinnú školskú dochádzku končí tým, že „organizáciu, uznanie alebo finančnú podporu školstva upraví zákon“⁶⁾. Preambula francúzskej ústavy z 29. 9. 1946, ktorá je súčasťou legislatívnych základov ústavného systému má pozoruhodné myšlienky svedčiacie o tom že verejná moc je povinná poskytovať vzdelanie konštatovaním, „národ zabezpečuje deťom a dospelým rovnaký prístup k vyučovaniu, k odbornému výcviku a ku vzdelaniu. Organizovať bezplatné a laické verejné vyučovanie všetkých stupňov je povinnosťou štátu.“⁷⁾ Pomerne ďaleko je aj základný zákon Írskej republiky článkom 42. nesúcim názov „Vzdelávanie“. Podľa neho okrem iného „štát uznáva, že prvým a prirodzeným učiteľom dieťaťa je rodina a zaručuje, že bude rešpektovať nescudziteľné práva a povinnosti rodičov zabezpečovať v súlade s ich možnosťami, náboženskú, mravnú, duchovnú, telesnú a sociálnu výchovu svojich detí(1). Štát zabezpečuje bezplatné základné vzdelanie a usiluje sa o to, aby doplnil a poskytol primeranú pomoc vzdelávacím iniciatívam (4)“⁸⁾. Taliansky štát v čl. 34 Pomerne stručne konštatuje, že „škola je otvorená všetkým. Schopní a zaslúžilí aj keď nemajú prostriedky majú právo dosiahnuť vyšších stupňov štúdia. Republika uskutočňuje toto právo študijnými podpormi“⁹⁾. Verejný záujem na vzdelaní a teda jeho verejný úžitok vari najjednoduchšieje deklaruje základný zákon Spolkovej republiky Nemecko, ktorý v 1. zo šiestich odsekov článku 7 jednoznačne uvádza: „Celé školstvo je pod dozorom štátu“¹⁰⁾. Z podobnej filozofie vychádza aj Ústava Holandského kráľovstva, ktorej čl. 23 je ešte rozsiahlejší a začína „jemnejšou“ konštatáciou, že „vzdelanie je predmetom stálej starostlivosti štátu“¹¹⁾. Podobne Ústava Gréckej republiky ukladá štátu za základnú úlohu poskytovať vzdelávanie¹²⁾.

5) Aristoteles: Myšlienky, nakladateľstvo NESTOR, Bratislava 1998, s. 228

6) Podrobne pozri: Klokočka, V.- Wagnerová, E.: Ústavy štátov evropské unie 1. díl, Linde a.s. Praha 2004, s.21

7) Detto, s. 140

8) Detto s. 176

9) Detto 187

10) Detto 234

11) Detto s. 296

12) Detto s. 530

Španielske kráľovstvo podľa čl. 27 ústavy si je vedomé toho, že „verejná moc zaručuje právo všetkých na vzdelanie...(5), verejná moc dozerá na vzdelávací systém...(8), verejná moc podporuje školy, ktoré spĺňajú podmienky určené zákonom(9)“¹³⁾ No najrozsiahlejšie ústavné základy dokazujúce, že vzdelanie je jedným z významných verejných statkov poskytovaných štátom, obsahuje Ústava Rakúskej republiky. Tá v čl. 14 podrobne upravuje najprv zákonodarstvo v oblasti školstva a výchovy, v ktorom dokonca definuje pojem „verejné školy, ako školy ktorá je zriadená a vydržovaná Spolkom“. Článok 14a upravuje osobitne poľnohospodárske a lesnícke školstvo. Hlava III zakotvujúca výkonnú moc Spolku má osobitný oddiel 5, ktorého články 81a a 81b ustanovujú Školské rady Spolku¹⁴⁾.

Vzdelávanie v Slovenskej republike v kontexte členstva EÚ

Slovenská republika musí zabezpečovať vzdelávanie ako verejný statok aj z hľadiska širších súvislostí vychádzajúcich z jej členstva v Európskej únii. Tá v mnohých svojich dokumentoch postavila otázku vzdelávania na jedno z popredných miest. Naposledy nadväzne na hodnotenie Konvergenčného programu Slovenskej republiky na roky 2008-2010 Európskou komisiou, ako aj Strategickou správou o obnovení lisabonskej stratégie pre rast a zamestnanosť: spustením nového cyklu (2008 – 2010). Strategická správa o obnovení lisabonskej stratégie konštatuje iba obmedzený pokrok Slovenska v oblastiach modernizácie školstva a vedy, riešenia dlhodobej nezamestnanosti a zlepšenia podnikateľského prostredia v predchádzajúcom trojročnom programovom období. Slovensko sa následne v procese vyjednávani o zavedení eura na politickej úrovni zaviazalo, že opatrenia v zmysle odporúčaní európskych inštitúcií prijme. Aj z Konvergenčnej správy Európskej komisie na rok 2008 vyplýva, že absencia takýchto opatrení posilňuje riziká členstva SR v eurozóne a vyzýva vládu, aby v kľúčových oblastiach premenila záväzky na konkrétne činy. V záujme naplnenia očakávaní EÚ od Slovenskej republiky bol v júni 2008 prijatý Modernizačný program Slovensko 21¹⁵⁾. Konkrétne opatrenia, ktoré bude štát v tejto oblasti robiť sú z časového hľadiska členené na krátkodobé a strednodobé. Delia sa na štyri prioritné oblasti verejnej politiky:

- a) výskum, vývoj a inovácie,
- b) vzdelávanie,
- c) zamestnanosť a skvalitnenie podnikateľského prostredia,
- d) lepšiu reguláciu a vyššiu transparentnosť.

Krátkodobé opatrenia v oblasti vzdelávania sa sústredia na:

- a) Podporu predškolskej výchovy a vzdelávania, pričom pôjde o vyššiu participáciu na predškolskom vzdelávaní, zlepšenie ich dostupnosti pre sociálne znevýhodnených, zlepšenie možností zapojenia do práce pre rodičov, vyrovnávanie socioekonomických rozdielov vo vzdelaní
- b) Štipendiá na stredoškolské vzdelávanie v zahraničí majú umožniť štúdiu na zahraničných stredných školách prioritne žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia, zlepšenie ovládania cudzích jazykov žiakmi

13) Detto s. 592 - 593

14) Podrobne dielo cit. v pozn. 5, s.426-430 a s. 468 - 469

15) Podrobne pozri: <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/D3CDBBA86AC1B334C125745200418846?OpenDocument>

- c) Opatrenia na zlepšenie čítania s porozumením, numerickej gramotnosti a poznatkov prírodných vied absolventov základných a stredných škôl majú za cieľ zvýšenie kvality vzdelávania, získanie zručností využiteľných na trhu práce a v praktickom živote
- d) Vypracovanie dlhodobého zámeru pre vysoké školy v záujme zvýšenia kvality vysokoškolského vzdelávania
- e) Zjednodušenie príchodu verejných vysokých škôl s akreditáciou získanou v zahraničí v súlade so zvýšením kvality vysokoškolského vzdelávania, zvýšenie dostupnosti vysokoškolského vzdelávania
- f) Podpora systematickej preventívnej práce s deťmi a mládežou z rizikových skupín pre včasné identifikovanie potenciálne rizikového správania detí a mládeže, zapojenie skupín detí a mládeže s rizikovým správaním do zmysluplných aktivít
- g) Programy pre štúdium pregraduálnych študentov z geograficky a kultúrne blízkych nečlenských krajín EÚ, a postgraduálnych študentov, na slovenských vysokých školách v prospech imigrácie vysoko kvalifikovanej pracovnej sily, podpora cieľov zahraničnej politiky Slovenskej republiky v prioritných regiónoch, zmiernenie dopadov starnutia obyvateľstva na trh práce.
- h) Akreditácia vzdelávacích programov neformálneho vzdelávania a uznávanie výsledkov neformálneho a informálneho vzdelávania na zlepšenie mobility na trhu práce, zvyšovanie zamestnateľnosti občanov počas aktívneho života, zvýšenie kvality poskytovaného neformálneho vzdelávania, efektívne využívanie verejných prostriedkov.

Strednodobé opatrenia budú orientované na:

- a) podporu špičkových gymnázií v záujme umožniť získanie stredoškolského vzdelania na špičkovej medzinárodnej úrovni v regiónoch Slovenska, vyrovnávanie regionálnych rozdielov
- b) Elektronizácia a informatizácia školstva, tvorba inovatívnych študijných materiálov a pomôcok kvôli zefektívneniu a skvalitneniu vzdelávania, zvýšeniu schopnosti žiakov, a učiteľov využívať informačno-komunikačné technológie (IKT)
- c) Pôžičky na vysokoškolské vzdelávanie v zahraničí pre zvýšenie vzdelanostnej úrovne, prenos vedomostí zo zahraničia na Slovensko
- d) Zavedenie kariérového systému v profesijnom rozvoji pedagogických zamestnancov v regionálnom školstve na zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania, reakcia na potreby trhu, zvýšenie spoločenského postavenia učiteľov a motivácia na kariéru v školstve
- e) Pružnejšie formy riadenia vysokých škôl pre zvýšenie kvality vysokého školstva, zníženie administratívnej záťaže vysokoškolských učiteľov, pružnejšie riadenie vysokých škôl
- f) Diferenciácia vysokých škôl na univerzity, vysoké školy a odborné vysoké školy na zvýšenie kvality vysokého školstva s jeho napojením na vedu a výskum, zvýšenie dostupnosti vysokoškolského štúdia pre väčšinu absolventov stredných škôl
- g) Podpora profesne orientovaných vysokoškolských programov na bakalárskej úrovni a pomaturitného štúdia s cieľom umožniť získanie profesne zameraného vysokoškolského vzdelania širokým vrstvám obyvateľstva
- h) Zmena akreditačného procesu vysokých škôl s presunom dôrazu na indikátory výstupu namiesto kritérií zameraných na vstupy pre zvýšenie kvality vysokoškolského vzdelávania, zvýšenie kvality vedy a výskumu na VŠ, diferenciácia VŠ na základe kvality

- i) Podpora demografickej tranzície (generačnej výmeny) na vysokých školách z dôvodu plynulej generačnej výmeny vysokoškolských učiteľov bez negatívneho dopadu na kvalitu vzdelávania
- j) Vytvorenie vzdelávacieho programu pre študentov doktorandského štúdia zameraného na pedagogické spôsobilosti pre skvalitnenie pedagogických spôsobilostí doktorandských študentov
- k) Zmena motivácií na dosahovanie výkonnosti na úrovni škôl v regionálnom aj vysokom školstve na zvýšenie kvality vzdelávania
- l) Vytvorenie systému celoživotného poradenstva pre zlepšenie orientácie vo vzdelávacích aktivitách a na trhu práce, zvyšovanie zamestnateľnosti občanov, zlepšenie mobility na trhu práce,
- m) Podpora rozvoja podnikateľských zručností a osvojenie si základných poznatkov o podnikaní a ekonomike na úrovni stredných škôl kvôli zvýšeniu uplatnenia absolventov stredných škôl na trhu práce, previazanie potrieb trhu práce so vzdelávaním
- n) Zvýšenie úrovne finančného vzdelávania a všeobecnej finančnej osvety v prospech zlepšenia celkovej informovanosti obyvateľstva o finančnom trhu s dôrazom na zabezpečenie dlhodobého finančného vzdelávania verejnosti, zvýšenie úrovne odbornej spôsobilosti osôb pôsobiacich na finančnom trhu.

Financovanie vzdelávania v podmienkach Slovenskej republiky

Je pochopiteľné, že štát nemôže svoje predstavy len deklarovať bez toho, aby nevytvoril pre to aj náležité finančné podmienky. Celkom oprávnené to bolo konštatované aj v návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2009 až 2011, Uvádza sa v ňom, že „Formovanie vedomostnej spoločnosti je prioritou vlády SR, pretože len vzdelaní ľudia spoločnosti sú predpokladom demokratického rozvoja, vedecko-technologického pokroku, hospodárskeho rastu a sociálneho zabezpečenia, zamestnanosti a rastu. Trvalo udržateľný rozvoj je jedným zo základných pilierov vedomostnej spoločnosti, preto oblasť vzdelávania vláda SR ako jednu zo svojich priorit podporuje“¹⁶⁾. Podľa návrhu rozpočtu pôjde na vzdelávanie historicky najviac finančných prostriedkov, keď verejné zdroje pre školstvo budú v roku 2009 2,9 mld. euro, v roku 2010 3,1 mld. euro a v roku 2011 takmer 3,3 mld. euro. Pôjde pritom o zdroje štátneho rozpočtu, zdroje EÚ, územných samospráv.

Toto financovanie ešte môžeme rozdeliť na:

a) regionálne školstvo. Celkové výdavky na regionálne školstvo pozostávajú z verejných zdrojov a súkromných zdrojov. Celkové verejné zdroje v roku 2009 tvoria prostriedky štátneho rozpočtu MŠ SR, iných kapitol a výdavky obcí a VÚC, ktoré rastú oproti roku 2006 o 27,7 %.

Prevažný podiel výdavkov na regionálne školstvo je smerovaný prostredníctvom Ministerstva školstva SR, ktorý predstavuje až 67,5 % z celkových verejných zdrojov regionálneho školstva a 64,8 % z celkových zdrojov regionálneho školstva.

Výdavky štátneho rozpočtu na regionálne školstvo poskytované prostredníctvom MŠ SR každoročne rastú. Medziročný rast 2009/2008 predstavuje 9,2 %. V roku 2009 porovnaní s rokom 2006 tieto výdavky rastú o 19,5 %. V limite výdavkov sú zabezpečené

16) Pozri [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/DE956EA33A59E37FC12574E300222BFB/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/DE956EA33A59E37FC12574E300222BFB/$FILE/Zdroj.html)

normatívne výdavky, nenormatívne výdavky, administratívne výdavky na organizácie rezortu, ktoré vykonávajú činnosť súvisiacu s regionálnym školstvom a výdavky na štipendiá. V rámci normatívnych výdavkov sú zapracované osobné výdavky, ktoré zohľadňujú 10,54 %-ný rast plátov pedagogických zamestnancov a prislúchajúce vecné výdavky.

Pri financovaní regionálneho školstva sa uplatňuje financovanie prostredníctvom normatívu na žiaka. V navrhovanom objeme bežných výdavkov 1,3 mld. eur sú zahrnuté okrem prevádzky všetkých typov škôl aj výdavky na učebnice a prevádzku Inforek, okruh špecifik ako je dopravné, asistenti učiteľa, odchodné, vzdelávacie poukazy a ďalšie výdavky. Kapitálové výdavky kapitoly MŠ SR pre regionálne školstvo sú navrhované vo výške 11,5 mil. eur. Tieto sú určené na havarijné stavby a rekonštrukcie.

Do výdavkov na RŠ okrem výdavkov zo štátneho rozpočtu poskytovaných prostredníctvom MŠ SR sú zahrnuté tiež výdavky MV SR, ktoré financuje stredné odborné školy v svojej zriaďovateľskej pôsobnosti v sume 13,9 mil. eur a prostriedky štrukturálnych fondov MVR SR na financovanie infraštruktúry vzdelávania v sume 34,6 mil. eur.

Významný podiel výdavkov na regionálne školstvo tvoria výdavky obcí a VÚC rozpočtované na financovanie originálnych kompetencií, ktorých objem MF SR v roku 2009 predpokladá v sume 585 mil. eur.

b) vysoké školstvo. Verejné výdavky pre vysoké školy medzi rokmi 2009 a 2008 rastú o 33,5 %. Prostriedky štátneho rozpočtu MŠ SR rozpočtované pre verejné vysoké školy sú rozpočtované na prevádzku dvadsiatich VVŠ, vysokoškolskú vedu, rozvojové projekty VVŠ a sociálnu oblasť. Ďalej pre VVŠ sú rozpočtované prostriedky štátneho rozpočtu na štipendiá pre zahraničných študentov v rámci štipendijného programu MŠ SR, na riešenie projektov výskumu a vývoja poskytnuté prostredníctvom APVV, prostriedky EÚ zo štrukturálnych fondov vrátane spolufinancovania z OP Vzdelávanie a Výskum a vývoj, vlastné zdroje VVŠ, prostriedky EHP vrátane spolufinancovania na financovanie projektov.

Verejné vysoké školy na svoju hlavnú činnosť použijú okrem dotácie zo štátneho rozpočtu aj vlastné príjmy vo výške 62,6 mil. eur a granty zo zahraničia na financovanie projektov vo výške 1,37 mil. eur. Vlastné príjmy VVŠ sú zvýšené oproti schválenému rozpočtu pre rok 2008 o 18,8 mil. eur. Zvýšenie príjmov vyplýva z prijatej novely zákona o vysokých školách, a to najmä z poplatkov získaných za externú formu štúdia. Slovenská republika sa zaviazala poskytovať oficiálnu rozvojovú pomoc a jednou z foriem je aj podpora štúdia zahraničných študentov na slovenských vysokých školách, ktorá je financovaná z medzirezortného podprogramu v sume 2 mil. eur. Do financovania vysokoškolského vzdelávania sú zahrnuté aj prostriedky štátneho rozpočtu rozpočtované pre tri štátne vysoké školy v zriaďovateľskej pôsobnosti rezortov MO SR, MV SR a MZ SR.

V roku 2009 verejné výdavky pre vysokoškolské vzdelávanie rastú v porovnaní s rokom 2006 o 56,6 %. Dôvodom výrazného zvýšenia objemu výdavkov pre VVŠ je každoročné zvyšovanie výdavkov štátneho rozpočtu, ale aj zapojenie vysokých škôl do riešenia projektov výskumu a vývoja, ako aj projektov rozvoja vysokých škôl financovaných zo štrukturálnych fondov vrátane spolufinancovania.

Právna reflexia finančného zabezpečenia vzdelávania v SR

Je teda očividné, že štáty nielenže deklarujú a právne zakotvujú vzdelanie ako svoju základnú „službu verejnosti“, ale prostredníctvom osobitnej legislatívy garantujú aj materiálne a finančné prostredie pre plnenie tejto svojej povinnosti. Samozrejme, že základné

zákony štátov môžu dať len „rámcové smerovanie“ žiadúcej legislatívy v tejto oblasti. Konkretizácia je úlohou jednotlivých právnych noriem. V podmienkach Slovenskej republiky nájdeme množstvo právnych noriem garantujúcich najmä samotnú podstatu zabezpečenia vzdelania z rôznych jeho aspektov.

Samotné právne normy regulujúce vzdelanie ako verejný statok ako prejav nutnosti právnej úpravy jeho financovania zo strany verejnej (štátnej) moci môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín:

- a) zákonné právne normy regulujúce výlučne len samotné vzdelávanie a výchovu.
- b) právne normy obsahujúce úpravu financovania vzdelania, výchovy a vedy.

Ad a) do tejto skupiny patrí najmä zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní - školský zákon, ktorý ustanovuje:

- a) princípy, ciele, podmienky, rozsah, obsah, formy a organizáciu výchovy a vzdelávania v školách a v školských zariadeniach, stupne vzdelania, prijímanie na výchovu a vzdelávanie, ukončovanie výchovy a vzdelávania, poskytovanie odbornej výchovno-poradenskej a terapeuticko-výchovnej starostlivosti,
- b) dĺžku a plnenie povinnej školskej dochádzky,
- c) vzdelávacie programy na štátnej úrovni a výchovno-vzdelávacie programy na školskej úrovni,
- d) sústavu škôl a školských zariadení,
- e) práva a povinnosti škôl a školských zariadení,
- f) práva a povinnosti detí a žiakov,
- g) práva a povinnosti rodičov alebo inej fyzickej osoby než rodiča, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu, alebo práva a povinnosti zástupcu zariadenia, v ktorom sa vykonáva ústavná starostlivosť, výchovné opatrenie, predbežné opatrenie alebo ochranná výchova, výkon väzby alebo výkon trestu odňatia slobody .

Ďalšími právnymi normami v tejto skupine zákonov sú Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, Zákon č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou, Zákon č. 175/2008 Z. z. úplné znenie zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách, Zákon č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja, Zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky, Zákon č. 386/1997 Z. z. o ďalšom vzdelávaní. Tieto právne normy sú veľmi skúpe na úpravu financovania. Trochu podrobnejšie financovanie upravuje zákon o ďalšom vzdelávaní, podľa ktorého sa ďalšie vzdelávanie môže financovať z

- a) úhrad účastníkov ďalšieho vzdelávania,
- b) prostriedkov zamestnávateľov,
- c) účelovo určenej dotácie zo štátneho rozpočtu,
- d) rozpočtu Ústredia práce, ak ide o rekvalifikáciu evidovaných nezamestnaných a zamestnancov,
- e) prostriedkov rozpočtov obcí,
- f) prostriedkov nadácií a iných právnických osôb a fyzických osôb, ako aj z prostriedkov zamestnávateľov.

Štátne rozpočtové organizácie plánujú prostriedky na ďalšie vzdelávanie priamo v rozpočte. Ak tieto organizácie získajú doplnkové zdroje financovania, financujú ďalšie vzdelávanie aj z týchto zdrojov. Na financovaní ďalšieho vzdelávania sa podieľa štát formou účelovo určených dotácií zo štátneho rozpočtu, najmä na štátne a regionálne rozvojové programy, vzdelávacie programy v oblasti boja proti drogám, pre zdravotne postihnutých občanov a občanov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Ako na „zmiešanú“ právnu normu môžeme poukázať na zákon o vysokých školách, ktorý sa vymyká z rámca týchto zákonov, pretože okrem právnej úpravy samotného vysokoškolského vzdelávania má pomerne rozsiahlu úpravu rozpočtu verejnej vysokej školy jej finančných fondov, majetku, podnikateľskej činnosti, hospodárenia verejnej vysokej školy a v osobitnej – desiatej časti zákona je právne upravené financovanie vysokých škôl a systém sociálnej podpory študentov. Na finančné zabezpečenie hlavnej činnosti si verejná vysoká škola zostavuje rozpočet pozostávajúci z výnosov a nákladov na kalendárny rok a hospodári na jeho základe.

Výnosmi verejnej vysokej školy sú

- a) dotácie zo štátneho rozpočtu,
- b) školné,
- c) poplatky spojené so štúdiom,
- d) výnosy z ďalšieho vzdelávania,
- e) výnosy z majetku verejnej vysokej školy,
- f) výnosy z duševného vlastníctva,
- g) výnosy z vlastných finančných fondov,
- h) iné výnosy z hlavnej činnosti verejnej vysokej školy.

Verejná vysoká škola tvorí najmä tieto finančné fondy:

- a) rezervný fond,
- b) fond reprodukcie,
- c) štipendijný fond,
- d) fond na podporu štúdia študentov so zdravotným postihnutím,
- e) fondy podľa osobitných predpisov.

Zákon o vysokých školách upravuje aj spravovanie majetku verejnej vysokej školy, pričom tu úlohu samosprávneho orgánu pri nakladaní s majetkom verejnej vysokej školy plní akademický senát verejnej vysokej školy. Ďalšie finančné zdroje môže verejná vysoká škola získať z podnikateľskej činnosti. Verejná vysoká škola môže vykonávať podnikateľskú činnosť. V rámci podnikateľskej činnosti verejná vysoká škola môže vykonávať za úhradu činnosť nadväzujúcu na jej vzdelávaciu, výskumnú, vývojovú, liečebno-preventívnu, umeleckú alebo ďalšiu tvorivú činnosť alebo činnosť slúžiacu na účinnejšie využitie ľudských zdrojov a majetku. Podnikateľská činnosť nesmie ohroziť kvalitu, rozsah a dostupnosť činností naplňujúcich poslanie verejnej vysokej školy. Náklady na podnikateľskú činnosť musia byť kryté výnosmi z nej. Prostriedky získané touto činnosťou používa verejná vysoká škola na plnenie tých úloh, na ktoré bola zriadená. Pri úprave samotného financovania vysokých škôl je právnu normou regulovaná pôsobnosť ústredných orgánov štátnej správy pri financovaní vysokých škôl. Podľa nej verejné vysoké školy a štátne

vysoké školy sú v rozhodujúcej miere financované zo štátneho rozpočtu tak, že zo štátneho rozpočtu sa prostriedky poskytujú

- a) verejným vysokým školám prostredníctvom kapitoly ministerstva školstva alebo iných ministerstiev,
- b) vojenským vysokým školám prostredníctvom kapitoly ministerstva obrany,
- c) policajným vysokým školám prostredníctvom kapitoly ministerstva vnútra,
- d) zdravotníckym vysokým školám prostredníctvom kapitoly ministerstva zdravotníctva.

Hlavným zdrojom financovania verejnej vysokej školy sú dotácie zo štátneho rozpočtu. Ministerstvo školstva určí podľa počtu študentov, kvality, ekonomickej náročnosti uskutočňovaných študijných programov a uplatniteľnosti absolventov v praxi limity súm finančných prostriedkov pre jednotlivé verejné vysoké školy, počnúc prvým rokom štúdia na zabezpečenie štúdia v študijných programoch v externej forme, ktoré určí vláda nariadením.

Ad b) Rozhodujúcim pre pre financovanie základných, stredných škôl a školských zariadení je zákon č. 597/2008 Z. z. Tento zákon upravuje financovanie

- a) škôl, v ktorých sa vzdelávanie považuje za sústavnú prípravu na povolanie, a financovanie materských škôl pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, a školských zariadení zriadených krajskými školskými úradmi, ktoré sú zaradené do siete podľa osobitného predpisu, . Ide o tzv „regionálne školstvo”,
- b) príspevku na čiastočnú úhradu nákladov na výchovu a vzdelávanie detí, ktoré majú jeden rok pred plnením povinnej školskej dochádzky v materských školách,
- c) príspevku na záujmové vzdelávanie pre žiakov škôl,

V štátnych školách sa zo štátneho rozpočtu zabezpečuje financovanie výchovno-vzdelávacieho procesu, prevádzky, riešenia havarijných situácií, rekonštrukcií a modernizácií školských objektov a ich vybavenia,

Zo štátneho rozpočtu sa zabezpečuje financovanie škôl zriadených štátom uznanými cirkvami alebo náboženskými spoločnosťami a financovanie súkromných škôl zriadených inými právnickými osobami alebo fyzickými osobami.

Zo štátneho rozpočtu sa prispieva na financovanie školských zariadení v zriaďovateľskej pôsobnosti krajských školských úradov a na financovanie materských škôl pre deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v zriaďovateľskej pôsobnosti krajských školských úradov.

Zdroje financovania štátnych škôl, štátnych materských škôl a štátnych školských zariadení sú

- a) prostriedky zo štátneho rozpočtu v rozpočtovej kapitole Ministerstva školstva Slovenskej republiky,
- b) prostriedky z rozpočtov obcí a prostriedky z rozpočtov vyšších územných celkov,
- c) prostriedky od iných fyzických osôb a právnických osôb za prenájom priestorov a zariadenia škôl alebo školských zariadení v čase, keď sa nevyužívajú na výchovnovzdelávací proces,
- d) zisk z podnikateľskej činnosti,

- e) príspevky od žiakov, rodičov alebo inej osoby, ktorá má voči žiakovi vyživovaciu povinnosť, na čiastočnú úhradu nákladov spojených s hmotnou starostlivosťou v školách a v školských zariadeniach,
- f) vo vybraných školských zariadeniach príspevky od žiakov, rodičov alebo inej osoby, ktorá má voči žiakovi vyživovaciu povinnosť, na čiastočnú úhradu nákladov na výchovu a vzdelanie,
- g) príspevky a dary,
- h) iné zdroje.

Zdroje financovania cirkevných škôl a súkromných škôl sú:

- a) prostriedky zo štátneho rozpočtu v kapitole ministerstva,
- b) zisk z podnikateľskej činnosti,
- c) príspevky od zriaďovateľov,
- d) príspevky od žiakov, rodičov alebo inej osoby, ktorá má voči žiakovi vyživovaciu povinnosť, na úhradu nákladov na výchovu a vzdelanie,
- e) príspevky a dary,
- f) iné zdroje.

Školy a školské zariadenia použijú finančné prostriedky pridelené zo štátneho rozpočtu na financovanie výchovno-vzdelávacieho procesu a prevádzky, rozvoja a na riešenie havarijných situácií. Školy a školské zariadenia použijú ostatné zdroje financovania doplnkový zdroj na

- a) financovanie rozvoja a skvalitňovanie činnosti; školské zariadenie aj ako doplnkový zdroj na financovanie výchovno-vzdelávacieho procesu, prevádzky a na riešenie havarijných situácií,
- b) úhradu nákladov spojených s hmotnou starostlivosťou.

Financovanie regionálneho školstva, príspevku na výchovu a vzdelávanie a príspevku na záujmové vzdelávanie zo štátneho rozpočtu sa uskutočňuje prostredníctvom kapitoly ministerstva školstva. V kapitole ministerstva sú samostatne rozpočtované finančné prostriedky určené na financovanie školstva v podmienkach obcí podľa štruktúry týchto prostriedkov.

V kapitole ministerstva sa rozpočtujú finančné prostriedky na

- a) výchovno-vzdelávací proces, prevádzku a riešenie havarijných situácií štátnych škôl, štátnych materských škôl a štátnych školských zariadení,
- b) kapitálové výdavky na rekonštrukciu školských objektov a na modernizáciu škôl a školských zariadení,
- c) výchovno-vzdelávací proces, prevádzku a riešenie havarijných situácií cirkevných škôl a súkromných škôl,
- d) celoštátne a nadregionálne rozvojové programy pre regionálne školstvo,
- e) príspevok na záujmové vzdelávanie,
- f) vydávanie učebníc centrálne financované Ministerstvom školstva Slovenskej republiky, tvorbu a vydávanie metodických pomôcok a vydávanie pedagogickej tlače,
- g) súťaže žiakov,
- h) príspevok na výchovu a vzdelávanie.

Finančné prostriedky prideluje ministerstvo zriaďovateľom štátnych škôl, štátnych materských škôl a štátnych školských zariadení, ako aj zriaďovateľom cirkevných škôl a súkromných škôl. Finančné prostriedky prideluje ministerstvo krajským školským úradom. Finančné prostriedky pre školy a školské zariadenia z kapitoly ministerstva sa poskytujú ich zriaďovateľovi prostredníctvom krajského školského úradu podľa sídla zriaďovateľa.

Zákon o financovaní škôl teda podrobne upravuje široký komplex otázok súvisiacich s financovaním štátnych škôl, špecifik, mimoriadnych výsledkov žiakov, havarijných situácií, rozvojových projektov, štátnych materských škôl a štátnych školských zariadení, cirkevných škôl, súkromných škôl.

Financovanie vdelávania v reflexii názorov EÚ

Spomedzi mnohých výziev a názorov možno ešte odprezentovať niektoré myšlienky prijaté Komisiou Európskych spoločenstiev v roku 2005 publikované v jej oznámení pod názvom „Mobilizácia vzdelanosti v Európe: ako môžu univerzity v plnej miere prispieť k Lisabonskej stratégii“¹⁷⁾. Jeden z podtitulkov dokumentu znie „Podfinancovanie“ a argumentuje „Univerzity sa nachádzajú na križovatke dvoch obrovských investičných deficitov v oblasti znalostí:

- do výskumu investujú štáty EÚ 1,9 % HDP; na druhej strane USA, Japonsko a Južná Kórea dosahujú takmer 3 % vďaka podstatne vyšším investíciám, ktoré do výskumu smerujú z výrobného odvetvia.
- do vysokoškolského vzdelávania investujú štáty EÚ priemerne len 1,1 % HDP, sú teda asi na úrovni Japonska, ale ďaleko za Kanadou (2,5 %), USA (2,7 %) a Južnou Kóreou (2,7 %), čo je v Európe takmer výlučne dôsledkom oveľa nižšej úrovne investícií z výrobných odvetví a súkromných zdrojov. Ak sa chce Európa vyrovnáť USA, musí do vysokoškolského vzdelávania každý rok investovať ďalších 150 miliárd eur. Z politického hľadiska nevedie podfinancovanie a závislosť od štátu len k relatívnej chudobe vysokého školstva. Dôsledky sú v každej krajine iné, ale siahajú od nízkeho počtu zapísaných študentov po neuspokojený dopyt, neschopnosť pripraviť študentov pre európsky trh práce, nízky počet pracovných miest pre pedagógov/výskumných pracovníkov a problémy pri získavaní a udržiavaní si špičkových talentov“. Dokument v iných častiach potom tvrdí, že „vzhľadom na príliš dlhú dobu štúdia, vysoký podiel študentov, ktorí nedokončili štúdium resp. nezamestnanosť absolventov, by sa mohli vyššie investície do súčasného systému zdať neproduktívne alebo dokonca kontraproduktívne. Napriek tomu predstavuje podfinancovanie v kombinácii s nepružným systémom v niektorých krajinách natoľko naliehavý problém, že to bráni procesu reforiem na univerzitách, ktoré sú tak uväznené v bludnom kruhu. Aby univerzity získali vyššie financovanie, musia najprv presvedčiť investorov – vlády, obchodné spoločnosti a súkromné subjekty – že existujúce zdroje sú využívané efektívne a nové by pre nich predstavovali pridanú hodnotu. Požiadavka vyššieho financovania je oprávnená len v prípade, že sa uskutočnia zásadné zmeny: zabezpečenie takýchto zmien je hlavným odôvodnením a najdôležitejším cieľom nových investícií. Univerzity jednoznačne signalizujú, že reformy v rozsahu potrebnom v Európe sa nedajú realizovať udržateľným spôsobom bez nových (cieľových) zdrojov. Tieto re-

17) Pozri http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2005_sk.pdf

formy vyžadujú zvláštny pracovný čas personálu, vzdelávanie, rozvoj IKT atď. a teda konkrétne finančné prostriedky nad rámec práve prebiehajúcich aktivít. Ďalšie finančné prostriedky by mali predstavovať stimuly a možnosti pre tie univerzity (existujú v každom systéme) a pre tie skupiny/jednotlivcov (existujú na každej univerzite), ktorí sú ochotní a schopní inovovať, reformovať, a ponúknuť vysokú kvalitu výuky, výskumu a služieb. To v oblasti výskumu predpokladá financovanie založené viac na konkurencii a v oblasti vzdelávania financovanie zamerané viac na výstup.

Diskusia o sociálnom a súkromnom úžitku vyššieho vzdelávania zdôraznila jeho úlohu ako investície, z ktorej profitujú tak jednotlivci (prostredníctvom vyšších príjmov a postavenia), konkurenčnom a dynamickom sa prostredí je autonómia predpokladom toho, aby univerzity dokázali reagovať na meniace sa potreby a prevziať plnú zodpovednosť za tieto reakcie. Univerzity by mali byť zodpovedné za:

- stanovenie konkrétnych strednodobých priorít (aj určením druhov/oblastí výskumu, výuky a služieb, v ktorých dosiahnu vynikajúcu kvalitu) a zameranie kolektívneho úsilia svojho personálu na ich dosiahnutie
- riadenie a rozvoj svojich ľudských zdrojov;
- definovanie študijných plánov – v súlade so spoločnými zásadami Európskeho priestoru vyššieho vzdelávania;
- odborné riadenie svojich zariadení (vlastniť, riadiť a rozvíjať ich), finančné zdroje (vrátane rozpočtov, investícií a čerpanie úverov) a externú komunikáciu (budovanie dobrého mena).

Diskusia o sociálnom a súkromnom úžitku vyššieho vzdelávania zdôraznila jeho úlohu ako investície, z ktorej profitujú tak jednotlivci (prostredníctvom vyšších príjmov a postavenia),

- nariadenia a stimuly na modernizáciu systému v európskom kontexte, ako napr. prepojenie Bolonských reforiem a harmonizácia so spoločným referenčným systémom definovanom na úrovni EÚ, napr. pre EQF, overenie platnosti neformálneho štúdia, Európska charta pre výskumných pracovníkov a kódex postupov pri ich získavaní alebo zabezpečovaní kvality/akreditácie s európskou dôveryhodnosťou;
- viacročné dohody medzi štátom/regiónom a každou univerzitou, stanovujúce dohodnuté strategické ciele, zaviazanosť vedenia univerzity k ich dosiahnutiu a výšku pevných a pohyblivých čiastok verejných prostriedkov
- skutočné splnomocnenie univerzít, aby prijímali a realizovali rozhodnutia prostredníctvom riadiaceho tímu, s dostatočnou autoritou a riadiacimi schopnosťami, s primerane dlhým funkčným obdobím a rozsiahlymi skúsenosťami na európskej/medzinárodnej úrovni. Vzhľadom na pozitívnu súvislosť medzi kvalitou vedenia univerzít a výstupom je to o to dôležitejšie¹⁸⁾.

O tom, že vzdelanie je verejný statok a potvrdzuje sa aj nutnosť jeho financovania zo strany verejnej (štátnej) moci dokazujú aj konštatácie predmetného dokumentu o tom, že „jednou z najdôležitejších úloh verejnej správy je zabezpečiť, aby žiadny vzdelávaci

18) Pozri celý dokument publikovaný na http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2005_sk.pdf

systém v Európe nezaostával len preto, že nie sú k dispozícii celkové zdroje v dostatočnej výške. EÚ nepotrebuje napodobňovať systém USA, kde boj o akademické hviezdy spôsobil infláciu miezd. Komisia však odhaduje, že aj v modernizovanom vysokoškolskom systéme sa v znalostných ekonomikách vyžadujú celkové investície minimálne vo výške 2 % HDP (pozri USA: 2,7 %). Komisia vyzýva všetkých tvorcov vnútroštátnych rozhodnutí na jednotlivých ministerstvách, aby uznali, že preklopenie vážnych finančných deficitov vo vysokom školstve je kľúčovou podmienkou pre dosiahnutie cieľov Lisabonskej stratégie. Kombinácia verejných súkromných, základných a konkurenčných finančných prostriedkov, ako aj finančných prostriedkov súvisiacich s výstupom, sa však v jednotlivých krajinách bude naďalej líšiť vzhľadom na veľkú rozmanitosť kultúr, ekonomík a tradícií v oblasti vysokého školstva. Európske univerzity musia jednoznačne prilákať oveľa vyšší podiel finančných prostriedkov z výrobných odvetví; musia si však uvedomiť, že to môže fungovať len v partnerstvách zaujímavých pre obe strany, a musia sa začať na to začať intenzívnejšie pripravovať. Komisia preto vyzýva členské štáty, aby zabezpečili, že fiškálne pravidlá umožnia a podporia vznik partnerstiev medzi podnikmi a univerzitami a že univerzity budú môcť takéto finančné prostriedky čerpať spôsobom, ktorý ich dlhodobu posilní. Medzi obidvoma pólmi, teda bezplatným systémom vzdelávania s možnosťou získania štipendií a s plne spoplatneným štúdiom existuje široká škála možností. V každom prípade je potrebné dodržiavať zásadu rovnakých príležitostí. Tam, kde je štúdium spoplatnené, by sa mala značná časť finančných prostriedkov prerozdeliť na sociálne štipendiá alebo pôžičky s cieľom zabezpečiť rovnaký prístup ku štúdiu a na prospechové štipendiá s cieľom podporiť dokonalosť. Na zabezpečenie atraktivity programov s najvyššou sociálnou hodnotou, napr. na prevenciu nedostatku pracovných síl v niektorých oblastiach a nezamestnanosti absolventov v iných oblastiach, sa môžu využiť systémy rôzne odstupňovaného školného a štipendií, čo by malo vyústiť až do odmeňovania určitých kategórií, ktoré sa budú považovať za vzdelávajúcich sa odborníkov, napr. mladí výskumní pracovníci absolvujúci doktorandské štúdium. Komisia vyzvala členské štáty, aby uvážili, či ich súčasný model financovania (s vysokými poplatkami za štúdium, štipendiami resp. pôžičkami alebo bez nich) skutočne zabezpečuje spravodlivý prístup všetkým spôsobilým študentom v rozsahu ich maximálnych schopností¹⁹⁾.

Napriek všetkým tvrdeniam a volaniu nositeľov liberálnych názorov po tom, aby vzdelanie bolo založené na trhovom princípe sú reformy a financovanie v prvom rade úlohou štátu, regiónov a univerzít v národnom kontexte. A aj preto Komisia EÚ reaguje vo svojich dokumentoch na potrebu univerzít získať od Európy väčšiu podporu tromi hlavnými spôsobmi:

- mobilizácia všetkých finančných prostriedkov na modernizáciu univerzít,
- posilňovanie spolupráce v rámci pracovného programu „Vzdelávania a odbornej prípravy 2010“,
- investovanie do vynikajúcej kvality.

■ Záver

V príspevku boli prezentované jednak teoretické pohľady na vzdelanie ako verejný statok a nutnosť právnej úpravy jeho financovania zo strany verejnej (štátnej) moci, ale aj aspoň pár príkladov praktickej podoby tejto otázky v podmienkach Slovenskej republiky.

19) detto

Názorov na to, ako by celá záležitosť mala vyzeráť bude stále dosť. A spokojnosť s daným stavom nebude nikdy. A je dobre, že sa vyskytujú aj názory takého tipu ako pred časom publikoval jeden zo študentov autora tohto príspevku Lukáš Krivošík na internetových web stránkach pod názvom „Prečo má škola študentov v paži?“ Za úvahu stoja možno tieto myšlienky „*rodič a študent sú zákazníci, vzdelanie je služba a škola jej poskytovateľ! Toto je jediná konštruktívna interpretácia vzťahu študent – škola – učiteľ. Dnes sa mylne domnievame, že vzdelanie je tzv. verejný statok. Ako to však s väčšinou „verejných statkov“ býva, aj v tomto prípade ide o znárodnený trhový statok, ktorý dlho bol a opäť by mohol byť bez problémov ponúkaný komerčne, na úplne deregulovanom trhu. Rodičia si kedysi najímali učiteľa pre svoje dieťa, alebo ho priamo poslali do školy podľa svojho výberu. A za vzdelanie pre svoje deti platili. Výskumy z Veľkej Británie 19. storočia, ale aj zo západu Spojených štátov ukazujú, že i chudobní ľudia mali odložené skromné prostriedky, ktoré stačili, aby sa ich dieťa mohlo vzdelávať v niektorej zo širokého spektra neštátnych vzdelávacích inštitúcií. Trend znárodňovania a štandardizácie školstva pod kuratelou štátu sa započal pred dvesto rokmi v Prusku za Friedricha Veľkého. To však na podstate vzťahu zákazník – predajca nič nemení. Dnes si proste vzdelanie neplatíme priamo, ale cez zaplatené dane. Štátne školstvo síce tento vzťah zastiera, no nenahradzuje ho. Ak priznáme rodičom a ich deťom štátuť zákazníka a škole a učiteľom štátuť poskytovateľa služby, hneď sa zmení naša perspektíva. Keď prideme do drogérie, očakávame od predavačov kvalitný tovar a prístup na úrovni. Predavačka v drogérii sa neodúva a netvári sa, že zákazníci sú tu kvôli nej. Vie, že je to naopak a ak chce prežiť, musí sa obracať. Konkurencia a pestrosť ponuky tlačí ceny dole a kvalitu hore.*

Prečo by také niečo nemohlo nastať aj v prípade vzdelávania? Bráni tomu etatický charakter nášho školstva. Ako hovorí Robert Kiyosaki: „Školstvo je jediný biznis na svete, ktorý za svoje zlyhania viní svojich zákazníkov.“ Môže to znieť radikálne, ale riešením by bola dôsledná odluka školy od štátu. Teda postupná privatizácia, deregulácia a liberalizácia školstva. Od základných, cez stredné, až po vysoké školy. Povinná školská dochádzka, štátny pedagogický ústav, školská inšpekcia, akreditačná komisia a vlastne celý štátny dozor nad vzdelávaním by mal byť zrušený! Vzdelanie by sa opäť stalo trhovým a nie „verejným“ statkom. Vznikla by široká, dnes nepredstaviteľná ponuka vzdelávacích produktov a služieb. Konkurencia by znižovala ich ceny a zvyšovala ich kvalitu. Keď sa povie „odluka školy od štátu“, väčšine hneď napadne mnoho námietok: nebudú potom všetci nevzdelaní? Čo s Rómami, keď sa zruší povinná školská dochádzka? Keď sa štát vzdá kontroly nad tým, čo sa učí, nezačnú ako huby po daždi vznikať školy extrémistov, školy, ktoré nič nenaučia, alebo, naopak, školy učiace nezmysly? Čo s najchudobnejšími, čo si súkromné školy nebudú môcť dovoliť? Kto bude kontrolovať kvalifikáciu absolventov? A tak ďalej.

Väčšina z protiargumentov sa však po bližšom preskúmaní ukáže ako bezpredmetná. O tom, ako by mohlo vyzeráť vzdelávanie po jeho odštátnení, bolo uverejnených niekoľko článkov. Reagujú na možné protiargumenty a problémy. V prípade hlbšieho záujmu ide o nasledujúce texty:

Matúš Pošvanc: *Odštátnenie školstva I., Pohľad libertariána²⁰⁾* (komplexný náhľad na problematiku, ekonomické súvislosti a vyrovnanie sa s možnými protiargumentmi)

20) <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?238>

Lukáš Krivošík: *Odštatnenie školstva II., Pohľad podnikateľa*²¹⁾ (výskumy niekoľkých druhov inteligencie, psychológia vzdelávania a ako štátne školstvo produkuje sociálne rozdiely a zabíja v žiakoch talent, tvorivosť i podnikavosť)

Peter Frišo: *Odštatnenie školstva III., Pohľad konzervatívcu*²²⁾ (argumenty v prospech odľahčenia školy od štátu z pohľadu konzervatizmu a katolíckej viery) Harry Browne: *Oslobodíme školy!*²³⁾ (ako by dnes vyzeral počítačový priemysel, keby jeho riadenie už v zárodku prebral štát a ako by mohlo, naopak, fungovať vzdelávanie, keby sa ponechalo voľnému trhu)

Daniel Valent: *Štátne školstvo je nemorálne a treba ho zrušiť*²⁴⁾ (morálny argument proti štátnemu školstvu so zaujímavou diskusiou pod článkom)

Ján Gonda: *Za slobodné vzdelanie! Mýtus 1.*²⁵⁾ (Je vzdelanie niečo ako ľudské právo? Naozaj ho štát zriadil z nezištných dôvodov?)

Ján Gonda: *Za slobodné vzdelanie! Mýtus 2.*²⁶⁾ (mýtus o vzdelaní ako o podfinancovanom verejnom statku) V skutočnosti by dôsledky kompletne odštatneného školstva boli nielen iné, ale presne opačné, než nám nahovára socialistický stereotyp: bolo by dosť lacného vzdelania aj pre chudobných, navyše kvalitnejšieho než dnes; celková vzdelanostná úroveň by nepoklesla, ale, naopak, stúpala; existovali by vzdelávacie produkty, šité na mieru atď. Navyše hlúpi a neprispôsobiví žiaci i ľudia s konformným, pasívnym myslením a zamestnaneckou mentalitou, sú do veľkej miery produktom unifikovaného štátneho vzdelávania. Tým pádom je práve štátne školstvo zodpovedné za väčšinu sociálnych rozdielov²⁷⁾.

Čo je na týchto úvahách pravdivé alebo dané len mladíckosťou autora možno zatiaľ ponechať na ďalšie rozmyšľanie a možno aj príležitostnú ďalšiu diskusiu

■ Súhrn

Autor v úvode svojho príspevku poukazuje na vzdelanie ako na verejný statok a teoreticky ho charakterizuje. V ďalšej časti prináša stručnú analýzu zakotvenia vzdelania v ústavách niektorých členských štátov EÚ ako aj zakotvenie financovania vzdelávania v týchto ústavách. Potom poukazuje na niektoré myšlienky týkajúce sa vzdelávania v kontexte slovenského členstva v EÚ. V krátkej analýze návrhu rozpočtu na rok 2009 približuje finančné zabezpečenie slovenského vzdelávacieho systému. Na základe konkrétnych zákonov prináša právnu reflexiu finančného zabezpečenia vzdelávania na Slovensku, ako aj financovanie vzdelávania v reflexii názorov EÚ. V závere prináša niektoré odlišné názory na financovanie školstva najmä z pohľadu predstáv o „odštatnení“ školstva.

■ Summary

The Author at the beginning of his contribution allocates the education as public estate and theoretically characterises it's. The next part brings short analysis regulation of the

21) <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?239>

22) <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?245>

23) <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?433>

24) <http://valent.blog.sme.sk/c/19073/Statne-skolstvo-je-nemoralne-a-treba-ho-zrusit.html>

25) <http://www.recesia.sk/index.php?session=0&action=read&click=open&article=1143102648>

26) <http://www.recesia.sk/index.php?session=0&action=read&click=open&article=1144404070>

27) <http://archiv.station.zoznam.sk/station/clanok.asp?cid=1144413578809>

education in the Constitutions of the some EU member states and regulation of the financing education in this Constitutions. Then author brings some ideas concernings education in the context Slovak EU membership. In the short analyse of the budget proposal for 2009 he approaches financial provide for slovak educational system. In the basis of the concrete law acts author brings law regulation of the financial secure education in the Slovak republik as so as opinions at financing of the educiaton. At the end of the contribution author brings some different view on financig school system from the point of view a disestablishment of the school system.

Použitá literatúra a iné zdroje:

- [1] Musgrave A. R. – Mugraveová, B. P.: Veřejné finance v teorii a praxi, Management Press, Praha 1994,
- [2] <http://www.recesia.sk/index.php?action=read&click=open&article=1144404070>
- [3] Aristoteles: Myšlenky, nakladatelstvo NESTOR, Bratislava 1998, s. 228
- [4] <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/D3CDBBA86AC1B334C125745200418846?OpenDocument>
- [5] [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/DE956EA33A59E37FC12574E300222BFB/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/DE956EA33A59E37FC12574E300222BFB/$FILE/Zdroj.html)
- [6] http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2005_sk.pdf
- [7] http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/comuniv2005_sk.pdf
- [8] <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?238>
- [9] <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?239>
- [10] <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?245>
- [11] <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?433>
- [12] <http://valent.blog.sme.sk/c/19073/Statne-skolstvo-je-nemoralne-a-treba-ho-zrusit.html>
- [13] <http://www.recesia.sk/index.php?session=0&action=read&click=open&article=1143102648>
- [14] <http://www.recesia.sk/index.php?session=0&action=read&click=open&article=1144404070>
- [15] <http://archiv.station.zoznam.sk/station/clanok.asp?cid=1144413578809>

Doc. JUDr. Ladislav Balko, PhD.,

vedúci oddelenia finančného práva Ústavu verejného práva Bratislavskej vysokej školy práva, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, a vedúci odboru finančného práva PF UK Bratislava, e-mail balko5@stonline.sk

Základné medzinárodné dokumenty postihu korupcie

Basic International Instruments in Relation to Punishment of Corruption

▼ Jaroslav Fenyk, Jozef Čentěš

Kľúčové slová:

korupcia, medzinárodné dokumenty, aktívna korupcia, pasívna korupcia, verejný činiteľ, zahraničný verejný činiteľ, organizovaný zločin, legalizácia príjmov z trestnej činnosti, trestný čin, zodpovednosť právnických osôb

Key words:

corruption, international instruments, active corruption, passive corruption, public official, foreign public official, organized crime, legalization of proceeds from crime, criminal act, responsibility of legal entities

Na úvod článku konštatujeme, že zmluvné dokumenty prijímané v rámci medzinárodného spoločenstva predstavujú základ rozvoja národných legislatív reglementujúcich problematiku korupcie. V tejto súvislosti sú dôležité najmä akty a dokumenty Organizácie Spojených národov (ďalej „OSN“), Rady Európy, Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej „OBSE“), ako aj dokumenty Európskej únie (ďalej „EÚ“). Vzhľadom na rozsah tohto článku sa budeme zaoberať najdôležitejšími medzinárodnými dokumentmi, ktoré majú súvislosť najmä s trestným postihom korupcie a predstavujú základ aj pre slovenskú právnu úpravu. Súčasne uvádzame, že slovenskej právnej úprave trestnoprávneho postihu korupcie sa budeme venovať v nasledujúcom článku.

I. Dokumenty OSN

I.1 Viedenský dohovor o zmluvnom práve¹⁾

Viedenský dohovor o zmluvnom práve predstavuje zásadnú medzinárodnú zmluvu, ktorá kodifikovala doterajšie obyčajové právo zamerané na uzatváranie medzinárodných zmlúv, výrazne ho doplnila a rozšírila.

Z hľadiska zamerania tohto článku je dôležitý článok 50 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, ktorý sa týka podplácania zástupcu štátu. Podľa tohto článku *ak vyjadrenie súhlasu štátu s tým, že bude viazaný zmluvou, bolo dosiahnuté priamym alebo nepriamym podplatením jeho zástupcu, ktorého sa dopustil druhý štát zúčastňujúci sa na rokovaní, tak štát sa môže dovolávať tohto podplatenia ako dôvodu zrušenia svojho súhlasu s tým, že bude viazaný zmluvou.*

V tejto súvislosti býva korupcia charakterizovaná ako *poskytnutie neoprávnených osobných výhod predstaviteľovi štátu s cieľom ovplyvniť ho tak, aby zneužil svoje plné moci v prospech druhej strany. Taký súhlas býva označovaný ako „kúpený“*

1) Vyhláška MZV č. 15/1988 Zb. o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve

súhlas.²⁾ Dohovor predpokladá, že korumpujúcim je štát a protiprávne konanie sa teda pripisuje štátu uzatvárajúcemu zmluvu, a nie len osobe, ktorá vystupuje v mene štátu a právne ho zastupuje.

1.2 Deklarácia OSN proti korupcii a podplácaniu v medzinárodných obchodných transakciách³⁾

Deklarácia OSN proti korupcii a podplácaniu v medzinárodných obchodných transakciách predpokladá, že členské štáty OSN samostatne alebo prostredníctvom medzinárodných organizácií prijímú účinné opatrenia v boji proti všetkým formám korupcie v medzinárodných obchodných transakciách a budú cielene presadzovať už prijatú platnú právnu úpravu v tomto smere. Tieto úpravy by sa mali vzťahovať na všetky typy obchodných spoločností (verejné, súkromné, nadnárodné a pod.), kriminalizovať korupciu zahraničných verejných činiteľov a vytvoriť príslušnú jurisdikciu.

Deklarácia tiež predkladá definíciu korupčného konania ako *ponuky, sľubu alebo poskytnutia akejkoľvek platby, daru alebo inej výhody, priamo alebo nepriamo, a to zo strany súkromnej alebo verejnej obchodnej spoločnosti, vrátane nadnárodných spoločností, alebo zo strany osoby, príslušníka/občana konkrétneho štátu akémukoľvek verejnému činiteľovi alebo volenému zástupcovi iného štátu, ktorá je nezákonným príjmom akceptovaným za účelom vykonania alebo nesplnenia jeho úradnej povinnosti v súvislosti s medzinárodnou obchodnou transakciou.*

Vzhľadom na to, že deklarácia sa zaoberá obchodnými transakciami, predpokladá vytvorenie účinných opatrení v rámci hospodárskej súťaže, napríklad prijatie príslušných účtovníckych štandardov, etických a obchodných kódexov a praxe, ktoré majú umožniť prevenciu a postih korupcie, podplácania a iných súvisiacich nezákonných praktík.

V súvislosti s možným trestným postihom takýchto konaní majú členské štáty prijať opatrenia umožňujúce poskytnutie príslušnej právnej pomoci inému členskému štátu, pokiaľ o ňu v rámci trestného konania požiada (dožiadanie, vydávacie konanie a pod.).

1.3 Dakarská deklarácia o prevencii a kontrole organizovaného nadnárodného zločinu a korupcie⁴⁾

Túto deklaráciu prijalo Africké regionálne ministerské zasadnutie dňa 21.7.1997 a stala sa súčasťou Rezolúcie Valného zhromaždenia OSN zo dňa 20. 1. 1999.⁵⁾

Súčasťou tejto deklarácie – príloha č. III – a výsledkom pracovného stretnutia vedúcich predstaviteľov regiónov bola Správa o spolupráci a odbornej pomoci v boji proti korupcii a organizovanému nadnárodnému zločinu. Členské štáty boli vyzvané, aby posilnili

2) Potočný, M.: Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část, C. H. Beck, Praha, 1996, s. 156.

3) A/RES/51/191. Pre úplnosť možno uviesť, že potreba implementácie tejto deklarácie je vyjadrená v Rezolúcii VZ OSN č. 53/176 z 25.1.1999 o boji proti korupcii a úplatkárstvu v medzinárodných obchodných transakciách.

4) E/CN.15/1998/6/Add.1, sect.I. Pre úplnosť možno uviesť, že rovnaký okruh problémov, ako tomu bolo pri tejto deklarácii, avšak so zameraním na ázijský región bol riešený v Manilskej deklarácii o prevencii a kontrole organizovaného zločinu- pozri Hullová, M.: Právne nástroje kontroly korupcie z pohľadu dokumentov a aktivít OSN, In: Sborník z Mezinárodní virtuální interdisciplinární vědecké konference Politika, právo, ekonomika a společnost – současnost a vize do roku 2005, s. 113, Evropský polytechnický institut, 15. 4.2008, Kunovice.

5) A/RES/53/111 zo dňa 20.1.1999.

existujúce inštitúcie, najmä svoje orgány výkonu trestnej spravodlivosti a zabezpečili tak zodpovedajúce mechanizmy s cieľom koordinovania činnosti na národnej úrovni. *Mali by tiež vykonať vyhodnotenie, modernizáciu a harmonizáciu existujúceho hmotného a procesného práva v oblasti boja proti korupčným praktikám s cieľom odstrániť medzery v právnom poriadku, ktoré umožňujú páchanie tejto trestnej činnosti.. Dokument zdôrazňuje význam zvyšovania odbornej úrovne pracovníkov justície a navrhuje prípadne prijať potrebnú legislatívu v tomto smere. Deklarácia podčiarkuje nevyhnutnosť medzinárodnej spolupráce v boji proti korupcii. Značná časť dokumentov je venovaná skvalitneniu prostriedkov medzinárodnej justičnej spolupráce (najmä vydávacieho konania).*

Napriek tomu, že deklarácia bola pôvodne určená predovšetkým africkým štátom, orgány OSN považovali za nevyhnutné zovšeobecniť princípy, ktoré sú v deklarácii uvedené, a to aj v súvislosti s ostatnými členskými štátmi OSN; preto sa výstupy z „úvodného regionálneho workshopu“ nazývajú a stávajú vlastnou deklaráciou.

1.4 Medzinárodný kódex správania sa verejných úradníkov⁶⁾

Kódex upravuje základné povinnosti verejného úradníka. Kódex vo všeobecných ustanoveniach zdôrazňuje, že *verejná služba predstavuje záväzok konať len vo verejnom záujme a v súlade s národným právom*. Preto verejní úradníci musia byť lojálni k verejným záujmom krajiny. Musia svoje povinnosti vykonávať riadne, účinne a čestne, dbať na to, aby verejné zdroje, za ktoré sú zodpovední, boli vynakladané účinne. Svoje funkcie musia vykonávať dôsledne a nestranne, zvlášť vo vzťahu k verejnosti. Za žiadnych okolností nesmú zvýhodňovať či diskriminovať skupiny ani jednotlivcov ani inak zneužívať svoje postavenie.

1.5 Globálny program boja proti korupcii⁷⁾

Dôležitým orgánom v systéme OSN zaoberajúcim sa problematikou korupcie je **Úrad pre kontrolu drog a prevenciu kriminality (ODCCP)** so sídlom vo Viedni. Nezaoberá sa len korupčnými prípadmi vo vnútri OSN, v ktorých je daná predovšetkým pôsobnosť Úradu pre vnútorný dohľad, ale vníma korupciu v širšom slova zmysle. *Tzv. Globálny program boja proti korupcii je jedným z troch globálnych programov ODCCP.*⁸⁾ Cieľom programu je vytvoriť v zúčastnených krajinách také protikorupčné mechanizmy, ktoré by v konkrétnych podmienkach najlepšie slúžili odhaľovaniu korupčných praktík, vrátane ich hodnotovej stránky.

Ide o tzv. *soft law*, teda dokument, ktorý pôsobí proti korupcii a je zameraný na „zraniteľné“ štáty, t. j. **na rozvojové krajiny a na štáty s tranzitnou ekonomikou**. Jeho doplnkom je Program integrity justície, ktorý kocihuje prostriedky proti korupcii v súdnictve.

Program rozlišuje tri úrovne a typy korupcie, a to predovšetkým *korupciu vo verejnej správe (street level)*, ktorá sa týka najmä občanov a ich skúseností so štátnymi úradmi, miestnymi orgánmi, políciou, colnou službou a pod. Táto úroveň korupcie ovplyvňuje kvalitu občianskej kultúry a výkonnosť verejných služieb.

6) Príloha rezolúcia Valného zhromaždenia OSN pod č. A/RES/51/59 zo dňa 12.12.1996.

7) V.99-80875 (E)

8) Zostávajúcimi dvomi programami sú Globálny program proti drogám a Globálny program proti obchodu s ľuďmi.

Druhým typom korupcie je *korupcia v obchodnej sfére (private sector)*. Zahŕňa skúsenosti z korupčného prostredia v obchodných transakciách vrátane medzinárodnej úrovne. Tento typ korupcie podkopáva normálne (fair) ekonomické súťaženie a rozkladá trhové mechanizmy a vzťahy.

Tretím typom korupcie je *korupcia na vysokých miestach (top-level)*, ktorá je považovaná za najnebezpečnejšiu a zahŕňa všetky v úvahu prichádzajúce typy rozhodovacích procesov, ktoré majú vplyv na celú štruktúru politických a ekonomických vzťahov a podkopávajú demokraciu a vládu práva.

Program uvádza kľúčové prvky a javy, ktoré sú v rámci neho nasledovne rozpracované do výrazných podrobností. Zaoberá sa vzťahom organizovaného zločinu a korupcie, korupciou v systéme trestnej justície, preventívnymi opatreniami (úloha verejných oznamovacích prostriedkov, etických kódexov a testu bezúhonnosti, systému auditov a iných podobných opatrení), otázkami vlády práva (legislatívne, antikorupčné predpisy, prístup k justícii, špecializované nezávislé policajné a vyšetrovacie metódy a trestanie). Samostatná časť je venovaná pravidelnému monitorovaniu vývoja korupcie. Program sleduje predovšetkým potrebu vytvorenia pracovných skupín, pravidelných stretnutí a hodnotenia vykonaných opatrení v nasledujúcich rokoch. Nejde teda o statický a jednorazový dokument, ale o systém pripravovaných opatrení, ktoré sa majú definovať a zdôvodniť.

Ako príklad prijatia konkrétnych opatrení možno spomenúť *stretnutie Justičnej skupiny na posilnenie bezúhonnosti (integrity) v justícii*. V roku 2001 vytvorila pracovná skupina v rámci druhého stretnutia v Bangalore návrh *Kódexu správania v justícii* (v civilnej i trestnej oblasti). Kódex zavádza a definuje pojmy *nestrannosť, bezúhonnosť, korektnosť, rovnoprávnosť, schopnosť a starostlivosť vo vzťahu k sudcovskému povolaniu*.

1.6 Viedenská deklarácia o trestnej činnosti a justícii: stretnutie s úlohami na 21. storočie⁹⁾

Táto deklarácia sa venovala viacerým kriminálnym javom, ktoré zaťažujú medzinárodné spoločenstvo a jednotlivé štáty. Zdôraznila potrebu vyvíjať účinné medzinárodné nástroje proti korupcii *nezávislé na Dohovore OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu (pozri nižšie)*. Účastníci vyzvali Komisiu na prevenciu trestnej činnosti a trestnú justíciu, aby požadovala od Generálneho tajomníka OSN, aby predložil na 10. zasadnutí podrobný prehľad a analýzu všetkých relevantných medzinárodných nástrojov a odporúčaní ako súčasť prípravných prác pred ďalším postupom. Bude zvážená podpora Globálneho programu proti korupcii, rozvíjaného na národnej i medzinárodnej úrovni.

1.7 Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu¹⁰⁾

Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu (tzv. Palermský dohovor) predstavuje dokument historického významu, ktorého cieľom je pomôcť pri spolupráci v efektívnejšom predchádzaní *nadnárodnému organizovanému zločinu* a v boji proti nemu. Obsahuje aj príslušné ustanovenia o prostriedkoch boja proti korupcii.

9) A/Conf.187/4/Rev.3, 10. – 17. 4. 2000

10) Oznámenie MZV SR č. 621/2003 Z. z. o prijatí Dohody OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu v znení č. 502/2006 Z. z.

Dohovor v ustanovení článku 8 ods. 1 upravuje trestnosť korupcie. Každý zmluvnej strane sa ukladá povinnosť trestať úmyselné konanie, ktoré sa týka

- (a) príslužbu, ponuky alebo poskytnutia nenáležitej výhody verejným činiteľom, priamo alebo nepriamo, pre samotného činiteľa alebo inej osobe, alebo subjektu, aby daný činiteľ konal alebo sa zdržal konania pri výkone svojich úradných povinností,
- (b) vyžadovania alebo prijatia nenáležitej výhody verejným činiteľom, priamo alebo nepriamo, pre samotného činiteľa alebo pre inú fyzickú osobu alebo právnickú osobu, aby daný činiteľ konal alebo sa zdržal konania pri výkone svojich úradných povinností.

Zároveň článok 8 ukladá každej zmluvnej strane povinnosť trestať konanie uvedené v odseku 1, ak bolo spáchané s účasťou zahraničného verejného činiteľa alebo medzinárodného úradníka alebo spolupáchateľstvom. Podobne každá zmluvná strana posúdi možnosť, aby boli iné formy korupcie definované ako trestné činy.

Dohovor v ustanovení čl. 9 stanovuje opatrenia proti korupcii. Rieši takisto zodpovednosť právnických osôb, čo je problematika úzko súvisiaca s korupciou napr. v obchodných vzťahoch.

Dohovor zakotvuje povinnosť trestať korupciu a prijať príslušné nadväzujúce opatrenia. Tieto opatrenia sú súčasťou celého komplexu nástrojov proti organizovanému zločinu, takže nie sú podrobne v rámci Dohovoru rozpracované a určujú len hlavné smery.

V nadväznosti na Dohovor boli prijaté tri protokoly, ktorých obsah však priamo s bojom proti korupcii nesúvisí.¹¹⁾

1.8 Dohovor OSN proti korupcii¹²⁾

Dohovor OSN proti korupcii (tzv. Meridský dohovor)¹³⁾ predstavuje jeden zo zásadných medzinárodných dokumentov v boji proti korupcii. Naviázal na Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu a jeho tri protokoly.

Cieľom dohovoru je *presadzovať a posilňovať opatrenia na účinnejšie a efektívnejšie predchádzanie a boj proti korupcii, presadzovať, napomáhať a podporovať medzinárodnú spoluprácu a odbornú pomoc pri predchádzaní a boji proti korupcii, ako i pri vracaní majetku, a presadzovať integritu, zodpovednosť a riadne spravovanie verejných vecí a verejného majetku.*

Dohovor pozostáva z preambuly a ôsmich kapitol rozdelených do 71 článkov. Preambula sa odvoláva na mnohostranné zmluvy zamerané na potlačanie a prevenciu korupcie, prijaté v predchádzajúcich rokoch.

Dohovor sa týka jednak *verejných činiteľov, jednak fyzických osôb, ako aj obchodných spoločností. Nevzťahuje sa však na vnútroštátne prípady korupcie, ale iba na korupciu s cudzím prvkom.* Upravuje správnu i trestnoprávnu oblasť pôsobenia. Jeho

11) 1. Protokol o prevencii, potlačovaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, zvlášť so ženami a deťmi, 2. Protokol proti pašovaniu prisťahovalcov po zemi, po mori a letecky, 3. protokol proti nedovolennej výrobe strelných zbraní, ich častí, dielov a streliva a proti obchodovaniu s ľuďmi

12) Oznámenie MZV SR č. 434/2006 Z. z. o prijatí Dohovoru proti korupcii

13) Popri oznámení uvedenom v pozn. č. 12 pozri aj Rozhodnutie Rady EÚ zo dňa 2.3.2006, zn. 2006/0023 (CNS)

legislatívne vyhotovenie umožňuje jednoduchú implementáciu požiadaviek do národného práva členských štátov.

Kapitola I. stanovuje účel dohovoru, predmet úpravy a ochranu zvrchovanosti jednotlivých členských štátov spolu so zásadou nezasahovania do vnútorných záležitostí iných štátov. Podľa článku 3 tejto kapitoly sa dohovor vzťahuje na prevenciu, vyšetrovanie a stíhanie korupcie a na jeho vykonanie nie je nevyhnutné, aby trestné činy v ňom popísané viedli ku škodám alebo poškodeniu štátneho majetku.

V kapitole II. sú upravené preventívne opatrenia, ktoré majú pomáhať v boji proti korupcii. Patrí medzi ne napr. kódex správania verejných činiteľov spolu s pomerne rozsiahlou definíciou verejného činiteľa, transparentnosť rozdeľovania verejných financií (vrátane zadávania verejných zákaziek), či opatrenia proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti (praniu špinavých peňazí).

III. kapitola dohovoru sa zaoberá kriminalizáciou protiprávneho konania a vymáhaním práva a obsahuje výpočet skutkových podstát protiprávneho konania (podplácania alebo prijímania úplatku - u verejných činiteľov i v súkromnom sektore, zneužitím funkcie alebo služobného postavenia verejného činiteľa, legalizáciou výnosov z trestnej činnosti a mnohými ďalšími javmi). Z hľadiska právnej úpravy v Slovenskej republike je veľmi zaujímavý článok 26, ktorý hovorí o zodpovednosti právnických osôb.

Kapitola IV. je nazvaná „Medzinárodná spolupráca“ a zaoberá sa predovšetkým vzájomnou pomocou jednotlivých signatárskych štátov pri vyšetrovaní korupčných konaní a vydávaním páchatel'ov trestných činov do zahraničia. Extradícia je podľa tohto dohovoru založená na zásade obojstrannej trestnosti.

Kapitola V. sa zaoberá navrátením majetku získaného korupciou a stanovuje, že zmluvné štáty si v tomto konaní majú vzájomne pomáhať a spolupracovať.

V VI. kapitole sú zakotvené ustanovenia týkajúce sa odbornej pomoci a výmeny informácií medzi zmluvnými stranami.

V kapitole VII. sú vymedzené mechanizmy vykonávania tohto dohovoru a záväzok usporadúvať pravidelné konferencie štátov k problematike korupcie.

Kapitola VII. obsahuje záverečné ustanovenia, v ktorých je vymedzená právomoc rozhodcovských súdov či Medzinárodného súdneho dvora nad riešením sporov vyplývajúcich z tohto dohovoru. Článok 68 hovorí, že tento dohovor vstúpi do platnosti v deväťdesiaty deň od dátumu uloženia tridsiatej ratifikačnej listiny, listiny o prijatí, schválení alebo prístupe. Depozitárom tohto dohovoru je podľa posledného článku Generálny tajomník OSN.

Považujeme za nevyhnutné výslovne spomenúť nasledujúce trestnoprávne opatrenia, ktoré dohovor ukladá členským štátom za účelom ich implementácie.

Dohovor v čl. 15 ods. 1 upravuje trestnosť úplatkárstva domácich verejných činiteľov. Každá zmluvnej strane sa ukladá povinnosť trestať úmyselné konanie, ktoré sa týka

- (a) *prísľubu, ponuky alebo poskytnutia nenáležitej výhody verejnému činiteľovi, priamo alebo nepriamo, pre neho samotného alebo pre inú osobu alebo subjekt, aby taký činiteľ konal alebo sa zdržal konania pri výkone svojich úradných povinností,*
- (b) *vyžadovania alebo prijatia nenáležitej výhody verejným činiteľom, priamo alebo nepriamo, pre neho samotného alebo pre iný subjekt, aby taký činiteľ konal alebo sa zdržal konania pri výkone svojich úradných povinností.*

V ustanovení článku 16 Dohovoru je upravená trestnosť úplatkárstva zahraničných verejných činiteľov a činiteľov medzinárodných verejných organizácií. Každý zmluvnej strane sa ukladá povinnosť trestať úmyselné konanie, ktoré sa týka:

- (a) *prísľubu, ponuky alebo poskytnutia nenáležitej výhody zahraničnému verejnému činiteľovi, priamo alebo nepriamo, pre neho samotného alebo pre inú osobu alebo subjekt, aby taký činiteľ konal alebo sa zdržal konania pri výkone svojich úradných povinností s cieľom získať podnikateľské alebo iné nenáležité výhody pri uskutočňovaní medzinárodných obchodných aktivít.*
- (b) *vyžadovania alebo prijatia nenáležitej výhody zahraničným verejným činiteľom alebo činiteľom medzinárodnej verejnej organizácie, priamo alebo nepriamo, pre neho samotného alebo pre inú osobu alebo subjekt, aby taký činiteľ konal alebo sa zdržal konania pri výkone svojich úradných povinností.*

Ďalej v článku 18 Dohovoru je upravené nepriame úplatkárstvo. Každý zmluvnej strane sa ukladá povinnosť trestať úmyselné konanie, ktoré sa týka:

- (a) *prísľubu, ponuky alebo poskytnutia nenáležitej výhody verejnemu činiteľovi alebo ktorejkoľvek inej osobe, priamo alebo nepriamo, aby tento verejný činiteľ alebo takáto iná osoba zneužila svoj skutočný alebo predpokladaný vplyv na to, aby získala nenáležitú výhodu od orgánu štátnej alebo verejnej správy štátu, zmluvnej strany, pre pôvodcu tohto činu alebo pre inú osobu,*
- (b) *vyžadovania alebo prijatia nenáležitej výhody verejným činiteľom alebo ktoroukoľvek inou osobou, priamo alebo nepriamo, za to, že tento verejný činiteľ alebo táto iná osoba zneužije svoj skutočný alebo predpokladaný vplyv na získanie nenáležitej výhody od orgánu štátnej alebo verejnej správy štátu, zmluvnej strany, pre seba alebo pre inú osobu.*

Dohovor v článku 21 upravuje úplatkárstvo v súkromnej sfére. Každý zmluvnej strane sa ukladá povinnosť trestať úmyselné konanie v rámci hospodárskych, finančných alebo obchodných aktivít, ktoré sa týka:

- (a) *prísľubu, ponuky alebo poskytnutia nenáležitej výhody, priamo alebo nepriamo, akejkoľvek osobe, ktorá v akomkoľvek postavení riadi alebo pracuje pre subjekt v súkromnom sektore, pre túto osobu samotnú alebo pre inú osobu, aby konala alebo zdržala sa konania v rozpore s jej povinnosťami,*
- (b) *vyžadovania alebo prijatia, priamo alebo nepriamo, nenáležitej výhody akoukoľvek osobou, ktorá v akomkoľvek postavení riadi alebo pracuje pre subjekt v súkromnom sektore, pre túto osobu samotnú alebo pre inú osobu, aby konala alebo zdržala sa konania v rozpore s jej povinnosťami*

Dôležitým opatrením ktoré môže pomôcť pri odhaľovaní korupcie, je zabezpečenie ochrany osôb, ktoré oznámia skutočnosti týkajúce sa trestných činov korupcie. Z tohto dôvodu článok 33 Dohovoru ukladá každej zmluvnej strane, aby zvažila do svojho vnútroštátneho právneho poriadku prijatie vhodných opatrení s cieľom zabezpečiť ochranu pred akýmkoľvek nevhodným zaobchádzaním s každou osobou, ktorá dobromyseľne a na základe dôvodného podozrenia oznámi príslušným orgánom akékoľvek skutočnosti týkajúce sa trestných činov podľa tohto dohovoru.

V článku 50 dohovoru sa zmluvným stranám ukladá povinnosť prijať nevyhnutné opatrenia s cieľom povoliť primerané použitie konkrétnych vyšetrovacích metód, napríklad kontrolovanej dodávky alebo iných osobitných vyšetrovacích metód, ako sú elektronické

alebo iné formy sledovania a operácie s použitím utajeného agenta, a to zo strany príslušných orgánov zmluvnej strany na jej území na účely vedenia efektívneho boja proti organizovanému zločinu. Zároveň Dohovor na účely vyšetrovania trestných činov, na ktoré sa vzťahuje, vyzýva zmluvné strany uzavrieť vhodné dvojstranné alebo mnohostranné dohody a dojednania o využití osobitných vyšetrovacích metód v kontexte spolupráce na medzinárodnej úrovni.

Z hľadiska medzinárodnej justičnej spolupráce považujeme za potrebné uviesť článok 46, v ktorom sú stanovené podmienky vzájomnej právnej pomoci.

II. Aktivity a dokumenty Rady Európy

II.1 Aktivity Rady Európy

a) Spoločné projekty Rady Európy a Európskej komisie (Octopus I, Octopus II)

Octopus I predstavoval program Rady Európy a Európskej komisie zameraný na boj s korupciou v krajinách strednej a východnej Európy, ktoré prechádzajú transformačným procesom. Program sa začal v roku 1998. Jeho cieľom bolo *vypracovať priebežné správy o stave korupcie v týchto štátoch a predložiť návrhy na jeho riešenie*. Projekt poskytoval kandidátskym štátom možnosti riešenia postihu organizovaného zločinu a korupcie. Zameriaval sa napríklad na vyššiu účinnosť (činnosti) výkonných orgánov, zriadenie špeciálnych vyšetrovacích, policajných a justičných útvarov, predkladal možnosti riešenia korupcie vo verejnej správe a v policajných zložkách a tiež návrhy riešenia spolupráce medzi štátmi.

Druhým spoločným programom sa stal OCTOPUS II, zameraný na pomoc štátom strednej a východnej Európy v boji s korupciou a organizovaným zločinom. Úvodná konferencia tohto programu sa konala vo februári 1999. Projektu sa zúčastnilo 17 krajín strednej a východnej Európy. V rámci programu OCTOPUS II sa v rokoch 1999 a 2000 konali semináre a (na ne) nadväzujúce študijné pobyty expertov účastníckych krajín.

Na základe poznatkov získaných v priebehu seminárov a študijných pobytov boli sformulované odporúčania, ktoré boli do tejto koncepcie zahrnuté. *Program mal deväť tém:*

- *kriminalizácia korupcie a organizovaného zločinu,*
- *trestná zodpovednosť právnických osôb,*
- *posilnenie vyšetrovacích metód,*
- *spolupráca medzi rôznymi zložkami a vytváranie špecializovaných útvarov,*
- *ochrana svedkov a obetí,*
- *ekonomická a finančná kriminalita,*
- *prevencia kriminality a trestnej činnosti mladistvých,*
- *medzinárodná justičná a policajná spolupráca,*
- *odovzdávanie citlivých informácií na medzinárodnej úrovni.*

b) Skupina štátov proti korupcii – GRECO

Dňa 5. mája 1998 bola prijatá Dohoda, zakladajúca Skupinu štátov proti korupcii – **Group of States against Corruption** (ďalej len „GRECO“). Hlavným cieľom GRECO je *kontrolovať zapracovanie Trestnoprávneho dohovoru o korupcii a Občianskoprávneho dohovoru o korupcii do právnych poriadkov členských štátov*. Hodnotia

ho tzv. evaluačné tímy základe podrobných, vopred spracovaných a schválených dotazníkov.

Slovenská republika bola v tomto zmysle hodnotená naposledy v roku 2008 (hodnoteniu bude venovaná pozornosť v nasledujúcom článku – pozn. autorov).

II.2 Dokumenty Rady Európy

Dokumenty Rady Európy sa zaoberajú prevažne preventívnymi prostriedkami boja proti korupcii, i keď v období posledných niekoľkých rokov sa Rada Európy zamerala tiež na významné aspekty trestnej represie. Pretože ide o kontinuálny a nedeliteľný jav, predkladáme ako súčasť analýzy všetky najdôležitejšie nástroje, ktoré rada Európy vo vzťahu ku korupcii vypracovala a ktoré sú stále aktuálne.

a) Dvadsať hlavných odporúčaní v boji proti korupcii¹⁴⁾

Výbor ministrov Rady Európy prijal na svojom 101. zasadnutí dvadsať hlavných odporúčaní na potlačanie korupcie. Ide o nasledujúce odporúčania:

1. *priať účinné opatrenia na predchádzanie korupcii a v tejto súvislosti zvýšiť verejné uvedomenie a podporiť etické správanie,*
2. *zabezpečiť koordinovanú kriminalizáciu národnej a medzinárodnej korupcie,*
3. *zaistiť, aby tí, ktorí zodpovedajú za prevenciu, vyšetrovanie, trestné stíhanie a súdne rozhodovanie o trestných činoch korupcie, boli pri výkone týchto právomocí nezávislí a samostatní, aby neboli vystavení nenáležitému vplyvom a mali účinné nástroje na zaobstarávanie dôkazov, aby bola zabezpečená ochrana osôb, ktoré pomáhajú štátnym orgánom v boji proti korupcii a zachovaná dôvernosť údajov získaných pri vyšetrovaní,*
4. *pripraviť vhodné opatrenia na zaistenie a konfiškáciu výnosov z trestných činov korupcie,*
5. *pripraviť vhodné opatrenia, ktoré zabránia právnickým osobám kryť trestné činy korupcie,*
6. *obmedziť osobné imunity pri vyšetrovaní, trestnom stíhaní alebo súdnom konaní korupčných trestných činov na nevyhnutnú mieru v demokratickej spoločnosti,*
7. *presadzovať špecializáciu osôb a/alebo orgánov poverených bojom proti korupcii a poskytnúť im patričné prostriedky a vzdelanie potrebné na výkon ich činnosti,*
8. *zabezpečiť, aby daňová legislatíva a orgány, ktoré ju implementujú, prispeli k boju proti korupcii účinným a koordinovaným spôsobom, predovšetkým zabrániť tomu, aby úplatky bolo možné považovať za daňovo odpočítateľné položky podľa práva alebo praxe,*
9. *zabezpečiť, aby inštitúcie, ktoré rozhodujú a pôsobia vo verejnej správe, vzali do úvahy potrebu boja s korupciou, zvlášť zabezpečením takej priehľadnosti, na základe ktorej bude dosiahnutý požadovaný účel,*
10. *zabezpečiť, aby pravidlá, týkajúce sa práv a povinností verejných činiteľov, zaviedli účinné disciplinárne opatrenia; podporovať vhodnými spôsobmi ďalšie spresnenie predpokladaného správania verejných činiteľov, ako napr. kódexom správania,*

14) Uvedené odporúčania boli prijaté 6.11.1997 ako rezolúcia č. (97)24.

11. zabezpečiť uplatňovanie vhodných kontrolných postupov/auditov v činnosti verejnej a štátnej správy,
12. podporovať úlohu, ktorú môžu mať kontrolné postupy/audity pri prevencii a odhaľovaní korupcie mimo verejnej správy,
13. zabezpečiť, aby systém verejnej zodpovednosti prihliadol k závažnosti korupčného správania verejných činiteľov,
14. prijať primerane transparentné postupy pre verejné zákazky, ktoré podporujú korektnú súťaž a odrádzajú úplatkárov,
15. podporovať, aby zvolení zákonodarcovia prijali také kódexy správania a pravidlá financovania politických strán a volebnej kampane, ktoré budú odrádzať od pokusov o korupciu,
16. zabezpečiť, aby oznamovacie prostriedky mali voľnosť pri prijímaní a oznamovaní informácií o korupčných veciach a boli vystavené iba takým obmedzeniam, ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti,
17. zabezpečiť aby civilné právo vzalo do úvahy potrebu boja proti korupcii a zvlášť poskytnú účinné prostriedky nápravy pre tých, ktorých práva a záujmy boli korupciou dotknuté,
18. podporovať výskumy korupcie,
19. zabezpečiť, aby v prípade boja proti korupcii boli brané do úvahy možné súvislosti s organizovaným zločinom a praním špinavých peňazí,
20. vyvíjať najširšiu možnú medzinárodnú spoluprácu vo všetkých oblastiach boja proti korupcii.

Výbor ministrov:

- vyzýva národné orgány, aby prijali tieto zásady do svojich národných legislatív a praxe,
- ukladá Multidisciplinárnej skupine pre korupciu (GMC), aby urýchlene dokončila vypracovanie medzinárodných právnych prostriedkov na základe Akčného programu proti korupcii,
- ukladá Multidisciplinárnej skupine pre korupciu (GMC) predložiť bezodkladne návrh dokumentov, navrhujúcich vytvorenie vhodného a účinného mechanizmu, pod záštitou Rady Európy, na kontrolu dodržiavania týchto zásad a implementáciu medzinárodných právnych prostriedkov, ktoré majú byť prijaté.

b) Trestnoprávny dohovor o korupcii¹⁵⁾

Trestnoprávny dohovor o korupcii predstavuje jeden z najdôležitejších medzinárodnoprávnych dokumentov v oblasti postihovania korupcie.

Považujeme za nevyhnutné výslovne spomenúť nasledujúce trestnoprávne opatrenia, ktoré dohovor ukladá členským štátom s cieľom ich implementácie.

Vo vzťahu k národným verejným činiteľom Dohovor v článku 2 upravuje trestnosť aktívneho úplatkárstva a v článku 3 trestnosť pasívneho úplatkárstva. Zároveň v článku 4 Dohovor upravuje trestnosť úplatkárstva členov národných zastupiteľských orgánov.

15) Oznámenie MZV SR č. 375/2002 Z. z. o podpísaní Trestnoprávneho dohovoru o korupcii. Pre úplnosť možno uviesť, že Trestnoprávny dohovor o korupcii bol doplnený Dodatkovým protokolom... (Oznámenie MZV SR č. 345/2005 Z. z.).

Dohovor v článku 2 ukladá každej zmluvnej strane povinnosť trestať úmyselné konanie, ktoré sa týka:

- *sľubu, ponúknutia alebo poskytnutia akoukoľvek osobou priamo alebo nepriamo nenáležitej výhody svojmu verejnému činiteľovi, pre neho alebo pre inú osobu, aby konal alebo sa zdržal konania vo výkone svojich funkcií.*

Dohovor v článku 2 každej zmluvnej strane ukladá povinnosť trestať úmyselné konanie, ktoré sa týka:

- *vyžiadania alebo prijatia ktorýmkoľvek zo svojich verejných činiteľov priamo alebo nepriamo nenáležitej výhody akéhokoľvek druhu, pre neho alebo pre inú osobu, alebo prijatie ponuky alebo sľubu takej výhody, aby konal alebo sa zdržal konania vo výkone svojich funkcií.*

Dohovor v článku 4 každej zmluvnej strane ukladá povinnosť prijatia opatrení, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v článkoch 2 a 3, ak zahŕňa osobu, ktorá je členom národného zastupiteľského orgánu vykonávajúceho legislatívne alebo administratívne právomoci.*

Obdobne ako predchádzajúce články, Dohovor v článku 5 upravuje trestnosť úplatkárstva zahraničných verejných činiteľov a článok 6 úplatkárstvo členov zahraničných zastupiteľských orgánov.

Konkrétne uvádzame, že *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v článkoch 2 a 3, ak zahŕňa verejného činiteľa iného štátu.* Článok 5 ukladá každej zmluvnej strane povinnosť prijatia opatrení, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v článkoch 2 a 3 zahŕňajúce osobu, ktorá je členom zastupiteľského orgánu vykonávajúceho legislatívne alebo administratívne právomoci v inom štáte.*

V Dohovore je venovaná pozornosť aj aktívnemu úplatkárstvu v súkromnej sfére. Článok 7 ukladá každej zmluvnej strane prijatie opatrení, ktoré sú *nevyhnutné na stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ak sú spáchané úmyselne počas obchodnej činnosti, ako je sľub, ponuka alebo poskytnutie priamo alebo nepriamo nenáležitej výhody osobám, ktoré riadia alebo pracujú v akomkoľvek postavení pre právnické osoby v súkromnom sektore, pre seba alebo pre inú osobu, aby konali alebo sa zdržali konania, a tým porušili svoje povinnosti.*

Vo vzťahu k súkromnej sfére možno doplniť, že Dohovor v článku 8 upravuje pasívne úplatkárstvo. Podľa uvedeného článku je každá strana povinná prijať opatrenia, ktoré sú *nevyhnutné na stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ak sú spáchané úmyselne počas obchodnej činnosti, ako je vyžiadanie alebo prijatie priamo alebo nepriamo osobami, ktoré riadia alebo pracujú v akomkoľvek postavení pre právnické osoby v súkromnom sektore, nenáležitej výhody alebo jej prísľubu pre seba alebo pre inú osobu, aby konali alebo sa zdržali konania, a tým porušili svoje povinnosti.*

V nasledujúcich článkoch Dohovoru je upravené úplatkárstvo úradníkov medzinárodných organizácií (článok 9), úplatkárstvo členov medzinárodných parlamentných zhromaždení (článok 10) a úplatkárstvo sudcov a úradníkov medzinárodných súdov (článok 11).

Článok 9 ukladá každej zmluvnej strane prijatie opatrení, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v článkoch 2 a 3, ak zahŕňajú zástupcu alebo iného zmluvného zamestnanca v zmysle personálnych predpisov medzinárodnej alebo nadnárodnej medzivládnej organizácie alebo orgánu, ktorých je strana členom, a osobu podriadenú alebo nepodriadenú, vykonávajúcu funkcie zodpovedajúce funkciám, ktoré vykonávajú takí zamestnanci alebo zástupcovia.*

Článok 10 ukladá každej zmluvnej strane prijatie opatrení, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v článku 4, ak zahŕňa členov parlamentných zhromaždení medzinárodných a nadnárodných organizácií, ktorých je strana členom.*

Článok 11 ukladá každej zmluvnej strane prijatie opatrení, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v článkoch 2 a 3, ak zahŕňa vykonávateľov sudcovských funkcií alebo úradníkov medzinárodného súdneho orgánu, ktorého právomoc strana uznala.*

Dohovor v článku 12 obsahuje aj úpravu nepriameho úplatkárstva, pričom ukladá každej zmluvnej strane prijatie opatrení, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ak sú spáchané úmyselne, ako je sľub, poskytnutie alebo ponuka, priamo alebo nepriamo, akejkol'vek nenáležitej výhody komukoľ'vek, kto uvádza alebo potvrdí, že môže vykonávať nenáležitý vplyv na rozhodovanie osôb uvedených v článkoch 2, 4 až 6 a 9 až 11 v úmysle tak urobiť, či už je nenáležitá výhoda určená preňho alebo pre inú osobu, ako aj požadovanie, prevzatie alebo prijatie ponuky alebo sľubu takejto výhody v úmysle použiť takýto vplyv, bez ohľadu na to, či sa vplyv použije alebo predpokladaný vplyv vedie k zamýšľanému výsledku, alebo nie.*

Popri výpočte uvedených trestných činov možno poukázať aj na skutkovú podstatu, ktorá umožňuje postihnúť legalizáciu príjmov z trestnej činnosti (pranie špinavých peňazí) z trestných činov úplatkárstva. Z článku 13 Dohovoru vyplýva pre zmluvné strany povinnosť prijať opatrenia, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, ako je správanie uvedené v Dohovore Rady Európy č. 141 v článku 6 ods. 1 a 2 podľa podmienok tam uvedených, ak východiskový trestný čin sa skladá z trestného činu stanoveného v článkoch 2 až 12 tohto dohovoru, v rozsahu, v akom strana neurobila výhradu k týmto trestným činom alebo nepovažuje tieto trestné činy za závažné na účely legislatívy o praní špinavých peňazí.*

Ďalšou skutkovou podstatou, ktorú upravuje Dohovor, sú účtovné trestné činy. Konkrétne možno uviesť, že z článku 14 vyplýva pre zmluvné strany povinnosť prijať opatrenia, ktoré sú nevyhnutné na *stanovenie činov ako trestných postihnutelných trestnoprávnymi či inými sankciami podľa svojich vnútroštátnych právnych predpisov, nasledujúce konanie alebo nekonanie, ak je spáchané úmyselne s cieľom zatajiť alebo zastierať trestné činy uvedené v článkoch 2 až 12 v rozsahu, v akom strana neurobila výhradu alebo vyhlásenie:*

- a) *vytvorenie alebo použitie faktúry alebo iného účtovného dokumentu alebo záznamu obsahujúceho nesprávne alebo neúplné informácie,*
- b) *opomenutie záznamu platby v rozpore so zákonom.*

Za podstatné považujeme tiež zdôrazniť, že Dohovor v článku 18 ods. 1 ukladá zmluvným stranám prijať nevyhnutné opatrenia, ktoré majú viesť k zabezpečeniu zodpovednosti právnických osôb za *aktívne trestné činy úplatkárstva a trestné činy nepriameho úplatkárstva a prania špinavých peňazí (legalizácie príjmov z trestnej činnosti) stanovených v súlade s týmto dohovorom, spáchané v ich prospech akoukoľvek fyzickou osobou, ktorá koná buď individuálne alebo ako súčasť orgánu právnickej osoby, ktorý má vedúcu pozíciu v rámci právnickej osoby založenú na:*

- *právomoci zastupovať právnickú osobu, alebo*
- *oprávnení rozhodovať v mene právnickej osoby, alebo*
- *oprávnení vykonávať kontrolu nad právnickou osobou,*

ako aj za podiel týchto fyzických osôb ako spolupáchateľov trestného činu alebo návodcov pri uvedených trestných činoch.

Zároveň uvádzame, že článok 18 Dohovoru ukladá zmluvným stranám *urobiť opatrenia nevyhnutné na zabezpečenie, aby právnické osoby mohli byť brané na zodpovednosť, ak nedostatok dohľadu alebo kontroly osobami uvedenými v odseku 1 umožnili spáchanie trestných činov tam uvedených v prospech tejto právnickej osoby osobou, ktorá jej podlieha.*

Pre úplnosť možno uviesť, že zodpovednosť právnickej osoby podľa článku ods. 1 a 2 nevyklučuje trestné konanie proti fyzickým osobám, ktoré sú páchatelmi, návodcami alebo spolupáchateľmi trestných činov uvedených v odseku 1.

Dohovor okrem uvedených ustanovení ukladá tiež zmluvným stranám ďalšie povinnosti súvisiace s týmito ustanoveniami. Týkajú sa predovšetkým dostupnosti údajov, ktoré sú predmetom bankového tajomstva na účely trestného konania, otázok zaisťovania výnosov z trestnej činnosti, prostriedkov proti zatajovaniu výdavkov na korupciu v rámci daňového konania a pod.

Dohovor tiež predpokladá využitie špecifických vyšetrovacích metód a prostriedkov v súvislosti so spolupracujúcimi osobami. Príslušné ustanovenia dohovoru sa týkajú tiež ochrany spolupracovníkov s justíciou a svedkov, ako aj skvalitnenia medzinárodnej spolupráce.

c) Občianskoprávny dohovor o korupcii¹⁶⁾

Občianskoprávny dohovor o korupcii, prijatý pod záštitou Rady Európy, sa skladá z preambuly a troch hláv. Hlava prvá v článku 1 vymedzuje účel dohovoru: *každá zmluvná strana zabezpečí vo svojich vnútroštátnych právnych predpisoch účinné prostriedky nápravy pre osoby, ktoré utrpeli škodu následkom korupcie a ktoré by im umožnili chrániť svoje práva a záujmy vrátane možnosti získania náhrady škody.*

Článok 2 definuje korupciu ako priame alebo nepriame vyžiadanie, ponúknutie, poskytovanie alebo prijímanie úplatku alebo inej nenáležitej výhody, alebo ich príslubu, ktoré deformuje riadne vykonávanie povinnosti alebo správanie požadované od príjemcu úplatku, nenáležitej výhody alebo ich príslubu.

Ďalšie články obsahujú ustanovenia týkajúce sa náhrady škody, zodpovednosti, zodpovednosti štátu, zavinenia, premlčacích lehôt, platnosti zmlúv, ochrany zamestnancov, účtovníctva a audítorstva, zhromažďovania dôkazov a predbežných opatrení.

16) Oznámenie MZV SR č. 370/2003 Z. z. o prijatí Občianskoprávneho dohovoru o korupcii

Druhá hlava dohovoru upravuje medzinárodnú spoluprácu a monitorovanie implementácie. Článok 14, tak ako Trestnoprávny dohovor o korupcii stanovuje, že GRECO monitoruje implementáciu tohto dohovoru zmluvnými stranami.

d) Odporúčania Rady Európy o Kódexoch správania verejných činiteľov¹⁷⁾

Výbor ministrov prijal na svojom 106. zasadnutí odporúčanie členským štátom o kódexoch správania verejných činiteľov. Cieľom prijatia kódexov by malo byť definícia noriem bezúhonnosti a správania požadovaných od verejných činiteľov, informovanie činiteľov aj verejnosti o týchto normách/štandardoch ako aj o tom, aké spôsoby konania sa od verejných činiteľov očakávajú. *Kódex by sa mal vzťahovať na všetkých verejných činiteľov.* Kódex obsahuje viac ako dvadsať všeobecných zásad, ktoré vymedzujú správanie verejných činiteľov.

III. Dokumenty OECD

III.1 Dohovor o boji proti podplácaniu zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách¹⁸⁾

Významným medzinárodnoprávnym dokumentom riešiacim problém korupcie je *Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách.*

V dôsledku prijatia tohto dohovoru musia členské štáty prijať ustanovenia, ktoré na účely boja proti úplatkom rozširujú pojem verejného činiteľa o ďalšie osoby okrem národných verejných činiteľov.¹⁹⁾

Cieľom dohovoru je *sankcionovať podplácanie zahraničných úradníkov verejnej správy, bez toho aby sa vyžadovala jednota či zmena základných princípov systému ktorejkoľvek zo zúčastnených krajín.*

Článok 1 ods. 1 Dohovoru ukladá každej zmluvnej strane prijať opatrenia, ktoré sú potrebné na *stanovenie, že je trestným činom podľa jej práva, ak ktokoľvek úmyselne ponúkne, sľúbi alebo poskytne nenáležitú peňažnú alebo inú výhodu, či už priamo, alebo cez sprostredkovateľov, zahraničnému verejnému činiteľovi, pre tohto činiteľa alebo pre tretiu stranu, aby tento činiteľ konal alebo sa zdržal konania v súvislosti s výkonom úradných povinností s cieľom získať alebo udržať obchodnú činnosť alebo inú neprimeranú výhodu pri realizácii medzinárodného obchodu“.*

Zároveň uvádzame, že článok 1 ods. 2 Dohovoru ukladá zmluvným stranám prijať opatrenia, ktoré sú potrebné na *stanovenie, že spolupáchatel'stvo vrátane podnecovania, napomáhania a navádzania alebo schvaľovania podplácania zahraničného verejného činiteľa je trestným činom. Pokus o podplatenie zahraničného verejného činiteľa a príprava na podplatenie s cieľom podplatiť zahraničného verejného činiteľa sú trestnými činmi v takej istej miere ako pokus o podplatenie verejného činiteľa danej strany a príprava na podplatenie s cieľom podplatiť verejného činiteľa danej strany.*

17) Prijatý 11.5.2000 pod č. R(2000)10.

18) Oznámenie MZV SR č. 318/1999 Z. z. o uzavretí Dohovoru o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách

19) Porovnaj David, V., Nett, A.: Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém, C. H. Beck, Praha, 2007, s. 168.

V ďalších ustanoveniach Dohovoru sa zdôrazňuje potreba zavedenia právnej zodpovednosti právnických osôb za podplácanie zahraničného verejného činiteľa, potreba zaviesť zodpovedajúcu jurisdikciu, potreba implementovať ustanovenia v oblasti prevencie legalizácie príjmov z trestnej činnosti (prania špinavých peňazí), riadneho účtovníctva a prijatia príslušných opatrení v oblasti medzinárodnej justičnej spolupráce (vzájomná pomoc a vydávanie).

Pre úplnosť uvádzame, že v roku 2000 na zasadnutí pracovnej skupiny CIME pre boj s úplatkárstvom v zahraničných obchodných transakciách prebehlo hodnotenie implementácie hore uvedeného dohovoru. Odporúčaniam pracovnej skupiny určeným Slovenskej republike bude venovaná pozornosť v nasledujúcom článku.

b) Odporúčanie k zlepšeniu etického správania vo verejnej správe²⁰⁾

Odporúčanie je založené na súbore zásad zvládania etických pravidiel vo verejnej správe odsúhlasených vo **Výbore pre verejné konanie (Public Management Committee – PMC)**, ktoré majú pomôcť členským štátom zhodnotiť ich etické riadiace systémy. Odporúčanie obsahuje dvanásť zásad etiky vo verejnej správe.

Na návrh PMC Rada OECD odporúča, aby členské štáty prijali opatrenia na zabezpečenie riadneho fungovania inštitúcií a systémov pre podporu etického správania vo verejnej správe.

c) Ďalšie dokumenty OECD

Z hľadiska ďalších dokumentov OECD možno pre úplnosť spomenúť aj Revidované odporúčanie C(97)123/FINAL na boj s podplácaním v medzinárodných obchodných transakciách, ktoré prijala Rada OECD 23. mája 1997 (1997 Revised Recommendation of the Council on Combating Bribery in International Business Transactions) a Odporúčaním Rady OECD o nepripustnosti odpočítateľnosti úplatkov z daňového základu (OECD Recommendation on the Tax Deductibility of Bribes to Foreign Public Officials).

IV. Dokumenty Európskej únie

IV.1 Dohovor o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev²¹⁾ a protokoly k dohovoru

Význam Dohovoru o ochrane finančných záujmov Európskych spoločenstiev²²⁾ spočíva predovšetkým v tom, že zakotvuje povinnosť členských štátov premietnuť do svojej trestnoprávnej úpravy definíciu podvodu poškodzujúceho finančné záujmy ES (čl. 1).²³⁾

20) Prijaté Radou OECD dňa 23.4.1998.

21) Oznámenie MZV SR č. 703/2004 Z. z. o prístupe SR k Dohovoru vyhotovenému na základe článku K.3 Zmluvy o EÚ o ochrane finančných záujmov ES.

22) Pod označením „finančné záujmy ES“ sa rozumejú výdavky a príjmy pochádzajúce z rozpočtov ES, ako i výdaje a príjmy, ktoré sú spravované priamo alebo na základe právomocí delegovanej Spoločenstvom a jeho orgánmi alebo inštitúciami. Ide zvlášť o prostriedky typu predvstupových fondov (PHARE, SAPARD, ISPA) a povstupových fondov (štrukturálny fond, fond súdržnosti, sociálny fond, atď.).

23) Slovenská republika zaradila skutkovú podstatu trestného činu poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev do ustanovení § 270 - § 272 Trestného zákona. V rámci napr. Českej republiky zavedenie definície podvodu proti finančným záujmom ES predpokladá obsahuje návrh nový Trestný zákon. K priebehu ratifikačného procesu porovnaj napr. Fenyk, J.: Level of Implementation of the PFI Convention and of the the Follow-up Protocols in the Czech Republic, Eucri m č. 1-2/2007, Max-Planck Institut Freiburg, 2007 (www.mpicc.de/eucri m).

Dohovor sa zaoberá predovšetkým trestnoprávnou ochranou rozpočtových prostriedkov proti podvodným konaniam, pričom položil základ pre ďalšie nadväzujúce úvahy práve vo vzťahu ku korupcii, ktoré sa objavili v jeho protokoloch.

Protokol k dohovoru o ochrane finančných záujmov ES z roku 1996²⁴⁾ sa venuje predovšetkým nutnosti zaviesť v členských štátoch definíciu trestného činu úplatkárstva.

Protokol v článku 2 ukladá členským štátom, aby prijali potrebné opatrenia, aby ako trestný čin bolo posúdené úmyselné konanie *činiteľa, ktorý priamo alebo cez sprostredkovateľa požaduje alebo prijme výhody akéhokoľvek druhu pre seba alebo pre tretiu stranu, alebo prijme prísľub takejto výhody, aby konal alebo zdržal sa konania v súlade s jeho povinnosťami alebo pri výkone jeho funkcií v rozpore s jeho úradnými povinnosťami tak, že poškodzuje alebo by mohol poškodiť finančné záujmy Európskych spoločenstiev*. Uvedené konanie sa považuje za **pasívnu korupciu**.

Ďalej protokol v článku 2 ukladá členským štátom, aby prijali potrebné opatrenia, aby ako trestný čin bolo ustanovené úmyselné konanie *ktorejkoľvek osoby, ktorá prísľúbi alebo poskytne priamo alebo cez sprostredkovateľa výhodu akéhokoľvek druhu pre činiteľa samotného alebo pre tretiu stranu, aby tento činiteľ konal alebo zdržal sa konania v súlade s jeho povinnosťami alebo pri výkone jeho funkcií v rozpore s jeho úradnými povinnosťami tak, že poškodzuje alebo by mohol poškodiť finančné záujmy Európskych spoločenstiev*, sa považuje za **aktívnu korupciu**. Uvedené konanie sa považuje za **pasívnu korupciu**.

Zároveň protokol v článku 4 upravuje **asimiláciu**, v zmysle ktorej je každý členský štát povinný prijať potrebné opatrenia zabezpečujúce, aby sa znaky trestného činu ustanovené v jeho trestnom práve v súvislosti s konaním uvedeným v článku 1 dohovoru, ktorého sa dopúšťajú jeho domáci činitelia pri výkone svojich funkcií, uplatňovali rovnako aj na prípady, keď sa týchto trestných činov dopúšťajú činitelia spoločenstva pri výkone svojich povinností.

V článku 4 protokol ďalej ukladá členským štátom prijať potrebné opatrenia zabezpečujúce, aby sa znaky trestných činov ustanovené v jeho trestnom práve v súvislosti s trestnými činmi uvedenými v článkoch 2 a 3, ktoré páchajú ministri jeho vlády, volení členovia jeho zastupiteľských orgánov, členovia najvyšších súdov alebo dvora audítorov pri výkone svojich funkcií, alebo ktoré boli namierené proti nim, uplatňovali rovnako aj na prípady, keď sa takýchto trestných činov dopúšťajú alebo sú namierené proti členom Komisie Európskych spoločenstiev, Európskeho parlamentu, Súdneho dvora a Dvora audítorov Európskych spoločenstiev pri výkone svojich povinností.

Súčasne protokol v článku 4 ods. 3 ustanovuje, že *ak členský štát prijal osobitné právne predpisy týkajúce sa činov alebo opomenutí, za ktoré sú zodpovední ministri jeho vlády vzhľadom na ich osobitnú politickú pozíciu v danom členskom štáte, odsek 2 tohto článku sa nemusí vzťahovať na uvedené právne predpisy, ak členský štát zabezpečí, že na členov Komisie Európskych spoločenstiev sa vzťahuje trestnoprávna legislatíva implementujúca články 2 a 3 a odsek 1 tohto článku*.

Druhý protokol prijatý v roku 1997²⁵⁾ predpokladá napríklad zavedenie zodpovednosti právnických osôb za kriminálne správanie podvodného alebo korupčného

24) Oznámenie MZV SR č. 704/2004 Z. z. o prístupe SR k Protokolu vyhotovenému na základe článku K.3 Zmluvy o EÚ o ochrane finančných záujmov ES k Dohovoru o ochrane finančných záujmov ES.

25) Úradný vestník C 221 zo dňa 19.7.1997.

charakteru a definíciu prania špinavých peňazí (legalizácie príjmov z trestnej činnosti). Protokol doposiaľ nebol Slovenskou republikou ratifikovaný. Problémom zostáva otázka zodpovednosti právnických osôb.

Protokol stanovil, že členské štáty sú povinné prijať účinné opatrenia s cieľom trestného stíhania korupčných činov predstaviteľov Európskej únie a poškodzujúcich alebo ohrozujúcich finančné záujmy ES. Štáty majú prijať opatrenia, aby právnické osoby zodpovedali za podvodné konania, aktívnu korupciu a ďalšie činy, ktoré v ich prospech spáchala osoba konajúca sama alebo ako člen orgánu právnickej osoby, osoba, ktorá v tejto právnickej osobe zastáva vedúce postavenie, má právo vystupovať v mene právnickej osoby navonok, má právomoc robiť rozhodnutia v mene tejto osoby alebo právomoc vykonávať kontrolu v rámci právnickej osoby. Právnická osoba by sa mala stať zodpovednou i v prípade, že umožnila spáchanie uvedených činov v dôsledku nedostatku kontroly jej podriadených osôb. Zodpovednosť právnickej osoby však nevylučuje trestnú zodpovednosť osôb fyzických, pokiaľ sa uvedených činov dopustili.

Hore uvedené dokumenty boli priebežne doplňované ďalšími právnymi predpismi. Ide zvlášť o tieto predpisy:

- Dohovor zo dňa 26. 5. 1997 o boji proti korupcii úradníkov Európskych spoločenstiev alebo úradníkov členských štátov Európskej únie,
- Spoločný postup zo dňa 22. 12. 1998, týkajúci sa korupcie v súkromnom sektore.

IV.2 Dohovor o boji proti korupcii týkajúcej sa činiteľov ES alebo činiteľov členských štátov EÚ²⁶⁾

Ďalším obdobným nástrojom sa stal Dohovor o boji proti korupcii týkajúcej sa činiteľov Európskych spoločenstiev alebo činiteľov členských štátov Európskej únie vypracovaný na základe článku K.3 ods.2 písm. c) Zmluvy o Európskej únii.

Dokument upravuje problematiku korupcie poškodzujúcej alebo ohrozujúcej záujmy ES a súčasne prípady, kedy dôjde k poškodeniu členských štátov konaním zamestnancov EÚ. Dohovor zaväzuje členské štáty k zavedeniu definícií trestných činov aktívnej a pasívnej korupcie európskeho úradníka a úradníka členského štátu. Tieto činy by mali byť trestné ako na národnej úrovni, tak i pri páchaní tejto trestnej činnosti v zahraničí. Dohovor stanovuje povinnosť členských štátov prijať nevyhnutné opatrenia za účelom účinného, odradzujúceho a primeraného trestného postihu za korupčné správanie, vrátane možnosti použitia trestu odňatia slobody. Časť textu sa zaoberá i problematikou medzinárodnej justičnej spolupráce.

IV.3 Rámcové rozhodnutie Rady EÚ o boji proti korupcii v súkromnom sektore²⁷⁾

Rámcové rozhodnutie zaväzuje členské štáty dosiahnuť prostredníctvom vlastných právnych inštrumentov kriminalizáciu aktívnej i pasívnej korupcie pri podnikateľskej činnosti, a to ako vo vzťahu k ziskovým, tak neziskovým subjektom, pričom definuje i trestnú zodpovednosť právnických osôb. Ukladá kriminalizovať tiež niektoré formy trestnej súčinnosti.

26) Oznámenie MZV SR č. 42/2006 Z. z.

27) Úradný vestník č. L 192/54 zo dňa 31. 7. 2003.

Z hľadiska zamerania tohto článku je podstatný článok 2 ktorý upravuje **definíciu aktívnej a pasívnej korupcie** v súkromnej sfére a článok 6, ktorý upravuje zodpovednosť právnických osôb.

Konkrétne možno uviesť, že článok 2 ukladá členskému štátu prijatie opatrení, ktoré sú nevyhnutné *na stanovenie trestnosti činov, ak sú spáchané úmyselne v rámci podnikateľskej činnosti, ako je:*

- a) *prísľub, ponúknutie alebo poskytnutie nenáležitej výhody akéhokoľvek druhu osobe, ktorá v akejkoľvek funkcii riadi alebo pracuje pre subjekt v súkromnom sektore, pre túto osobu alebo pre tretiu stranu, aby táto osoba konala alebo sa zdržala konania, ktoré predstavuje porušenie povinností tejto osoby;*
- b) *požadovanie alebo prijatie nenáležitej výhody akéhokoľvek druhu alebo prijatie prísľubu takejto výhody, pre seba alebo tretiu stranu, priamo alebo cez sprostredkovateľa, pokiaľ vykonáva ľubovoľnú funkciu riadenia alebo práce pre subjekt v súkromnom sektore, s cieľom vykonania alebo zdržania sa vykonania akéhokoľvek konania, ktoré predstavuje porušenie kohokoľvek povinností.*

Zároveň článok 2 umožňuje členskému štátu obmedziť rozsah jeho pôsobnosti na také správanie, ktoré sa týka alebo by sa mohlo týkať obmedzovania hospodárskej súťaže vo vzťahu k nákupu tovaru alebo poskytovaniu komerčných služieb.

V článku 6 rámcového rozhodnutia je venovaná pozornosť aj úprave **zodpovednosti právnických osôb**. Podľa článku 6 ods. 1 rámcového rozhodnutia je každý členský štát povinný prijať opatrenia, ktoré majú viesť k zabezpečeniu zodpovednosti právnických osôb za uvedené trestné činy, ktoré v ich prospech spáchala osoba, ktorá koná samostatne (individuálne) alebo ako člen orgánu tejto právnickej osoby a ktorá vykonáva vedúcu (riadiacu) funkciu v tejto právnickej osobe, a to na základe:

- a) oprávnenia zastupovať právnickú osobu,
- b) právomoci prijímať rozhodnutie v mene právnickej osoby alebo
- c) právomoci vykonávať kontrolu v právnickej osobe.

Pre úplnosť uvádzame, že článok 6 ods. 2 rámcového rozhodnutia ukladá členským štátom povinnosť prijať nevyhnutné opatrenia, ktoré majú viesť aj k zabezpečeniu zodpovednosti právnických osôb v prípade, že sa nedostatočným dohľadom alebo kontrolou osoby uvedenej v článku 6 ods. 1 umožnilo osobe, ktorá jej podriadená, spáchať niektorý z trestných činov uvedených v článkoch 2 a 3 v prospech tejto právnickej osoby. V súvislosti s úpravou tohto článku uvádzame, že zodpovednosť právnickej osoby je tu vyjadrená všeobecne a predstavuje určitú formu nedbanlivosti právnickej osoby, ktorá umožnila spáchanie trestného činu.

Aj keď z tohto rámcového rozhodnutia nevyplýva členským štátom priama povinnosť upraviť trestnú zodpovednosť právnických osôb, domnievame sa, že takáto úprava by mohla prispieť k naplneniu účelu tohto rozhodnutia. Súčasne uvádzame, že zodpovednosť právnických osôb podľa článku 6 ods. 1 a 2 rámcového rozhodnutia nevylučuje trestné stíhanie fyzických osôb ako páchatel'ov, návodcov alebo spolupáchateľ'ov niektorého z uvedených trestných činov.

V. Záver

Zo skutočností, ktorým sme v tomto článku venovali pozornosť, možno vyvodiť nasledujúce závery. Na základe pertraktovaných medzinárodných dokumentov a aktov možno

zdôrazniť nutnosť zavedenia legislatívnych aj inštitucionálnych opatrení zameraných na zdokonalenie postihu korupcie. Podľa nášho názoru tieto opatrenia sa týkajú najmä nasledujúcich oblastí:

- pasívnej a aktívnej korupcie verejných činiteľov domácich, zahraničných alebo medzinárodných,
- pasívnej a aktívnej korupcie justičného personálu domáceho, zahraničného alebo medzinárodného,
- pasívnej a aktívnej korupcie v súkromnej sfére,
- trestnej resp. inej primeranej zodpovednosti právnických osôb za trestné činy korupcie,
- protikorupčných preventívnych metód (etické kódexy, testy kontrola bezúhonnosti, vzdelávanie, personálne audity, atď.) zamerané na určité, korupciou ohrozené kategórie osôb,
- opatrení na zvýšenie účinnosti trestného konania (posilnenie vyšetrovania, spolupráce medzi rôznymi vyšetrovacími zložkami, ochrana obetí a oznamovateľov a pod.),
- dôslednej ochrany citlivých informácií,
- medzinárodnej justičnej spolupráce.

Pre úplnosť uvádzame, že v nasledujúcom článku zameriame pozornosť na slovenskú trestnoprávu úpravu postihu korupcie a mienime slovenskú trestnoprávnú úpravu porovnať aj s rozhodujúcimi medzinárodnými dokumentmi.

Summary

The article is focusing on most important international documents in relation to punishment of corruption and on the fact that these documents represent the basis for the Slovak legal regulation as well. Furthermore, the authors of the article formulate legislative and institutional measures in order to improve the punishment of corruption.

Poznámka

Tento článok bol vypracovaný v rámci projektu Prechodného fondu EÚ 2005 „Štúdia o dopade protikorupčných aktivít v Slovenskej republike“, ktorý sa realizoval v rokoch 2007 – 2008.

Použitá literatúra:

- [1] Potočný, M.: Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část, C. H. Beck, Praha, 1996.
- [2] David, V., Nett, A.: Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém, C. H. Beck, Praha, 2007
- [3] Hullová, M.: Právne nástroje kontroly korupcie z pohľadu dokumentov a aktivít OSN, In: Sborník z Mezinárodní virtuální interdisciplinární vědecké konference Politika, právo, ekonomika a společnost – současnost a vize do roku 2005, Evropský polytechnický institut, 15. 4.2008, Kunovice.
- [4] Fenyk, J.: Level of Implementation of the PFI Convention and of the the Follow-up Protocols in the Czech Republic, Eucrim č. 1-2/2007, Max-Planck Institut Freiburg, 2007

doc. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc.

Bratislavská vysoká škola práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, AK White & Case, Praha

doc. JUDr. Jozef Čentěš, PhD.

*Generálna prokuratúra Slovenskej republiky
Katedra trestného práva, kriminalistiky a kriminológie
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Medzinárodná obchodná arbitráž a trestné právo

International Commercial Arbitration and Criminal Law

▼ Katarína Chovancová

„Skeptici i zástancovia medzinárodnej arbitráže vždy zdôrazňovali, že relevantný test skutočnej praktickosti medzinárodnej arbitráže spočíva v otázke aplikácie možných sankcií.“

Jaques Dumas, Sanctions in International Arbitration, 1911

Kľúčové slová:

medzinárodná obchodná arbitráž; trestné právo; lex causae; lex arbitri

Key words:

international commercial arbitration; criminal law; lex causae; lex arbitri

I. Úvod

Arbitráž /rozhodcovské konanie/ v medzinárodnom obchode a trestné právo spolu na prvý pohľad vôbec nesúvisia, a to priam absolútne a definitívne. Opak je však pravdou, v dôsledku možného vplyvu trestnoprávných predpisov na priebeh a hlavne výsledok medzinárodnej obchodnej arbitráže majú obe právne disciplíny viacero spoločných „trecích plôch“. ¹⁾ Najtypickejšími deliktami, s ktorými sa medzinárodní rozhodcovia v praxi často stretávajú sú podvod, podplácanie a korupcia. ²⁾ Frekventovane spracovávanou tematikou v medzinárodnej arbitrážnej spisbe je i porušenie verejného poriadku štátu, v ktorom bol rozhodcovský nález vydaný alebo v ktorom má byť vykonaný, v dôsledku vydania vadného rozhodcovského nálezu. Predkladaná štúdia je však sústredená na vzťah trestného práva a medzinárodnej obchodnej arbitráže s ohľadom na záväzky medzinárodných rozhodcov voči sporovým stranám.

Arbitráž v medzinárodnom obchode /alebo medzinárodná obchodná arbitráž/ je špecifický spôsob konečného a záväzného riešenia obchodných zmluvných a nezmluvných sporov s medzinárodným prvkom. ³⁾ Spory rozhodujú nezávislí nestranní rozhodcovia v súlade s procesným a hmotným právom, určeným priamo alebo nepriamo stranami a rozhodcovským tribunálom. ⁴⁾ Strany sa môžu rozhodnúť pre riešenie sporov prostredníctvom medzinárodného súdneho konania (the transnational litigation), jednoznačne

1) MOURRE, A., Arbitration and Criminal Law /citované ďalej ako Arbitration and Criminal Law/, p. 95.

2) GEE, S.: The Autonomy of Arbitrators and Fraud Unravels All, p.337. Okrem uvedených trestných činov sú typicky vyskytujúcimi sa trestnými činmi sporových strán v medzinárodnej obchodnej arbitráži napr. aj falšovanie dôkazov, daňové úniky, úžera, vydieranie atď.

3) CHOVANCOVÁ, K.: Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európy /citované ďalej ako Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európy/, p.20 a nasl.

4) LEW, J. D. M., MISTELIS, L., KROLL, S.: Comparative International Commercial Arbitration (citované ďalej ako Comparative International Commercial Arbitration), p. 1.

preferovaným spôsobom riešenia sporov v medzinárodnom obchode je však medzinárodná obchodná arbitráž – neutrálny, neverejný a nezávislý „mechanizmus“ riešenia sporov. Súčasne je potrebné upozorniť, že dnes sa medzinárodná obchodná arbitráž najväčšmi využíva v kombinácii s rôznymi alternatívnymi ADR technikami v tzv. vrstvenom alebo eskalačnom rozhodovacom procese.⁵⁾

Štyri základné prvky arbitráže v medzinárodnom obchode možno zhrnúť takto: Medzinárodná obchodná arbitráž je neverejná fakultatívna alternatíva súdneho konania, privátny systém riešenia sporov, ktorého výber určujú strany na základe ich vlastnej slobodnej voľby, vyjadrenej v rozhodcovskej zmluve /doložke/. Rozhodcovské nálezy, vydané v medzinárodnej obchodnej arbitráži, majú finálny a záväzný charakter.⁶⁾ V súvislosti s naznačenými stavebnými prvkami medzinárodnej obchodnej arbitráže sa v teórii zvyknú jedným dychom spomínať aj dôsledky pôsobenia uvedených prvkov v medzinárodnej arbitrážnej praxi a, samozrejme, aj základné prednosti a výhody arbitráže v porovnaní so súdnym konaním. Po dohode medzinárodnej obchodnej arbitráže ako spôsobu riešenia sporov obchodných partnerov je logickým dôsledkom pôsobnosti alternatívneho charakteru arbitráže vo vzťahu k súdnemu konaniu vyňatie sporov, špecifikovaných stranami v rozhodcovskej doložke, z jurisdikcie súdov a ich „presun“ do kompetencie rozhodcovských tribunálov.

Postupujúc od všeobecného k osobitnému, ešte pred vlastnou charakteristikou vzťahu medzinárodnej obchodnej arbitráže a trestného práva je nutné čitateľovi aspoň stručne predstaviť stav súčasnej právnej úpravy v medzinárodnom obchode, typickej najmä aplikáciou tzv. „dvojitých štandardov“. Je nutné sa letmo pristaviť v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Uvedené obdobie predstavovalo éru úžasného rozvoja ekonomického liberalizmu a voľného pohybu kapitálu⁷⁾ nadnárodných obchodných spoločností. Expanziu klasickej liberalistickej ekonomickej teórie v medzinárodnej obchodnej praxi v aplikačnej rovine reprezentoval napr. vysoký počet bilaterálnych investičných dohôd /tzv. „BITs“/ a vytváranie priaznivých podmienok pre voľnú cirkuláciu zahraničného kapitálu. Prílev kapitálu do rozvojových krajín sa však bohužiaľ nakoniec ukázal byť celkovo nižší než sa pôvodne očakávalo /*“single capital inflow – double capital outflow”*/.

Následne zlatú dekádu ekonomického liberalizmu koncom deväťdesiatych rokov dočasne ukončila finančná kríza v Rusku, v Ázii, v Mexiku a v Argentine, ako aj „odhodlané“ protesty rôznych NGOs⁸⁾ proti globalizácii v podobe demonštrácií voči zasadaniam WTO⁹⁾ v Seattli, v Cancune, v Prahe a vlastne kdekoľvek kde sa mali uskutočniť summity svetových obchodných a finančných inštitúcií.¹⁰⁾ Postupujúci proces globalizácie, vyžadujúcej

5) A multi-tiered dispute resolution process; an escalating dispute resolution process.

6) Comparative International Commercial Arbitration, p. 3.

7) Pozri napr. MUCHLINSKI, P.: Multinational Enterprises and the Law, p.30.

8) NGOs - Non governmental organizations /mimovládne organizácie/. Pomerne nový fenomén v oblasti medzinárodných investícií, angažujú sa v oblasti ochrany ľudských práv a ochrany životného prostredia. Činné vo vyspelých štátoch a propagujúce idey, považované za ciele rozvojových štátov a svetové záujmy vôbec /podľa predstáv NGOs/. Bližšie pozri SORNARAJAH, M., The International Law of Foreign Investment, p.93.

9) World Trade Organization, založená na princípoch klasickej ekonomickej teórie liberalizmu v r.1995.

10) WTO i ďalšie medzinárodné inštitúcie – propagátori ekonomického liberalizmu ako World Bank, International Monetary Fund, rovnako ako aj zástancovia rozvojových krajín /napr. UNCTAD – United Nations Commission for Trade and Development/ atď./ v súčasnosti zaznamenávajú miernu stagnáciu.

rozumne marketingovo, a nie nacionalisticky či idealisticky orientovaný pohľad na svet a riešenie jeho permanentných problémov, sa tak v súčasnej dekáde spomalil.¹¹⁾

Éra expanzie ekonomického liberalizmu a postup globalizácie však významne prispeli k vytvoreniu spomenutých dvojítych štandardov, aplikovaných v medzinárodnom obchode ako aj pri riešení medzinárodných obchodných sporov. Ako tvrdí Mourre,¹²⁾ „*Na jednej strane, globalizácia a vytvorenie skutočného medzinárodného trhu znížilo význam tradičnej úlohy štátov ako jediného zdroja zákonnosti*“. Vytvorilo sa nadnárodné, či transnacionálne obchodné právo a uprednostňovaným spôsobom riešenia sporov v medzinárodnom obchode je medzinárodná obchodná arbitráž, nie súdne konanie. Štáty a štátne organizácie vo svojich zmluvných obchodných vzťahoch so zahraničnými investormi a najmä pri rozhodovaní medzinárodných investičných sporov¹³⁾ nesú priamu medzinárodnú zodpovednosť za svoje *acta iure gestionis*, obdobne ako ich zmluvní partneri – privátne obchodné spoločnosti.¹⁴⁾ Na druhej strane prevažuje najmä v Európe podľa Mourra¹⁵⁾ „*množstvo relevantných kogentných ustanovení jednotlivých vnútroštátnych právnych poriadkov v hospodárskom a obchodnom práve, v práve obchodných spoločností ako aj vo finančnom práve*“. Sankcie sú bežným riešením a kríza v štáte sa vždy prejavuje zvyšovaním množstva sankcií a reštrikciou zmluvnej autonómie.

Pokiaľ ide o medzinárodnú obchodnú arbitráž /a aj o rozhodcovské konanie vôbec/, nachádza sa kdesi na imaginárnom právnom rázcestí – je súkromná, pretože je privátnym spôsobom riešenia medzinárodných obchodných sporov. Jej výsledok sa však prenáša do sféry verejnej vydaním záväzného rozhodcovského nálezu, ktorý je uznaný a vykonaný relevantným súdom v cudzom štáte. Vo vzťahu medzinárodnej obchodnej arbitráže a trestného práva v súvislosti s povinnosťami medzinárodných rozhodcov voči sporovým stranám tak jestvuje niekoľko neprehliadnuteľných otázok, prameniacych práve z problematiky zaradenia rozhodcov ako kvázi sudcov. Ak sú medzinárodní rozhodcovia v priebehu rozhodcovského konania konfrontovaní s nekalým konaním sporových strán, prípadne podozrievajú sporové strany z podvodu, podplácania alebo nelegálnych finančných praktík /napr. z prania špinavých peňazí/,¹⁶⁾ v aplikačnej rovine hneď vyvstáva aktuálna otázka správnosti konania rozhodcov v naznačených situáciách.

11) Pozri SORNARAJAH, M., The International Law of Foreign Investment, p.27.

12) Arbitration and Criminal Law, p.96.

13) Jedným z posledných dôležitých medzníkov v oblasti práva medzinárodných investícií ako aj medzinárodnej arbitráže investičných sporov je napr. vystúpenie Bolívie zo Strediska pre riešenie medzinárodných investičných sporov /ICSID/ v r. 2007. Hlavným dôvodom vystúpenia Bolívie z ICSID bolo rozhodovanie ICSID tribunálov v prospech zahraničných obchodných spoločností. Bolívijský prezident Evo Morales vyzval i ostatné štáty Latinskej Ameriky na vystúpenie z ICSID, pretože podľa Moralesa vyvíjajú diplomatický nátlak na suverénne štáty, nerešpektujú zákonodarstvo štátov Latinskej Ameriky a nerobia nič iné, len sa vyhrážajú a iniciujú medzinárodnú arbitráž. Uvedené rozhodnutie je v medzinárodných arbitrážnych kruhoch vnímané ako dôkaz rastúcej nevôle a neistoty rozvojových krajín so spôsobom rozhodovania ICSID tribunálov v prospech ekonomicky silných štátov a nadnárodných korporácií. Bližšie pozri <http://www.icsid.org/investment/itn/>.

14) V tejto súvislosti je nutné upozorniť i na skutočnosť, že v medzinárodných investičných sporoch štáty často namietajú vlastný nedostatok spôsobilosti na uzavretie rozhodcovskej zmluvy /nedostatok subjektívnej arbitrability sporu/ a odvolávajú sa na imunitu suverénneho štátu. Uvedená imunita sa však vzťahuje len na *acta iure imperii* štátu, nie na jeho *acta iure gestionis*, keď štát vystupuje ako zmluvná strana v medzinárodných obchodných zmluvách so súkromnými zmluvnými partnermi. Bližšie pozri judikatúru ICSID, ako aj zásadné rozhodnutie talianskeho Najvyššieho súdu v prípade **SIAGE and SAEPA v Gemanco srl**, XXII YBCA, 737/1997 / 742.

15) Arbitration and Criminal Law, p.97.

16) Pozri CHOVANCOVÁ, K.: White collar crimes in international banking and finance, s.68.

II. Podplácanie, korupcia a podvod v medzinárodnej arbitrážnej praxi

V teórii medzinárodnej arbitráže prevláda predpoklad schopnosti ako aj povinnosti medzinárodných rozhodcov zohľadňovať nielen záujmy sporových strán, ale i záujmy štátu, v ktorom rozhodujú /t. j. záujmy miesta konania/. Medzinárodní rozhodcovia by teda nemali byť vnímaní ako servilní zástancovia súkromných záujmov podnikateľov len preto, že medzinárodná obchodná arbitráž je privátnym spôsobom medzinárodných obchodných sporov. Medzinárodné pravidlá boja proti nelegálnemu konaniu v medzinárodnom obchode sa postupne zjednocujú a rozhodcovia ich prirodzene zohľadňujú, majú na pamäti vlastný záväzok vydať pre sporové strany záväzný, konečný a bezproblémovo vykonateľný medzinárodný rozhodcovský nález.

Riešením naznačených problémov určite nie je integrácia rozhodcovských tribunálov do systému súdnictva v jednotlivých štátoch, rovnako ako ani časté a nevhodné stotožňovanie arbitráže s civilným súdnym konaním.¹⁷⁾ Naznačený postup by totiž v konečnom dôsledku smeroval k likvidácii výhod medzinárodnej obchodnej arbitráže a k degradácii základných princípov rozhodcovského konania vôbec. Výhodnejšou sa javí vzájomná spolupráca štátov a medzinárodných súdnych orgánov.¹⁸⁾

Medzi snahou bojovať voči trestným činom v medzinárodnom obchode a medzinárodnou obchodnou arbitrážou niet žiadnej kontradikcie – hlavným cieľom medzinárodných rozhodcov je totiž vydať vykonateľný rozhodcovský nález, ktorý jednoducho obstoí pred príslušným súdom v štáte, v ktorom má byť vykonaný. A vykonateľný medzinárodný rozhodcovský nález musí byť legálny, aby mohol byť vykonaný v súlade s Newyorskou Konvenciou o uznaní a výkone cudzích rozhodcovských náleзов /ďalej len „Newyorská Konvencia“/.¹⁹⁾

Legalizácia protiprávnych úkonov a trestných činov v protiprávnych rozhodcovských zmluvách prostredníctvom ich tichého „prehliadnutia“ a následného vydania rozhodcovského náleзу nie je ani v záujme medzinárodných rozhodcov, ani v záujme medzinárodnej arbitrážnej komunity. Medzinárodní rozhodcovia sa pri rozhodovaní sporov s trestnými činmi však stretávajú. Najznámejšie prípady podplácania a korupcie sa v medzinárodnej obchodnej arbitráži vyskytli pri rozhodovaní sporov zo zmlúv o poskytovaní konzultačných služieb pri získavaní výhodných dodávateľských zmlúv vo verejnom sektore.²⁰⁾ Klasickou problematickou situáciou v uvedených i obdobných prípadoch je neschopnosť dlžníka uhradiť požadované zmluvné dlžné sumy a následná obhajoba dlžníka, namietajúceho neplatnosť základnej obchodnej zmluvy /ako aj rozhodcovskej doložky v zmluve obsiahnutej, negujúc princíp oddeliteľnosti rozhodcovskej doložky/ z toho dôvodu, že zmluva bola len zámkienkou na odovzdanie úplatku a podplatenie dôležitých štátnych úradníkov s cieľom získať výhodný obchodný kontrakt so štátom.

Precedentným medzinárodným rozhodcovským nálezom, často citovaným práve v súvislosti s podvodom, podplácaním a korupciou je rozhodcovský nález č. 1110

17) K uvedenej problematike pozri BĚLOHLÁVEK, A., Aplikace procesních předpisů na rozhodčí řízení, p. 18.

18) Arbitration and Criminal Law, p. 98.

19) CHOVANCOVÁ, K., Medzinárodné rozhodcovské konanie v obchodnej praxi, s. 113 a nasl.

20) LEW, J., MISTELIS L. A., KROLL, S.: Comparative International Commercial Arbitration /citované ďalej ako Comparative International Commercial Arbitration/, p. 213.

z r. 1963, vydaný v ICC arbitráži, známy najmä závermi známeho sudcu Gunnera Lagergena.²¹⁾ Sudca Lagergren v ICC prípade č. 1110 dospel k záveru, že spory, v ktorých sa sporové strany navzájom obviňujú zo spáchania podvodu sú nearbitrabilné, t. j. nie je možné o nich rozhodovať prostredníctvom medzinárodnej obchodnej arbitráže. Podľa Lagergrena v prípade, že rozhodcovia majú k dispozícii nielen vážne podozrenia, ale i dôveryhodné dôkazy o tom, že v obchodnom zmluvnom vzťahu sporových strán skutočne došlo k spáchaniu podvodu /alebo iného trestného činu/, nie je neplatná len samotná obchodná zmluva, ale aj rozhodcovská doložka v zmluve obsiahnutá a rozhodcovia nemajú potrebnú rozhodcovskú právomoc, pretože nulitná rozhodcovská doložka v súlade so zásadou *ab initio nullum semper nullum* nezakladá a ani nemôže byť základom právomoci rozhodcovského tribunálu na rozhodovanie sporu.²²⁾

Konzekventne, ak majú medzinárodní rozhodcovia odôvodnené podozrenie z podvodu, korupcie a podplácania sporových strán, o sporoch má rozhodovať súd nie rozhodcovský tribunál.²³⁾ Lagergren dospel k uvedeným zásadným záverom v r. 1963. O polstoročie neskôr došlo k prehodnoteniu celého komentára sudcu Lagergrena v prípade č. 1110 v medzinárodnej arbitrážnej komunite v aplikačnej praxi, ako aj v medzinárodnej arbitrážnej spisbe. Podľa Mourra²⁴⁾ „je možné i polemizovať, že Lagergren nerozhodol o vylúčení arbitrability sporov, v ktorých sa strany dopustili podvodu, ale o neprípustnosti samotného aktu podania žaloby rozhodcovi či sudcovi, pretože v dôsledku podvodu je od začiatku nulitná celá zmluva – t. j. neexistuje“.

Súčasná medzinárodná arbitrážna prax najmä v európskych štátoch v zásade uznáva arbitrabilitu sporov, zahrňujúcich vzájomné obvinenia sporových strán z korupcie, podplácania a spáchania podvodu.²⁵⁾ V dôsledku dnes uznávanej oddeliteľnosti rozhodcovskej doložky od zmluvy, v ktorej je zakotvená, majú rozhodcovia potrebnú právomoc aspoň rozhodnúť, či v konkrétnom prípade skutočne došlo k podplácaniu, korupcii atď. Súd v štátoch výkonu medzinárodného rozhodcovského nálezu majú zase kontrolu nad zmluvami sporových strán v štádiu výkonu rozhodcovského nálezu – v súlade s čl. V ods. 2 Newyorskej Konvencie je súd, rozhodujúci o výkone cudzieho rozhodcovského nálezu, oprávnený odoprieť výkon rozhodcovského nálezu z dôvodu porušenia verejného poriadku. Rozhodcovský nálež, vydaný v medzinárodnom obchodnom spore, vzniknutom z ilegálnej zmluvy, by súd nepochybne odmietol vykonať,²⁶⁾ rovnako ako aj cudzí rozhodcovský nálež, zrušený príslušným súdom v mieste jeho vydania.

21) WETTER, G.L., Issues of Corruption before the International Arbitral Tribunals, p. .

22) Comparative International Commercial Arbitration, p.214.

23) V súlade so závermi sudcu Lagergrena rozhodoval v r.2000 pakistanský Najvyšší súd v známom prípade **The Hub Power Company /HUBCO/ v Pakistan Wapda and Federation of Pakistan** 15 /7/ Mealey's IAR A1 /2000/. Žalovaný namietal, že niekoľko dodatkov k pôvodnej obchodnej zmluve o dodávke elektrickej energie bolo prijatých len vďaka podplateniu štátnych úradníkov. V súvislosti s arbitrabilitou sporu mal pakistanský Najvyšší súd za to, že iba obvinenie z korupcie a podvodu nestačí na vylúčenie arbitrability sporu. K vylúčeniu však určite dôjde vtedy ak sú k dispozícii dôveryhodné dôkazy a spor sa stane nearbitrabilným, t. j. nie je možné ho rozhodovať v medzinárodnej obchodnej arbitráži a vôbec v rozhodcovskom konaní.

24) Arbitration and Criminal Law, p.99.

25) Z novších prípadov pozri napr. známu a komplikovanú kontroverznú kauzu **Westacre Investments Inc v Jugohimport-SPDR Holding Co Ltd and Beogradska Banka**, v ktorom žalobca v spore zo zmluvy o dodávke zbraní z Juhoslávie do Kuvajtu v ICC arbitráži v Ženeve neúspešne /i keď oprávnene/ namietal korupciu na ministerstve obrany štátu Kuvajt.

26) Pozri rozhodnutie francúzskeho Najvyššieho súdu v prípade **Société Hilmarton Ltd. v Société Omnim de Traitement et de Valorisation** Cour de Cassation, 10.6.1997. In: YBCA, 1997, Vol. XXII. P. 696-698.

V súvislosti s možnými nelegálnymi aktivitami sporových strán v medzinárodnej obchodnej arbitráži sú medzinárodní rozhodcovia vždy konfrontovaní s problematickým určením dostatočnej dôveryhodnosti dôkazov. V praxi sú známe medzinárodné rozhodcovské nálezy, vydané v ICC arbitráži, kde boli rozhodcovia povinní identifikovať zlý úmysel oboch sporových strán, ako aj vedomé porušovanie relevantného právneho poriadku sporovými stranami. Uvedené nároky na rozhodcov boli neprimerane vysoké – napr. v medzinárodných zmluvách o poskytovaní konzultačných služieb alebo v zmluvách o obchodnom zastúpení bol dostatočným dôkazom na usvedčenie z korupcie zlý úmysel sprostredkovateľa.²⁷⁾ Ďalším problémom je určenie závažnosti konkrétnych dôkazov. Samotné podozrenie rozhodcov o simulácii konania /nepresvedčivá obhajoba/, prípadne o podplácaní /neobvykle vysoká finančná odmena sprostredkovateľa/ ako jedinom dôvode uzavretia medzinárodnej obchodnej zmluvy nestačí.²⁸⁾ Dôkazné bremeno nesie sporová strana, namietajúca spáchanie trestného činu druhou sporovou stranou.

III. *Prax medzinárodných rozhodcov a zohľadnenie trestnoprávnych predpisov*

Rozhodcovské tribunály v medzinárodnej obchodnej arbitráži sú nepochybne povinné zohľadňovať relevantné trestnoprávne predpisy. Keďže pri riešení komplexného obchodného sporu s medzinárodnými prvkami je relevantných viacero právnych poriadkov,²⁹⁾ dôležité je určenie konkrétneho právneho poriadku a relevantného trestného práva. Teoretici medzinárodnej arbitráže upozorňujú na nutnosť zohľadnenia trestnoprávnych predpisov rozhodného práva základnej obchodnej zmluvy sporových strán. Keďže rozhodné právo zmluvy je zväčša totožné s právom, rozhodným pre riešenie sporu v súlade s rozhodcovskou doložkou, zakotvenou v zmluve, identifikácia relevantného trestného práva hmotného je bez komplikácií.³⁰⁾ V prípade, že aplikované *lex causae* je odlišné od rozhodného práva zmluvy, rozhodcovia s najväčšou pravdepodobnosťou zohľadnia i trestné právo hmotné právneho poriadku, aplikovaného na riešenie sporu.³¹⁾ Identifikácia relevantných trestnoprávnych predpisov je teda v zásade nekomplikovaná,

27) Arbitration and Criminal Law, p.101.

28) V niektorých štátoch common law – najmä v USA – rozhodcovské tribunály nezostávajú iba pri zohľadňovaní relevantných trestnoprávnych noriem, ale priznávajú i tzv. „trestnú“ náhradu škody v podobe punitive damages – exemplary damages /ako sankcia za podvod alebo zlý úmysel sporových strán/ alebo treble damages. Najmä punitive damages existujú v common law už viac ako 200 rokov a ich pôvod je odvodený od Chamurappiho zákonníka. Uvedené právne inštitúty majú silnú tradíciu v americkom common law, v európskej medzinárodnej obchodnej arbitráži ich však rozhodcovia nepriznávajú, pretože sú v rozpore s verejným poriadkom miesta konania a rozhodcovský nález s priznanou trestnou náhradou škody je tak nevykonateľný. Bližšie pozri GOTANDA, J., Y., Awarding Punitive Damages in International Commercial Arbitration in the Wake of Mastrobuono v Shearson Leahman Hutton, p.60.

29) Pri riešení sporu v medzinárodnej obchodnej arbitráži sú relevantné najmä nasledovné právne poriadky: 1. Právny poriadok /hmotné právo/, aplikovateľné na riešenie sporu /t. j. *lex causae* – the law applicable to the substance of the dispute/; 2. Právny poriadok /procesné právo/, v súlade s ktorým je arbitráž vykonaná /lex arbitri alebo *lex loci arbitri*, zvyčajne procesné právo miesta konania – the governing law of arbitration/.

30) Arbitration and Criminal Law, p.109.

31) Z uvedeného automaticky vyplýva, že príslušným súdom v prípade podania trestného oznámenia z dôvodu páchania trestnej činnosti sporových strán v medzinárodnej obchodnej arbitráži môže byť súd v mieste konania medzinárodnej obchodnej arbitráže, alebo súd v štáte, ktorého právo bolo rozhodným právom pre riešenie sporu /t. j. rozhodcovia rozhodli spor podľa tohto práva/, prípadne súd v štáte výkonu rozhodcovského nález.

permanentnou dilemou rozhodcov však ostáva konkrétny moment vhodnosti aplikácie trestnoprávnych predpisov v medzinárodnej obchodnej arbitráži. Keďže rozhodca nie je klasický sudca, ale medzinárodný privátny „kvázi sudca,“ s veľkou pravdepodobnosťou bude inklinovať skôr k aplikácii všeobecne medzinárodne uznávaných trestnoprávnych noriem, než k aplikácii špecifických nuáns vnútroštátneho relevantného trestného práva.

Ak je rozhodné hmotné právo v spore medzi anglickou a francúzskou sporovou stranou švajčiarske právo, žalovaný nemôže namietat relevantnosť špecifických ustanovení alžírskoho trestného práva /napr. špecifický zákaz sprostredkovania/ len z toho dôvodu, že miestom zmluvného plnenia bol Alžír. V tomto prípade bude teda rozhodné švajčiarske právo a rozhodcovia sú povinní ho aplikovať a rešpektovať vrátane švajčiarskych trestnoprávnych predpisov.³²⁾ Naopak, v prípade porušenia noriem tzv. transnacionálneho verejného poriadku formou spáchania trestných činov ako sú napr. pranie špinavých peňazí sporovými stranami, alebo nelegálne pašovanie a nelegálny export tovaru, nie je možné polemizovať o špecifickosti „lokálnych“ trestnoprávnych predpisov.

Obdobne bude relevantné napr. aj súťažné právo Európskej únie v obchodnej zmluve, v ktorej sa strany ilegálne pokúsili o fixáciu cien v rámci Európskej únie a to aj napriek skutočnosti, že sporové strany podriadili zmluvu právnomu poriadku štátu, ktorý nie je členom Európskej únie. Práve v súvislosti s nelegálnym pašovaním a exportom tovaru vydal odvolací súd vo Veľkej Británii v r. 1998 zásadný precedens v kontroverznom prípade **Soleimany v Soleimany**.³³⁾

Obchodní spoločníci /otec a syn/ vyvážali nelegálne z Iránu perzské koberce, čím porušovali relevantné iránske právne predpisy, vzťahujúce sa na export tovaru ako aj iránske colné predpisy. Tovar následne predával jeden z dvojice obchodných spoločníkov /syn Abner Soleiman/ v Anglicku.

Spor, ktorý následne vznikol medzi obchodnými spoločníkmi ohľadne celkovej zaplatenej ceny za importovaný iránsky tovar, rozhodoval vrchný rabin rabinského rozhodcovského súdu Beth Din v Londýne. Rozhodcovský súd rozhodol v prospech syna Abnera Soleimana a priznal mu požadovaný podiel na zisku. Rozhodcovský súd však súčasne upozornil na nelegálnosť celého exportu z Iránu do Veľkej Británie ako aj na skutočnosť, že sa ohľadne uskutočnenej obchodnej transakcie nezachovali skoro žiadne písomné dôkazy. Abner Soleimany požiadal o uznanie rozhodcovského nálezu Beth Dinu prvostupňový anglický súd v súlade s platným anglickým zákonom o rozhodcovskom konaní, pretože povinný /otec Sion Soleiman/ odmietol dobrovoľne poskytnúť sumu, ktorú bol povinný zaplatiť synovi podľa rozhodcovského nálezu.

Prvostupňový súd udelil povolenie na uznanie rozhodcovského nálezu a Sion Soleiman vzápätí požiadal odvolací súd o zrušenie rozhodcovského nálezu z dôvodu protiprávneho charakteru celej obchodnej transakcie.

Anglickí sudcovia Lord Justice Waller a Lord Justice Christopher Staughton následne vyhovelí žiadosti o zrušenie rozhodcovského nálezu z dôvodu protiprávnosti celého zmluvného vzťahu oboch obchodných spoločníkov. V odôvodnení sudcovia zdôraznili, že nie je možné na území Anglicka a Walesu uznať a vykonať rozhodcovský nález, ktorý bol vydaný v spore z ilegálnej obchodnej zmluvy.³⁴⁾

32) Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európy, p.234 a nasl.

33) Court of Appeal, Civil Division, 30 January 1998 in **Sion Soleimany v Abner Soleimany** (United Kingdom). [1998] 3 Weekly Law Reports pp. 811-832.

34) Sudcovia odvolacieho súdu argumentovali početnými súčasnými i staršími judikátmi z anglickej súdnej praxe, pričom najstarší relevantný aplikovaný judikát bol vydaný už v r.1775 v prípade *Holman v Johnson* /1775/ 1 Cowp 341.

Podľa Redferna a Huntera³⁵⁾ „*nie je povinnosťou rozhodcovského tribunálu vziť sa do úlohy vyšetrovateľov a oficiálne pátrať po dôkazoch korupcie keď žiadne obvinenie z korupcie sporových strán neexistuje.*“ To však samozrejme neznamená, že rozhodcovia sú oprávnení svojvoľne korupciu prehliadať – pokiaľ majú vážne pochybnosti o platnosti alebo legálnosti obchodnej zmluvy sporových strán alebo jestvujú určité indície o možnej súvisiacej trestnej činnosti sporových strán, rozhodcovia môžu od sporových strán žiadať vysvetlenie v záujme odstránenia pochybností. Na druhej strane rozhodcovské tribunály v medzinárodnej obchodnej arbitráži nie sú oprávnené na svojvoľné investigatívne aktivity len na základe vlastného podozrenia, prípadne na základe častého vzájomného ohovárania sa sporových strán.³⁶⁾

Uvedený všeobecne akceptovaný názor vedie k dlhodobej rezistencii voči návrhom, podľa ktorých by medzinárodné rozhodcovské tribunály mali informovať už o svojom podozrení o ilegálnych aktivitách sporových strán štátne orgány – uvedený postup by však viedol k nevhodnej asimilácii medzinárodných rozhodcov so sudcami ako aj k negácii súkromného a dôverného charakteru medzinárodnej obchodnej arbitráže.³⁷⁾ Na rozdiel od súdneho konania je medzinárodná obchodná arbitráž totiž neverejný a dôverný proces vrátane jeho konečného výsledku – t. j. záväzného a vykonateľného medzinárodného rozhodcovského nálezu. Je potrebné si aj uvedomiť, že sporovými stranami v medzinárodnej obchodnej arbitráži nie sú drobní a strední podnikatelia, ale silné nadnárodné obchodné spoločnosti, disponujúce kapitálom mnohonásobne prevyšujúcim finančné prostriedky štátu.

Veľké medzinárodné obchodné spoločnosti, frekventovane obviňované z porušovania práva životného prostredia v oblasti ťažby nerastných surovín alebo porušovania ľudských práv formou zámernej segmentácie výroby³⁸⁾ alebo zneužívania lacnej pracovnej sily³⁹⁾ v štátoch, kde majú tzv. „MNEsky“ výrobné jednotky by určite neriešili svoje medzinárodné obchodné spory v prostredí nedôvery a podozrenia z transferu dôverných informácií, relevantných v rozhodcovskom konaní z rozhodcu napr. na prokurátora alebo daňové orgány. To je realita, i keď nie samozrejme optimálna.

Podľa nášho názoru - zvažujúc odbornú starostlivosť každého rozumného arbitra - by však rozhodcovia rozhodne nemali byť manipulovateľní a v prípade podvodu sporových strán v konečnom dôsledku nesmú byť považovaní za spolupáchateľov. Jednoducho povedané, bola by to strašná hanba a bohapustá inzultácia tak sofistikovaného a náročného mechanizmu riešenia medzinárodných obchodných sporov, akým je medzinárodná obchodná arbitráž. Keď je od začiatku rozhodcovského konania jasné, že arbitráž je len simulovaná a žiaden spor medzi sporovými stranami neexistuje, rozhodcovia prípad odmietnu a vyhlásia rozhodcovskú doložku /zmluvu/ za neplatnú. Pokiaľ disponujú i dôveryhodnými dôkazmi o spáchaní trestného činu sporovými stranami, obrátia sa

35) REDFERN, M. et al, Law and Practice of International Commercial Arbitration, p.153.

36) Ak rozhodca pri výkone svojej funkcie identifikuje ilegálne aktivity sporových strán, mal by uvedenú skutočnosť najprv oznámiť ostatným členom rozhodcovského tribunálu ako aj rozhodcovskej inštitúcii, pokiaľ je spor rozhodovaný v inštitucionálnej arbitráži a vzápätí by mal dať priestor na vyjadrenie sa sporovým stranám, od ktorých je oprávnený žiadať vysvetlenie podozrivých skutočností.

37) Comparative International Commercial Arbitration, p.194.

38) Zámerná segmentácia výrobných jednotiek nadnárodnej obchodnej spoločnosti v konečnom dôsledku bráni štátu, v ktorom je výrobná jednotka umiestnená, naplno využiť potenciálne možnosti exportu.

39) SORNARAJAH, M., The International Law of Foreign Investment, p.100.

samozrejme na prokurátora prípadne na iné príslušné štátne orgány v mieste konania medzinárodnej obchodnej arbitráže. Ak sa trestné súdne konanie začalo v priebehu rozhodcovského konania,⁴⁰⁾ v mnohých európskych štátoch platí všeobecné pravidlo, v súlade s ktorým rozhodcovský tribunál nie je povinný zastaviť konanie.⁴¹⁾ V prípade ak súd činný v trestnom konaní rozhodcov predvolá ako svedkov, sú povinní poskytnúť súdu potrebnú svedeckú výpoveď.

IV. Záver

Už v úvode tejto štúdie sme naznačili, že vzťah medzi medzinárodnou obchodnou arbitrážou a trestným právom by nemal byť vzťahom ostrej konfrontácie. Ako tvrdí Mourre,⁴²⁾ „Medzinárodné trestné právo značne prispieva k vytvoreniu transnacionálneho verejného poriadku, ktorý je zase impulzom pre kreovanie medzinárodného rozhodcovského práva, autonómneho vo vzťahu k vnútroštátnym právnym poriadkom.“⁴³⁾ Pokiaľ ide o konanie medzinárodných rozhodcov v súvislosti s ich povinnosťou zohľadňovať trestnoprávne predpisy relevantného aplikovaného právneho poriadku, je potrebné si uvedomiť, že rozhodcovia nemajú zmluvnú⁴⁴⁾ povinnosť riadne a spravodlivo rozhodnúť len voči sporovým stranám, ale aj voči celej medzinárodnej obchodnej komunite, v ktorej sú etika a transparentnosť v obchodovaní rovnako ako aj zabezpečenie /aspoň formálne / rovnakého prístupu na svetové trhy pre podnikateľov z ktorejkoľvek krajiny neodmysliteľné.⁴⁵⁾

Z uvedeného jasne vyplýva, že keby bola medzinárodná obchodná arbitráž frekventovane spájaná s trestnou činnosťou, odmietli by ju nielen štáty ale i medzinárodná obchodná komunita. Dosiahnutie rovnováhy s akcentom na povinnosť medzinárodných rozhodcov predchádzať a podľa možnosti zabrániť nielen podvodom ale napr. aj pašovaniu tovaru a korupcii v medzinárodnej obchodnej arbitráži je možné prostredníctvom zabezpečenia rovnováhy medzi autonómiou medzinárodnej obchodnej arbitráže a jednotnými štandardami boja voči kriminalite v medzinárodnom obchode.

Napríklad už v r. 2003 prijala Rada Európy Dodatkový protokol k Medzinárodnému dohovoru o korupcii⁴⁶⁾ /CETS No.191/, ktorý sa vzťahuje najmä na korupciu rozhodcov.⁴⁷⁾ Dohovor ku dnešnému dňu ratifikovalo 23 štátov.⁴⁸⁾ Zmluvné strany Protokolu sú povinné prijať legislatívne opatrenia, zabráňujúce korupcii rozhodcov /vrátane

40) Napr. po podaní trestného oznámenia z dôvodu korupcie na strane rozhodcu jednou sporovou stranou, alebo po podaní trestného oznámenia pre podozrenie z falšovania dokumentov jednou zo sporových strán.

41) Uvedené pravidlo je zaužívané napr. vo Švajčiarsku, v Anglicku, v Nemecku, v Grécku, v Portugalsku a v Holandsku.

42) Arbitration and Criminal Law, p.115.

43) K transnacionálnemu verejnému poriadku pozri Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európy, s.328.

44) Pozri LIONNET, K., Arbitrator's Contract, p.161.

45) Pozri napr. vynikajúce štúdie UNCTAD z r. 1999, venované trom základným princípom, aplikovaným vo vzťahu hosťovských štátov a súkromných zahraničných investorov /1. Most Favoured Nation Treatment – MFN. 2. Fair and Equitable Treatment. 3. National Treatment – NT/. Prístupné na www.unctad.org.

46) Criminal Law Convention on Corruption /CETS No.173/, prijatý v r.1999.

47) Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption. Protokol nadobudol účinnosť 1. 2. 2005.

48) Bližšie pozri na www.conventions.coe.int.

medzinárodných rozhodcov, rozhodujúcich v medzinárodnej obchodnej arbitráži/, pričom rozsah pojmu korupcia je definovaný extenzívnym spôsobom, zahrňujúc napr. sľúb rôznych neoprávnených materiálnych⁴⁹⁾ ako aj nehomotných⁵⁰⁾ výhod pre rozhodcov, prijatie úplatku rozhodcami, prijatie úplatku rozhodcom pre iného /pasívne podplácanie/atď.⁵¹⁾ Rozhodca je definovaný v súlade s Newyorskou Konvenciou, úplatca môže byť prakticky ktokoľvek.

Protokol nevyžaduje konkrétne odovzdanie a prevzatie neoprávnenej výhody, postačujúce je ponúknuť výhody alebo jej prisľub.⁵²⁾ Je možné skonštatovať, že prijatie uvedeného protokolu nie je samozrejme jednorazovým ukončením dôverného charakteru medzinárodnej obchodnej arbitráže – prevažná väčšina rozhodovaných prípadov našťastie nie je spájaná s korupciou. Na druhej strane je i prijatie Dodatočného protokolu k Medzinárodnému dohovoru o korupcii dostatočne zjavným signálom pre medzinárodných rozhodcov, upozorňujúcim na ich povinnosť rešpektovať pri rozhodovaní medzinárodných obchodných sporov všetky relevantné trestnoprávne predpisy.⁵³⁾

V závere predkladanej štúdie si dovoľíme rozlúčiť sa s čitateľom výsostne aktuálnym výrokom medzinárodného rozhodcu – profesora Kurkelu⁵⁴⁾ z Helsiniek, s ktorým sa bezvýhradne stotožňujeme: „*Akokoľvek by každý rozhodca uprednostnil nemať radšej s trestným právom nič spoločné, je zjavné, že trestnoprávne normy sú akosi stále v našej prítomnosti. I keď ich prítomnosť nie je očividná hneď na prvý pohľad, občas sa vynárajú s takou naliehavosťou, že medzinárodní rozhodcovia – i keď by veľmi chceli – jednoducho nemôžu relevantné trestnoprávne normy ignorovať a nerešpektovať ich*“.

SUMMARY

At the first sketchy glance, there seems to be a bulletproof fence line, separating safely the international commercial arbitration from the strict mandatory rules of the criminal law. Nevertheless, it is the antidote to this blandness, which is true with respect to both aforementioned legal areas. At present, international arbitrators are occasionally confronted with typical

49) Neoprávnenými hmotnými výhodami môžu byť napr. platby v peniazoch, poskytnutie tovaru alebo majetku, fiktívne zmluvy o poradenstve, alebo platby za poradenstvo, ktoré sa neuskutočnilo.

50) Neoprávnenými nehomotnými výhodami môžu byť napr. odovzdanie hlasov vo voľbách, členstvo v predstavenstve, prisľub opakovaného výberu rozhodcu sporovou stranou atď.

51) HENZELIN, M., Ratifications of the Additional Protocol to the Criminal Law Convention of the European Council of Corruption, p. 449.

52) HENZELIN, M., Ratifications of the Additional Protocol to the Criminal Law Convention of the European Council of Corruption, p. 450.

53) Z najnovších prípadov obvinenia rozhodcov z korupcie v medzinárodnej obchodnej arbitráži pozri napr. rozhodnutie odvolacieho súdu v USA v prípade **Gulf Petro Trading Co. v. Nigerian National Petroleum Co., No. 1-05CV0619, E.D. Texas, Beaumont Div.** V uvedenom prípade boli rozhodcovia obvinení z prijatia úplatkov formou zaslania značných peňažných súm jednou zo sporových strán na účty rozhodcov. Prijatie úplatkov rozhodcami však nebolo dokázané a odvolací súd v USA potvrdil rozsudok prvostupňového súdu, ktorý odmietol zrušiť relevantný cudzí rozhodcovský nález, vydaný v spore medzi Gulf Petro / texaská obchodná spoločnosť, podnikajúca v oblasti ťažby ropy / a Nigerian National Petroleum / nigérijský štátny podnik / vo Švajčiarsku. Bližšie pozri rozbor prípadu v *Association of Swiss Arbitration /ASA/ Bulletin*, Vol. 26 No. 1 (2008), pp. 167 – 180.

54) KURKELA, M.: Criminal laws in International Arbitration - the May, the Must, the Should and the Should Not /citované ďalej ako Criminal laws in International Arbitration/, p. 281.

business crimes such as fraud, bribery or corruption. Normally, these crimes are committed by the vigilant parties, or /what is less comforting/ by irresponsible arbitrators.

Empathizing more with an identification of the relationship between the criminal law and the international commercial arbitration, rather than with the classification of business crimes, the study submitted has been focused from the very beginning on describing the aforementioned complicated relationship of two seemingly opposite legal areas. Starting with short introduction, the author has firstly mentioned the aims of economic liberalism's aficionados in early nineties, which massively contributed to the parallel development of the international commercial arbitration and the international foreign investment law.

Following basic tenets of arbitration, there is little doubt about neither diversity, nor contradiction between fighting business crimes in international trade and the international commercial arbitration. One has to bear in mind that the highest task of international arbitrators as well as their most important duty lies in nothing less but rendering a binding arbitral award, enforceable practically anywhere in the world in accordance with the New York Convention on Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards.

Furthermore, despite being labeled as “quasi judges”, international arbitrators under no condition should be perceived as malevolent servants of the arbitrating parties. Cogent though these arguments may be, the prospects differ a bit in reality. Indeed, arbitrators are currently confronted with business crimes, with corruption and bribery obviously getting the highest “score”. Consequently, the author pinned herself down to describing the most cited precedential case ever known in the international commercial arbitration case law. In addition, another typical arbitration case involving an illegal smuggling of goods from Iran was shortly briefed in the study as well.

Last but not least, the duty of arbitrators to require necessary clarifications concerning arbitrators' suspicions arising when there are unmistakable indications, implicating possible parties' criminal activities has been also pointed out in the next to last part of the study. The final remark in form of actual statement, declared by professor Kurkela from Helsinki has summarized and “wrapped it all up” nicely, having been set up as the last finishing touch at the very end of the study.

BIBLIOGRAFIA

Publikácie knižné

- [1] GARNER, B. A.: Black's Law Dictionary. Dallas, Texas: West Publishing, 2004. 1810 p. ISBN 0-314-15199-0.
- [2] CHOVANCOVÁ, K.: Medzinárodná obchodná arbitráž vo vybraných štátoch Európy Bratislava: Veda, SAV, 2008. 452s. ISBN 978-80-224-0981-0.
- [3] CHOVANCOVÁ, K.: Medzinárodné rozhodcovské konanie v obchodnej praxi. Bratislava: Veda, SAV, 2005. 122s. ISBN 80-224-0848-4.
- [4] LEW, J., MISTELIS L. A., KROLL, S.: Comparative International Commercial Arbitration. The Hague: Kluwer law International, 2003. 953 p. ISBN 9041115684.
- [5] MUCHLINSKI, P.: Multinational Enterprises and the Law. Oxford: Blackwell Publishing, 1999. 674 p. ISBN 0-631-21676-6.
- [6] REDFERN, A., HUNTER, M.: Law and Practice of International Commercial Arbitration. 4th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004. 1000 p. ISBN 0-421-86240-8.
- [7] SORNARAJAH, M.: The International Law of Foreign Investment. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 525p. ISBN 978-0-521-54556-3.

- [8] VAN DEN BERG, A. J.: Yearbooks of Commercial Arbitration. 1978-. Hague: International Council for Commercial Arbitration (ICCA): Kluwer Academic Publishers Group, 1976-2007, vol. 1 – 32. ISBN 904 112 23490.

Publikácie časopisecké

- [9] BĚLOHLÁVEK, A., PEZL, T.: Aplikace procesních předpisů na rozhodčí řízení: In: *Právní rádce*, 2008, č.2, s.17-25.
- [10] DUMAS, J.: Sanctions of International Arbitration. In: *The American Journal of International Law*, 1911, Vol.5, No.4, pp.9-957..
- [12] GEE, S.: The Autonomy of Arbitrators and Fraud Unravels All. In: *Arbitration International*, 2006, Vol.22, No.3, pp.337-361.
- [13] GOTANDA, J., Y.: Awarding Punitive Damages in International commercial Arbitration in the Wake of *Mastubono v Shearson* 1997. In: *Harvard International Law Review*, 1997, Vol.38, No.1, p.100.
- [14] HENZELIN, M.: Ratifications of the Additional Protocol to the Criminal Law Convention of the European Council of Corruption. In: *ASA Bulletin*, 2006, Vol.24, No.3, p.449- 453.
- [15] CHOVANCOVÁ, K.: White collar crimes in international banking and finance. In: *Policajná teória a prax*, 4, 2005, č. 4, s.66 - 74.
- [16] KURKELA, M.: Criminal laws in International Arbitration - the May, the Must, the Should and the Should Not. In: *ASA Bulletin*, 2008, Vol.26, No.2, p.280- 293.
- [17] LIONNET, K.: The arbitrator's Contract. In: *Arbitration International*, 1999, Vol.15, No.3, pp.161-170.
- [18] MOURRE, A.: Arbitration and Criminal Law: Reflections on the Duties of the Arbitrator. In: *Arbitration International*, 2006, Vol.22, No.1, p.95-118.
- [19] WETTER, G.L.: Issues of Corruption before the International Arbitral Tribunals. In: *Arbitration International*, 1994, Vol.10, No.1, p.277-.

Zoznam citovaných a analyzovaných prípadov

- [20] *The Arab Republic of Egypt v Chromalloy Aeroservices Inc* 939 F Supp 907 XXII YBCA 1001/1997/
- [21] *Baker Marine Ltd v Chevron Ltd* 191 F 3d 194 /2Cir 1999/
- [22] *Gulf Petro Trading Co. v. Nigerian National Petroleum Co., No. 1-05CV0619, E.D. Texas, Beaumont Div.* *ASA Bulletin*, Vol. 26 No. 1 (2008), pp. 167 – 180.
- [23] *M. Spier v Calzaturificio Tecnica SpA* 71 F 2d 279.
- [24] *SIAPE and SAEPA v Gemanco srl*, XXII YBCA, 737/1997/ 742.
- [25] *Société Hilmarton Ltd. v Société Omnium de Traitement et de Valorisation* Cour de Cassation, 10.6.1997. In: YBCA, 1997, Vol. XXII. P. 696-698.
- [26] *The Hub Power Company /HUBCO/ v Pakistan Wapda and Federation of Pakistan* 15 /7/ Mealey's IAR A1 /2000/.
- [27] *Westacre Investments Inc v Jugoinport-SPDR Holding Co Ltd and Beogradska Banka* [1999] 2 Lloyd's Rep 65.

JUDr. Katarína Chovancová, PhD.,

Ústav súkromného práva Fakulty práva Bratislavskej vysokej školy práva

E-mail: katarina.chovancova@uninova.sk

Podílové spoluvlastnictví a dobré mravy a jejich vzájemný odraz v současné české judikatuře

Divided co-ownership and good manners and their mutual reflection in contemporary Czech case law

▼ Michal Králík

Klíčová slova:

podílové spoluvlastnictví, dobré mravy

Key words:

divided co-ownership, good manners

Předkládaný článek se týká v moderní české tuzemské civilistické literatuře neprávem značně opomíjené problematiky podílového spoluvlastnictví jakožto tradičního institutu věcných práv. Stávající právní úprava podílového spoluvlastnictví obsažená v občanském zákoníku a redukována na několik málo zákonných ustanovení je všeobecně považována pro praxi za nevyhovující a vyžadující zásadní změny, jež jsou však uvažovány až s připravovanou rekodifikací soukromého práva. Právní praxe proto musí doposud vycházet ze stávající právní úpravy přinášející často složité a obtížně řešitelné problémy. Jednomu z nich je věnován i tento příspěvek.

I. Úvod

Tradiční zařazení podílového spoluvlastnictví do systému věcných práv podtrhuje jeho význam při znovuzdůraznění vlastnického práva, k jehož renesanci dochází v českém právním prostředí v období posledních sedmnácti let. Rekodifikační vývoj ve sféře českého soukromého práva projevující se pracemi na novém občanském zákoníku přinesl opět nastolení otázky úpravy režimu spoluvlastnictví a otázek s tím souvisejících, neboť i pro budoucí období je uvažováno o zachování institutu podílového spoluvlastnictví s jeho výrazně podrobnější úpravou proti aktuálnímu právnímu stavu a také s některými výraznými změnami. Zatímco oblasti standardně označované jako věcná práva je v této souvislosti věnována poměrně rozsáhlá diskuse¹⁾, podílové spoluvlastnictví nebylo doposud v popředí doktrinárního a literárního zájmu a to ani v rámci diskusních fór věnovaných přípravě občanského zákoníku²⁾.

1) K tomu srovnej např.: Králík, M.: Historický a teoretický úvod do podílového spoluvlastnictví, Právní rozhledy, 2007, č. 21, str. 765 – 775, poznámka pod čarou č. 20 a tam uvedená literatura.

2) K tomu srovnej např.: Švestka, J., Dvořák, J., Tichý, L (eds.), Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva. Praha: ASPI, 2006; Švestka, J., Dvořák, J., Tichý, L (eds.), Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva. Praha: ASPI, 2007.

Aktuálně se tedy sféra podílového spoluvlastnictví v legislativním pojetí dostala „na pořad dne“ v souvislosti s rekodifikačními pracemi na připravovaném občanském zákoníku a v pojetí doktrinálním v souvislosti s novou ediční řadou tzv. velkých komentářů v gesci nakladatelství C. H. Beck. Jedná se po delší době nikoliv výrazného zájmu o tento institut v časopisecké³⁾ a komentářové literatuře⁴⁾ o zdůraznění významu spoluvlastnického práva a jeho posílení jak legislativní formou, tak i literárním a doktrinálním záze-
mím.

V posledních dvou letech jsem se v rámci publikační činnosti snažil přispět ke zvýšení zájmu o dané téma⁵⁾ v souvislosti s několika projekty týkajícími se podílového spoluvlastnictví.⁶⁾ Když jsem zhruba před rokem uveřejnil na stránkách českého právního časopisu Právních rozhledů stať věnovanou úvodu do problematiky podílového spoluvlastnictví⁷⁾, poukazoval jsem mimo jiné na okrajovou pozornost věnovanou podílovému spoluvlastnictví v diskusích vztahujících se k uvažovanému pojetí věcných práv v návrhu nového občanského zákoníku. Protože se „rok s rokem sešel“ a stále platí vyřčené, považuji za vhodné se k tématu z jiného úhlu pohledu vrátit. Abych však nezačínal pouze negativisticky, poslední rok přece jen byl ve znamení určitého zvýšeného literárního zájmu oblast podílového spoluvlastnictví. Vedle článků reagujících na určité problémy podílového

- 3) V historickém a současném rámci není podílovému spoluvlastnictví (kupodivu) věnována výraznější hlubší pozornost; zpravidla je věnována pozornost určitým úsekům problematiky podílového spoluvlastnictví; k tomu srovnej např.: *Králík, M.*: Historický a teoretický úvod do podílového spoluvlastnictví, Právní rozhledy, 2007, č. 21, str. 765 – 775, poznámka pod čarou č. 1 a tam uvedená literatura.
- 4) Např. v posledním 10. vydání uznávaného šedého beckovského komentáře k občanskému zákoníku je podílovému spoluvlastnictví, včetně souhrnu judikatury k němu se vztahujícímu, věnováno necelých 18 stran.
- 5) K tomu srovnej zejména: *Králík, M.*, Historický a teoretický úvod do problematiky podílového spoluvlastnictví, Právní rozhledy, 2007, č. 21, str. 765 – 775, *Králík, M.*, Podílové spoluvlastnictví v judikatuře Ústavního soudu České republiky (vybrané otázky), Soudní rozhledy, 2008, č. 4, str. 117 n., *Králík, M.*, Podílové spoluvlastnictví v návrhu občanského zákoníku z hlediska dopadů do soudní praxe (vybrané otázky), Soudní rozhledy, 2008, č. 4, str. 121 n., *Králík, M.*, Právní úprava podílového spoluvlastnictví v návrhu nového občanského zákoníku ve světle moderních právních úprav – část I. Právní fórum, 2008, č. 3, str. 93 n., *Králík, M.*, Právní úprava podílového spoluvlastnictví v návrhu nového občanského zákoníku ve světle moderních právních úprav – část II. Právní fórum, 2008, č. 5, str. 193 n., *Králík, M.*, Rozhodování o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, vyznívají-li zákonná kritéria pro spoluvlastníky rovnocenně, Soudní rozhledy, 2007, č. 1, str. 25 – 27 – poznámka k rozhodnutí, *Králík, M.*, Spoluvlastnictví zdi oddělující dvě stavby různých vlastníků, Soudní rozhledy, 2007, č. 5, str. 191 – poznámka k rozhodnutí, *Králík, M.*, Účinky odvolání proti rozsudku o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. Ke kritériím pro vypořádání podílového spoluvlastnictví u nemovitosti sloužící k podnikání, Povinnost náhrady při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví a možnost započtení nebo snížení této náhrady s odkazem na dobré mravy, Soudní rozhledy, 2007, č. 4, str. 136 – 137, 147 – 148 – poznámky k rozhodnutí.
- 6) K tomu srovnej: *Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.* Občanský zákoník I. § 1 – 459 Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 725 – 844 – partie věnovaná podílovému spoluvlastnictví, *Králík, M.* Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, C. H. Beck, 2008, s. 425 nebo *Králík, M.* Přehled judikatury ve věcech podílového spoluvlastnictví (v současné fázi zpracováván pro nakladatelství ASPI a měl by obsahovat cca 450 rozhodnutí věnovaných občanskoprávní úpravě podílového spoluvlastnictví).
- 7) *Králík, M.*: Historický a teoretický úvod do problematiky podílového spoluvlastnictví, Právní rozhledy, 2007, č. 21, str. 765 – 775.

spoluvlastnictví či vykládajících dílčí pasáže spoluvlastnictví⁸⁾ vyšlo v rámci dalšího českého časopisu Soudních rozhledů monotematické číslo věnované podílovému spoluvlastnictví⁹⁾ a objevily se i první články věnované budoucí úpravě spoluvlastnictví¹⁰⁾, které se dotýkaly vybraných otázek připravované úpravy spoluvlastnictví. Výrazně větší pozornost začala být věnována partiím spoluvlastnictví i v rámci komentáře k občanskému zákoníku¹¹⁾ a objevila se i publikace věnovaná přímo podílovému spoluvlastnictví.¹²⁾

Když jsem shromažďoval prameny ke zpracování partie o podílovém spoluvlastnictví pro aktuální komentář k občanskému zákoníku a následně monografii k témuž tématu, měl jsem k dispozici i některé slovenské prameny.¹³⁾ Jeden z nich – Judikatúra vo veciach podielového spoluvlastníctva pak obsahuje výrazný podíl judikatury Nejvyššího soudu České republiky k podílovému spoluvlastnictví. Dosavadní právní úpravy podílového

- 8) K tomu srovnej např.: Sprinz, P.: Zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví – <http://www.ep-ravo.cz/top/clanky/zruseni-a-vyporadani-podiloveho-spoluvlastnictvi>, 1. 10. 2008; Králík, M.: Užívání věci spoluvlastníkem nad rámec jeho podílu bez dohody spoluvlastníků, Právní rádce, 2008, č. 5, str. 72 – 74; Brabec, S.: Oprávnění účastníků nakládat s předmětem právního úkonu, Právní rádce, 2008, č. 8, str. 29 – 37; Chalupa, L.: Zákonná kritéria přikázání společné věci, Bulletin advokacie, 2008, č. 4, str. 23 – 24; Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví a dobré mravy v současné právní praxi, Právní rádce, 2008, č. 9, str. 12 – 16; Králík, M.: Vývojové trendy v judikatuře k institutu podílového spoluvlastnictví v občanském zákoníku, Jurisprudence – Speciál: Podílové spoluvlastnictví, 2008, č. 4, str. 26 – 36; Šímák, P.: Pronájem nemovitosti v podílovém spoluvlastnictví proti vůli menšinového spoluvlastníka osobě propojené s většinovým spoluvlastníkem za nápadně nevýhodných podmínek. www.epravo.cz, 4. dubna 2008; Vojtek, P.: Přehled rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, která nebyla v roce 2007 schválena k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, Soudní rozhledy, 2008, č. 2, s. 42; Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v judikatuře Ústavního soudu České republiky (vybrané otázky), Soudní rozhledy, 2008, č. 4, str. 117 – 121.
- 9) Jednalo se o č. 4 Soudních rozhledů z roku 2008, ve kterém vedle článků věnovaných podílovému spoluvlastnictví byla uveřejněna aktuální rozhodnutí Ústavního soudu a Nejvyššího soudu České republiky k podílovému spoluvlastnictví společně s přehledem judikatury Nejvyššího soudu České republiky k podílovému spoluvlastnictví z let 2006 a 2007.
- 10) K tomu srovnej např.: Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v návrhu občanského zákoníku z hlediska dopadů do soudní praxe (vybrané otázky), Soudní rozhledy, 2008, č. 4, str. 121 n.; Králík, M.: Právní úprava hospodaření podílových spoluvlastníků se společnou věcí de lege lata a de lege ferenda (vybrané otázky), zpracován pro časopis Právní rádce; Králík, M.: Právní úprava podílového spoluvlastnictví v návrhu nového občanského zákoníku ve světle moderních právních úprav – část I. Právní fórum, 2008, č. 3, str. 93n; Králík, M.: Právní úprava podílového spoluvlastnictví v návrhu nového občanského zákoníku ve světle moderních právních úprav – část II. Právní fórum, 2008, č. 5, s. 193n.
- 11) Zatímco poslední desáté vydání šedého beckovského komentáře k občanskému zákoníku věnovalo výkladu celého spoluvlastnictví (včetně uvedení relevantní judikatury) pouhých 18 stran (k tomu srovnej: Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 565 – 582; aktuální vydání tzv. velkého komentáře k občanskému zákoníku zpracovalo problematiku podílového spoluvlastnictví v rozsahu mnohonásobně rozsáhlejší – k tomu srovnej: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 725 – 844. Naproti tomu velký akademický komentář věnoval problematice podílového spoluvlastnictví jen 24 stran – k tomu srovnej: Eliáš, K. a kolektiv autorů: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1 – 487, Linde Praha, 2008, str. 616 – 639.
- 12) K tomu srovnej: Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 425 stran. Ukázky z této práce jsou pro čtenáře k dispozici na internetových stránkách nakladatelství C. H. Beck – www.beck.cz
- 13) K tomu srovnej Lazar, J. a kolektiv: Občianske právo hmotné. Tretie doplnené a prepracované vydanie, Iura Edition, 2006; Fekete, I.: Občiansky zákonník. Komentár. Epos, bez uvedení roku vydání; Horváth, E.: Judikatúra vo veciach podielového spoluvlastníctva, Iura Edition, 2008.

spoluvlastnictví v českém a slovenském občanském zákoníku jsou téměř identické a výrazné odlišení lze očekávat až s přijetím nového českého občanského zákoníku.¹⁴⁾ Vzhledem k dosavadní příbuznosti obou právních úprav je pak zřejmé, že problémy tížící českou právní praxí musí dopadat i na praxi slovenskou, neboť řešení problému naznačeného v tomto článku (resp. zmínku o tomto problému) jsem ve slovenských materiálech ani přehledu slovenské judikatury k podílovému spoluvlastnictví nenalezl. Řešení přijatá českou soudní praxí pak mohou být inspirativní i pro slovenské právní prostředí, ať již z hlediska výkladu aktuálně účinného zákona nebo z hlediska případně uvažované nové právní úpravy.¹⁵⁾

Zpracoval jsem proto pro čtenáře **nutno doplnit přesný název časopisu** dva příspěvky týkající se podílového spoluvlastnictví. První z nich se týká odrazu vzájemného vztahu podílového spoluvlastnictví a institutu dobrých mravů v české judikatuře a druhý řeší vybrané problémy vztahů podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů. Základ řešení obou problémů pak čtenář nalezne v monografii věnované podílovému spoluvlastnictví¹⁶⁾ s tím, že uvedené dva články tato východiska dále rozvádějí.

II. Pojem dobrých mravů v české judikatuře a odborné literatuře

Zatímco základní pojmové otázky podílového spoluvlastnictví lze považovat pro právní praxi vcelku za vyřešené, u kategorie dobrých mravů je situace jiná. Teoretické a obecné pojmové otázky dobrých mravů nejsou dodnes uspokojivě vyřešeny, byť k uvedenému pojmu existuje rozsáhlá odborná literatura a judikatura. Protože sám pojem dobrých mravů bývá s ohledem na svou mnohohrstevnatost předmětem samostatných odborných pojednání, je na tomto místě poukázáno pouze na některé závěry s odkazem na příslušnou relevantní judikaturu.

Při normativní absenci vymezení pojmu dobrých mravů má pro praxi stěžejní význam přístup soudní praxe, který se zdá být již delší dobu ustálen. Ve vztahu k výkladu pojmu dobrých mravů lze z faktického hlediska vycházet z ustálené judikatury Nejvyššího soudu, podle níž za dobré mravy je třeba pokládat souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihující podstatné historické tendence jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. Právní úkon se přičítá dobrým mravům, pokud nerespektuje některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.¹⁷⁾ Uvedené závěry konvenují i ústavněprávní judikatuře,

14) Návrh úpravy podílového spoluvlastnictví v připravovaném českém občanském zákoníku je předmětem zpracování pro slovenská právníka periodika a v českém právním prostředí již byl v několika článcích vyložen.

15) Tento závěr pak odráží mé zjištění vyplývající ze srovnání českých a slovenských pramenů, že na některé (i zásadní) otázky není oběma doktrínami nahlíženo shodně, na což jsem také v rámci publikačních výstupů opakovaně poukazoval.

16) Králík, M. Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, C. H. Beck, 2008, s. 425.

17) K tomu srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 3 Cdon 51/96, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 5, ročník 2001, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 473/96, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 16, ročník 1998, usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. 10. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1842/2000, uveřejněné v časopise Právní rozhledy, 2003, č. 6, str. 305 a násl. nebo usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 2. 7. 2003, sp. zn. 21 Cdo 664/2003, uveřejněné v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2004, svazek 26, pod pořadovým č. C 2042.

kteřá vymezuje dobré mravy jako souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu.¹⁸⁾

Jednota soudní praxe však není obdobně zcela sdílena odbornou literaturou, byť i v ní se objevují názory konvenující vymezení dobrých mravů v souladu s výše naznačenou judikaturou Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Zcela shodné pojetí jako v judikatuře je akceptováno i tzv. velkým akademickým komentářem k občanskému zákoníku,¹⁹⁾ obdobné hledisko pak zastává i aktuální tzv. velký komentář k občanskému zákoníku, podle kterého „výkon práva v rozporu s dobrými mravy znamená, že se výkon práva ocitá v rozporu s uznávaným míněním rozhodující části společnosti, které ve vzájemných vztazích určuje, jaký má být výkon práv tak, aby byly v souladu se základními a obecně respektovanými zásadami mravního řádu demokratické společnosti (se zásadou slušnosti, poctivosti, čestnosti, vzájemné úcty, tolerance, důvěry apod.). Tyto zásady mravního řádu společnosti a v důsledku toho i dobré mravy se ve vzájemném soužití lidí – vzdor své relativní stálosti a neměnnosti – v souladu se společenským vývojem v určité míře rozvíjejí ve smyslu jak časovém, tak i místním.“²⁰⁾

Část odborné literatury však přistupuje kriticky k tomu, aby se soudní praxe pokoušela vymezit pojem dobrých mravů s tím, že soudní praxi v daném směru přísluší především posouzení, zda v konkrétním případě výkon práva je či není v rozporu s dobrými mravy. Zastánci této linie české odborné literatury jsou zejména J. Hurdík²¹⁾ nebo Z. Grus.²²⁾ Významným autorem mladší generace, jehož odborná publikační činnost se profiluje mimo jiné do oblasti dobrých mravů (výrazně i z hlediska komparativního a analytického), je J. Salač s jeho pozoruhodnou monografií věnovanou danému tématu²³⁾ a další práce téhož autora.²⁴⁾ V ještě novější literatuře pak stojí za zmínku práce P. Rubeše²⁵⁾ a J. Spáčila.²⁶⁾

18) K tomu srovnej např. usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97, uveřejněné ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, C. H. Beck, 1998, svazek 10, pod pořadovým č. 14.

19) K tomu srovnej: Eliáš, K. a kolektiv autorů. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek, § 1 – 487, Linde Praha, 2008, str. 56.

20) K tomu srovnej: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 60.

21) Hurdík, J. Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 74 a násl.

22) Grus, Z. Dobré mravy ve světle publikované judikatury. Právní rozhledy, 2004, č. 3, s. 112.

23) K tomu srovnej: Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000.

24) K tomu srovnej např.: Salač, J. K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravy, Právník, 1999, č. 2, str. 125 – 143; týž: Rozpor s dobrými mravy a se zákonným zákazem, Právní rozhledy, 2000, č. 6, str. 250 – 252; týž: Nepřípustné resp. nepřiměřené znevýhodnění založené smlouvou a lichva, Právní rozhledy, 1999, č. 8, str. 404 – 407.

25) Rubeš, P. Dobré mravy v rukou soudců, Právní fórum, 2006, č. 9, str. 310 – 316.

26) Spáčil, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a judikatuře, Právní rozhledy, 2004, č. 18, str. 664 – 668.

Vedle těchto náhledů na obecné vymezení pojmu dobrých mravů se pak v judikatuře lze setkat s druhou významnou linií, která poměřuje soulad či rozpor s dobrými mravy v jednotlivých konkrétních případech.²⁷⁾

V literatuře pak najdeme i příspěvky, které nelze zařadit do žádné z obou kategorií a tvoří samostatnou oblast se širokým záběrem. Ze slovenského právního prostředí pak lze zmínit na stránkách českého Bulletinu advokacie publikovanou zajímavou stať autorky V. Čechotové.²⁸⁾

III. Podílové spoluvlastnictví, dobré mravy a judikatorní přístup

Obtíže spojené s vymezením a chápáním dobrých mravů se pak projevují v praxi potud, že právo aplikující subjekt musí mít v konkrétním případě představu o obsahu pojmu dobrých mravů, chce-li jimi poměřovat konkrétní výkon práv a povinností ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku. To platí bezesbzytku i pro oblast podílového spoluvlastnictví.²⁹⁾

Obecně platí, že aplikace dobrých mravů není ve spoluvlastnických vztazích vyloučena, jejich použitelnost je však usměřňována určitými judikatorními trendy, jejichž souhrnnější zpracování ani v české odborné literatuře doposud zpracováno nebylo.

A) Obecné judikatorní směry

1) Řízení končící vydáním konstitutivního rozhodnutí

Aktuálně a oproti dosavadní české judikatuře nově a důsledněji je zastávána zásada, že použití korektivu dobrých mravů nemá místa v řízeních, jejichž výsledkem je vydání konstitutivního rozhodnutí. Argumentace tohoto judikatorního směřování vychází z toho, že na vydávání konstitutivních rozhodnutí soudu ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. aplikovat nelze, neboť občanskoprávní vztah vzniká teprve právní mocí takového rozhodnutí; aplikace § 3 odst. 1 obč. zák. je možná jen na výkon jednotlivých práv a povinností vyplývajících až z tohoto nově vzniklého právního vztahu. Nejvyšší soud se k tomuto principu pro oblast řízení o zrušení práva společného nájmu bytu manžely přihlásil v novější judikatuře v rozsudku ze dne 5. 9. 2002, sp. zn. 26 Cdo 2858/2000³⁰⁾ a aktuálně v řízení o zúžení společného jmění manželů v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 22 Cdo 3515/2006.³¹⁾

27) Soudních rozhodnutí a literárních výstupů k těmto otázkám je velké množství; stačí do příslušného vyhledávače některé z právnických databází (ASPI, Lex Data) vložit označení „dobré mravy“. Poslední verze ASPI při zadání uvedeného slovního spojení jen do modulu judikatura nalezne téměř 4 000 záznamů !!

28) Čechotová, V. Dobré mravy v profesiograme právnického povolania, Bulletin advokacie, 2005, č. 3, str. 22 – 28.

29) Bohužel častým rysem české judikatury ve vztahu k dobrým mravům je to, že v odůvodnění soudních rozhodnutí je zjištěn skutkový stav povětšinou bez dalšího charakterizován jako souladný či protivící se dobrým mravům, aniž by bylo též vyloženo, **proč** (zvýraznil M. K.) jde o soulad či rozpor s dobrými mravy, tj. proč soudce v daném konkrétním případě dospěl k závěru o souladu či nesouladu výkonu práv a povinností s dobrými mravy. Předpokladem odpovědi na „proč“ je pak představa soudce o obsahu pojmu dobrých mravů nikoliv jen v obecném horizontu, ale v poměrech souzené věci.

30) Rozsudek byl uveřejněn v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2003, svazek 20, pod pořadovým č. C 1415.

31) Rozsudek byl uveřejněn na internetových stránkách Nejvyššího soudu České republiky – www.nso-ud.cz a je navržen k projednání pro případné uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

Zřejmě nejčastěji se námitka výkonu práv v rozporu s dobrými mravy objevuje u podílového spoluvlastnictví v řízeních o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, které je bez pochybností typem řízení končícím vydání konstitutivního rozhodnutí. Nemožnost aplikovat v tomto řízení ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. vyložil s odkazem na C 1415 Nejvyšší soud České republiky v nepublikovaném (vyjma internetových stránek Nejvyššího soudu³²⁾) rozsudku ze dne 26. 4. 2007, sp. zn. 22 Cdo 1326/2006) se zdůrazněním, že aplikace tohoto ustanovení je možná jen na výkon jednotlivých práv a povinností účastníků vyplývajících z občanskoprávních vztahů s tím, že takovýmto účastníkem nemůže být soud, který tyto účastníky rozsuzuje. Následně se pak Nejvyšší soud opětovně k tomuto principu pro řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví přihlásil v usnesení ze dne 11. 7. 2007, sp. zn. 22 Cdo 2335/2006.³³⁾

Přesto ani tento judikatorní trend není v praxi zcela důsledně dodržován a v odborné literatuře bez výhrad přijímán. Za příklad může sloužit rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. 9. 2007, sp. zn. 22 Cdo 3242/2007³⁴⁾, součástí jehož odůvodnění je poukaz i na to, že dovolací soud posoudil nárok žalobce z hlediska ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák.³⁵⁾

Ve starší judikatuře se vztah ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví profiloval ještě v jiné poloze. Šlo o posouzení případů, zda je možno žalobu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví zamítnout (nehledě na ustanovení § 142 odst. 2 obč. zák.) pro rozpor s dobrými mravy. Vycházejí z výše naznačeného moderního judikatorního trendu je namístě odpovědět na uvedené otázky záporně, nicméně stejný závěr by zřejmě vyplynul i z rozboru ustanovení § 142 odst. 2 obč. zák. Uvedené zákonné ustanovení umožňuje z důvodů zvláštního zřetele hodných nezrušit a nevypořádat spoluvlastnictví přikázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku. V rámci této hypotézy nejde jenom o okolnosti, jejichž zohlednění by mohlo být namístě při úvaze o souladu s dobrými mravy, ale

32) www.nsoud.cz

33) Uvedené rozhodnutí bylo uveřejněno v časopise Soudní rozhledy, 2008, č. 4, str. 141 – 143, pod pořadovým č. 40. Ani uvedené rozhodnutí by nebylo zřejmě (kromě internetových stránek Nejvyššího soudu České republiky) nikde publikováno, proto jsem ho záměrně pro jeho důležitost v praxi a zobecňující využití zařadil právě do uvedeného čísla Soudních rozhledů, jež bylo monotematickým číslem věnovaným institutu podílového spoluvlastnictví. Uvedené číslo Soudních rozhledů mimo jiné obsahuje články věnované ústavněprávní judikatuře a podílovému spoluvlastnictví, předpokládanému dopadu připravované úpravy podílového spoluvlastnictví do soudní praxe, přehledu judikatury ve věcech podílového spoluvlastnictví v letech 2006 – 2007 s publikací některých významných rozhodnutí z období posledních 2 – 3 let, v některých případech i se zpracovanými redakčními poznámkami.

34) Rozsudek byl uveřejněn v časopise Právní rozhledy, 2008, č. 5, str. 187 a násl.

35) Jednalo se o situaci, kdy většinový spoluvlastník pronajal v průběhu řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k domu za podmínek vylučujících rozdělení domu na bytové jednotky byt třetí osobě, a vytvořil tak platnou překážku pro vypořádání spoluvlastnictví k domu jeho rozdělením na jednotky ve vlastnictví ostatních spoluvlastníků, kteří tento způsob vypořádání požadovali a dovolací soud dospěl k závěru, že v takovém případě jde o případ zvláštního zřetele hodný, který umožňuje zamítnout žalobu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. I přes určitou terminologickou nedůslednost, spočívající v odkazu na ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. je však z rozhodnutí zřejmé, že důvodem zamítnutí žaloby by v takovém případě nebyla aplikace ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák., ale hypotéza předvídaná ustanovením § 142 odst. 2 obč. zák., tj. důvody zvláštního zřetele hodné. Tento závěr je možné odůvodnit i tím, že v obou případech se jednalo o rozhodnutí tzv. vlastnického senátu Nejvyššího soudu (senát 22 Cdo).

pojem důvodů zvláštního zřetele hodných lze důvodně považovat za pojem širší než „dobré mravy“. V daném směru lze tedy učinit zřejmě akceptovatelný názor, že tam, kde přichází do úvahy vypořádání příkázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku jsou okolnosti podřaditelné dobrým mravům zahrnuty v důvodech hodných zvláštního zřetele.

Složitější je otázka, zda v případech, kdy reálné dělení přichází do úvahy, a nelze tak postupovat podle ustanovení § 142 odst. 2 obč. zák., lze uvažovat ještě o postupu, kdy by bylo možno žalobu zamítnout pro rozpor s dobrými mravy. Na místě je spíše záporná odpověď. Je nutno vyjít z toho, že spoluvlastník nemá být nucen proti své vůli setrvávat ve spoluvlastnictví a výklad zákonné úpravy, která takový postup umožňuje, má být restriktivní. Spíše se zdá, že ustanovení § 142 odst. 2 obč. zák. je třeba považovat za ustanovení, které je ve své podstatě uzavřené a ve svém celku speciální vůči § 3 odst. 1 obč. zák., ježhož použití tak vylučuje. Tento závěr by bylo možno podepřít i úvahou, že nemůže dost dobře být nemravným návrh na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví tam, kde by došlo k „pouhému“ rozdělení předmětu spoluvlastnictví, čímž by byl vyřešen spoluvlastnický vztah, aniž by takový způsob představoval pro některého ze spoluvlastníků zásadní kvalitativní zásah do dosavadního stavu, který je jinak spojen s příkázáním věci nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku podle velikosti podílů. Právě ty okolnosti, o kterých bývá obvykle uvažováno jako o okolnostech hodných zvláštního zřetele, resp. jejich důsledky, vyvstávají najevo zpravidla tam, kde by mělo dojít k vypořádání spoluvlastnictví příkázáním věci do vlastnictví některému ze spoluvlastníků, případně prodejem věci a rozdělením výtěžku podle velikosti podílů. Lze-li věc reálně rozdělit, tj. založit každému ze spoluvlastníků stav, který se výrazněji (co do svého základu a povahy) neliší od stavu daného při existujícím spoluvlastnictví, vyjma redukce počtu spoluvlastníků, což však bývá v praxi považováno spíše za cíl a způsob odstranění existujících problémů, bylo by asi obtížné dovoditelné, že se může jednat o výkon práv v rozporu s dobrými mravy, zvláště tehdy, kdy existenci důvodů zvláštního zřetele hodných zákonodárce jako důvod zamítnutí žaloby v těchto případech výslovným ustanovením (vykládaným *a contrario*) nepřipustil. Judikatorní směr vylučující použití § 3 odst. 1 obč. zák. již z toho důvodu, že výsledkem řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je vydání konstitutivního rozhodnutí, však zřejmě činí tuto otázku vyřešenou. Nicméně přímá odpověď na zkoumaný problém se ze zákona nepodává.

Pro úplnost pak je třeba dodat, že starší judikatura se přikláněla k závěru opačnému, zdůrazňovala však, že se jedná o zcela výjimečné situace; přesto, že se jednalo o judikaturu uveřejněnou ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, je v této části nutno zřejmě vyslovené závěry považovat za překonané.³⁶⁾ Současná právní praxe ani odborná literatura však zřejmě neměly doposud možnost (nebo nutnost) se k uvedené otázce výslovně vyjádřit a četnost sporů v daném směru ani do budoucna nelze očekávat. V aktuální odborné literatuře (byť poněkud v jiném kontextu) se přiklonil k použitelnosti ustanovení § 3

36) K tomu srovnej: Ze zhodnocení rozhodování soudů o návrzích na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, projednaného a schváleného občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 29. 9. 1988, Cpj 37/88, jež bylo uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, 1989, sešit 2-3, pod pořadovým č. 1. Rozhodnutí sice nehovoří – s ohledem na dobu, kdy bylo přijato – o dobrých mravech, ale o člancích VI. a VII. občanského zákoníku v tehdy účinném znění, nicméně podstata problému je stejná.

odst. 1 obč. zák. při rozhodování soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví L. Chalupa.³⁷⁾

Řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví však není jediným typem řízení z oblasti podílového vlastnictví, na které výše uvedené závěry dopadají. Závěr judikatury o dosahu § 3 odst. 1 obč. zák. do řízení směřujících k vydání konstitutivního rozhodnutí platí také v řízeních spadajících pod ustanovení § 139 odst. 2 obč. zák., kdy se jedná z hlediska praktické četnosti zejména o řízení o úpravu užívání společné věci.³⁸⁾

Přestože hovoříme v daném směru o přesahu dobrých mravů do podílového spoluvlastnictví, je zřejmé, že naznačené judikatorní závěry – v případě jejich všeobecné akceptace – mají mnohem širší dosah. Znamenají totiž, že obecně v řízeních, která končí vydáním konstitutivních rozhodnutí (a těch je v praxi poměrně mnoho), nelze ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. o dobrých mravech bez dalšího použít a tento zobecňující závěr přesahuje obvyklou kasuistiku aplikace ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák.

2) Řízení o určení spoluvlastnického práva

Soudní praxe zaujala závěry k aplikaci institutu dobrých mravů i ve vztahu k řízením o určení vlastnického, resp. spoluvlastnického práva a zdá se, že její závěry v daném směru lze považovat již za ustálené. Již v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 5. 1999 sp. zn. 22 Cdo 471/99³⁹⁾ vyslovil dovolací soud závěr, že uplatnění žaloby na určení vlastnictví nemůže být posuzováno jako výkon práva, který by byl v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 obč. zák. V poznámce k uvedenému rozhodnutí pak F. Balák poukázal na skutečnost, že „otázka povahy určovacích žalob v tom smyslu, zda jde o žaloby pouze procesní či jde o žaloby, které mají svůj právní důvod a základ rovněž v právu hmotném, je v teorii sporná. Institut naléhavého právního zájmu na určení však lze považovat za institut procesněprávní, neboť v oblasti práva hmotného zmínku o něm nikde nenalezneme (srov. Steiner, V.: Základní otázky práva procesního, Academia Praha 1981, str. 194 a 316). I z tohoto důvodu zřejmě nelze žaloby na určení poměřovat ustanovením § 3 odst. 1 obč. zák.“⁴⁰⁾

Týž závěr pak akceptovala současná judikatura tzv. vlastnického senátu Nejvyššího soudu. K témuž závěru se Nejvyšší soud přihlásil v usnesení ze dne 15. 9. 2004, sp. zn. 22 Cdo 927/2004⁴¹⁾ nebo v usnesení ze dne 22. 3. 2005, sp. zn. 22 Cdo

37) K tomu srovnej: Chalupa, L. Zákonná kritéria přikázání společné věci, Bulletin advokacie, 2008, č. 4, str. 23 – 24. Autorův článek se však primárně dotýká kritérií pro přikázání věci jednomu nebo více dosavadním spoluvlastníkům – v této souvislosti pak autor uvádí, že „ustanovení § 3 odst. 1 obč. zákoníku lze aplikovat i při rozhodování soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví přikázáním do vlastnictví jednoho nebo více spoluvlastníků, kdy je namístě přihlídnout i k úmyslnému jednání některého spoluvlastníka k tíži zbývajících spoluvlastníků v úmyslu získat neoprávněné výhody při trvání a zrušení podílového spoluvlastnictví.“ V námi uvažované poloze se článek L. Chalupy problému přímo nedotýká.

38) Tento závěr vyslovila judikatura např. v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 1. 1999, sp. zn. 22 Cdo 2528/98, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, 2000, sešit 5, pod pořadovým č. 31.

39) Rozsudek byl uveřejněn v časopise Právní rozhledy, 1999, č. 8, str. 429.

40) Tamtéž.

41) Usnesení bylo uveřejněno v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2005, pod pořadovým č. C 2956.

1917/2004.⁴²⁾ Současné však je judikaturou zdůrazněno, že pokud by se v případě takových žalob jednalo o šikanózní výkon práva, absentoval by naléhavý právní zájem na požadovaném určení.⁴³⁾

B) Jednotlivé případy aplikace institutu dobrých mravů ve spoluvlastnických vztazích

Vedle těchto případů zpravidla není aplikace institutu dobrých mravů v řízeních týkajících se podílového spoluvlastnictví vyloučena, v jednotlivých případech však je nutno důsledně zvažovat, zda se o výkon práva v rozporu s dobrými mravy skutečně jedná právě s přihlédnutím ke skutečnosti, že jde o výkon vlastnického (spoluvlastnického) práva a k odbornou literaturou traktované okolnosti, že použití „dobrých mravů“ při výkonu práva s cílem nalezení cesty k realizaci ideje spravedlnosti jakožto výsledku zajištění potřebné vazby mezi psanými občanskoprávními normami a mravním řádem společnosti by mělo zůstat výjimečné.⁴⁴⁾

Lze pak zmínit několik aktuálních závěrů, v nichž se ve spoluvlastnických vztazích soudní praxe k otázce výkonu práv v souladu či rozporu s dobrými mravy výslovně vyjádřila:

- 1) ve sporu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví nelze odůvodnit přikázání věci do vlastnictví jednomu nebo více podílovým spoluvlastníkům, aniž by jim byla uložena povinnost zaplatit přiměřenou náhradu tomu ze spoluvlastníků, který byl svého spoluvlastnického podílu zbaven, tím, že přiznání náhrady by bylo v rozporu s dobrými mravy⁴⁵⁾; i přes tento konkrétní závěr jde opět o vyjádření výše uvedené zásady, že rozhodnutí soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví má konstitutivní povahu. Na jeho základě se mění dosavadní právní vztahy mezi účastníky a vznikají jim nová práva a povinnosti. Na vydání konstitutivního rozhodnutí soudu nelze aplikovat § 3 odst. 1 obč. zák. Aplikace tohoto ustanovení je možná jen na výkon jednotlivých práv a povinností účastníků vyplývajících z občanskoprávních vztahů. Souhlas s tímto závěrem vyjádřil v odborné literatuře např. J. Švestka,⁴⁶⁾
- 2) 1. Skutečnost, která je předpokladem vzniku pohledávky namítnuté k započtení jako obrana proti žalobě, nemůže být současně okolností, pro kterou je pohledávka žalobce (zčásti) zamítnuta jako právo uplatněné v rozporu s dobrými mravy, aniž by byla zjištěna existence i výše pohledávky namítnuté k započtení.
2. Proto skutečnost užívání společné věci nad rozsah spoluvlastnického podílu, již je odůvodněna kompenzační námitka žalovaného proti žalobě na zaplacení podílu na investicích vynaložených žalobcem na společnou věc, nemůže odůvodnit zamítnu-

42) Uveřejněném v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2006, pod pořadovým č. C 3318.

43) K tomu srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 5. 1999, sp. zn. 22 Cdo 471/99, uveřejněný v časopise Právní rozhledy, 1999, č. 8, str. 429 nebo usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18. 7. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2385/2007. Posledně uvedené rozhodnutí bylo zpracováno pro časopis Soudní rozhledy.

44) K tomu a v podrobnostech srovnej: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 62.

45) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. 5. 2007, sp. zn. 22 Cdo 1640/2006, uveřejněný v časopise Právní rozhledy, 2007, č. 14, str. 532.

46) Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 61.

ti žaloby z důvodu, že jí bylo uplatněno právo v rozporu s dobrými mravy bez toho, že by soud zjistil existenci a výši pohledávky uplatněné žalovaným k započtení;⁴⁷⁾

- 3) jestliže podílový spoluvlastník až za rok poté, co se dozvěděl o porušení předkupního práva, vyzve nabyvatele převedeného spoluvlastnického podílu, aby mu prodal získaný podíl, a to v reakci na spory vzniklé ohledně správy společné věci, jde o výkon práva, který je v rozporu s dobrými mravy⁴⁸⁾;
- 4) právo na bytovou náhradu nelze ze spoluvlastnictví vylučovanému spoluvlastníkovi založit ani za použití ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák., podle kterého výkon práv a povinností vyplývající z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy⁴⁹⁾; zde se jedná o jeden z aspektů problému vyklizení domu či bytu ve vazbě na zajištění bytové náhrady, který v obecném kontextu přesahuje rámec spoluvlastnických vztahů a který dosud není v judikatuře ani odborné literatuře řešen zcela jednotně;⁵⁰⁾
- 5) během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno, aby zaplatil druhému spoluvlastníkovi přiměřenou náhradu za vypořádávané nemovitosti, nemůže proti takovému nároku spoluvlastníka započíst jiný majetkový nárok. Je pochybením soudu, jestliže v těchto souvislostech sníží peněžitou náhradu s poukazem na dobré mravy podle § 3 obč. zák.⁵¹⁾; i zde byla ve vztahu k § 3 odst. 1 obč. zák. použita argumentace o konstitutivním rozhodnutí zmíněná výše;
- 6) i rozhodnutí většinových podílových spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí podle § 139 odst. 2 obč. zák. může být v rozporu s dobrými mravy⁵²⁾ (Sou R NS č. C 2113 – NS sp. zn. 22 Cdo 1773/2003).

III. Závěr

I přes výše naznačené judikatorní směry aplikace § 3 odst. 1 obč. zák. nelze principy použití dobrých mravů ve spoluvlastnických vztazích nijak výrazněji generalizovat a tam, kde pojmově použití ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. není vyloučeno, je nutno důsledně vycházet z okolností konkrétního případu. Podle aktuálních závěrů judikatury totiž ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. patří k právním normám s relativně neurčitou (abstraktní) hypotézou, které tak přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Odpovídající úsudek soudu musí být podložen důkladnými skutkovými zjištěními a musí současně přesvědčivě dokládat, že tato zjištění dovolují v konkrétním případě

47) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 5. 2007, sp. zn. 22 Cdo 958/2006, uveřejněný v časopise Soudní rozhledy, 2008, č. 3, str. 90, pod pořadovým č. 23.

48) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 8. 2007, sp. zn. 22 Cdo 364/2007, uveřejněný v časopise Soudní rozhledy, 2008, č. 7, str. 256, pod pořadovým č. 69.

49) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. ledna 2001, sp. zn. 22 Cdo 356/2000, uveřejněný v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2001, svazek 2, pod pořadovým č. C 110.

50) K otázkám vyklizení a bytových náhrad ve spoluvlastnických vztazích srovnej: Králík, M. Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku, C. H. Beck, 2008, str. 143 – 145, 218 – 219.

51) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1927/2004, uveřejněný v časopise Soudní rozhledy, 2007, č. 4, str. 142, pod pořadovým č. 41.

52) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 9. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1773/2003, uveřejněný v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2004, svazek 27, pod pořadovým č. C 2113.

závěr, že výkon práva je s dobrými mravy skutečně v rozporu.⁵³⁾ Posouzení souladu výkonu práv s dobrými mravy pak je svěřeno především soudům prvního a druhého stupně. Dovolací soud je v daném směru výrazně limitován při respektu dvou judikatorních závěrů, podle kterých otázku, zda výkon určitého práva je v souladu s dobrými mravy je třeba posoudit individuálně s přihlédnutím ke všem zvláštnostem případu; řešení takové otázky nelze zobecnit s tím, že dovolací soud má oprávnění učinit otázku aplikace ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. o zákazu výkonu práva v rozporu s dobrými mravy předmětem svého přezkumu jen v případě zjevné nepřiměřenosti relevantních úvah soudů v nalézacím řízení.⁵⁴⁾

Protože se jedná o téma dosud v komplexním pojetí vcelku opomíjené, bylo by ku prospěchu věci, kdyby se slovenští autoři k uvedeným otázkám taktéž vyjádřili s přihlédnutím k rozhodovací praxi slovenských soudů nebo s prezentací vlastních názorů ať již na stránkách slovenských nebo i českých právnických periodik.

Použitá knižní literatura:

- [1] Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008
- [2] Salač, J. Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000
- [3] Eliáš, K. a kolektiv autorů: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek § 1 – 487, Linde Praha, 2008
- [4] Králík, M.: Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008

The present paper deals with divided co-ownership as a traditional legal institution of rights in rem, a subject unjustly, yet largely neglected in modern Czech civil law literature. The existing legal regulation of divided co-ownership in the Civil Code, comprising only a few legal provisions, is generally considered unsatisfactory for practical purposes and requires substantial changes that are, however, envisioned as only being a part of the planned recodification of the Civil Law. Legal practice has thus had to be based so far on the existing legal regulation which often entails complicated issues and problems that are hard to resolve. The present paper aims to deal with one of them.

Mgr. Michal Králík, Ph.D.,

*Krajský soud v Brně,
pobočka ve Zlíně – soudce*

53) K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. 21 Cdo 633/2002, uveřejněný v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2004, svazek 26, pod pořadovým č. C 2084.

54) K tomu srovnej usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 6. 2005, sp. zn. 28 Cdo 1174/2004, uveřejněné v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2007, pod pořadovým č. C 3761 a usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21. 6. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2160/2007, uveřejněné v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, 2008, pod pořadovým č. C 5309.

Právna úprava dobrovoľníctva v niektorých európskych štátoch

Legal regulations of volunteering in some european states

▼ Zuzana Kamenská

Kľúčové slová:

dobrovoľníctvo, dobrovoľník, dobrovoľnícka zmluva, dobrovoľnícka služba, medzinárodné dobrovoľníctvo

Key words:

volunteering, volunteer, voluntary contract, voluntary service, international volunteering

Úvod

Dobrovoľníctvo v súčasnosti predstavuje fenomén prekračujúci hranice štátov, náboženských, sociálnych skupín a poukazuje na možnosť spolužitia, ktoré je založené na vzájomnej pomoci a solidarite. Jeho medzinárodný význam zvyrazňuje aj to, že Organizácia spojených národov vyhlásila rok 2001 za „**Medzinárodný rok dobrovoľníctva**“ za účelom propagovania a pozdvižnutia verejnej mienky o význame, ktorý má dobrovoľnícka služba v občianskej spoločnosti. Rada Európy vyzvala všetky členské štáty, aby prijali rozličné stimulujúce opatrenia v priebehu „Medzinárodného roka dobrovoľníctva“ na pozdvižnutie úlohy dobrovoľnej služby jednak na národnej ako aj na európskej úrovni.¹⁾

Dobrovoľníctvo je dôležitou súčasťou občianskej spoločnosti a práve participácia občianskej spoločnosti na výkone štátnej moci zohráva nezastupiteľnú úlohu pri ochrane ľudských práv, ktoré tvoria jadro výstavby Európy²⁾ a vzťah vládnych a mimovládnych organizácií je najrelevantnejším ukazovateľom občianskeho života v danej spoločnosti. Z toho vyplýva dôležitosť adekvátnej právnej úpravy tohto inštitútu.

I. Právna úprava dobrovoľníctva v Slovenskej republike

Slovenský právny poriadok neobsahuje zákon o dobrovoľníctve, ani iný všeobecne záväzný právny predpis, ktorý by samostatne upravoval inštitút dobrovoľníctva a definoval základné pojmy, kto je dobrovoľník, aké sú jeho práva a povinnosti, čo je to dobrovoľnícka služba, aké náležitosti má mať dobrovoľnícka zmluva ako špecifický druh zmluvy.

V niektorých zákonoch, vyhláškach a nariadeniach zákonodarca použil pojmy dobrovoľník, dobrovoľnícka činnosť, dobrovoľnícke práce a dobrovoľnícke všeobecne prospešné aktivity. Napríklad je to zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, nariadenie vlády Slovenskej

1) <http://www.mvro.sk/humanitarna-pomoc-dobrovolnictvo-dobrovolnictvo-na-slovensku.html>, Dobrovoľníctvo na Slovensku, prof. JUDr. Ján Svák, CSc.

2) K tomu bližšie: J. Exc Henry Cuny, prejav na odbornom seminári „Úloha MVO a ochrana ľudských práv“, Bratislava, 13. 11. 2008

republiky o ochrane zdravia osôb pred nepriaznivými účinkami ionizujúceho žiarenia pri lekárskom ožiarení 340/2006 Z. z., vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva školstva a vedy Slovenskej republiky č. 291/1994 Z. z. o centrách voľného času v znení vyhlášky č. 27/2005.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 52a definuje **dobrovoľnícku službu** ako formu aktivácie uchádzača o zamestnanie vykonávaním dobrovoľníckej činnosti, ktorej cieľom je získanie praktických skúseností pre potreby trhu práce.³⁾

Z uvedeného vyplýva, že v Slovenskej republike absentuje osobitná úprava dobrovoľníctva a to napriek tomu, že v praxi dobrovoľníctvo vykonávané je a spoločenská potreba tejto úpravy existuje. Pri jej tvorbe by bolo potrebné vychádzať jednak zo všeobecne uznávaných princípov vzťahujúcich sa na dobrovoľníctvo a jednak z inšpiratívnych právnych úprav v iných krajinách.

K princípom možno uviesť slová veľvyslanca Francúzska v Slovenskej republike J. E. Henryho Cunyho, ktorý uviedol, že princípy sú základom celej spoločnosti a každý politický systém by ich mal rešpektovať.⁴⁾ V zákonnej úprave by sa preto mali odraziť **základné princípy** dobrovoľníctva, a to

- **princíp solidarity**, ktorý jednak posilňuje vzájomnú medziludskú pomoc a podporu a jednak zvyšuje zodpovednosť všetkých občanov za dosiahnutie cieľov dobrovoľníctva,
- **princíp bezodplatnosti**, ktorý znamená, že dobrovoľníci nie sú odmeňovaní za svoju dobrovoľnícku prácu, čo však nevylučuje náhradu nákladov vynaložených na dobrovoľnícku prácu, vrátane s tým spojených otázok nemocenského, sociálneho, dôchodkového a zodpovednostného poistenia,
- **princíp podpornosti**, ktorý vylučuje aby inštitút dobrovoľníctva nahrádzal pracovnoprávne a im podobné inštitúty,
- **princíp podpory**, ktorým sa vyjadruje vzťah štátu k dobrovoľníctvu, najmä v uznani jeho sociálnej hodnoty a podpore jeho pluralizmu a autonómie.

Z týchto princípov vychádza aj právna úprava v niektorých vybraných krajinách, ktorú možno v ďalšom texte stručne priblížiť.

- 3) V zmysle tejto právnej úpravy počas vykonávania dobrovoľníckej činnosti uchádzač o zamestnanie poskytuje pomoc
 - a) pri starostlivosti o nezamestnané osoby, občanov so zdravotným postihnutím, imigrantov, osoby po návrate z výkonu trestu odňatia slobody, drogovú a inak závislé osoby, nezaopatrené deti a ostatné osoby odkázané na starostlivosť iných osôb, rodinu alebo pri poskytovaní verejnoprospešných služieb a ďalších služieb v oblasti sociálnych vecí, zdravotníctva, vzdelávania, kultúry, športu, pri tvorbe, ochrane, udržiavaní alebo zlepšovaní životného prostredia, pri starostlivosti o ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva, pri uskutočňovaní kultúrnych alebo zbierkových charitatívnych akcií pre osoby podľa tohto ustanovenia, pri ochrane spotrebiteľa a v oblasti styku s verejnosťou,
 - b) pri prírodných katastrofách, ekologických katastrofách, humanitárnej pomoci a v civilnej ochrane.
- 4) K tomu bližšie: J. Exc Henry Cuny, prejav na odbornom seminári „Úloha MVO a ochrana ľudských práv“, Bratislava, 13.11.2008

II. Právna úprava dobrovoľníctva v niektorých európskych krajinách

Česká republika

Právna úprava dobrovoľníctva v Českej republike je obsiahnutá v zákone č. 198/2002 Sb. o dobrovoľníckej službe a o zmene niektorých zákonů (zákon o dobrovoľníckej službe), novelizovaný zákonmi č. 436/2004 Sb a č. 495/2005 Sb. (ďalej len „Zákon“). Tento zákon upravuje podmienky, za ktorých štát podporuje dobrovoľnícku službu organizovanú podľa tohto zákona a vykonávanú dobrovoľníkmi bez nároku na odmenu, nevzťahuje sa na činnosti upravené zvláštnymi predpismi, aj keď spĺňajú znaky dobrovoľníckej služby podľa tohto zákona a naopak činnosti, ktoré tieto znaky nespĺňajú, hoci ich vykonávajú dobrovoľníci.

Podľa § 2 ods. 1 je **dobrovoľníckou službou**, pri ktorej dobrovoľník poskytuje

- a) pomoc nezamestnaným, osobám sociálne slabým, zdravotne postihnutým, seniorom, príslušníkom národnostných menšín, imigrantom, osobám po výkone trestu odňatia slobody, osobám drogovu závislým, osobám trpiacim domácim násilím, ako aj pomoc pri starostlivosti o deti, mládež a rodinu v ich voľnom čase.
- b) pomoc pri prírodných, ekologických alebo humanitárnych katastrofách, pri ochrane a zlepšovaní životného prostredia, pri starostlivosti o zachovanie kultúrneho dedičstva, pri usporiadaní kultúrnych alebo zbierkových charitatívnych akcií pre osoby uvedené v písmene a) alebo
- c) pomoc pri uskutočňovaní rozvojových programov a pomoc pri činnosti, projektoch a programoch medzinárodných inštitúcií, vrátane medzinárodných mimovládnych organizácií.⁵⁾

Zákon definuje okrem pojmu dobrovoľníckej služby aj iné základné pojmy, napríklad § 3 ods. 1 vymedzuje pojem **dobrovoľník**, § 4 ods. 1 **vysielajúcu organizáciu** a § 4 ods. 2 **prijímajúcu organizáciu**. Zmluva medzi dobrovoľníkom a vysielajúcou organizáciou o výkone dlhodobej alebo krátkodobej dobrovoľníckej služby, k výkonu ktorej je dobrovoľník vysielaný do zahraničia musí vždy obsahovať náležitosti podľa § 5 ods. 2 a) a 2 b).

Za nedostatky zákona sa považujú aj nemožnosť poskytnúť dobrovoľníkom odmenu, ustanovenia znemožňujúce dobrovoľnícku činnosť členom pre vlastnú organizáciu ako aj nemožnosť prijímajúcej organizácie získať dotáciu od štátu. Niektoré organizácie pokladajú zákon za zbytočne zložitý, nezodpovedajúci realite a za nepotrebný. Výhrady existujú aj k akreditačnému konaniu, ktoré je administratívne náročné a pri ktorom je ťažké odhadnúť náklady projektu na tri roky vopred.⁶⁾

Macedónsko

V Macedónsku dobrovoľníctvo upravuje zákon o dobrovoľníctve, ktorý bol publikovaný v Úradnej zbierke zákonov Macedónskej republiky č. 85 z 9.7. 2007 (ďalej len „Zákon“).⁷⁾

- 5) § 2 ods. 1 zákona č. 198/2002 Sb. o dobrovoľníckej službe a o zmene niektorých zákonů (zákon o dobrovoľníckej službe)
- 6) Vyhodnocení řízených rozhovorů s organizacemi v rámci zjišťování jejich zkušeností a názorů k zákonu o dobrovoľníckej službě. Národní dobrovoľnícké centrum Hestia, Praha, 2007

Podľa článku 1 Zákon upravuje dobrovoľníctvo, podmienky a spôsob vykonávania dobrovoľníctva, dohodu o dobrovoľníctve a záznamy o dobrovoľníctve.

V článku 2 sa dobrovoľníctvo definuje ako činnosť, o ktorú sa Macedónska republika zaujíma, a ktorá prispieva k zlepšovaniu kvality života s aktívnou účasťou ľudí na sociálnom živote, ako aj k rozvoju ľudskej a rovnej demokratickej spoločnosti.

Pod pojmom **dobrovoľníctvo** sa rozumie bezodplatné dobrovoľné poskytovanie osobných služieb, vedomostí a schopností a/alebo vykonávanie iných činností v prospech osôb, skupín osôb, organizácií a ďalších inštitúcií. Tento zákon neobmedzuje možnosť poskytovať neúplné alebo náhodné dobrovoľnícke služby na základe dobrovoľnosti a bez odplaty. Pojem dobrovoľníctvo v zmysle tohto zákona nezahŕňa dobrovoľné získavanie pracovných skúseností podľa zákona o pracovných vzťahoch.

Dobrovoľník je podľa článku 4 Zákona každá fyzická osoba, ktorá dobrovoľne poskytuje služby, svoje zručnosti a vedomosti v prospech iných osôb, skupín osôb, organizácií a ďalších inštitúcií, a to bez peňažnej alebo inej odmeny.

V zmysle článku 14 Zákona je usporiadateľ dobrovoľníctva povinný uzatvoriť s domácim dobrovoľníkom (tuzemskou fyzickou osobou) dobrovoľnícku zmluvu v písomnej podobe v prípade, že dobrovoľnícka práca presahuje 40 hodín do mesiaca. V prípade práce menšej ako 40 hod. mesačne môže takúto zmluvu tiež uzatvoriť. Pri zahraničných dobrovoľníkoch je uzatvorenie písomnej dobrovoľníckej zmluvy povinné pri všetkých formách dobrovoľníctva.

Dohoda o dobrovoľníctve musí obsahovať 9 náležitostí uvedených v článku 14 Zákona.

Povinnosťou usporiadateľa dobrovoľníctva je vytvoriť na vykonávanie dobrovoľníckej činnosti vhodné podmienky podľa Zákona a zmluvy, poskytnúť dobrovoľníkovi brožúrku o dobrovoľníctve s údajmi podľa zákona ako aj ostatné materiály a hodnoty nevyhnutné pre jeho vykonávanie.

Rakúsko

V Rakúsku neexistuje zákon, ktorý samostatne upravuje dobrovoľnícku prácu. V mnohých zákonoch na federálnej úrovni ako aj na úrovni spolkových krajín možno však nájsť zákonné ustanovenia dotýkajúce sa dobrovoľníkov v humanitárnych organizáciách, ktoré obsahujú úpravu pre špecifickú oblasť dobrovoľníckej práce ako napríklad dobrovoľní hasiči alebo záchranárske tímy. Keďže neexistuje zákon samostatne upravujúci dobrovoľnícku prácu, dobrovoľníkov združených v dobrovoľníckych zboroch chránia **všeobecné zákony** upravujúce činnosť združení a organizácií.⁸⁾

Rakúska rada združujúca dobrovoľníkov je poradným orgánom Rady vlády, ktorý zastupuje záujmy dobrovoľníkov a dobrovoľníckych organizácií.⁹⁾

- 7) Zákon obsahuje 26 článkov a delí sa na:
- I. Všeobecné ustanovenia
 - II. Podmienky a spôsob vykonávania dobrovoľníctva
 - III. Práva a povinnosti dobrovoľníka a usporiadateľa dobrovoľníctva
 - IV. Dohoda o dobrovoľníctve
 - V. Záznamy o dobrovoľníckej práci a dobrovoľnícka knižka
 - VI. Dohľad
 - VII. Ustanovenia o porušovaní zákona
 - VIII. Prechodné a záverečné ustanovenia
- 8) http://www.dobrovolnictvo.sk/_subory/Dobrovolnictvo_Rakusko.doc

Rakúska rada združujúca dobrovoľníkov definuje dobrovoľnícku činnosť ako aktivitu, ktorá:

- je uskutočňovaná dobrovoľne, ale v rámci formálnej štruktúry,
- je uskutočňovaná pre dobro spoločnosti viac ako pre dobro jednotlivca,
- je uskutočňovaná bez akéhokoľvek úmyslu na finančnú odmenu,
- má presne určenú dĺžku trvania a pravidelnosť,
- nezaväzuje na ďalší tréning,
- prebieha v rámci organizácie, platformy, iniciatívy alebo skupiny a zároveň nie je dobrovoľníkovou občianskou povinnosťou,
- obsahuje formálnu aj neformálnu prácu.

Rada odsúhlasila v roku 2004 akčný plán, ktorý stanovuje **tri hlavné priority**:

1. Právne definovať termín dobrovoľníctva a čestnej funkcie.
2. Zabezpečiť dostatočnú právnu ochranu dobrovoľníka pri výkone dobrovoľníckej služby.
3. Spopularizovať myšlienku dobrovoľníctva prostredníctvom celonárodnej kampane.

Maďarsko

Maďarský parlament prijal v roku 2005 Zákon č. LXXXVIII. o verejnoprospešných dobrovoľníckych aktivitách¹⁰⁾, ktorý definoval základné pravidlá verejnoprospešného dobrovoľníctva. Tento zákon sa vzťahuje na verejnoprospešné dobrovoľnícke aktivity vykonávané v prospech fyzických, právnických osôb a podnikateľských organizácií bez právnej subjektivity (označené ako hosťujúce organizácie) v Maďarsku a na dobrovoľnícke aktivity maďarských občanov v zahraničí. Nevzťahuje sa na dobrovoľné darovanie krvi, činnosť dobrovoľných alebo inštitucionalizovaných hasičských zborov a dobrovoľných strážcov prírody. Zákon ponecháva bez regulácie akúkoľvek inú dobrovoľnícku činnosť vykonávanú bez náhrady v prospech jednotlivca alebo organizácie alebo v iných ako v zákone definovaných oblastiach.¹¹⁾

V zákone sú definované základné pojmy ako sú dobrovoľník, hosťujúca organizácia a verejnoprospešná dobrovoľnícka činnosť. Zákonodarca neopomenul ani úpravu záväzkov dobrovoľníka a zodpovednosť hosťujúcej organizácie za škodu, ktorú spôsobí dobrovoľník tretej strane.

Dobrovoľníkom podľa maďarského zákona môže byť jednotlivec s plnou alebo obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony a nepľnoletá osoba staršia ako 10 rokov (a teda bez spôsobilosti na právne úkony). Vykonávať môže akúkoľvek aktivitu, na ktorú má kvalifikáciu, zdravotné predpoklady, registráciu alebo spĺňa ďalšie zákonné požiadavky, resp. túto činnosť nepožaduje či nezakazuje nijaká právna norma.

Verejnoprospešnú dobrovoľnícku činnosť možno vykonávať na základe **dobrovoľníckej zmluvy** medzi hosťujúcou organizáciou a dobrovoľníkom. Tá by mala upravovať obsah (popis) verejnoprospešnej dobrovoľníckej činnosti, miesto, čas vyhradený pre

9) http://www.avso.org/activities/activities_legal.html

10) 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről

11) Dobrovoľníctvo a právna úprava, Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, Bratislava, 2008

prácu a odpočinok a poskytované náhrady. Dobrovoľnícka zmluva musí byť v písomnej podobe, ak sa uzatvára na dobu neurčitú alebo aspoň na 10 dní.

Zákon zohráva významnú multiplikačnú úlohu. Čoraz viac organizácií a inštitúcií si uvedomuje, že musia premýšľať nad rozvojom svojej stratégie pre zapájanie dobrovoľníkov. Podľa zákona o dobrovoľníckych aktivitách sa už harmonizovala legislatíva a súvisiace pravidlá v oblasti zdravotnej starostlivosti.

■ Záver

Z právnej úpravy jednotlivých štátov je pre vnútroštátnu legislatívu dôležité, aby:

- rozlišovala dobrovoľníctvo od iných druhov právne uznaných alebo upravovaných vzťahov,
- objasnila, že dobrovoľnícka služba by sa mala vykonávať bez nároku na mzdu, pretože dobrovoľníctvo sa chápe ako venovanie času a energie,
- garantovala dobrovoľníkom nárok na preplácanie výdavkov a oslobodiť takto preplácané výdavky od dane,
- stanovila práva a povinnosti dobrovoľníkov,
- chránila dobrovoľníkov počas doby výkonu dobrovoľníckej služby,
- garantovala, že dobrovoľníci nestratia nárok na podporu v nezamestnanosti,
- zaviedla pravidlá chrániace tretie strany proti škode vzniknutej následkom dobrovoľníctva,
- poskytla dobrovoľníkom možnosť využitia výhod a
- umožnila medzinárodné dobrovoľníctvo.

Dôležitým východiskom právnej úpravy dobrovoľníctva v Slovenskej republike by malo byť **definovanie základných pojmov**, ku ktorým patria **pojmy dobrovoľník, dobrovoľnícka služba, vysielajúca organizácia, prijímajúca organizácia a dobrovoľnícka zmluva**. V zákone by mali byť stanovené základné formálne a obsahové náležitosti zmluvy, ktoré budú rôzne v závislosti od toho či pôjde o výkon dobrovoľníckej služby doma alebo v zahraničí, a či táto služba bude krátkodobá alebo dlhodobá.¹²⁾

„Dobrovoľníctvo by malo byť najskôr definované pozitívne, napr. čo je považované za dobrovoľníctvo a kto je dobrovoľník. Prvky dobrovoľníctva (slobodná voľba, bezodplatnosť, a pod), ktoré vyjdú z definície, budú základom pre analýzu a porovnanie, keď bude zákon navrhnutý, aby stanovili, či patria pod dobrovoľníctvo pre účely zákona alebo nie. Je tiež dôležité, že zákon jasne stanoví, aké typy dobrovoľníctva reguluje a ustanovuje, že zákon neprekáža iným formám dobrovoľníctva (v tom druhom prípade tieto iné formy dobrovoľníctva nebudú schopné profitovať z toho, čo ponúka zákon)¹³⁾

Právnu úpravou dobrovoľníctva si musí vláda stanoviť jasné stratégie a ciele, ktoré pomôžu určiť druh dobrovoľníctva, ktorý chcú upraviť. Je nevyhnutné brať do úvahy aj miestne dobrovoľnícke tradície. Inak by zákony mohli odradiť spontánne iniciatívy,

12) www.1snsc.sk

13) K tomu bližšie: Hadži-Mičeva K., Základné definičné znaky dobrovoľníctva, Effekt 5/2008, str. 19
Katerina Hadži-Mičeva je právna poradkyňa Európskeho centra pre neziskové právo (European Center for Not for-Profit Law).

zaťažovať malé organizácie a mať odstrašujúci vplyv na všeobecnú kultúru dobrovoľníctva väčším podporovaním jednej formy dobrovoľníctva pred ostatnými. Pred zahájením právnej reformy by mal štát mať k dispozícii prehľadnú analýzu svojho právneho systému. Zistiť, že sa právna reforma zameria na potreby dobrovoľníckej komunity, sa dá tak, že sa konzultuje so všetkými zainteresovanými stranami a ich pripomienky sa zahrnú do návrhov ustanovení dobrovoľníctva a kto je dobrovoľník.

Summary

Volunteering constitutes a phenomenon overlapping state boundaries, as well as reaching beyond religious and social groups, and it points at the possibility of co-existence based on mutual help and solidarity. It is an integral part of every modern society. Citizens can significantly contribute to the social and economic progress of their societies. It is therefore necessary for every legal system to incorporate the basic principles of volunteering, namely the principle of solidarity, the principle of unpaid work, the principle of subsidiarity, and the principle of support. The point of departure will be the legal definition of basic terms associated with volunteering; terms such as the volunteer, voluntary service, sending institution, receiving institution, and voluntary contract.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovoľníckej službe a o zmene některých zákonů (zákon o dobrovoľnícké službě),
- [2] zákon o dobrovoľníctve, ktorý bol publikovaný v Úradnej zbierke zákonov Macedónskej republiky č. 85 z 9.7. 2007,
- [3] Hadži-Miceva, K.: Comparative Analysis of European Legal Systems and Practices Regarding Volunteering. International Journal of Not-for-Profit Law /vol. 9, No. 3, June 2007,
- [4] Makowski, G.: Impact of the Law on Public Benefit Activity and Voluntary Work on Popova, T.: Bulgaria. Questions for speakers at the panel discussion. International seminar on regulatory frameworks for volunteering. 24.1.2008 Bratislava. Bulgarian Center for Non-Profit Law,
- [5] Kollár, M., Mesežnikov, G., Bútora, M. (eds.) Slovensko 2005, súhrnná správa o stave spoločnosti, Bratislava 2006,
- [6] Efekt, časopis pre neziskové organizácie, 5/2008,
- [7] Dobrovoľníctvo a právna úprava, Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, Bratislava, 2008.
- [8] http://www.avso.org/activities/activities_legal.html
- [9] www.dobrovolnictvo.sk
- [10] www.dobrovolnictvo.cz
- [11] www.1snc.sk

JUDr. Zuzana Kamenská

E-mail: kamenska@epi.sk

Odôvodňovanie súdnych rozhodnutí v civilnom konaní, ako súčasť práva na spravodlivý proces

Justification of the decision of the court in the civil proceeding, as a part of right to a fair trial

▼ Alexandra Kotrecová

Kľúčové slová:

právo na spravodlivý súdny proces, civilný proces, rozhodnutie, odôvodnenie, judicative, súdna moc

Key words:

right to a fair trial, civil proceeding, decision, justification, judicative, judiciary

1. Úvod

Právo na spravodlivý súdny proces je významným elementom a súčasťou právnej kultúry každého štátu, ktorý uznáva demokratické hodnoty. Jeho základný rámec je koncipovaný v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, konkrétne v čl. 6 ods. 1¹⁾ a na vnútroštátnej úrovni primárne v čl. 46 Ústavy Slovenskej republiky²⁾.

Obsahom práva na spravodlivý súdny proces je katalóg jednotlivých čiastkových práv. Jedným z nich je nepochybne aj právo na riadne odôvodnenie súdneho rozhodnutia, čím dochádza ku skutočnej realizácii práva na súdnu ochranu a ku garancii základnej právnej istoty.

Európsky súdny dvor pre ľudské práva, v rámci svojej rozhodovacej činnosti judikoval význam a nevyhnutnosť odôvodňovania súdnych rozhodnutí, pričom zároveň vymedzil aj základné zásady, ktoré pri tejto činnosti súdu musia byť rešpektované a zachované. *Právo na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zaväzuje súdy k odôvodňovaniu rozhodnutí, avšak nemôže byť chápané tak, že vyžaduje podrobnú odpoveď na každý argument.*³⁾ *V prípade, ak by sa súdne rozhodnutie obmedzovalo iba na samotný výrok, bez ďalšieho odôvodnenia, len ťažko by bolo možné považovať konanie v ktorom bolo vydané, za spravodlivé.*⁴⁾ Veľmi významným rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva je v tomto smere aj rozhodnutie v právnej veci Helle v. Finsko, na ktoré vo svojej rozhodovacej praxi poukázali aj slovenské súdy. Rozhodnutie sa dotýka vzťahu medzi odôvodnením rozhodnutia súdu

1) Čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v Slovenskej republike vyhlásený pod č. 209/1992 Zb. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.

2) Ústavný zákon 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

3) Van de Hurk v. Holandsko, rozsudok z 19. apríla 1994

4) Karakasis v. Grécko, rozsudok zo 17. októbra 2000

prvého stupňa a súdu odvolacieho, keď sa konštatuje, že *odvolací súd sa pri zamietnutí odvolania v princípe môže obmedziť na prevzatie odôvodnenia nižšieho súdu*.⁵⁾

Otázku nevyhnutnosti odôvodňovania súdnych rozhodnutí pertraktoval aj Ústavný súd Slovenskej republiky.⁶⁾

Základný rámec právnej úpravy pre náležitosti odôvodnenia súdnych rozhodnutí v civilnom konaní, ustanovuje zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov v § 157 ods. 2. Ide o ustanovenie tretej časti OSP, ktoré vymedzuje náležitosti rozsudku, ako základnej formy rozhodnutia. Predmetný paragraf sa rovnako vzťahuje, v zmysle § 167 ods. 2 OSP, aj na odôvodnenie uznesení, ktorými sa rozhoduje vo veci samej.⁷⁾

Tak ako sme uviedli, v marginálnom počte rozhodnutí a to najmä meritórnych, je ich obligatórnou súčasťou odôvodnenie. Existuje okruh istých legálnych výnimiek, kedy zákon predpokladá zjednodušené, resp. skrátené odôvodnenie a napokon aj také, ktoré odôvodnenie nemusia obsahovať vôbec.

Ide konkrétne o:

- a) rozsudok vyhlásený na pojednávaní za prítomnosti všetkých účastníkov alebo ich zástupcov, ktorí sa vzdali odvolania.⁸⁾
- b) rozsudok pre uznanie alebo vzdanie sa nároku podľa § 153a ods. 1 O. s. p. a rozsudok pre zmeškanie podľa § 153b O. s. p.
- c) uznesenie, ktorým sa celkom vyhovie návrhu, ktorému nikto neodporoval.
- d) uznesenie, ktoré sa týka vedenia konania.

V neposlednom rade nemožno opomenúť nový druh rozsudku, ktorý bol do Občianskeho súdneho poriadku začlenený poslednou novelou vykonanou zákonom č. 384/2008 Z. z. a to rozsudok podľa § 153d OSP, ktorý je z hľadiska podoby vlastného odôvodnenia tiež osobitým. Ide o špecifickú formu rozsudku, ktorým súd nahradí odročenie pojednávania vo veci samej za účelom ďalšieho dokazovania, samotným vyhlásením rozsudku. Týmto rozsudkom spravodlivo usporiada veci medzi účastníkmi, podľa stavu v čase vyhlásenia rozsudku.⁹⁾ Tento druh rozsudku odôvodňuje súd len ústne a to priamo na pojednávaní. Vzhľadom na neexistenciu praxe možno sa len domnievať, že pri ústnom odôvodňovaní rozsudku bude súd najčastejšie uvádzať, v čom vidí vhodnosť a spravodlivosť v takom usporiadaní vzťahov, ktoré zvolil. Napokon vzhľadom na

5) Helle v. Finsko, rozsudok z 19. decembra 1997

6) Napr. II.ÚS 78/05, I. ÚS 226/03

7) Podľa § 169 ods. 2 O. s. p., písomné vyhotovenie uznesenia, ktorým sa celkom vyhovie návrhu, ktorému nikto neodporoval, alebo uznesenia, ktoré sa týka vedenia konania, nemusí obsahovať odôvodnenie.

8) § 157 ods. 3 O. s. p.

9) Podľa dôvodovej správy k predmetnému ustanoveniu dôvodom pre prijatie tohto druhu rozsudku bolo poskytnutie možnosti jednoduchým spôsobom usporiadať veci pre prípad nutnosti odročenia pojednávania autoritatívnym rozhodnutím súdu a tak umožniť účastníkom zväziť medzi voľbou pomerne rýchleho súdneho rozhodnutia alebo odročenia pojednávania s ďalším dokazovaním. Vychádza sa z predpokladu, že už od začatia sporu po predložení úvodných dôkazov je v mnohých prípadoch možné urobiť dôvodný záver buď o dôvodnosti žaloby alebo o neodôvodnenosti žaloby. To umožňuje sudcovi veľmi praktickým rozhodnutím vyvolať stav spravodlivého usporiadania veci.

neexistenciu písomného odôvodnenia vo vyhotovení rozsudku je potrebné spomenúť, že ani odvolanie proti nemu nemusí obsahovať žiadne dôvody.

Vzhľadom k tomu, tak ako sme uviedli, že veľké percento rozhodnutí vyžaduje komplexné odôvodnenie, zameriame ďalšiu pozornosť len a výlučne na ne.

2. Odôvodňovanie rozhodnutí súdu prvého stupňa

Význam odôvodnenia súdneho rozhodnutia nachádzame v jeho dvojitom účele. Na jednej strane ide o samotnú preskúmateľnosť rozhodnutia a na druhej strane sa črtá jeho neopomenuteľná výchovná úloha.

Preskúmateľnosť súdneho rozhodnutia predstavuje garanciu možnosti kontroly súdneho rozhodnutia súdom vyššej inštancie.

Výchovná úloha odôvodnenia vyplýva priamo z účelu civilného konania. S účinnosťou do 31. 8. 2005 bola táto vlastnosť zvýraznená priamo v norme zákona, keď v § 157 ods. 3 OSP sa uvádzalo že, v záujme výchovného pôsobenia rozsudku má súd dbať na to, aby odôvodnenie rozsudku bolo presvedčivé a zaoberalo sa i príčinami sporu. Objasnenie príčin sporu malo primárne za následok edukačnú funkciu v dialektickej jednote s preventívnym pôsobením na predchádzanie obdobných sporov do budúcnosti.

Hlavnú kontrolu a obraz, ktorý garantuje zachovanie práva na spravodlivý proces, smerom k rozhodnutiam súdov nachádzame v ich odôvodneniach, pri zachovaní obligatórnych náležitostí menovaných zákonom.

Podľa § 157 ods. 2 O. s. p. v odôvodnení rozsudku musí súd uviesť, čoho sa navrhovateľ (žalobca) domáhal a z akých príčin, ako sa vo veci samotnej vyjadril odporca (žalovaný), prípadne iný účastník konania, stručne, jasne a výstižne musí súd vysvetliť, ktoré skutočnosti považuje za preukázané a ktoré naopak, z ktorých dôkazov vychádzal a akými úvahami sa pri ich hodnotení riadil, prečo nevykonal ďalšie navrhnuté dôkazy a napokon ako vec právne posúdil. Súd musí dbať na to, aby odôvodnenie rozsudku bolo presvedčivé.

Každé riadne odôvodnenie súdneho rozhodnutia začína žalobným tvrdením, ktoré je súdu primárne známe z návrhu na začatie konania (žaloby), ako aj z ďalších vyjadrení a skutočností, ktoré sú navrhovateľom (žalobcom) prezentované v priebehu konania. Je potrebné podozrieť, že je všeobecne platným, že návrh na začatie konania (žaloba) sa má posudzovať podľa svojho obsahu a nie z hľadiska formy. To je zároveň aj príčinou pre ktorú nie je povinnosťou, aby účastník, ktorý návrh (žalobu) podáva, podradil svoj uplatňovaný nárok pod relevantný paragraf konkrétnej právnej normy. Súd by mal byť spôsobilý správne vyvodiť z tvrdení a skutočností uvádzaných navrhovateľom (žalobcom), akého konkrétneho práva sa domáha a aplikovať naň právnu normu. Tým zdôrazňuje seba vlastnú funkciu pomyselnej úst práva.

V odôvodnení rozsudku by súd nemal citovať všetky, spravidla rozsiahle skutočnosti, ktorými odôvodňuje neopodstatnenosť navrhovateľových (žalobcových) alebo odporcových (žalovaného) tvrdení, vychádzajúc z ich písomných a ústnych vyjadrení. Základom bude uviesť také skutočnosti, ktoré vytvoria obraz o obsahu základného sporu medzi účastníkmi konania.

Nedostatočným a v rozpore s právom na spravodlivý súdny proces by však bolo, pokiaľ by súd v časti tvrdení účastníkov konania, uviedol napríklad len výrok o tom, čoho sa navrhovateľ (žalobca) domáhal a čo žiadal odporca (žalovaný).

Pod rúškom zákonnej, zdanlivo jednoduchej formulácie výstižného vyloženia preukázaných a nepreukázaných skutočností, sa skrýva mystérium správneho a presvedčivého odôvodnenia rozhodnutia. Z toho dôvodu sa predmetná časť odôvodnenia rozhodnutia javí ako najproblematickejšia.

Odôvodnenie rozsudku preto v tomto smere musí obsahovať záver o tom, ktoré skutočnosti považuje súd za preukázané a ktoré nie.

Nebude pochopiteľne dostačujúce len uviesť v čom spočíva preukázateľnosť tvrdení, resp. z ktorých dôkazov a tvrdení vyslovených v konaní vyplývajú, napríklad ich strohou citáciou a vymenúvaním. Na druhej strane by nemalo dochádzať k akémusi automatickému opisovaniu obsahu všetkých, v konaní vykonaných dôkazov (aj opodstatnene nevýznamných) a prednesov účastníkov a to bez uvedenia toho, prečo bol vykonaný práve konkrétny dôkaz a aké zistenie z neho súd vyťažil. Bohužiaľ, s touto praxou sa stretávame v mnohých odôvodneniach súdnych rozhodnutí. Domnievame sa, že tento postup volia súdy z dôvodu mimoriadnych požiadaviek odvolacích súdov, kedy z obavy pred zrušením vlastného rozhodnutia, tvoria rozsiahle state odôvodnenia, v ktorých sa následne stráca vlastná podstata.

Na tomto mieste azda stojí za komparáciu aktuálna právna úprava platná v Českej republike. V paragrafe 157 ods. 2 OSŘ, sa okrem iného uvádza, že nie je prípustné, aby súd zo spisu opisoval skutkové prednesy účastníkov a vykonané dôkazy. Znamená to, že potrebné výklady, závery musia byť formulované v odôvodnení rozhodnutia vlastnými slovami, pretože iba tak zodpovedá odôvodnenie rozhodnutia podmienkam stručnosti, jasnosti a preukázateľnosti. Písomné vyhotovenie rozsudku, ktoré nespĺňa tento zákonom vyžadovaný predpoklad, je postihnuté vadou konania.¹⁰⁾ Z hľadiska teoretického, aj praktického sa predmetné javí ako správne a účelne. Nanešťastie, aj napriek tomuto zneniu skutočná prax je opačná a sudcovia naďalej pokračujú v trende „pracného“ opisovania.¹¹⁾ Tento fakt je ešte podporený tým, že hoci, tak ako sme uviedli vyššie, ide o vadu konania, v zmysle platnej českej judikatúry nie takú, ktorá by mala za následok nesprávnosť rozhodnutia vo veci samej.¹²⁾

Aj napriek uvedenému presvedčivosť, zrozumiteľnosť a stručnosť, musia byť elementárnymi prvkami pri tvorbe súdneho odôvodnenia.

Súd musí ďalej objasniť prečo niektoré zo záverov a tvrdení uvádzaných účastníkmi konania považuje za nepreukázané. Venovať tiež pozornosť takým skutočnostiam, ktoré z priebehu konania a z dokazovania vyplynuli ako nesporné. Súd by ich mal uviesť práve z dôvodu, aby samotným účastníkom naznačil, ktorým smerom sa uberal pri vlastnom riešení veci a rozhodovaní.

Ku každému dôkazu musí sudca priradiť konkrétne skutkové zistenie z neho vyplývajúce. V odôvodnení rozhodnutia nevyhnutne vysloví skutkové tvrdenie a priradí k nemu dôkaz, ktorý sa na toto skutkové tvrdenie vzťahuje. Jednoznačne musia byť rozlíšené tvrdenia účastníkov a skutkové zistenia, ktoré mal súd za preukázané.

10) Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 725

11) Dielo cit. v poznámke č. 7, s. 392

12) Sbíрка soudních rozhodnutí a stanovisek, vydávaná Nejvyšším soudem České republiky, R 53/2005

Súd v odôvodnení rozhodnutia následne pokračuje s prezentáciou úvah, ktorými sa on sám riadil pri hodnotení dôkazov. Základná metóda a postup, ktorý musí zvoliť mu ukladá priamo zákon. Je potrebné, aby jednotlivé dôkazy hodnotil samostatne a následne aj vo vzájomných súvislostiach.¹³⁾ Aplikuje zásadu voľného hodnotenia dôkazov. Ku konečnému záveru preto dospieva na podklade vnútorného logického a myšlienkového postupu. Nepochybne aj odborné skúsenosti, znalosti a poznatky významnou mierou reflektujú v hodnotiacom postupe sudcu. Mali by to byť ale primárne pravidlá logického myslenia, ktorými sa má sudca riadiť. Sú nimi zásada totožnosti, ktorá požaduje, aby sa v určitej úvahu zachovával invariantný význam použitých výrazov, zásada sporu, ktorá vyjadruje, že v rovnakom čase a za rovnakých podmienok nemôže zároveň platiť nejaké tvrdenie a aj jeho protiklad, zásada vylúčeného tretieho, podľa ktorej z dvoch protikladných tvrdení musí byť jedno pravdivé a napokon zásada dostatočného dôvodu, ktorá vyžaduje, aby každé pravdivé tvrdenie bolo dostatočne odôvodnené.¹⁴⁾ K nevyhnutnosti logickej argumentácie vychádzajúcej z rácia a náležitého odôvodnenia rozhodnutia sa vyjadril aj Ústavný súd Slovenskej republiky, keď v jednom zo svojich rozhodnutí konštatoval, že: „...*ak nepravdivosť údajov uvedených žalovanou má byť vyvodzovaná z opačných tvrdení žalobcu (tiež z pravdivosti takýchto tvrdení), musí byť z odôvodnenia rozsudku súdu zrejmé, z akých dôkazov vyplynuli skutkové zistenia o pravdivosti tvrdení žalobcom. Takýto záver korešponduje podľa názoru ústavného súdu s garantovaním základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru.*“¹⁵⁾

Napokon je nevyhnutné, aby súd vyslovil vyhodnotenie dôkazov vo všetkých vzájomných súvislostiach, čo znamená komparáciu jednotlivých prezentovaných a vykonaných dôkazov s tvrdeniami účastníkov, vo svetle celého konfliktu existujúceho medzi stranami.

Odôvodnenie musí obligatórne obsahovať jasné objasnenie, prečo súd nevykonal ďalšie navrhnuté dôkazy.

Zo všetkých zistených okolností a skutočností, ktoré súd naznačoval vo vyššie uvede-
ných častiach, musí ten vytvoriť mozaiku jednotného celku, v podobe záveru o skutkovom
stave veci a vysloviť skutkovú vetu, ktorá bude následne rozhodujúca pre právne posúde-
nie veci samotnej.

V odôvodnení súdneho rozhodnutia kumuluje súd poznatky skutkové a právne, ktoré získal v priebehu celého dovtedajšieho konania. Tak ako sme uviedli, zistený skutkový stav musí riadne subsumovať pod relevantné právne normy. Medzi právnym posúdením veci a objasnenými skutočnosťami musí existovať reálny vzťah. Súd musí zrejme a jasne vysvetliť z akého dôvodu použil tú ktorú právnu normu a v akom smere a rozsahu ju na základe skutkových okolností aplikoval na prejednávajúcu vec. Máme za to, že z hľadiska presvedčivosti súdneho rozhodnutia nepostačuje len citovanie relevantných právnych noriem, ktoré súd pri rozhodovaní o veci aplikoval. Zo strany súdu by mal byť bez pochybností objasnený príčinný vzťah a dôvod posúdenia a použitia konkrétnych ustanovení zákona.

13) Podľa § 132 OSP: „dôkazy súd hodnotí podľa svojej úvahy, a to každý dôkaz jednotlivo a všetky dôkazy v ich vzájomnej súvislosti; pritom starostlivo prihliada na všetko, čo vyšlo za konania najavo, včítane toho, čo uviedli účastníci.“

14) Dielo cit. v poznámke č. 10, s. 609 – 610.

15) Nález Ústavného súdu II. ÚS 261/2006

V tejto súvislosti možno poukázať na súdne rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky, v ktorom ústavný súd judikoval, že: „jedným z princípov predstavujúcich súčasť práva na riadny proces, ako i pojmu právneho štátu (čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd, čl. 1 Ústavy Českej republiky) a vylučujúcom ľubovôľu pri rozhodovaní, je nevyhnutná nadväznosť medzi skutkovým zistením a úvahami pri hodnotení dôkazov na jednej strane a právnymi závermi na strane druhej. V prípade, pokiaľ sú právne závery súdu v extrémnom nesúlade s vykonanými skutkovými zisteniami alebo z nich v žiadnej možnej interpretácii odôvodnenia súdneho rozhodnutia nevyplývajú, je potrebné takéto rozhodnutie považovať za v rozpore s čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd, ako aj s čl. 90 Ústavy Českej republiky.“¹⁶⁾

Všetky vyššie konkretizované náležitosti odôvodnenia rozhodnutia musia byť zastrešené presvedčivosťou. Práve cez presvedčivosť odôvodnenia rozhodnutia je napĺňaná podstata jeho zrozumiteľnosti, jasnosti a správnosti.

3. Odôvodňovanie rozhodnutí odvolacích súdov a dovolacieho súdu

Už sme spomenuli dvojité, všeobecný význam odôvodnení súdnych rozhodnutí. Jednak, že vo vzťahu k účastníkom konania pôsobí ako základný nástroj pre objasnenie toho, prečo súd rozhodol, tak ako rozhodol a zároveň má významný výchovný charakter.

V prípade rozhodnutí súdov vyššej inštancie (najmä Najvyššieho súdu Slovenskej republiky) a ich odôvodnení tu pristupuje ďalší významný element, ktorým je vplyv odôvodnenia na ďalšiu súdnu prax, čo výrazne prispieva aj k predvídateľnosti súdnych rozhodnutí v obdobných veciach, ako aj k informácii pre zákonodarcu o možných problémoch spätých s právom *de lege lata*.¹⁷⁾

Ustanovenia O. s. p. upravujúce konanie pred odvolacími súdmi a pred súdom dovolacím neobsahujú, pokiaľ ide o odôvodňovanie súdnych rozhodnutí, samostatnú právnu úpravu ohľadom odôvodňovania súdnych rozhodnutí. Podľa § 211 ods. 2 O. s. p., ak občiansky súdny poriadok neustanovuje inak, pre konanie na odvolacom súde platia primerane ustanovenia o konaní pred súdom prvého stupňa. Obdobne to platí podľa § 243c O. s. p. aj o konaní na súde dovolacom. Aj tu však platí, že primeranosť použitia musí byť hodnotená individuálne, vzhľadom na každý aplikovaný inštitút. Nemôže ísť o automatické preberanie bez uváženia odlišností. Musí sa zväziť aj vhodnosť aplikácie – použitia, z hľadiska vlastnej povahy veci. Bude nevyhnutné zohľadniť najmä rozsah preskúmavania odvolacím a dovolacím súdom.

S účinnosťou od 15.10.2008 môže odvolací súd, ak potvrdzuje rozhodnutie súdu prvého stupňa, podľa § 219 ods. 2 O. s. p., v prípade, že sa v plnom rozsahu stotožňuje s odôvodnením napadnutého rozhodnutia, t. j. s tým ako ho odôvodnil súd prvej inštancie, v odôvodnení vlastného rozhodnutia obmedziť len na skonštatovanie o správnosti dôvodov napadnutého rozhodnutia, prípadne doplniť na zdôraznenie správnosti napadnutého rozhodnutia ďalšie dôvody. Ide o fakultatívnu možnosť dovolacieho súdu vytvoriť odôvodnenie v stručnejšej forme, resp. v podobe bez nevyhnutnosti opätovného odpisovania všetkých skutkových záverov a aplikovaného práva tak, ako to už raz urobil (uviedol)

16) Nález Ústavného súdu České republiky ze dne 30.11.1995, sp. zn. III. ÚS 166/95, publ. Pod č. 79 Sbírka nálezů a usnesení, svazek 4

17) Wróblewski, J. Sadowe stosowanie prawa, angl. The judicial application of law, Kluwer Academic Publisher, Dordrecht 1992, s. 240 a nasl.

súd prvého stupňa. Vzhľadom na vyššiu váhu súdnych rozhodnutí odvolacích súdov, bude môcť ten doplniť aj ďalšie teoretické alebo právne závery podporujúce argumentáciu súdu nižšej inštancie. Dôraz na precizovanie argumentácie a podpory právnych záverov vyslovených súdmi prvej inštancie, pokiaľ sú tie považované za správne a ak sa výrok ich rozhodnutia zároveň potvrdzuje, vyslovuje aj predkladateľ zákona.¹⁸⁾

Vyhotovenie akéhosi skráteného odôvodnenia potvrdzujúceho rozsudku odvolacieho súdu je v konečnom dôsledku aj v súlade s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva.¹⁹⁾ Odvolací súd by sa ale nemal uchýľovať k arbitrárnosti vlastného odôvodnenia. *„Pokiaľ by sa totiž rozhodnutie odvolacieho súdu nezaoberalo odvolaním brojacím práve proti dôvodom uvedeným v rozhodnutí súdu prvého stupňa, takýto jeho postup by bol nezlučiteľný zo zásadou spravodlivosti konania.“*²⁰⁾

Riadne odôvodňovanie rozhodnutí odvolacími súdmi má popri garancii právnej istoty aj charakter inštruktážny, a to najmä, pokiaľ ide o rozhodnutia odvolacích súdov, v ktorých ten rozhodnutie súdu prvého stupňa zrušuje a vec mu vracia na ďalšie konanie. Podľa § 226 O. s. p. je tu súd nižšej inštancie viazaný právnym názorom odvolacieho súdu. To platí, v zmysle § 243d O. s. p., zhodne aj pre rozhodnutia dovolacieho súdu, ktorými sa zrušuje napadnuté rozhodnutie. Ak súd vyššieho stupňa zruší rozhodnutie súdu nižšieho stupňa, je súd nižšieho stupňa viazaný právnym názorom odvolacieho resp. dovolacieho súdu ako pri posudzovaní otázok hmotného práva, tak i pri aplikácii procesných predpisov. Viazanosť nižších súdov právnym názorom vyššieho súdu platí za predpokladu, že sa po zrušení napadnutého rozhodnutia odvolacieho súdu skutkový základ vo veci nezmení natoľko, že je vylúčená aplikácia právneho názoru odvolacieho resp. dovolacieho súdu na nový skutkový základ.

Z toho dôvodu v odôvodneniach zrušujúcich rozhodnutí, musí byť uvedený istý právny názor, resp. právna skutočnosť s ktorou sa má prvostupňový súd riadne vysporiadať a to v smere naznačenom práve súdom odvolacím.

Najvyšší súd, ako súd dovolací popri svojej primárnej rozhodovacej činnosti uskutočňuje významné poslanie základného vykonávateľa jednotného výkladu a jednotného používania zákonov. Tým dotvára právo a právne významné vety a názory. Týmto postupom sa kreuje akási sudcovská forma práva v krajinách kontinentálneho právneho systému v krajinách kontinentálneho práva.²¹⁾ Táto judikatúra, zároveň aj publikovaná v oficiálnych alebo iných zbierkach a dostupná širokej verejnosti, býva svojim charakterom považovaná za istý prameň práva, resp. prameň poznania práva. Uvedené platí aj napriek prevládajúcej povahe súdnych rozhodnutí v podmienkach nášho právneho systému a to *iudex ius dicit inter partes*.

Práve z daného titulu sa mimoriadny dôraz, najmä v smere právnej argumentácie, riadnej aplikácie a výkladu práva, musí klesať na odôvodnenie rozhodnutí dovolacích súdov. Bude tomu najmä v prípade možnosti dvojitej interpretácie právnej normy, prípadne absencie názoru na právny problém pretrvávajúci v spoločnosti. Osobitne tomu bude tak aj vtedy, pokiaľ odvolací súd vo svojom potvrdzujúcom rozhodnutí vysloví prípustnosť

18) Dôvodová správa k novele OSP vykonanej zákonom č. 384/2008 Z. z., s. 52

19) Helle v. Fínsko, rozsudok z 19. Decembra 1997

20) Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Cdo 170/2005. Odvolací súd by sa mal vo svojom rozhodnutí vypořadať so všetkými námietkami vznesenými v odvolaní a to z hľadiska ich relevantnosti vo vzťahu k napadnutému rozsudku.

21) Knapp, V. Soudcovská tvorba práva v socialistických zemích, Právnik 1969, s. 81 a nasl.

dovolania, nakoľko ide o rozhodnutie po právnej stránke zásadného významu, ide o posúdenie závažných právnych otázok.²²⁾

Týmto smerom môže odôvodnenie predstavovať skutočné autorské dielo s kreovaním právnych záverov, ktoré majú základ v logike, v zákonných zásadách legálnych a morálnych hodnotách. Riadne, zrozumiteľné a najmä presvedčivé odôvodnenie tu vytvára základ pre sudcovské dotváranie práva. Buduje priestor pre garanciu právnej istoty, pochopiteľne pri zachovaní a rešpektovaní už raz súdom vysloveného.²³⁾

Právo na spravodlivý súdny proces je neoddeliteľne spojené s výkonom práva na súdnu a inú právnu ochranu. Jedným zo završení poskytnutia riadnej právnej ochrany cestou súdu je súdne rozhodnutie. Je nástrojom pre vyriešenie konfliktu a problému, ktorý je obsahom prejednávanej veci. Výrok rozhodnutia je jeho pregnantným základom avšak až odôvodnenie je to, čo stranám predstavuje vlastné rozhodnutie, jeho skutočnú presvedčivosť a garanciu miery správnosti a spravodlivosti.

▼ Záver

Odôvodnenie, najmä meritórneho rozhodnutia, je jeho obligatórnou a neoddeliteľnou súčasťou. Riadne odôvodňovanie súdnych rozhodnutí je súčasťou práva na spravodlivý proces, ktorý je garantovaný na vnútroštátnej aj na medzinárodnej úrovni. Zároveň je významným nástrojom prevencie a kontroly súdu. Mal by reprezentovať jeho právny názor a jeho vlastnú právnu argumentáciu. Vždy by mal stáť na takých pevných pilieroch, ktoré vytvárajú a zaručujú skutočnú ochranu. Eventuálna absencia hraničí s neistotou a legálnym zásahom do garantovaných práv. Rozhodnutie ako také je autorským dielom každého sudcu, nemalo by však smerovať k takej forme literárnej fikcie, ktorá nemá oporu v skutočnom rozriešení veci a právnej zrozumiteľnosti.

▼ Summary

Justification of the meritorious decision mainly, is it's compulsory and integral part. It is part of the right to a fair trial, which is guaranteed at both national and international level. It is also an important tool for prevention and control of the court. It should represent his views and his own legal arguments. Should always stand on such solid pillars, which

22) V tejto súvislosti nemožno opomenúť, že odvolací súd v odôvodnení svojho rozhodnutia, ktorým pripúšťa voči svojmu rozhodnutiu dovolanie náležite uviesť právnu otázku, ktorú je z jeho pohľadu mimoriadneho právneho významu, musí taktiež túto otázku vyriešiť sám – resp. prezentovať aký právny názor na ňu zaujal on sám a napokon aj odôvodniť svoje tvrdenie o potrebe pripustiť odvolanie voči svojmu rozhodnutiu. Napr.: Rozsudok Krajského súdu v Žiline, sp. zn. 5 Co 203/2006 uvádza: „na žiadosť splnomocnenej právnej zástupkyne odporcu pripustil odvolací súd podľa § 238 ods. 3 OSP možnosť podania odvolania proti svojmu rozhodnutiu, pretože pripúšťa, že môže ísť o rozhodnutie po právnej stránke zásadného významu. Otázku zásadného právneho významu formuloval odporca tak, že či platná právna úprava, v čase vzniku škody, t. j. zákonom č. 58/1969 Zb. v spojitosti s Ústavou SR pripúšťa náhradu škody aj z nezákonného rozhodnutia aj z nesprávneho úradného postupu. Odvolací súd teda uznal odporcov, že táto otázka má zásadný právny význam, a to i napriek tomu, že odvolací súd produkoval v rámci právneho posúdenia veci na túto konkrétnu otázku svoj jednoznačný právny názor.“

23) V poslednej dobe sa v rámci rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu SR čoraz častejšie stretávajú s protichodnými názormi jednotlivých senátov, na zhodné právne otázky, čím dochádza k vytváraniu dvojitého nadhľadu na ten istý právny problém, k pochybnostiam o záväznosti a kreovaní právnej neistoty, napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 M Cdo 7/2006 zo dňa 28.05.2007 a rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. 2 M-Cdo 16/2005, zo dňa 28. 3. 2006.

constitute and guarantee real protection. Potential lack confines the uncertainty and the legal interference to the guaranteed rights. The decision as such is the author's work of each judge, however, it should not lead to a form of literary fiction that has no basis in real things resolution, and legal clarity.

Použitá literatúra:

- [1] Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v Slovenskej republike vyhlásený pod č. 209/1992 Zb. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.
- [2] Ústavný zákon 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
- [3] Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov
- [4] Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád
- [5] Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2006
- [6] Jirsa, J., Vávra, L., Kryštof, J., Meduna, P. Klíč k soudní síni příručka pro začínající soudce a advokáty. Praha: LexisNexis CZ s. r.o., 2007
- [7] Knapp, V. Soudcovská tvorba práva v socialistických zemích, Právník 1969
- [8] Dôvodová správa k novele OSP vykonanej zákonom č. 384/2008 Z. z.,

Súdne rozhodnutia:

- [9] Helle v. Fínsko, rozsudok z 19. decembra 1997
- [10] Karakasis v. Grécko, rozsudok zo 17. októbra 2000
- [11] Nález Ústavného súdu SR II. ÚS 261/2006
- [12] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Cdo 170/2005
- [13] Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30. 11. 1995, sp. zn. III. ÚS 166/95, publ. Pod č. 79 Sbírka nálezů a usnesení, svazek 4
- [14] Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, vydávaná Nejvyšším soudem České republiky, R 53/2005

Vývoj a aktuálny stav Slovenskej cirkevnej provincie (V kontexte medzinárodného a cirkevného práva)

Development and actual situation of Slovak ecclesiastical province (in Context of international and ecclesiastical law)

Renáta Jakubčová

Kľúčové slová:

Slovenská cirkevná provincia, Apoštolská stolica, spravovanie územia, partikulárna cirkev, arcidiecéza, apoštolská konštitúcia, konfesijné právo, medzinárodné zmluvy

Key words:

Slovak ecclesiastical province, Apostolic See, management of territory, particular church, archdiocese, apostolic constitution, canon law, international agreements

1. úvod do problematiky (z aspektu cirkevného práva)

Cirkevná provincia je určité, presne ohraničené územie, pozostávajúce z viacerých diecéz. Tieto väčšie územné celky existujú buď na národnom princípe, prípadne územno-národnom princípe, alebo na základe dlhodobej tradície.

Pred 30 rokmi, dňa 30. decembra 1977, pápež Pavol VI. zriadil Slovenskú cirkevnú provinciu. Avšak až po uplynutí šiestich mesiacov – dňa 6. júla 1978 – došlo k vyhláseniu tejto významnej a novej skutočnosti, ktorá má veľký spoločenský význam. Cirkev má v slovenskej spoločnosti svoje miesto už viac ako 1 100 rokov.

V 80. rokoch minulého storočia nebola spoločensko-politická situácia priaznivo naklonená v prospech náboženských vecí. Preto k vyhláseniu (de facto) Slovenskej cirkevnej provincie v Trnave kardinálom Františkom Tomáškom došlo so šesťmesačným oneskorením. Komplexne doceniť a zhodnotiť túto historickú skutočnosť v dejinách slovenského národa a retrospektívne aj v dejinách budúceho slovenského štátu je možné až s časovým odstupom. Môžeme sa len domnievať, prečo došlo k vyhláseniu tejto cirkevno-organizačnej štruktúry ešte počas minulého režimu. Poprední štátni predstavitelia zrejme videli v katolíckych veriach väčšinu, ktorú je vhodné cirkevno-právne usporiadať a odstrániť vplyv iných (ako domácich) cirkevných hierarchov. Štátni predstavitelia vedeli, že týmto gestom si naklonia priazeň veriach obyvateľov Slovenska a zároveň sa posilnia hranice vtedajšej ČSSR.

Pri príležitosti publikovania zakladajúcich apoštolských konštitúcií pápeža Pavla VI.¹⁾ bol v júni 1978 uverejnený pastiersky list ordinárov Slovenskej socialistickej republiky, ktorým biskupi uviedli do života slovenských veriach túto novú skutočnosť. Biskupi v ňom informujú o založení Slovenskej cirkevnej provincie, ktorá vznikla „po vzájomných

1) Pápež Pavol VI. vlastným menom Giovanni Battista Montini, zvolený za pápeža v r. 1964, v tom čase prebiehal v Cirkvi II. Vatikánsky koncil – významný historický medzník v dejinách Katolíckej cirkvi.

jednaniach, ktoré sa uskutočnili medzi zástupcami Apoštolskej stolice a vlády ČSSR.²⁾ Po stručnom historickom exkurze v tomto liste nasleduje preklad dvoch ustanovujúcich apoštolských konštitúcií *Qui divino* a *Praescriptionum sacrosancti*. V závere listu sa nachádza informácia, že po prinesení týchto dokumentov do hlavného mesta ČSSR, „bol zaslaný v mene ordinárov, kňazov a veriacich ďakovný list Svätému otcovi pápežovi Pavlovi IV. a pánu prezidentovi ČSSR Dr. Gustávovi Husákovi.“³⁾

Dôvodom na zriadenie cirkevnej provincie podľa cirkevného práva je „aby sa podľa osobitných a miestnych okolností napomáhalo spoločnej pastoračnej činnosti rozličných susedných diecéz a aby sa vhodnejšie rozvíjali vzájomné vzťahy medzi biskupmi ...“ a „jednotlivé diecézy musia byť zaradené do cirkevnej provincie“.⁴⁾ Treba zohľadniť, že Kódex kánonického práva je právnou normou pre celú univerzálnu Katolícku cirkev. Najmä preto tento Zákoník Katolíckej cirkvi zdôrazňuje aspekt vzájomnej spolupráce biskupov, ktorí sú zodpovední za činnosť provincie, teda i jednotlivých diecéz, ktoré ju tvoria. Tu možno vidieť hierarchickosť usporiadania Katolíckej cirkvi. Hierarchická následnosť postupuje od správcov farností cez správcov diecéz a správcov arcidiecéz, pričom sú všetci podriadení najvyššiemu stupňu v hierarchii, pápežovi ako hlave Katolíckej cirkvi.

Cirkevná provincia má podľa práva SR⁵⁾ i podľa cirkevného práva právnu subjektivitu *ipso iure* a je tiež verejnou právnickou osobou.⁶⁾

Na jej čele stojí metropolita, ktorý je arcibiskupom zverenej partikulárnej cirkvi, (tu arcidiecézy), vymenovaný pápežom.⁷⁾ Arcibiskup metropolita má vo svojej kompetencii na zverenom území v sufragánnych diecézach povinnosť dozerať na správnosť viery a cirkevnej disciplíny, vykonáva kánonické vizitácie v sufragánnych diecézach. V sufragánnych diecézach nemá nijakú inú riadiacu moc okrem posväcovacích funkcií, a to za presne určených kánonických podmienok.⁸⁾ To znamená, že riadna vlastná a bezprostredná moc (zákonodarná, výkonná a súdna) na území týchto diecéz patrí diecéznemu biskupovi, (keď kánonicky prevezme vlastníctvo diecézy), a teda nepatrí do kompetencie arcibiskupa metropolitu.⁹⁾ Kánon 393 platného Kódexu kánonického práva¹⁰⁾ hovorí, že „diecézny biskup má právo zastupovať diecézu vo všetkých jej právnych záležitostiach.“ Patrí mu právo spravovania cirkevných majetkov, pretože riadi právnickú osobu – diecézu, jemu zverenú podľa kánonických pravidiel.¹¹⁾

Katolícka cirkev sa v súčasnosti platnom konkordáte zaviazala, že „dá Slovenskej republike dôverným spôsobom na vedomie informáciu o zriadení, zmene alebo zrušení provincie, arcidiecézy, diecézy, eparchie, exarchátu alebo apoštolskej administratúry pred jej zverejnením“¹²⁾. Zriadenie cirkevnej provincie je výhradným právom najvyššieho

2) Citované podľa: Pastiersky list ordinárov SSR z príležitosti publikovania apoštolských konštitúcií jeho svätosti pápeža Pavla IV. o zriadení Slovenskej cirkevnej provincie a úpravy hraníc jednotlivých diecéz podľa doterajších hraníc nášho štátu. In: Archív Biskupského úradu Banskej Bystrice.

3) Tamtiež.

4) CIC 1983, Kán. 431 §1,2

5) Porov.: Základná zmluva medzi SR a Svätou Stolicou, čl. 3, ods. 4

6) CIC 1983, Kán. 373, 432, 433 §2

7) CIC 1983, Kán. 435

8) CIC 1983, Kán. 436

9) CIC 1983, Kán. 381, 382

10) KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA (CIC 1983), Latinsko-slovenské vydanie, Trnava: SSV, 1996

11) Porov.: V. kniha CIC 1893, najmä Kán. 1279.

12) Porov.: Základná zmluva medzi SR a Svätou Stolicou, čl. 3, ods. 2

zákonodarcu Katolíckej cirkvi – pápeža univerzálnej Katolíckej cirkvi a zároveň Rímskeho veľkňaza¹³⁾. Apoštolská stolica zastupuje Katolícku cirkev (v celosvetovom meradle) na medzinárodnej úrovni, je teda subjektom medzinárodného práva. Problematiku Medzinárodnoprávnej subjektivity Apoštolskej stolice podrobne opisujeme v 2. kapitole.

1.1 Predpríprava (historický exkurz) a vznik Slovenskej cirkevnej provincie

Pozitívnym krokom na politickej úrovni, ktorý pomohol k vývoju neskoršej Slovenskej cirkevnej provincie, bola medzinárodná politická dohoda *Modus vivendi*¹⁴⁾ medzi ČSSR a Apoštolskou Stolicou. Dohoda hneď v prvom článku deklarovala zásadu, že žiadna časť územia diecézy v Československu nebude podriadená ordinárovi, ktorého sídlo je mimo územia ČSSR, a tým ani nijaká česká alebo slovenská diecéza nebude presahovať štátne hranice. Takto boli hranice diecéz upravené so štátnymi hranicami a tým bol znemožnený vplyv cudzích hierarchov na cirkevné záležitosti u nás. *Modus vivendi* znamenal, že Slovensko sa cirkevne osamostatnilo a bolo vyňaté spod jurisdikcie ostrihomského arcibiskupa.

Pretože Slovensko dovtedy nemalo vlastnú provinciu, apoštolská administratúra začala priamo patriť Apoštolskej stolici.¹⁵⁾ Partikulárna jednotka Trnavská apoštolská administratúra existovala v historickom medziobdobí, pokiaľ nedozrela doba a *de iure* nebola zriadená Slovenská cirkevná provincia.

V r. 1937 nastal ďalší krok vpred, keď dňa 2. septembra 1937 pápež Pius XI. po dohode s česko-slovenskou vládou vydal konštitúciu *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* – Na zveľadenie cirkevnej správy, ktorá zmenila hranice slovenských a českých diecéz. Išlo o konkrétne rozhodnutie, aby boli diecézne hranice totožné s hranicami štátu. V tejto konštitúcii bol aj prísľub, že Apoštolská stolica, len čo to bude možné, zriadi v Česko-slovenskej republike dve metropoly s arcibiskupom, z ktorých jedna bude na Slovensku.¹⁶⁾ Do tejto situácie negatívne zasiahla II. svetová vojna a následne nový politický režim, ktorý priniesol rok 1948. Päťdesiate až sedemdesiate roky nedávali priestor rozvoju náboženského života, keďže išlo o izoláciu od „nepriateľského imperialistického západu“ a o separáciu od hlavy Katolíckej cirkvi, pápeža. Ideológia vtedajšieho nastupujúceho politického režimu vytlačala idealistický náboženský svetonázor ako nevedecký a snažila sa nahrádzať ho materialistickým svetonázorom podľa vzoru Sovietskeho zväzu.

Po politicky a spoločensky rušnom období v ČSSR možno považovať za prvý väčší úspech a predzvesť istého dialógu na medzinárodnej úrovni vysvätenie troch nových biskupov pre Slovensko. Stalo sa tak dňa 3. marca 1973 po intenzívnych rokovaniach vlády ČSSR s Vatikánom. Biskupom¹⁷⁾ pre nitriansku diecézu sa stal Dr. Ján Pásztor a pre banskobystrickú diecézu Mons. Jozef Feranec. Pre Apoštolskú administratúru trnavskú bol vymenovaný trnavský apoštolský administrátor s právomocami sídelného biskupa Dr. Július Gábriš.

13) CIC 1983, Kán. 368, 373. CIC a čl. 13 Základnej zmluvy medzi SR a Svätou Stolicou čl 3. ods. 1

14) Podpísaná 2.2.1928. Vzhľadom na to, že nešlo o konkordát, ktorý musí ratifikovať parlament, postačila výmena bilatelárnych nót. Dr. E. Beneš odoslal 29. januára 1928 do Vatikánu nótu, v ktorej oficiálne oznamoval, že 20. januára 1928 ministerská rada *Modus vivendi* schválila. Štátny sekretariát Svätej stolice nótu opätovoľ 2. februára 1928.

15) Porov.: KRAJČÍ, J.: Historické reflexie konfesijných vzťahov. Banská Bystrica: PrF UMB, 2006, str. 136-137

16) Tamtiež, str. 139

17) Porov.: CIC 1983, Kán. 369, 375, 376, 377 §1

Ďalšou pozitívnou skutočnosťou bolo schválenie medzinárodného paktu o občianskych a politických právach Národným zhromaždením ČSSR dňa 11. septembra 1975. Ustanovuje, že: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Toto právo spočíva v slobode vyznávať, alebo prijať náboženstvo, alebo vieru podľa vlastnej voľby a slobodu prejavovať svoje náboženstvo, alebo vieru sám, alebo spoločne s inými, či už verejne, alebo súkromne vykonávaním náboženských obradov, bohoslužbou a vyučovaním.“¹⁸⁾

Spravovanie územia priamo Apoštolským stolicou trvalo u nás 49 rokov. Územné usporiadanie - Apoštolská administratúra - je priamo podriadená, u nás z politických príčin, Apoštolskej Stolicy. Príčiny sú zrejmé z vyššie spomenutých dôvodov v historickom kontexte socialistického štátneho zriadenia a s tým spojenej proticirkevnej ideológie vládujúcej Komunistickej strany.

Zmena nastala v období „socializmu s ľudskou tvárou“. Dňa 30. decembra 1977 vznikla Slovenská cirkevná provincia. Dokument, ktorý erigoval cirkevnú provinciu na Slovensku je apoštolská konštitúcia pápeža Pavla IV. Qui Divino. Rozhodnutím pápeža bola Trnavská apoštolská administratúra povýšená na diecézu a zároveň vyzdvihnutá na metropolitné sídlo. Ako sufragánne¹⁹⁾ diecézy jej bolo pridelené nitrianske, banskobystrické, spišské, košické a rožňavské biskupstvo.

Podľa ustanovení dokumentu Qui divino ordinár Prešovskej gréckokatolíckej eparchie byzantského rítu sa mal tiež zúčastňovať na pastoračných prácach novozriadenej cirkevnej provincie. Pápež v tomto dokumente zvyšuje cirkevno-právny celok – apoštolskú administratúru – na samostatnú partikulárnu jednotku – diecézu, na ktorej čele stojí biskup. Diecézny biskup má právo a povinnosť zastupovať cirkev vo všetkých jej právnych záležitostiach²⁰⁾ a jurisdikčne podlieha priamo pápežovi (na rozdiel od správcu apoštolskej administratúry; apoštolský administrátor koná v mene Apoštolskej stolice.) Pavol VI. zároveň Trnavskú diecézu vyhlásil na metropolitné sídlo s obvyklými privilégiami, čiže sa stáva sídlom metropolitu, arcibiskupa. Ustanovovať sufragánne diecézy bolo vždy podľa cirkevného práva predmetom kompetencii pápeža.

Apoštolská konštitúcia Praescriptionum sacrosancti, ktorá bola vydaná tým istým pápežom v ten istý deň ako konštitúcia Qui divino, dopĺňa rozhodnutie pápeža tým, že usporadúva územie diecéz novozaloženej Trnavskej arcidiecézy tak, aby boli hranice diecéz zosúladené so zreteľom na štátne hranice Československej socialistickej republiky.

Takto došlo aj k politicky výhodnému kroku²¹⁾ – zosúladeniu cirkevných hraníc Trnavského arcibiskupstva²²⁾ so štátnymi hranicami ČSSR. Pápežský dokument podrobne definuje jednotlivé partikulárne územné celky (farnosti), ktoré ležia mimo správy biskupa sídliaceho v Československej socialistickej republike a priradzuje ich do kompetencie novozriadenej Slovenskej cirkevnej provincie (Trnavské arcibiskupstvo). Išlo o územia troch farností diecézy Győr (Maďarsko) a o dve farnosti benediktínskeho opátstva

18) Porov.: KRAJČI, J.: Historické reflexie konfesijných vzťahov. Banská Bystrica: PrF UMB, 2006, str. 216

19) Rozumej podriadené

20) CIC 1983, Kán. 391, 393, 381

21) Autorka chápe politicky „výhodný krok“ ako izoláciu cirkevnej hierarchie od Ríma – centra katolicizmu, lebo snahou totalitného režimu bola separácia kleru a prestavba cirkvi na akúsi národnú inštitúciu bez prepojenia na hlavu Cirkvi, pápeža. Takto zosúladené hranice Provincie s hranicami socialistického štátu umocnili medzinárodnú separáciu.

22) Rozumej územie celej Slovenskej cirkevnej provincie.

Pannonhalma (Maďarsko) ležiace na území vtedajšej Slovenskej socialistickej republiky. Tieto sa pripojili k novozaloženej Trnavskej arcidiecéze. Trinásť farností Satmárskej diecézy (Satu Mare, Rumunsko), ktoré sa nachádzali na území Slovenska bolo pripojených ku Košickej diecéze. Košická a Rožňavská diecéza boli oddelené od Jágerskej cirkevnej provincie (Eger, Maďarsko) a pripojené k novej Trnavskej provincii.²³⁾

Ideou tohto pápežského dokumentu, v ktorom ide o územnú úpravu duchovnej správy obyvateľov vtedajšej ČSSR, je vyňatie obyvateľov spoločnej republiky Čechov a Slovákov spod vplyvu maďarských biskupov a rumunského biskupa.

Napriek zriadeniu Trnavskej arcidiecézy, vtedajší biskup Mons. Július Gábris zostal až do smrti iba na hierarchickom poste apoštolského administrátora (nie arcibiskupa), pretože nevyhovoval vtedajšiemu komunistickému režimu. K vymenovaniu trnavského arcibiskupa-metropolitu došlo až v júli 1989. Stal sa ním vtedajší apoštolský administrátor Trnavskej arcidiecézy Mons. Ján Sokol. Do úradu arcibiskupa bol uvedený v septembri 1989. Arcidiecézu spravoval až do roku 2008, kedy pápež opäť zreorganizoval Slovenskú cirkevnú provinciu a sídlom metropolitu- arcibiskupa sa stala Bratislava.

1.2 Členenie SR z hľadiska kánonického práva, súčasný stav

Územná partikulárna cirkev - Slovenská cirkevná provincia dodržiava pravidlo Kódexu kánonického práva²⁴⁾, že partikulárna cirkev má byť ohraničeným územím tak, aby zahŕňala všetkých veriacich, bývajúcich na tomto území. Slovenská cirkevná provincia rešpektuje hranice Slovenskej republiky. Túto skutočnosť deklaruje aj v súčasnosti platný konkordát s Vatikánom – Základná zmluva medzi SR a Apoštolskou stolicou²⁵⁾ z roku 2000.

Na území Slovenskej republiky existujú dve provincie západného rítu Katolíckej cirkvi – Západná cirkevná provincia, Východná cirkevná provincia – a jedna provincia pre veriacich východného rítu Katolíckej cirkvi – Gréckokatolíckej cirkvi. Dve provincie Rímskokatolíckej cirkvi zastrešujú osem slovenských diecéz. Posledné reorganizačné zmeny urobil pápež Benedikt XVI. dekrétom zo dňa 14. februára 2008. Slovenská verejnosť bola o tejto novej skutočnosti obsírne informovaná v médiách.

Sídlom arcibiskupa Západnej slovenskej cirkevnej provincie je v súčasnosti Bratislava - Bratislavská arcidiecéza, ktorá vznikla vyčlenením z Bratislavskotrnavskej arcidiecézy. Trnavskej arcidiecéze pápež ponechal titul arcidiecézy, hoci nie je sídlom arcibiskupa. Pre novovzniknutú Trnavskú arcidiecézu je len čestným, nie funkčným titulom, lebo je nemetropolitným arcibiskupstvom. Pápež Benedikt XVI. jej teda udelil privilégium podobne ako niektorým iným nemetropolitným diecézám. Takúto výnimku má napríklad Strasburg, Avignon. Do Západnej slovenskej cirkevnej provincie patrí už spomenutá Trnavská arcidiecéza, Bratislavská arcidiecéza, ďalej Banskobystrická diecéza, Nitrianska diecéza a novovzniknutá Žilinská diecéza. Tá vznikla reorganizáciou a zmenami hraníc pôvodnej Nitrianskej a Banskobystrickej diecézy. Zmenu si vyžiadala potreba doby, vzhľadom na vysoký počet religióznych obyvateľov na severe Slovenska a netypický tvar pôvodných územných partikulárnych cirkví. Ideou pápeža Benedikta XVI., ktorý urobil túto historickú

23) Porov.: ROČENKA 1979, SSV, Trnava: Pre ZKD Pacem in terris SSR. Bratislava 1979. Dokument: Praescriptionem sacrosancti str. 15.

24) Porov.: CIC 1983, Kán. 372 §1

25) Porov.: 326/2001 Z. z. čl. 13, odsek. 3 „Svätá stolica zabezpečí zhodu hraníc slovenských cirkevných rímskokatolíckych diecéz a apoštolských administratúr, ako aj slovenských cirkevných gréckokatolíckych eparchií a exarchátov, so štátnymi hranicami Slovenskej republiky.“

zmenu v reorganizácii diecéz bolo, aby bol biskup – pastier²⁶⁾ partikulárnej cirkvi upros-tred veriacich, a tým umožnil dynamizmus v duchovnom živote, zlepšil komunikáciu medzi veriacimi a cirkevným predstaveným.

Sídlom Východnej slovenskej cirkevnej provincie sú naďalej bez zmeny Košice. Ko-šická arcidiecéza je sídlom metropolitu – arcibiskupa. Jej súfragánne Spišská a Rož-ňavská diecéza.

V rámci hraníc SR sa nachádza aj partikulárna cirkev iného druhu. Ide o personálnu partikulárnu cirkev (nie územnú) – Vojenský ordinariát Katolíckej cirkvi, ktorý má v svojej pastoračnej starostlivosti osoby katolíckeho vierovyznania, pracujúce v sekcii ozbroje-ných síl SR, Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže, Železničnej polície, taktiež pre osoby zbavené slobody rozhodnutím štátneho orgánu a tiež pre ich rodinných príslušníkov. Tieto osoby majú špeciálne upravené pastoračné podmienky vzhľadom na špecifikum ich práce. Ordinariát ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR, ktorý začal svoju činnosť 1. marca 2003, vznikol na základe Základnej zmluvy²⁷⁾ a parciálnej Zmluvy o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slo-venskej republiky.²⁸⁾

Na objasnenie právomocí najvyššej cirkevnej vrchnosti uvádzame kontext medziná-rodného práva v súvislosti s cirkevným právom Katolíckej cirkvi v 2. kapitole článku. Stručne popisujeme aj iné dôležité udalosti v kontexte medzinárodného práva v oblasti komunikácie SR a Apoštolskou stolicou v moderných dejinách SR.

1.3 Vymedzenie pojmu „Apoštolská stolica“

Pojem Apoštolská stolica alebo aj Svätá stolica má v kánonickom práve dvojaký výz-nam: v užšom zmysle slova ide o úrad Rímskeho veľkňaza, avšak v širšom zmysle tu patrí celý komplex dikastérií Rímskej kúrie - vatikánskych kongregácií, pápežských rád, tribu-nálov a úradov, ktoré pomáhajú Rímskemu veľkňazovi pri chode a spravovaní Katolíckej cirkvi.²⁹⁾ Ustanovizne Rímskej kúrie v mene Rímskeho veľkňaza – pápeža – Hlavy Katolíc-kej cirkvi – vybavujú záležitosti Cirkvi.

Rímsky veľkňaz³⁰⁾ má univerzálnu moc v Katolíckej cirkvi na celom svete³¹⁾. Jednotlivé partikulárne cirkvi vo svete patria pod jeho priamu správu.

Výraz Apoštolský stolica má najmä teologický rozmer. Zdôrazňuje pôvod moci v Kato-lickej cirkvi od najvýznamnejšieho apoštola, svätého Petra, ktorý bol vybratý samotným Je-žišom Kristom pri zrode Cirkvi. Jemu zakladateľ Cirkvi určil „primát“³²⁾, ktorému sa mali pod-riaďiť ostatní apoštoli, vybratí tiež samotným Ježišom Kristom. Prvý pápež sa stal hlavou

26) Titul pre biskupa používaný v terminológii Katolíckej cirkvi. Naznačuje duchovný charakter poslania biskupa (pastiersky, resp. učiteľský úrad cirkvi) podľa vzoru Krista.

27) Je najdôležitejší moderný medzinárodný konfesijný dokument podpísaný 24.12.2000 medzi Vati-kánom –Apoštolským Stolcom a SR, od ktorého sa odvíjajú konfesijné vzťahy v SR s Katolíckou cir-kvou. Pozri tu aj kap.2.2.5.

28) Porov.: 648/2002 Z. z.

29) Porov.: CIC 1983, Kán. 361. Blížšie to určuje apoštolská konštitúcia Jána Pavla II. Pastor bonus z roku 1988. prevzaté z: DUDA, J.: Postavenie Apoštolskej Stolice v medzinárodnom práve (Ruolo della Sede Apostolica nel diritto internazionale), in: Tribunál 1 /2005, s. 9-12. ISSN: 1336-1600

30) lat. Romanus Pontifex

31) Porov.: CIC 1983, Kán. 333

32) prvenstvo, rozumej v zmysle funkčnej dôležitosti.

zboru dvanástich apoštolov a stal sa prvým biskupom Ríma. Jeho postavenie prechádza v zmysle personálnej apoštolskej postupnosti na všetkých jeho nástupcov, ako priamych nástupcov Krista – Hlavy Cirkvi. Každý pápež je teda priamym nástupcom Ježiša Krista³³⁾ v zmysle neporušenej apoštolskej postupnosti v celej histórii Cirkvi od jej ustanovenia. Pápež je nositeľom najvyššej, plnej, bezprostrednej, riadnej, vlastnej a univerzálnej moci,³⁴⁾ ktorú jej Kristus zveril.³⁵⁾ Vyplyva z Božieho práva, lebo nie je odvodená z vôle človeka, ale je daná Bohom. Terajší pápež je 265. nástupca sv. Petra na Apoštolskom stolci.

Apoštolská stolica je reprezentant katolíckej náboženskej komunity (zástupca Katolíckej cirkvi) a zároveň najvyšší predstaviteľ štátu Vatikán. Je medzinárodne uznávaným subjektom medzinárodného práva. Miestna partikulárna Katolícka cirkev na Slovensku je viazaná na základe kánonického práva a hierarchickosti usporiadania na rozhodnutia Apoštolskej stolice ako najvyššieho riadiaceho, zákonodarného a výkonného orgánu Cirkvi.

2. Jednotlivé udalosti – dôsledky komunikácie SR a Apoštolskej Stolice na medzinárodnej úrovni

2.1 Diplomatická úroveň

Dňa 1. 1. 1993 Apoštolská stolica uznala suverenitu SR. Od roku 1994 boli plne konzumované diplomatické styky vytvorením a obsadením zastupiteľských úradov v Bratislave a vo Vatikáne. Prvým diplomatom Vatikánu vo funkcii Apoštolského nuncia v SR bol Mons. Luigi Dossena, ktorý svoje poverovacie listiny odovzdal do rúk prezidenta Michala Kováča 15. júla 1994. Jeho nástupcom bol titulárny arcibiskup bleský Mons. Henryk Józef Nowacki, ktorý pôsobí v diplomatických službách Svätej stolice od 1. júna 1983. Svoje poverovacie listiny na Slovensku odovzdal prezidentovi SR dňa 10. 5. 2001 a na Slovensku pôsobil až do 28. novembra 2007, kedy bol pápežom odvolaný a preložený do funkcie Apoštolského nuncia v Nikarague. Na uprázdnený post Apoštolského nuncia na Slovensku bol 14. marca 2008 menovaný titulárny arcibiskup minorský a bývalý nuncius v Haiti Mons. Mario Giordana.

Prvým vyslancom SR vo Vatikáne bol od dňa 4. júla 1994 MUDr. Anton Neuwirth. Jeho nástupkyňa, splnomocnená veľvyslankyňa Dagmar Babčanová, bola vystriedaná na tejto pozícii dňa 13. 9. 2007 doc. RNDr. Jozefom Draveckým, CSc. Úlohou vyslanca je reprezentovať krajinu na medzinárodnej úrovni na území Vatikánskeho štátu a hájiť záujmy komunity katolíckych veriacich SR. Ide najmä o budovanie konfesijných vzťahov a riešenie takých otázok, ktoré sú predmetom záujmu oboch strán. Konkrétne je potrebné doriešiť čiastkové zmluvy, nadväzujúce na Základnú zmluvu z roku 2000 – zmluvu o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi, ktorá by mala ustanoviť v akej miere a akým spôsobom bude štát Cirkev dotovať, a zmluvu o výhrade vo svedomí.

2.2 Zriadenie KBS

Dňa 23. marca 1993 vydala Kongregácia biskupov³⁶⁾ pri Apoštolskej stolici dekrét, ktorým bola erigovaná Konferencia biskupov Slovenska. Pápež Ján Pavol II. reagoval na

33) Vicarius Christi

34) Porov.: CIC 1983, Kán. 331

35) Porov.: CIC 1983, Kán. 330

36) jedna z deviatich Kongregácií. Kongregácie sú jednou zo skupín dikastérií Rímskej Kúrie. Rímska Kúria je najdôležitejší riadiaci orgán, ktorý spolu s pápežom spravujú Katolícku cirkev vo svete.

požiadavku biskupov Slovenska, ktorí vnímali potrebu zriadiť osobitnú organizáciu slovenských biskupov, pretože dovtedy pracovali spolu s českými biskupmi. KBS ako stála inštitúcia je zhromaždením biskupov Slovenska, plniacich pastoračné úlohy pre veriacich svojho územia, aby sa čoraz viac vzťahovalo dobro, ktoré Cirkev poskytuje ľuďom spôsobom apoštolátu, vhodne prispôsobenom okolnostiam času a miesta podľa normy práva.³⁷⁾ V súčasnosti (od 31. augusta 2000) je predsedom KBS biskup spišskej diecézy Mons. František Tondra. Za predsedu KBS bol zvolený druhýkrát. Na čele KBS stál aj pri jej zriadení v období od 4. mája 1993 do 13. apríla 1994. Súčasným hovorcom KBS je CSILic. Jozef Kováčik.

2.3 Druhá Slovenská cirkevná provincia

Dňa 31. mája 1995 pápež Ján Pavol II. apoštolskou konštitúciou *Pastorali quidem permoti* zriadil druhú Slovenskú cirkevnú provinciu. Situácia právne nadväzuje na dokumenty pápeža Pavla VI. z roku 1976. Pápež Ján Pavol II. rozdelil Trnavskú cirkevnú provinciu (zriadenú v decembri 1976), ktorá zahŕňala celé územie Slovenska, a vytvoril z nej dve cirkevné provincie: Bratislavsko-trnavskú a Košickú. Košice boli povýšené na arcibiskupstvo a Spiš s Rožňavou sa stali ich sufragánnymi biskupstvami.

Druhá Slovenská cirkevná provincia na východe našej krajiny vznikla z dôvodu väčšej prehľadnosti a efektivity práce biskupov jednotlivých arcidiecéz na území SR. Provincia na východe Slovenska je teda historicky veľmi mladá, má iba 13 rokov. Na jej čele stojí arcibiskup Mons. Alojz Tkáč.

Zmena v organizácii cirkevnej provincie (rozumej aktuálny stav) nastala na Slovensku vydaním dekrétu 14. februára 2008 pápežom Benediktom XVI., ktorý rozhodol o reorganizácii diecéz Katolíckej cirkvi latinského obradu. Pápež zároveň poveril osobného vyslanca a legáta, kardinála Jozefa Tomka, aby tieto skutočnosti oznámil najvyššiemu predstaviteľovi Slovenskej republiky, biskupom a celej cirkvi na Slovensku. Predmetom pápežského dekrétu je vznik dvoch úplne nových diecéz a úpravy hraníc doterajších diecéz. Územnosprávne zmeny sa dotkli najmä Banskobystrickej, Nitrianskej a bývalej Bratislavsko-trnavskej arcidiecézy.

Benedikt XVI. rozhodol o zriadení novej Bratislavskej arcidiecézy a Žilinskej diecézy. Do Západnej provincie teda patria: Bratislavská arcidiecéza, Trnavská arcidiecéza (sufragánna), Banskobystrická diecéza, Nitrianska diecéza a Žilinská diecéza. Za nového bratislavského arcibiskupa vymenoval J. E. Mons. Stanislava Zvolenského, dovtedajšieho svätiačeho biskupa Bratislavsko-trnavskej arcidiecézy. Za nového žilinského biskupa vymenoval J. E. Mons. Tomáša Gálisa, dovtedajšieho svätiačeho biskupa Banskobystrickej diecézy.³⁸⁾ Vznikom novej Bratislavskej arcidiecézy sa zmenilo sídlo arcibiskupa západnej provincie z Trnavy na Bratislavu.

2.4 Usporiadanie Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku

Dňa 21. februára 1997 pápež Ján Pavol II. vydal erekčnú bulu o zriadení Košického exarchátu³⁹⁾ Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Týmto sa gréckokatolíkom na

37) Porov.: CIC 1983, Kán. 447

38) Porov.: Denník SME, 15.2.2008 str. 3 a taktiež <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20080214015>, 13.3.2008, verzia phpS.

39) Exarchát je vývojový prestupeň eparchie. Eparchiu možno prirovnať v latinskom rite Katolíckej cirkvi k stupňu diecézy.

Slovensku dostalo konečne osobitného cirkevnoprávného postavenia, ktoré zodpovedá špecifickému postaveniu tejto časti bývalého mukačevského biskupstva. Apoštolskou mocou pápeža bol zriadený nový exarchát pre veriacich byzantského obradu. Košický exarchát bol dovtedy priamo podriadený Apoštolskému stolcu.

Ďalšia cirkevno-právna zmena nastala (podobne ako v Rímskokatolíckej cirkvi) 30. januára 2008, keď pápež Benedikt XVI. zriadil Gréckokatolícku metropoliu so sídlom v Prešove. Novovymenovaným prešovským gréckokatolíckym arcibiskup a metropolitom sa stal Mons. Ján Babjak.

Apoštolskou konštitúciou Qui successimus (Ako nástupcovia) pápež pozdvihol Košický exarchát na stupeň samostatnej eparchie s eparchiálnym sídlom v Košiciach a povýšil J. E. Mons. Milana Chautura CSsR na košického eparchu.

Ďalej zriadil Bratislavskú eparchiu s teritóriom vyčleneným z Prešovskej eparchie. Mons. Peter Rusnák bol dňa 30. januára 2008 vymenovaný pápežom Benediktom XVI. za prvého bratislavského eparchu.⁴⁰⁾ Dňa 17. februára 2008 sa konala slávnosť povýšenia Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku na metropoliu „sui iuris“.⁴¹⁾ Kardinál Sandri na slávnosti povýšenia Košického exarchátu na eparchiu konštatoval, že tento akt je potvrdením zrelosti miestnej cirkvi. Taktiež poukázal na ekumenický rozmer tejto udalosti a na rovnakú dôstojnosť všetkých miestnych cirkví. V súčasnosti na území SR existuje Prešovská eparchia so sídlom metropolitu a sugragánne jej patria Bratislavská eparchia a Košická eparchia.

Apoštolská stolica, t. j. pápež je hlavou oboch vetiev Katolíckej (univerzálnej) cirkvi a to Rímskokatolíckej i Gréckokatolíckej cirkvi⁴²⁾, a preto je právne spôsobilý konať na medzinárodnej úrovni.

2.5 Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou Stolicou a ostatné súvisiace právne predpisy

Základná zmluva, od ktorej sa odvíja ďalší vývoj konfesijných vzťahov mladého štátu s Apoštolskou stolicou, bola schválená vládou SR dňa 16. augusta 2000. Základná zmluva medzi SR a Apoštolskou stolicou bola podpísaná vo Vatikáne **24. novembra 2000**⁴³⁾ a platná je od **18. decembra 2000**.

Základná zmluva je najdôležitejším dokumentom, od ktorého sa odvíjajú ďalšie konfesijné vzťahy v SR. Potvrdzuje základné ľudské právo na slobodu vierovyznania a slobodu náboženského prejavu, čo zakotvuje i Ústava SR v článku 24. Na základe tohto dokumentu vznikli ďalšie právne predpisy, ktoré upravujú konkrétne oblasti a to výchovu a vzdelávanie v SR a vplyv Katolíckej cirkvi, konkrétne: Zmluva medzi SR a Apoštolskou stolicou o náboženskej výchove a vzdelávaní *podpísaná dňa 13. mája 2004, platnosť nadobudla dňa 9. júla 2004* a obdobná zmluva s jednotlivými registrovanými

40) Zdroj: online <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20080130001>. In: Benedikt XVI. sa rozhodol reorganizovať gréckokatolícke diecézy na Slovensku, 13.3.2008.

41) Porov.: Pápež zriadil u nás Gréckokatolícku metropoliu, In: Katolícke noviny 6/2008, str. 6. „sui iuris“ – svojho druhu

42) toto sú dve vetvy jednej univerzálnej (všeobecnej - lat. catholicos) katolíckej cirkvi. Delia sa podľa ritu, teda spôsobu bohoslužby na východnú a západnú katolícku cirkev.

43) KRAJČI, J.: Historické reflexie konfesijných vzťahov. UMB PrF Banská Bystrica 2006, str. 226

konfesiami a náboženskými spoločnosťami v SR⁴⁴⁾ v tejto istej oblasti – výchovy a vzdelávania. Konkrétne ide o Dohodu medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní *podpísanú tiež dňa 13. mája 2004. Platnosť nadobudla dňa 13. júla 2004*, to znamená že ratifikácia týchto tematicky podobných dokumentov prebehla v rovnakom čase.

Ďalšou medzinárodnou zmluvou je Zmluva medzi SR a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky, ktorá právne upravuje oblasť vplyvu Katolíckej cirkvi v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch SR. Ide o duchovnú starostlivosť o konkrétnu skupinu obyvateľov – katolíckych veriacich, ktorí si podľa mienky Cirkvi zasluhujú osobitnú pastoračnú starostlivosť. Zmluva je priamym dôsledkom dikcie čl. 14 odseku 1 až 4 vyššie spomínanej Základnej zmluvy medzi SR a Svätou Stolicou. Riadi sa apoštolskou konštitúciou Jána Pavla II. *Spirituali militum curae*⁴⁵⁾ a právnymi predpismi SR. Celý dokument špecifikuje podmienky zriadenia a fungovania vojenského ordinariátu⁴⁶⁾ pre katolíckych veriacich v rámci ozbrojených síl SR, Policajného zboru SR, Zboru väzenskej a justičnej stráže, Železničnej polície (t. j. ozbrojené zbory SR), taktiež pre osoby zbavené slobody rozhodnutím štátneho orgánu a tiež pre ich rodinných príslušníkov. Zmluva bola *podpísaná* apoštolským nunciom na Slovensku mons. H. J. Nowackim a ministrom obrany SR Jozefom Stankom *dňa 21. augusta 2002, platná a účinná je od 27. novembra 2002*. Na čele ordinariátu od jeho založenia – od dňa 1. marca 2003 stojí biskup Mons. František Rábek.

Tematicky podobný dokument, ktorý ošetruje problematiku duchovnej pastoračnej služby v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch vo vzťahu štátu a registrovaných cirkví a náboženských spoločností je Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky. Táto Dohoda bola *uzatvorená dňa 28. 4. 2005, účinná je od dňa 28. apríla 2005 a platnosť nadobudla dňa 24. júna 2005*.

2.6 Oficiálne návštevy pápeža na Slovensku

Prvá oficiálna návšteva pápeža na Slovensku sa uskutočnila *v dňoch 21. – 22. apríla 1990* ešte v čase Československej federatívnej republiky. Návšteva Jána Pavla II. v Československu ukázala celému svetu, kam krajina po odvrhnutí komunizmu chce smerovať. Práve Československo bolo prvým postkomunistickým štátom, ktorý mohol privítať pápeža. Dovtedy do ČSFR neprišla žiadna významnejšia zahraničná návšteva, prvou bola práve hlava Vatikánu a najvyšší predstaviteľ Katolíckej cirkvi. Pápež navštívil Prahu, Velehrad a Bratislavu. Prezident Václav Havel v privítacom príhovore povedal: „...do krajiny zdevastovanej ideológiou nenávisti prichádza posol lásky, do krajiny zdevastovanej vládou nezvzdelancov prichádza živý symbol vzdelanosti, do krajiny donedávna ničenej ideou konfrontácie a rozdelenia sveta prichádza posol mieru, dialógu, vzájomnej tolerancie, úcty

44) ide o 13 registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Konkrétne: Evanjelická cirkev augsburgského vyznania na Slovensku, Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku, Pravoslávna cirkev na Slovensku, Evanjelická cirkev metodistická Slovenská oblasť, Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike, Cirkev bratská v Slovenskej republike, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Slovenské združenie Apoštolská cirkev na Slovensku, Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v Slovenskej republike, Starokatolícka cirkev na Slovensku, Cirkev československá husitská na Slovensku.

45) pozri: čl. 1 ods. 2 Zmluvy medzi SR a Svätou Stolicou o duchovnej službe kat. veriacim v OS a OZ SR.

46) Ordinariát je funkčná jednotka na úrovni diecézy, je právnickou osobou, na čele s biskupom. Je to presonálna partikulárna cirkev. Na rozdiel od diecézy, ktorá je územnou partikulárnou cirkvou KC.

a láskavého porozumenia, zvestovateľ bratskej jednoty v rôznosti.⁴⁷⁾ Pápežovo posolstvo sa nieslo v duchu povzbudivých myšlienok, zdôraznil ozajstnú zodpovednú slobodu podľa vzoru Krista, pripomenúc víziu civilizácie lásky.

V dňoch 29. júna – 3. júla 1995 pápež Ján Pavol II. druhý krát navštívil Slovensko – mestá Bratislava, Nitra, Šaštín, Košice, Prešov, Spišská Kapitula, Levoča, Vysoké Tatry a Poprad. Posolstvo tejto návštevy možno zhrnúť do hesla: „Buďte verní Bohu, zachovajte jeho prikázania, buďte ochrancami života, buďte verní cirkvi a vašej rodnej vlasti Slovensku.“ V Levoči si pápeža uctilo až okolo 600 000 pútnikov.

V dňoch 11. septembra – 14. septembra 2003 ten istý predstaviteľ Vatikánu, pápež Ján Pavol II., po treť raz navštívil Slovensko. V prvý deň návštevy predstaviteľa štátu Vatikán a najvyššieho predstaviteľa Katolíckej cirkvi privítal prezident SR. Pápež sa osobitne stretol s prezidentom SR Rudolfom Schusterom, predsedom parlamentu Pavlom Hrušovským a predsedom vlády Mikulášom Dzurindom v priestoroch Apoštolskej nunciatúry v Bratislave. Dňa 12. 9. 2003 pápež otvoril diecéznu synodu v Banskej Bystrici, tu sa stretol aj s predstaviteľmi iných konfesii na Slovensku.

Dňa 13. 9. 2003 navštívil pápež a jeho delegácia Košice a Rožňavu, kde sa stretol s biskupmi diecéz. Dňa 14. 9. 2003 v Bratislave – Petržalke blahorečil dve obete bývalého totalitného režimu – gréckokatolíckeho biskupa Vasiľa Hopku a sestru rehole Milosrdných sestier svätého Kríža Zdenku Schelingovú, ktorí zomreli na následky väzenia v 50-tych a 60-tych rokoch 20. storočia. V závere chceme pripomenúť posolstvo pápeža – pútnika a charismatickej osobnosti – Jána Pavla II. pri svojej poslednej návšteve Slovenska.

Pápež kládol na srdce slovenskému kresťanskému ľudu povinnosť prispieť bohatou kresťanskou tradíciou k budovaniu novej identity Európy. Kresťanstvo dáva zmysel životu, dáva zmysel histórii. Povzbudil našu krajinu, vyjadril sa o nej optimisticky a pozitívne: Slovensko má čo ponúknuť pri napomáhaní kreácie novej a slobodnej Európy. Jeho slová ostali pre nás výzvou najmä v tejto rušnej dobe, keď sa kladú základné piliere a formuje sa tvár Európskej únie.

Záver

Erigovanie Slovenskej cirkevnej provincie bolo výsledkom diplomatických snáh a rokovanií Apoštolskej Stolice s vládou Československej socialistickej republiky. Partikulárna cirkev – provincia – na našom území vznikla napriek nepriaznivej politicko-spoločenskej situácii, spojenej u nás s komunistickým štátnym režimom. *V tomto roku uplynulo 30 rokov od jej vyhlásenia.*

Provincia sa v priebehu svojej existencie vyvinula na zložitejší cirkevno-právny celok. Vývoj nastal po páde totality, počas pontifikátu pápeža Jána Pavla II. (reorganizácia cirkevnej provincie v roku 1995 a 1997) a jeho nástupcu pápeža Benedikta XVI. (reorganizačné zmeny v Rímskokatolíckej i Gréckokatolíckej cirkvi v roku 2008). Výrazne sa posunulo vpred aj riešenie konfesijných vzťahov, a to najmä vďaka konkordátu Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Apoštolskou Stolicou, uzavretému v roku 2000.⁴⁸⁾ Moderné konfesijné predpisy v našom štáte sa odvíjajú od tohto významného medzinárodného dokumentu. Jednotlivé diecézy plnia svoju pastoračnú a duchovnú úlohu v nových, slobodných podmienkach demokratickej spoločnosti, avšak musia sa popasovať s novými problémami, ktoré prináša liberalizmus a konzumizmus spoločnosti.

47) SEJKOT, R.: Pápež Ján Pavol II. Praha, Velehrad, Bratislava 1990. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1990, str. 18

48) 326/2001 Z. z.

RESUMÉ

Dňa 30. decembra 1977 bola pápežom Pavlom VI. zriadená Slovenská cirkevná provincia bulami *Qui Divino* a *Preaescriptionem sacrosancti*. K vyhláseniu tejto významnej skutočnosti došlo až po uplynutí šiestich mesiacov – dňa 6. júla 1978. Z všeobecne známych dôvodov v 80. rokoch minulého storočia spoločensko-politická situácia nebola priaznivo naklonená v prospech náboženských vecí. Preto k vyhláseniu Slovenskej cirkevnej provincie kardinálom Františkom Tomáškom v Trnave došlo de facto s týmto šesťmesačným časovým posunom. Dôvodom zriadenia cirkevnej provincie je podľa cirkevného práva Rímskokatolíckej cirkvi „aby sa podľa osobitných a miestnych okolností napomáhalo spoločnej pastoračnej činnosti rozličných susedných diecéz a aby sa vhodnejšie rozvíjali vzájomné vzťahy medzi biskupmi.“ Zriadenie partikulárnej cirkvi, tu – cirkevnej provincie – je výhradným právom najvyššieho zákonodarcu Katolíckej cirkvi – pápeža univerzálnej Katolíckej cirkvi a zároveň Rímskeho veľkňaza.

Vznik Slovenskej cirkevnej provincie je výsledkom mnohých politických dohôd a dôsledkov rokovaní Apoštolskej Stolice s vládou socialistického Československa.

Na území Slovenskej republiky existujú tri cirkevné provincie – Západná cirkevná provincia a Východná cirkevná provincia Rímskokatolíckej cirkvi a jedna provincia Gréckokatolíckej cirkvi. Posledné reorganizačné zmeny uskutočnil pápež Benedikt XVI. dekrétom zo dňa 14. februára 2008.

Na vysvetlenie právomoci najvyššej cirkevnej vrchnosti v cirkevnom práve uvádzame kontext medzinárodného práva v súvislosti s cirkevným právom Katolíckej cirkvi. Ďalej v 2. kapitole popisujeme aj najvýznamnejšie udalosti v kontexte medzinárodného práva v oblasti komunikácie SR a Apoštolskej Stolice v moderných dejinách SR ako prirodzený dôsledok jestvujúcich konfesijných vzťahov SR a Apoštolskej Stolice.

SUMMARY

Slovak ecclesiastical province was established by Pope's Paul VI. bulls *Qui Divino* and *Preaescriptionem sacrosancti* on 30th December 1977. However, only after six months, on 6th July 1978, this new fact with big social importance was declared. In the 80-ties of the last century due to generally known reasons social and political situation did not favour religious issues. That is the reason why Slovak ecclesiastical province was declared by František Tomášek in Trnava with six-month delay. The aim of the establishment of the ecclesiastical province is according to the canon law „that it shall be favoured corporate pastoral activities of various adjacent dioceses according to special and local circumstances and that mutual relations between bishops are developing more appropriate.“ The establishment of particular parish, here – ecclesiastical province – is the privilege of the highest legislator of the Catholic church – the Pope of the Universal Catholic church and same of the bishop of Rome.

Slovak ecclesiastical province is the result of many political agreements and the consequence of long - time negotiations with the socialist government of Czechoslovakia.

On the territory of Slovak republic three ecclesiastical provinces exist – the West ecclesiastical province and the East ecclesiastical province of the Roman Catholic Church and one ecclesiastical province of Byzantine Catholic church. Last reorganizations were made by Pope Benedikt XVI. through his prescript from day 14th February 2008.

In vindication of the competence of the highest ecclesiastical authorities in canon law I mention context of the international law in connection with canon law of the Catholic church. In the second chapter I describe the most important events in context of the

international law in the field of the communication of the Slovak republic and the Holy See in modern history of the Slovak republic as natural consequence of the existing confessional relations between Slovak republic and the Holy See.

Literatúra:

- [1] DUDA, J.: Postavenie Apoštolskej Stolicy v medzinárodnom práve (Ruolo della Sede Apostolica nel diritto internazionale), in: *Tribunál 1* /2006), s. 9-12. ISSN: 1336-1600.
zdroj: <http://duda.kapitula.sk/publikacie/vedecke.htm>, 13.3.2008.
- [2] DUDA, J.: Poznámky k Ústave Vatikánskeho štátu (it. Costituzione dello Stato Città del Vaticano; commento), in: *Tribunál 2* (2006), s. 18-19. ISSN: 1336-1600.
zdroj: <http://tribunal.kapitula.sk/2006-2/poznamky.htm>, 13.3.2008.
- [3] JUDÁK, V.: Historický prierez desaťročnej činnosti Konferencie biskupov Slovenska
zdroj: http://www.kbs.sk/do_pdf/index.php?cid=1117025772, 13.3.2008.
- [4] Benedikt XVI. sa rozhodol reorganizovať gréckokatolícke diecézy na Slovensku
P:3, 30. 01. 2008 12:01, DOM, 12.3.2008
Zdroj: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20080130001>, 13.3.2008.
- [5] Pred 30. rokmi vznikla Slovenská cirkevná provincia.
Zdroj: <http://www.sme.sk/c/3651702/Pred-30-rokmi-vznikla-Slovenska-cirkevna-provincia.htm>,
18. 3. 2008.
- [6] Historické zmeny a osobitná pozornosť. Katolícke noviny, 8/2008
Zdroj: http://online.katnoviny.sk/tlac.php?id_cl=5404
- [7] KRAJČI, J.: Historické reflexie konfesijných vzťahov. Banská Bystrica: PrF UMB, 2006. ISBN: 80-8083-263-3.
- [8] KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA (CIC 1983), Latinsko-slovenské vydanie, Trnava: SSV, 1996. ISBN: 80-7162-061-0.
- [9] SMID, M.: Svätá Stolica ako osobitný subjekt medzinárodného práva: zmluvné vzťahy so štátmi. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2003.
- [10] SEJKOT, R.: Pápež Ján Pavol II. Praha, Velehrad, Bratislava 1990. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1990.
- [11] Pastiersky list ordinárov SSR z príležitosti publikovania apoštolských konštitúcií jeho svätosti pápeža Pavla IV. o zriadení Slovenskej cirkevnej provincie a úpravy hraníc jednotlivých diecéz podľa doterajších hraníc nášho štátu. 1976, In: *Archív Biskupského úradu Banskej Bystrice*.
- [12] 326/2001 Z. z. Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou Stolicou.
- [13] 648/2002 Z. z. Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky.

Použité skratky:

- KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA (CIC 1983), Latinsko-slovenské vydanie, Trnava: SSV, 1996. ISBN: 80-7162-061-0. V texte - CIC 1983.

Mgr. Renáta (Martinková) Jakubčová

Právnická fakulta UMB – odborná asistentka – externá doktorandka

Katedra teórie a dejín štátu a práva

Komenského 20, Banská Bystrica, 974 01

renata.martinkova@umb.sk

0948 483 387

Ochrana spotrebiteľa pri zásielkovom predaji – harmonizácia teórie a praxe s požiadavkami ES/EÚ v podmienkach Slovenskej republiky

Protection of consumers in respect of distant contracts – harmonization of the theory and praxis with the requirements of the EC/EU in conditions of the Slovak republic

▼ *Marcela Tóthová, Mária Machalcová*

Kľúčové slová:

spotrebiteľ, zásielkový predaj, katalógový predaj tovarov, výhody, nevýhody katalógovej formy predaja, zmluvné podmienky a ich analýza, hodnotenie ochrany spotrebiteľa

Key words:

consumer, distance contracts, catalogue sale of goods, advantage, disadvantages of the catalogue sale, terms of agreements and their analysis, consideration consumer protection

1. Uvedenie do problematiky

Ochrana spotrebiteľa, ako veľmi rozsiahly komplex práv pôsobiacich vo vzťahoch, kde na jednej strane vystupuje predávajúci a na druhej strane spotrebiteľ, slúži predovšetkým na zmiernenie nerovnovážneho postavenia týchto subjektov.

Nákup tovaru prostredníctvom katalógov predávajúceho je v súčasnej stresovej a uponáhľanej dobe spotrebiteľovi veľmi blízky. Osobitnú pozornosť je tejto téme potrebné venovať z dôvodu, že tu absentuje priamy kontakt predávajúceho so spotrebiteľom, spotrebiteľ nemá možnosť osobne odskúšať, prehliadnuť tovar, o ktorý má záujem. V mnohých prípadoch je katalógové vyobrazenie tovaru závislé od kvality tlače.

Osobitnou ochranou spotrebiteľa pri takomto type nákupu sa zaoberá zákon č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov. Špecifikuje jednak práva spotrebiteľa, ako aj povinnosti predávajúceho. V tomto smere považujeme za kľúčovú analýzu zmluvných podmienok v jednotlivých katalógoch. Zamerali sme sa na nedostatky v zmluvných podmienkach, nejasné vyjadrenia, zavádzanie spotrebiteľa, jednostranné určovanie povinností a podobne.

V tomto článku bolo našim základným cieľom poukázať na skutočnosť, že ani rozsiahlosť hmotnoprávnej ochrany práv spotrebiteľa (nie len na úrovni zákona) nie je dostatočnou zárukou ich skutočného dodržiavania v praxi.

2. Platná právna úprava zásielkového predaja

Medzi základné povinnosti Slovenskej republiky odo dňa jej pristúpenia k EÚ/ES patrí predovšetkým povinnosť zosúladiť vnútroštátne právne normy s platným právom EÚ/ES. Mnohé z týchto povinností sa dotýkajú aj oblasti ochrany spotrebiteľa a spotrebiteľských práv.

Základným predpisom, ktorý musela Slovenská republika prevziať do svojho právneho poriadku, je Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 97/7/ES o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997. V našich právnych podmienkach síce už od roku 2000 existoval zákon venujúci sa tejto téme (zákon č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom a zásielkovom predaji), no bolo potrebné doceliť úplnú harmonizáciu s požiadavkami medzinárodného charakteru, a tak bol pôvodný zákon v rokoch 2005 a 2006 novelizovaný (zákon č. 266/2005 Z. z., zákon č. 118/2006 Z. z.). Takto sa do pôvodného zákona zakomponovala dôkladnejšia ochrana práv spotrebiteľa, ktorá vyvrcholila v roku 2007 zatiaľ poslednou novelizáciou (zákon č. 343/2007 Z. z.) a to s účinnosťou od 01.01.2008.

2.1 Platná právna úprava zásielkového predaja v Slovenskej republike

Zákon č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „zákon“) považuje v zmysle úvodných ustanovení za spotrebiteľa každú fyzickú osobu, ktorá nakupuje služby a tovary, na ktoré sa tento zákon vzťahuje, a slúžia jej na iný účel ako je výkon zamestnania, povolania alebo podnikania.

„Tento zákon upravuje ochranu spotrebiteľa pri podomovom predaji tovaru alebo pri poskytovaní služieb a pri zásielkovom predaji tovaru alebo pri poskytovaní služieb, ak tovar alebo vecné plnenia a výkony z poskytnutej služby kupuje fyzická osoba a tie jej neslúžia na výkon zamestnania, povolania alebo podnikania“¹⁾. Z obsahu definície vyplýva, že zákon zlúčil do jedného celku transponovanie dvoch smerníc – prvá sa týka podomového predaja a druhá predaja v rámci zmlúv na diaľku (zásielkový predaj). Logickým odôvodnením pre toto spojenie je skutočnosť, že v oboch prípadoch ide o realizáciu obchodných aktivít mimo na to určených priestorov obchodníka – mimo predajných priestorov.

Na účely tohto zákona pod pojmom „predávajúci“ rozumieme osobu, ktorá na základe zmluvy uzatváranej so spotrebiteľom, predáva spotrebiteľovi výrobky alebo poskytuje služby. Môže ísť aj o osobu konajúcu v mene či v záujme predávajúceho. Právnym základom takto vznikajúceho vzťahu je teda zmluva uzatváraná medzi predávajúcim alebo osobou konajúcou v mene alebo v záujme predávajúceho a spotrebiteľom, na tovar alebo služby, ktoré z predaja tovaru/z poskytovania služieb nie sú zákonom vylúčené alebo zakázané. Pre písomnú podobu zmluvy stanovuje zákon ďalšie podmienky (§10 zákona).

Pri zásielkovom predaji ide o zmluvu uzatváranú na diaľku (ide o termín používaný smernicou 97/7/EHS; aj keď odborná literatúra tento termín používa, náš právny poriadok ho nepozná²⁾) t. j. zmluvu, ktorú uzatvára predávajúci a spotrebiteľ na zásielkový predaj tovaru alebo na poskytnutie služby na diaľku prostredníctvom určitých zákonom vymedzených prostriedkov komunikácie. Zákon uvádza len príkladný výpočet týchto

1) §1 Zákona č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov

2) Drgoncová, J.: Spotrebiteľské právo v Slovenskej republike a v Európskej únii. Šamorín. Heuréka, 2007

prostriedkov komunikácie (§9 ods. 1 zákona). Vzhľadom na rýchly vývoj komunikačných prostriedkov zákonodarca správne zvolil demonštratívny výpočet a vyhol sa tak ustavičnej potrebe novelizácie zákona. Tento výpočet má slúžiť pre lepšie pochopenie pojmu „prostriedky komunikácie na diaľku“. Ich použitie sa však obmedzuje na predpoklad, že spotrebiteľ nenamieta proti ich použitiu.

Právna úprava v § 9 ods. 4 zákona uvádza aj rad zmlúv, na ktoré sa tento zákon nevzťahuje, nakoľko sa na ne nevzťahujú odseky 1 až 3 §9 t. j. nejde o zmluvy na diaľku.³⁾

Za dôležitú považujeme právnu úpravu povinností predávajúceho, ktorá je obsiahnutá v §10 zákona. Jedná sa o minimálnu zákonnú požiadavku na ochranu spotrebiteľa pri zmluvách uzatváraných na diaľku. V zmysle nej je predávajúci povinný pred uzavretím zmluvy na diaľku súčasne s ponukou tovaru alebo služby spotrebiteľovi oznámiť:

- a) „svoju totožnosť, trvalý pobyt a živnostenské oprávnenie, ak zásielkový predaj vykonáva fyzická osoba, obchodné meno a sídlo, ak zásielkový predaj vykonáva právnická osoba,
- b) opis tovaru alebo služby,
- c) cenu tovaru alebo poskytnutej služby,
- d) dodacie podmienky a náklady na dodanie tovaru,
- e) platobné podmienky,
- f) poučenie o práve spotrebiteľa odstúpiť od zmluvy,
- g) cenu za použitie prostriedkov komunikácie na diaľku, ak sa cena určuje inou ako základnou sadzbou,
- h) lehotu, počas ktorej je predávajúci viazaný svojou ponukou vrátane ceny,
- i) minimálnu lehotu, na ktorú možno zmluvu uzavrieť, ak ide o zmluvu o predaji tovaru alebo o poskytnutí služby, ktoré sa dodávajú/vykonávajú nepretržite alebo opakovane“⁴⁾.

Predávúcemu však vzniká povinnosť doručiť kupujúcemu tieto informácie i v písomnej podobe a to najneskôr v deň dodania tovaru/začatia poskytovania služby. Ak ide o ponuku tovar (služieb) prostredníctvom telefónu, predajca je povinný oznámiť spotrebiteľovi svoju identitu a obchodný zámer na začiatku komunikácie a až následne v komunikácii pokračovať.

Zákon ďalej v §10 ods. 4 pís. a) až d) uvádza výpočet informácii, ktoré predávajúci musí najneskôr v deň dodania tovaru/začatia poskytovania služby dodať kupujúcemu.

Povinnosť dodať písomné informácie najneskôr v deň dodania tovaru alebo začatia poskytovania služby sa nevzťahuje na služby poskytnuté prostredníctvom prostriedkov komunikácie na diaľku, ak sa poskytli iba raz a prevádzkovateľ prostriedku komunikácie ich zúčtoval na diaľku. Podmienkou však je, že spotrebiteľ musí mať možnosť získať adresu predávajúceho, na ktorej môže uplatniť reklamáciu alebo sťažnosť.

Právo na odstúpenie od zmluvy má spotrebiteľ bez udania dôvodu a to do 7 pracovných dní odo dňa prevzatia tovaru/od uzavretia zmluvy o poskytnutí služby. Za predpokladu, že predávajúci neinformoval spotrebiteľa o všetkých v § 10 zákona vymedzených

3) Ďalej vid'. § 9 ods. 4 písm. a) až g) zákona č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov

4) §10 ods. 1 písm. a) až i) zákona č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov

skutočnostiach, spotrebiteľ má právo na odstúpenie od zmluvy v lehote do 7 pracovných dní odo dňa dodatočného splnenia informačných povinností predávajúcim, najneskôr však do 3 mesiacov od prevzatia tovaru/od uzavretia zmluvy pri poskytnutí služby.

Takáto možnosť na odstúpenie od zmluvy podľa českého autora JUDr. MgA. Michala Šalamouna⁵⁾ odôvodňuje fakt, že spotrebiteľ kupuje tzv. „zajíce v pytli“. Keďže spotrebiteľ nemá možnosť si tovar sám vyskúšať, pozná ho len nepriamo z opisu alebo obrázku, je potrebné zvýšiť jeho ochranu a to aj v prípade, že daný tovar síce spĺňa kvalitatívne požiadavky, no spotrebiteľ mal iné očakávania, ktoré sa nesplnili a preto o tovar (službu) nemá záujem.

Podľa spomenutého autora je 7 dňová lehota v českom práve 14 dňová a hmotnoprávna, čo vytvára problém v prípade, že napríklad nie je možné skontaktovať predávajúceho, nepreberá si poštu a pod.

Z ustanovení slovenského zákona v § 12 však výslovne nevyplýva, že ide o hmotnoprávnu lehodu. Keďže jej 7 dňová dĺžka zostala zachovaná podľa vzoru smernice, máme za to, že vzhľadom na účel ochrany spotrebiteľa by bolo z povahy veci neefektívne, ak by sa lehota mala chápať ako hmotnoprávna. Jednoznačná odpoveď by však zrejme záležala na posúdení súdom.

Právo spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy nie je absolútne. Zákon taxatívne vypočítava situácie, kedy z povahy veci vyplýva, že by predávajúci bol takýmto odstúpením neprimerane poškodený, t. j. ak predmetom zmluvy, od ktorej by sa malo odstúpiť, je:

- poskytnutie služby, ak sa služba začala plniť so súhlasom spotrebiteľa ešte pred uplynutím lehoty na odstúpenie od zmluvy
- predaj tovaru alebo poskytnutie služby, ktorých cena závisí od pohybu cien na finančnom trhu, ktoré predávajúci nemôže ovplyvniť,
- predaj tovaru zhotoveného podľa osobitných požiadaviek spotrebiteľa alebo tovaru určeného osobitne pre jedného spotrebiteľa, alebo tovaru, ktorý vzhľadom na jeho vlastnosti nemožno vrátiť, alebo tovaru, ktorý rýchlo podlieha skaze,
- predaj novín, časopisov a periodickej tlače, lotérie a podobné hry
- predaj audiovizuálneho diela, zvukového záznamu, zvukovo-obrazového záznamu umeleckého výkonu, multimediálneho diela, ak ich už spotrebiteľ ich rozbalil.

Taxatívny charakter tohto obmedzenia pre spotrebiteľa znamená, že predávajúci nemôže rozširovať okruh prípadov, kedy spotrebiteľovi toto právo neprináleží. Naopak, strany sa môžu dohodnúť, že právo odstúpiť od zmluvy prináleží spotrebiteľovi aj v týchto prípadoch t. j. napriek výslovnej dikcii zákona (§12 ods. 5 zákona).

Odstúpením od zmluvy táto od začiatku (ex tunc) zaniká rovnako, ako aj všetky vzťahy z nej vyplývajúce. V prípade, že predávajúci (alebo tretia osoba na základe zmluvy uzavretej s predávajúcim) poskytol spotrebiteľovi pôžičku na kúpu tovaru alebo poskytnutie služby, odstúpením od zmluvy zmluva o pôžičke taktiež ex tunc zaniká. Zánikom ex tunc je ďalej potrebné vysporiadať vzťahy, ktoré už na základe zmluvy vznikli. Spotrebiteľ je povinný vrátiť dodaný tovar predávajúcemu, a tento je tovar povinný prijať (prípadne ukončiť poskytovanie služby), a naopak, predávajúci je povinný na vrátenie čiastok t. j. ceny

5) Fiala, J.; Hurdík, J.; Selucká, M.: *Současné aktuální otázky spotřebitelského práva. Sborník příspěvků z konference konané na PrF MU dne 18. 1. 2008. Masarykova univerzita. Brno, 2008, str. 34 a nasl.*

i preddavku, ktoré spotrebiteľ už zaplatil. Vrátene zaplatených čiastok sa musí realizovať bezodkladne, najneskôr do 15 dní od odstúpenia od zmluvy.

Hoci právo odstúpiť od zmluvy nie je podmienené dôvodom, treba uviesť, že odôvodnené odstúpenie znamená zväčša výhodu pre spotrebiteľa – v prípade, ak tovar nezodpovedá kvalitatívnym požiadavkám alebo sa jedná o vadný tovar, náklady na jeho vrátenie (balné, poštovné náklady) bude ex lege znášať predávajúci. „Kto prenechá inému vec za odplatu, zodpovedá za to, že vec v čase plnenia má vlastnosti výslovne vymienené alebo obvyklé, že ju možno použiť podľa povahy a účelu zmluvy alebo podľa toho, čo účastníci dojednali, a že vec nemá právne vady“⁶⁾. „Predávaná vec musí mať požadovanú, prípadne právnymi predpismi stanovenú akosť, množstvo, mieru alebo hmotnosť a musí byť bez väd, najmä musí zodpovedať záväzným technickým normám“⁷⁾. Spotrebiteľ bude teda náklady odstúpenia od zmluvy znášať len vtedy, ak tovar vyhovoval kvalitatívnym požiadavkám a nebol vadný.

Zákon v ďalších ustanoveniach poskytuje výslovnú ochranu spotrebiteľovi pokiaľ ide o tzv. nevyžiadané zásielky v zmysle § 11 zákona. Jedná sa o prípady, ak si spotrebiteľ žiadny tovar (poskytnutie služby) neobjednal, no predávajúci mu ich doručí a to spoločne so žiadosťou o zaplatenie týchto dodaných tovarov alebo poskytnutých služieb.

Hoci to z dikcie zákona výslovne nevyplýva, neprípustné je tiež to, aby predávajúci požadoval od spotrebiteľa vyjadrenie, či si tovar/službu neobjednáva, inak bude tento považovaný za objednaný v rámci konkludentného prijatia návrhu na uzavretie zmluvy. Vzhľadom na subsidiárne použitie Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších právnych predpisov) vo vzťahu k zákonu, možno povedať, že takéto konanie predávajúceho je neprípustné. V zmysle § 44 ods. 1 Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších právnych predpisov) platí, že zmluva sa považuje za uzatvorenú okamihom, keď prijatie návrhu (akceptácia) nadobúda účinnosť. Mlčanie ani nečinnosť samy o sebe ešte nemôžu znamenať prijatie návrhu t. j. to, že niekto mlčí neznamená, že súhlasí. Preto nikto nemôže požadovať, aby spotrebiteľ prejavoval svoj nezáujem. Tým, že na ponuku reagovať nebude, nevstupuje do žiadneho zmluvného vzťahu.

Lehota na **splnenie objednávky** je zákonom určená na 30 dní od jej doručenia a to za predpokladu, že sa zmluvné strany nedohodli inak. Táto lehota teda môže byť odlišná (aj dlhšia), ale len ak existuje dohoda oboch strán o jej predĺžení. Je neprijateľné, aby predávajúci jednostranne určoval spotrebiteľovi, že lehota na dodanie tovaru (alebo istých výrobkov) bude dlhšia, aby predávajúci predlžoval lehotu dodania tovaru s odvolávaním sa na meškanie svojich dodávateľov alebo aby v zmluvných podmienkach uvádzal zmluvnú podmienku, že spotrebiteľ súhlasí s predĺžením dodacej lehoty. V týchto prípadoch ide o jednostranné určenie predĺženia dodacej lehoty, ktoré nie je výsledkom vzájomnej dohody strán tak, ako to zákon požaduje. Spotrebiteľ je oprávnený prejavovať nesúhlas s takýmto ustanovením v zmluvných podmienkach, čo je potrebné dať na vedomie predávajúceho.

Ak predávajúci vie, že nemôže splniť objednávku, nakoľko objednaný tovar je vypredaný, je povinný o tom bezodkladne informovať spotrebiteľa a do 15 dní mu vrátiť všetky už zaplatené čiastky – ak sa nedohodlo náhradné plnenie. Náhradným plnením zákon

6) § 499 Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších právnych predpisov)

7) § 616 Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších právnych predpisov), prvá veta

rozumie plnenie v rovnakej kvalite a cene. Do úvahy však prichádza len po dohode so spotrebiteľom. Predávajúci sa teda nemôže sám rozhodnúť, že pošle spotrebiteľovi tovar „podobný“. Náklady viažuce sa na vrátenie tovaru (pri odstúpení od zmluvy) v tomto prípade znáša vždy predávajúci.

V otázkach **sankcií za porušenie povinností** zákon odkazuje na kompetencie orgánov oprávnených podľa osobitných predpisov, pričom im umožňuje uloženie pokuty do výšky 100.000 Sk v závislosti od okolností prípadu. Prístup zákonodarcu v tejto otázke nepovažujeme za vhodný, nakoľko odkazuje poškodeného spotrebiteľa na ďalšie právne predpisy, v ktorých sú uvedené kompetentné orgány. Je nepredstaviteľné, aby sa priemerný spotrebiteľ pre každú menšiu zásielku musel poradiť s advokátom. Nákup i preštudovanie príslušných právnych predpisov sú pre spotrebiteľa náročné časovo, finančne i v otázkach právneho výkladu. Pre zákonodarcu nie je problém uviesť priamo v tomto zákone, ktorý orgán je na prejednanie a posúdenie čoho kompetentný. Presný výpočet by však mohol spôsobovať problémy v súvislosti s potrebou ďalších novelizácií. Takto však ochrana spotrebiteľa stroskotáva v praktických otázkach. Cieľom zákonnej ochrany má byť **priemerný spotrebiteľ**, t. j. človek bez právnického vzdelania, a jeho ochrana by mala byť prvoradá. Treba si zodpovedať otázku, na čo je vlastne systém hmotných práv, keď procesná stránka ich realizácie stroskotáva na takýchto legislatívnych nedokonalostiach.

2.2 Posúdenie kompatibility právnej úpravy zásielkového predaja v práve ES/EÚ a v právnom poriadku Slovenskej republiky

Základom právnej úpravy je Smernica 97/7/ES Európskeho parlamentu a Rady o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997, ktorej predmetom je zblížovanie právnych predpisov a právnych aktov členských štátov vzťahujúcich sa na zmluvy na diaľku medzi spotrebiteľmi a dodávateľmi.

Stupeň harmonizácie je stanovený ako minimálny. To znamená, že členské štáty môžu do svojich právnych poriadkov zakotviť a aj naďalej v nich udržiavať prisnejšiu úpravu, pokiaľ je v súlade so zakladajúcimi zmluvami ES/EÚ. Smernica má povahu *legi generali* a subsidiárneho prameňa k špeciálnym predpisom.

Smernica definuje pojem „zmluva na diaľku“, pričom v slovenskej právnej úprave by sme mohli hovoriť o „zmluve“, na základe ktorej sa uskutočňuje zásielkový predaj, nakoľko náš zákonodarcu pojem „zmluva na diaľku“ neprevzal.

Článok 2 ods. 1 smernice 97/7/ES: „...zmluva na diaľku“ je akákoľvek zmluva, týkajúca sa tovaru alebo služieb, uzavretá medzi dodávateľom a spotrebiteľom v rámci organizovaného plánu predaja alebo poskytovania služieb na diaľku, ktorý organizuje dodávateľ, ktorý, na účel tejto zmluvy, výhradným spôsobom používa jeden alebo viac prostriedkov komunikácie na diaľku do a vrátane okamihu uzavretia zmluvy...“.⁸⁾

Smernica na rozdiel od zákona v definícii uvádza, že zmluva musí byť uzavretá v rámci *organizovaného plánu predaja*. Ani tento pojem náš zákon nepozná. Právnym režimom zákona sa v našich podmienkach budú spravovať zmluvy uzavreté jednak v rámci, ale aj mimo rámca organizovaného plánu predaja. Predmetný právny akt EÚ/ES nepoužíva ani pojem predávajúci, ale *dodávateľ*⁹⁾. Terminologické odlišnosti môžu vznikáť pri prekladoch smerníc, no nie sú zásadné, ak pod pojmami nachádzame spoločný obsah.

8) Článok 2 ods. 1 Smernice 97/7/ES Európskeho parlamentu a Rady o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997

9) tamtiež, článok 2 ods. 3

V otázkach toho, čo musí predávajúci spolu s ponukou oznámiť spotrebiteľovi ešte pred uzavretím zmluvy, zákon hovorí napríklad o týchto bodoch (§ 10):

- „...d) *dodacie podmienky a náklady na dodanie tovaru,*
- e) platobné podmienky,*
- f) poučenie o práve spotrebiteľa odstúpiť od zmluvy,*
- g) cenu za použitie prostriedkov komunikácie na diaľku, ak sa cena určuje inou ako základnou sadzbou,*
- h) lehotu, počas ktorej je predávajúci viazaný svojou ponukou vrátane ceny,...*“

Tento výpočet prakticky kopíruje ustanovenia článku 4 ods. 1 smernice 97/7/ES.

Výraznejší rozdiel môžeme nájsť v ustanoveniach o lehotách na plnenie. Kým §13 zákona hovorí o 30 dňoch od **doručenia** objednávky predávajúcemu, smernica hovorí v článku 7 ods. 1 o 30 dňoch od jej **odoslania**. Môže tu vzniknúť rozdiel aj niekoľkých dní v neprospech spotrebiteľa v dôsledku prepravy objednávky. Zákon teda v tomto ustanovení netransponuje smernicu podľa relevantnej potreby.

Prísnejšiu právnu úpravu môžeme nájsť napríklad aj v otázke **náhradného dodania tovaru**, kedy Smernica¹⁰⁾ len odkazuje na možnosť členských štátov túto úpravu zaviesť a nehovorí o podmienke predchádzajúceho súhlasu spotrebiteľa, z textu práve naopak vyplýva, že stačí spotrebiteľa o vhodným spôsobom informovať. Naša právna úprava takého konanie však podmienila predchádzajúcim súhlasom spotrebiteľa v podobe dohody medzi spotrebiteľom a predávajúcim¹¹⁾.

V článku 9 smernica 97/7/EHS zakazuje tzv. zotrvaný predaj, kedy by spotrebiteľovi bol vnútený tovar, ktorý si neobjednal a bola by zaň požadovaná platba, alebo by taciťným konaním, resp. nekonaním bol daný predpoklad objednávky zo strany spotrebiteľa. Oproti tomu zákon v §11 hovorí o zákaze predaja. Text síce nie je doslovne zhodný s textom smernice, ale z jeho obsahu vyplýva, že nie je možné žiadnym spôsobom vnútiť spotrebiteľovi platený tovar, ktorý by si neobjednal.

Možno povedať, že mnohé časti zákona výrazne pripomínajú text Smernice. Je možné konštatovať, že naša právna úprava plne vychádza zo Smernice. Rovnako je definovaný pojem spotrebiteľ¹²⁾, dokonca aj obmedzenie spočívajúce v povinnosti predávajúceho/dodávateľa zabezpečiť si predbežný súhlas spotrebiteľa len na použitie prostriedku komunikácie automatického volacieho systému alebo faxu, vyplýva zo smernice¹³⁾.

Napriek tomu, že v európskom práve platí zásada, že smernice by nemali byť preberané doslovne, súčasný trend je, žiaľ, presne opačný. Členské štáty predovšetkým zo

10) Článok 7 ods. 3 Smernice 97/7/ES Európskeho parlamentu a Rady o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997

11) §13 Zákona č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov

12) Článok 2 ods. 2 Smernice 97/7/ES Európskeho parlamentu a Rady o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997 a §1 Zákona č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov

13) Článok 10 ods. 1 Smernice 97/7/ES Európskeho parlamentu a Rady o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997 a §9 ods. 3 Zákona č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov

strachu zo sankcionovania pre nesprávne resp. neúplne prevzatie smerníc, preberajú predpisy doslovne.

2.3 Rozhodnutia Európskeho súdneho dvora v oblasti ochrany spotrebiteľa v rámci zásielkového predaja

Z hľadiska práva ES/EÚ treba značný význam prikladať rozsudkom Súdneho dvora.

V rozsudku prípadu známeho pod názvom „*Cassis de Dijon*“ ESD po prvýkrát uznal, že výnimku zo zákazu opatrení rovnocenných účinkom kvantitatívnych obmedzení predstavujú aj „*kategorické požiadavky poctivosti obchodného styku a ochrany spotrebiteľa*“.

Vzhľadom na fakt, že Súdny dvor Európskych spoločenstiev (ESD) nenahrádza vnútroštátne súdy ani orgány (ani ich činnosť), jeho pôsobnosť v oblasti zásielkového predaja nie je až taká výrazná, ako by mohla v procese tvorby samotnej úpravy ochrany spotrebiteľa byť. Funkcia Súdneho dvora v otázkach predaja na diaľku pozostáva prevažne z výkladu noriem práva ES/EÚ prostredníctvom prejudiciálnej otázky v predbežnom konaní.

Veľmi aktuálny rozsudok Súdneho dvora sa (aj keď len nepriamo) týka povahy právneho predpisu – z rozsudku vo veci C-244/06 (*Dynamic Medien*) zo dňa 14.2.2008 vyplýva, že obsahom smernice o zmluvách na diaľku (97/7) nie je ustanoviť podmienky priamo sa vzťahujúce na tovar. Povaha tejto smernice je daná tak, že **charakterizuje a upravuje spôsob predaja** – zásielkový predaj – a nie ráz tovaru.

V novembri 2007 podal nemecký súd návrh na začatie konania o predbežnej otázke, ktorá sa týkala výkladu článku 6 ods. 2 v spojení s ods. 1 druhou vetou Smernice. Národný sudca formuloval otázku tak, či sa tieto ustanovenia majú vykladať v tom zmysle, že bránia vnútroštátnej právnej úprave, ktorá stanovuje, že predávajúci v prípade odstúpenia spotrebiteľa od zmluvy v stanovenej lehote môže požadovať náhradu za používanie dodaného tovaru. Nemožno predpokladať rozhodnutie Súdneho dvora, avšak zdá sa, že formulácia v našom zákone, z ktorej vyplýva, že odstúpením od zmluvy nie je dotknutý nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia, je primeraným a logickým spôsobom ako vysporiadať vzťahy po odstúpení od zmluvy. Nie je pravdepodobné, že by ESD odmietol túto možnosť vnútroštátnej úpravy, pretože by tým vzniklo výrazné a neodôvodnené poškodenie predávajúceho.

V oblasti ochrany spotrebiteľa sú typickými rozsudky potvrdzujúce, že ten-ktorý členský štát nesplnil svoju povinnosť, ktorá mu vyplýva z členstva v EÚ/ES – neprevzal či vhodne netransponoval smernicu. Práve z obavy takéhoto rozsudku nachádzame v našom právnom poriadku zákony „fabrikované“ podľa prekladov anglických verzií smerníc.

Čo sa týka rozhodnutí v Slovenskej republike, touto tematikou sa zaoberá Slovenská obchodná inšpekcia. Rozhodnutí v tejto oblasti je značné množstvo. Výročná správa SOI za rok 2006 uvádza, že len v roku 2006 bolo zistené klamanie spotrebiteľa v 369 prípadoch, pričom istá časť z týchto prípadov spočívala v neinformovaní o možnosti odstúpenia od kúpnej zmluvy bez uvedenia dôvodu pri podomovom a zásielkovom predaji¹⁴⁾.

Z dôvodov tematického zamerania práce a rozsahových možností sme sa však rozhodli túto otázku bližšie neanalyzovať.

14) Výročná správa SOI za rok 2006, www.economy.gov.sk/index/open_file.php?file=hovorca/vyrocnaspravy/2006/Vyrocnasprava_SOI_2006.doc

3. Realizácia zásielkového predaja v podmienkach slovenskej republiky

Za jednu z najfrekvencovanejších foriem zásielkového predaja možno považovať predaj tovarov prostredníctvom katalógov predávajúceho. Tieto sa k spotrebiteľovi dostávajú:

- v adresnou formou t. j. priamo na meno dotýčnej osoby (doručujú sa spravidla poštou)

Je bežné, že predávajúci vo svojich katalógoch alebo na internetových stránkach ponúkajú možnosť objednať si bezplatne katalóg a zaslať ho aj svojim známym. V prípade objednávky katalógu spotrebiteľa pre seba, ide o vyžiadajú korešpondenciu. Problém v tomto smere môže nastať pri zasielaní katalógov svojim známym. Ak pôvodný objednávateľ katalógu neinformuje svojich priateľov a známych o tom, že im dal zaslať katalóg, dôvod a pôvod zaslaného katalógu môže byť spotrebiteľovi objasnený až po jeho fyzickom doručení.

- v neadresnou formou – nepriamo, prostredníctvom iných firiem, ktoré do svojich balíčkov pribíľujú katalógy iných predajcov, alebo prostredníctvom týždenníkov či mesačníkov, alebo vystavovaním katalógov, ktoré si spotrebiteľ môže zadarmo zobrať.

Nemožno jednoznačne povedať, či prikladanie katalógov iných predávajúcich do balíčkov je úplne v súlade s pravidlami a praxou hospodárskej súťaže. Ak predajca tovaru „A“ prikladá do svojich balíčkov katalógy iného predávajúceho, ktorý ponúka tovary „B“, rozpor nie je na prvý pohľad viditeľný, ide totiž o rôzne druhy tovarov. Treba si však uvedomiť, že predávajúci tovaru „A“ takýmto konaním nemá na zreteľ len výsostné blaho spotrebiteľa, ale predovšetkým sleduje svoj vlastný záujem. O pozadí tohto konania môžeme len polemizovať. Možno napríklad predpokladať existenciu dohody o vzájomnom poskytovaní služieb, výhod, protiplnení alebo peňažných plnení medzi stranami poskytujúcimi výrobky „A“ a „B“. O súlade tejto dohody s hospodárskou súťažou možno tiež len polemizovať.

V poslednej dobe sa veľmi nežiaducim javom stali preplnené poštové schránky nielen rôznymi reklamnými materiálmi, ale aj katalógmi predávajúcich (napr. nábytkárske firmy). Spotrebiteľ má v niektorých prípadoch problém „dopracovať“ sa ku skutočnej pošte a v mnohých prípadoch reklamné letáky a katalógy automaticky vyhadzuje. Silnejší negatívny postoj spotrebiteľa k tejto forme vedie jednoznačne k záveru, že touto cestou do budúcnosti zásielkový predaj istotne nevedie.

Pri vkladaní katalógov do tlačovín treba hovoriť v prvom rade o vhodnosti tlačoviny ako aj o vhodnosti z hľadiska času. Ak má byť táto ponuka efektívna, je dôležité zabezpečiť, aby sa konkrétne typy katalógov nachádzali v tým istým smerom orientovaných tlačovinách. Sezónne produkty (vianočné a veľkonočné ozdoby, plavky) by mali byť pripájané k tlačovinám v danom – pre ponúkané produkty príznačnom období, no v dostatočnom časovom predstihu (nie „na poslednú chvíľu“). Efektívnosť tejto ponuky má však 2 stránky. Na jednej sa síce ponuka dostane k pomerne širokému okruhu potenciálnych spotrebiteľov. Na druhej strane, spotrebiteľ, ktorý má záujem o nákup tovarov cez zásielkový predaj, je schopný si tieto katalógy vyhľadať, objednať alebo vyžiadať. Touto formou sa katalógy dostávajú síce k širokému okruhu potenciálnych spotrebiteľov, no mnoho z nich o túto formu nákupu nemá vôbec záujem. Predávajúci sa musí zaoberať aj otázkou výšky nákladov na takéto šírenie na jednej strane a rentabilitou takto vynaložených prostriedkov na strane druhej. Aj pre vydavateľa tlačovín plne platí, že „každý sleduje svoj záujem“.

O optimálnu situáciu ide vtedy, ak si spotrebiteľ sám všimne katalóg predávajúceho a prejaví oň záujem. Spotrebiteľ, ktorý nemá o túto formu predaja alebo druh výrobkov záujem, ten si katalóg nevezme, hoci bezplatne.

Podobne v knižniciach bývajú vystavené knižné katalógy a čitateľ má možnosť bezplatne si katalóg zobrať. Ide o výbornú obchodnú taktiku predávajúceho, ktorý ťaží zo skutočnosti, že knižnice nie sú bezodné a rozsah knižničného fondu je obmedzený.

3.1 Ponuky predkladané spotrebiteľom v rámci zásielkového predaja na území Slovenskej republiky, ich výhody a nevýhody

Predaj tovarov a služieb prostredníctvom katalógov predávajúceho predstavuje veľmi rozšírenú, atraktívnu a veľmi pohodlnú formu nákupu.

Pre predávajúceho to znamená predovšetkým úsporu nákladov, nakoľko nemusí mať prenajaté obchodné priestory, v ktorých by vystavoval ponúkané tovary. Určité náklady samozrejme sú nevyhnutné na zabezpečenie skladových priestorov, v ktorých predávajúci uskladňuje svoje tovary, no nie je zriedkavosťou, že predávajúci takýmito priestormi nedisponuje, nakoľko sám tovar odoberá od dodávateľov až na základe spotrebiteľovej objednávky. Výhodou pre predávajúceho je to, že v prípade katalógovej ponuky tovarov nemusí zamestnávať v pracovnom pomere vysoký počet zamestnancov. Často sa totiž jedná o systém automatickej hlasovej komunikácie, ktorý preberá spotrebiteľovu objednávku. Ak spotrebiteľ objednáva tovar prostredníctvom sms-správ, zatelefonovaním, od-faxovaním, cez ICQ komunikáciu, skype-om alebo prostredníctvom Slovenskej pošty, je potrebné, aby predávajúci zamestnával pracovníkov, ktorí budú prijímať tieto objednávky a vnútorným organizačným systémom určeným pre ich vybavovanie ich aj vybavovať. Nemožno však hovoriť o potrebe vysokej kvalifikácie. Rozhodujúcim kritériom je komunikatívnosť, príjemné vystupovanie, ochota spotrebiteľovi pomôcť a poradiť. Často sa práca takýchto operátorov vykonáva na základe Dohôd v zmysle IX. časti Zákonníka práce. Toto sa však premieňa nie len do nízkych nákladov predávajúceho, ale aj do kvality poskytovaných služieb. Určitými nákladmi predávajúceho môžu byť náklady spojené s vytlačením katalógov, zabezpečením obchodného styku s dodávateľmi a podobne. Treba však poznamenať, že na trhu existujú predávajúci, ktorých katalógy sú voľne dostupné, ale tiež také, ktoré je potrebné si zakúpiť. Aj takto sa zabezpečuje náhrada tlačových nákladov a efektívnosť ponuky.

Popularita „katalógového predaja“ sa spája predovšetkým s výhodami, ktoré predstavuje pre spotrebiteľa, ktorý uvíta možnosť nákupu (výberu) širokej škály tovarov a služieb z pohodlia svojho domova a bez časového obmedzenia. Navyše, spôsob výberu a nákupu tovaru je veľmi jednoduchý a tovar sa doručuje aj priamo do domova spotrebiteľa.

V nasledujúcich častiach článku sme sa snažili vyzdvihnúť niekoľko najrozšírenejších katalógov, z ktorých si spotrebiteľ tovary môže vyberať. Zamerali sme sa na zmluvné podmienky, ich analýzu, jasnosť a súlad s platnou právnou úpravou.

3.1.1 Predaj odevných tovarov a obuvi, analýza zmluvných podmienok

Katalógy ponúkajúce širokú škálu odevných výrobkov sú najtypickejšie druhy katalógov, s ktorými sa spotrebiteľ stretáva. Uskutočnili sme analýzu a hodnotili sme zmluvné podmienky v 42 katalógoch celkovo od 7 predávajúcich, ktorých znenie sme zároveň porovnávali s platnou právnou úpravou zásielkového predaja na území Slovenskej republiky – so zákonom č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „zákon“), konkrétne

s § 10 ods. 1 pís. a) až i) nazvanom Povinnosti predávajúceho, s § 12 ods. 1 až 5 nazvanom Odstúpenie od zmluvy a s § 13 ods. 1 až 5 nazvanom Ďalšie zmluvné podmienky.

Katalógy spoločnosti Q.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť katalógu (lehota, počas ktorej je predávajúci viazaný svojou ponukou vrátane ceny) je jednou zo základných informácií, ktoré je predávajúci povinný v zmysle § 10 ods. 1 pís. h) zákona oznámiť spotrebiteľovi. Formu a umiestnenie tohto údajá zákon bližšie nešpecifikuje, hoci je zrejmé, že tento údaj má byť spotrebiteľovi oznámený jasným, presným, na prvý pohľad viditeľným a zrozumiteľným spôsobom. Spravidla býva táto lehota vyznačená na titulnej strane vo forme ročného obdobia, na ktoré sa katalógová ponuka vzťahuje (Jeseň/Zima 2007). Takéto označenie nepovažujeme za celkom presné z hľadiska určenia prvého i posledného dňa, kedy je možné tovary objednávať. Katalógy spoločnosti Q. obsahujú dodatočnú formuláciu „ponuka platí do“. Takéto označenie sa pri jednotlivých katalógoch nachádza na rôznych miestach – na prednej obálke, na zadnej obálke, často miniatúrnymi písmenami. V niektorých prípadoch musí spotrebiteľ tento údaj doslova hľadať. Takéto označenie nie je z pohľadu predávajúceho efektívne, lebo je ľahko prehliadnuteľné a tak sa môže stať, že spotrebiteľ si objedná tovar z už neplatného katalógu. Okrem toho možno vysloviť požiadavku, aby platnosť katalógov jedného predávajúceho bola vyznačovaná na rovnakom mieste a nie pri každom katalógu na inom mieste, resp. inej strane.

Možno teda povedať, že hoci si predávajúci vo vzťahu k spotrebiteľovi zákonnú povinnosť v zmysle § 10 ods. 1 pís. h) zákona splnil, uvádzanie lehoty platnosti ponuky a ceny na rôznych miestach v katalógu a rôznymi formami nepredstavuje naplnenie tejto zákonnej podmienky z hľadiska jasnosti, presnosti, prehľadnosti a zrozumiteľnosti.

2.) Zmluvné podmienky:

Pre tieto podmienky sú vyhradené posledné strany katalógov. Niektoré dokonca žiadne zmluvné podmienky neobsahujú, iba odkazujú na internetovú stránku, kde ich možno nájsť. Hoci § 10 ods. 1 zákona ukladá predávajúcemu povinnosť oznámiť spotrebiteľovi pred uzatvorením zmluvy na diaľku súčasne s ponukou tovarov alebo služieb taxatívne vymedzený okruh informácií, nešpecifikuje sa, akou formou má byť toto oznámenie zrealizované. Z tohto pohľadu by odkazovanie na internetovú stránku, ktorá zmluvné podmienky obsahuje, bolo v súlade so zákonom. Napriek technickému pokroku však na Slovensku existuje prevaha domácností, ktoré nemajú takéto pripojenie a preto je pre naplnenie podmienky uvedenej v § 10 ods. 1 zákona žiaduce, aby zmluvné podmienky boli uvádzané vo všetkých katalógoch.

„Ak by Vám to, čo ste si objednali, nevyhovovalo, nijaký problém. Jednoducho nám tovar do 10 dní zašlete späť a vyberiete si niečo iné. Za každý vrátený tovar (aj pri výmene) Vám zašleme peniaze poštovou poukážkou alebo poukážeme na Váš osobný účet“¹⁵⁾. Takto sa v zmluvných podmienkach uvádza právo na odstúpenie od zmluvy. Zákonná lehota 7 pracovných dní v zmysle § 12 ods. 1 zákona je tu predĺžená na 10 dní, avšak treba si uvedomiť rozdiel medzi pojmom „pracovné dni“, ktoré uvádzajú zmluvné podmienky a „bežné dni“, ktoré uvádza zákonná úprava práva na odstúpenie od zmluvy. Z prvej a druhej citovanej vety vyplýva, že ak spotrebiteľ z akýchkoľvek dôvodov nie je spokojný s objednaným tovarom, zašle ho v uvedenej lehote späť a (kumulatívna podmienka)

15) Katalóg Q. Jar/Leto 2008, str.682, Nákup bez rizika

vyberie si niečo iné. Zákon však v § 12 ods. 1 s odstúpením od zmluvy nespája povinnosť výberu iného tovaru. Stanovuje spotrebiteľovi len oprávnenie v určenej lehote vrátiť tovar a to bez uvedenia dôvodu. Spotrebiteľ využitím tohto práva odstupuje od kúpnej zmluvy a nie je povinný vybrať si iný tovar. Podľa nášho názoru, kumulatívna podmienka „a vyberie si niečo iné“ je zavádzajúca, pretože má v spotrebiteľovi vyvolať dojem, že v prípade vrátenia tovaru si musí vybrať iný tovar. Neupozorňuje ho na skutočnosť, že je to jeho slobodné rozhodnutie, ale zaväzuje ho k povinnosti vybrať si iný tovar, čo nie je v súlade s § 12 ods. 1 zákona.

Za každý vrátený tovar vracia predávajúci peniaze poštovou poukázkou alebo na osobný účet – to platí aj v prípade výmeny tovaru. Je otázne, či pod pojmom „výmena tovaru“ máme na mysli výmenu tovaru za tovar alebo cyklus vrátenie tovaru – vrátenie peňazí – objednanie tovaru – úhrada. V zmysle zmluvných podmienok pod pojmom „výmena tovaru“ rozumieme totiž druhý spomenutý cyklus a právo na výmenu tovaru sa stotožňuje s právom na odstúpenie od zmluvy.

V katalógu sa nenachádzajú informácie o lehote na vrátenie peňazí pri využití práva na odstúpenie od zmluvy a nerieši sa ani otázka náhrady nákladov spojených s využitím tohto práva v zmysle § 12 ods. 4 pís. b). Hoci zákon výslovne v § 10 ods. 1 pís. a) až i) neuvádza, že tieto informácie by predávajúci mal spotrebiteľovi oznámiť, z hľadiska dobrých mravov a zásady clara pacta, boni amici by bolo vhodné, aby tieto informácie predávajúci spotrebiteľovi poskytol.

Zákonná dodacia lehota je v súlade s § 13 ods. 1 zákona max. 30 dní od zaslania objednávky a to za predpokladu, že sa strany nedohodli inak. Jej predĺženie je teda možné len na základe dohody oboch strán. Predávajúci však uvádza, že spotrebiteľ súhlasí s predĺžením dodacej lehoty, ak si to výroba či iné okolnosti vyžadujú. Je neprípustné, aby sa nedostatky na strane predávajúceho premietali do dodacej lehoty a musel ich nakoniec znášať kupujúci. Je tiež neprípustné, aby predávajúci jednostranne určoval predĺženie dodacej lehoty nad lehotu určenú v zákone. Z tohto dôvodu zmluvná podmienka ohľadom dodacej lehoty a jej predĺženia je v rozpore s § 13 ods. 1 zákona.

Katalógy spoločnosti AFN.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť katalógu je uvádzaná na prednej strane formuláciou Jeseň/Zima 2008 a na poslednej strane je konkretizovaná presným dátumom, do kedy predkladaná ponuka platí. Na všetkých katalógoch tohto predajcu sú údaje uvádzané na rovnakých miestach a sú na prednej i zadnej strane jasne viditeľné, nakoľko sú uvádzané hrubým, výrazným písmom. Toto označenie je z hľadiska podmienky v § 10 ods. 1 pís. h) zákona správne, no z hľadiska ľahšej orientácie a prehľadnosti by bolo vhodné, aby oba údaje boli na prednej strane.

2.) Zmluvné podmienky:

Tieto podmienky sa nachádzajú na poslednej stránke katalógu (pre SR a ČR).

Dodacie podmienky vyžadované podľa § 10 ods. 1 pís. d) zákona nie sú úplné, nakoľko absentuje údaj o forme, akou bude tovar dodaný. Napriek tomu je správne uvedená informácia o nákladoch dodania. V zmluvných podmienkach nie je uvedená ani lehota, v ktorej má byť objednaný tovar spotrebiteľovi dodaný, čo považujeme za ďalšiu vadu dodacích podmienok.

Právo na odstúpenie od zmluvy má spotrebiteľ v tomto prípade možnosť uplatniť v lehote 14 dní od obdržania zásielky. Zákonná lehota na odstúpenie od zmluvy uvedená v § 12 ods. 1 zákona je tu teda predĺžená zo 7 na 14 dní odo dňa prevzatia zásielky. Predávajúci vyžaduje vrátenie tovaru v originálnom obale.

Ani tieto podmienky neuvádzajú lehotu na vrátenie peňazí pri využití práva na odstúpenie od zmluvy a neriešia otázku úhrady nákladov spojených s vrátením tovaru. Zákon v § 10 ods. 1 pís. a) až i) výslovne tieto informácie neoznačuje ako povinné, no z hľadiska dobrých mravov a zásady clara pacta, boni amici by bolo vhodné spotrebiteľa o týchto skutočnostiach v zmysle § 12 ods. 4 pís. b) zákona informovať.

Objednávkový formulár obsahuje vyhlásenie, že spotrebiteľ si objednáva tovar podľa obchodných podmienok, ktoré sa nachádzajú na uvedenej internetovej adrese. Po jej zadaní do vyhľadávača sa zobrazí stránka v anglickom jazyku, kde sa zmluvné podmienky nenachádzajú.

Katalógy spoločnosti BP.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť je vyznačená na prednej strane katalógu. V pravom hornom rohu v podobe Jar/Leto 2008 a v ľavom hornom rohu „ponuka platná do ...“. Spotrebiteľ tak priamo z prednej strany získa všetky potrebné informácie o platnosti a nemusí ich v katalógu hľadať. V tomto prípade možno teda konštatovať, že predávajúci si vo vzťahu k spotrebiteľovi splnil zákonnú povinnosť uvádzanú v § 10 ods. 1 pís. h) zákona a to jednak tým, že uvádza lehotu platnosti ponuky vrátane cien a tiež tým, že táto informácia je spotrebiteľovi poskytnutá dostatočne jasne, presne, na prvý pohľad viditeľne a zrozumiteľne.

2.) Zmluvné podmienky:

Tieto údaje sú uvedené na predposlednej strane katalógu. Okrem kontaktných údajov sú uvedené údaje o forme zasielania tovaru a suma nákladov poštovného a balného. Dodacia lehota je skrátená na 21 dní, avšak z dôvodu veľkého záujmu môže prísť k oneskoreniu dodania tovaru. Napriek tomu, že predávajúci žiada spotrebiteľa o ospravedlnenie tohto nedostatku, v zmysle zákona môže byť predĺženie dodacej lehoty len výsledkom vzájomnej dohody zúčastnených strán. V tomto prípade predávajúci možné predĺženie len jednostranne deklaruje. Napriek tomu, že predávajúci uvádza spotrebiteľovi dodacie podmienky a náklady na dodanie tovaru v súlade s § 10 ods. 1 pís. d) zákona, v niektorých prípadoch predpokladá predĺženie dodacej lehoty nad zákonom stanovenú 30 dňovú lehotu, avšak bez výslovnej dohody, ktorú zákon v § 13 ods. 1 pre toto predĺženie vyžaduje. Takéto jednostranné predĺženie možno považovať za odporujúce § 13 ods. 1 zákona.

Záruka vrátenia peňazí predstavuje právo na odstúpenie od zmluvy. Tovar možno vrátiť bez udania dôvodu v 14 dňovej lehote od obdržania zásielky, ak tovar nebol používaný a je zabalený do originálneho obalu. Vrátenie má spotrebiteľ realizovať na vlastné náklady, čo v súlade so zákonom nie je. Podľa § 12 ods. 4 pís. d) zákona náklady vrátenia spotrebiteľ znáša len vtedy, ak tovar vyhovoval kvalitatívnym požiadavkám a nemal vady. V opačnom prípade ich ex lege znáša predávajúci. Všeobecné určenie povinnosti spotrebiteľa znášať náklady spojené s využitím práva na odstúpenie od zmluvy a vrátením tovaru nie je v súlade s vyššie spomenutým ustanovením zákona a jedná sa o podmienku, ktorá poškodzuje spotrebiteľa.

Lehota pre vrátenie peňazí v prípade využitia práva na odstúpenie od zmluvy ani v tomto prípade nie je uvedená, hoci, ako už bolo vyššie uvedené, ju zákon nevyžaduje ako povinnú, no bolo by žiaduce aj o tejto lehote spotrebiteľa informovať.

Katalógy spoločnosti MBP.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť je uvedená na zadnej strane, veľmi malým písmom ako súčasť objednávkového formulára. Po jeho zaslaní neostane spotrebiteľovi o platnosti katalógu žiadna informácia. Napriek tomu, že predávajúci si v tomto prípade splnil povinnosť uvádzanú v § 10 ods. 1 pís. h) zákona a uvádza spotrebiteľovi lehotu, počas ktorej je viazaný ponukou i cenou, nemožno toto uvedenie považovať za dostačujúce ani z hľadiska viditeľnosti a z toho dôvodu ani z hľadiska prehľadnosti. Navyše po zaslaní objednávkového formulára nezostane spotrebiteľovi žiadna informácia o tejto lehote. Preto je žiaduce, aby si predávajúci túto zákonnú povinnosť splnil nie len jasnejším (viditeľnejším) a prehľadnejším spôsobom, ale aj spôsobom trvalejším.

2.) Zmluvné podmienky:

Aj tieto sú súčasťou objednávkového formulára na zadnej strane. Napísané sú miniatúrnym písmom v zvýrazňujúcom rámkiku. Po zaslaní objednávky spotrebiteľovi neostane žiadny doklad o ich znení, nakoľko na iných miestach v katalógu sa nenachádzajú. Podobne ako v prípade lehoty, počas ktorej je predávajúci viazaný ponukou i cenou, aj v prípade ostatných zmluvných podmienok povinne vyžadovaných podľa § 10 ods. 1 pís. a) až i) zákona sa jedná o rovnaké nedostatky. Hoci sú tieto podmienky v katalógu uvádzané, nemožno považovať informačnú povinnosť zo strany predávajúceho za splnenú, nakoľko podmienky nie sú skoro vôbec viditeľné, sú ťažko čitateľné a aj z toho dôvodu nie sú prehľadné. Navyše po zaslaní objednávky spotrebiteľovi nezostane žiadna informácia o nich, čiže nie sú spotrebiteľovi poskytnuté trvale.

V podmienkach je uvedený spôsob dodania tovaru ako aj výška nákladov poštovného a balného. Absentuje lehota na dodanie tovaru, čo možno považovať za vadu dodacích podmienok, ktoré vyžaduje § 10 ods. 1 pís. d) zákona. Kupujúci sa však zaslaním objednávky zaväzuje akceptovať predĺženie dodacej lehoty, ak si to vyžadujú okolnosti, a súhlasí s tým, že o tejto skutočnosti nebude písomne informovaný. Ide teda o jednostranné nanútenie predĺženia dodacej lehoty, ktoré je v rozpore s ustanovením § 13 ods. 1 zákona, kde sa na predĺženie lehoty vyžaduje výslovná dohoda zmluvných strán. Spotrebiteľ má možnosť súhlasiť s týmto predĺžením, no nie je to jeho povinnosťou.

Kupujúci má právo na odstúpenie od zmluvy, no v podmienkach nie je uvedená lehota, v ktorej toto právo môže využiť, hoci to zákon v § 10 ods. 1 pís. f) považuje za povinne poskytovanú informáciu. Ani v týchto zmluvných podmienkach sa neuvádza lehota na vrátenie peňazí v prípade využitia práva na odstúpenie od zmluvy a nerieši sa otázka úhrady nákladov spojených s právom na vrátenie tovaru.

Právne vzťahy medzi predávajúcim a spotrebiteľom sa majú spravovať českým právnym poriadkom a tamojším zákonom o ochrane spotrebiteľa. Z hľadiska právnej istoty, ochrany spotrebiteľa a z pohľadu, že ak chce predávajúci poskytovať služby aj na území SR, je nevyhnutné, aby sa právne vzťahy medzi predávajúcim a kupujúcim spravovali slovenskými právnymi predpismi. Možno poznamenať, že obsah týchto predpisov by nemal byť rozdielny, nakoľko oba spomenuté štáty museli transponovať príslušné smernice. No v našom prípade sa ochranou spotrebiteľa pri zásielkovom predaji zaoberá samostatný zákon a zákon o ochrane spotrebiteľa sa použije len subsidiárne. Voľba rozhodujúceho

práva má byť navyše tiež výsledkom dohody strán. Príslušným právom sa zaoberá Brusel I.

Jednou z foriem objednania tovaru je telefonické objednávanie, avšak na telefónnych číslach s predvoľbou do Českej republiky. Spoplatnenie hovoru sa spravuje inou ako bežnou tarifou a preto informácie o jej výške je predávajúci povinný spotrebiteľovi vopred oznámiť v súlade s § 10 ods. 1 pís. g) zákona. Aj napriek tomu, informácia o tejto tarife v zmluvných podmienkach absentuje

Katalógy spoločnosti N.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Na titulnej strane katalógov je správne uvádzané označenie platnosti jednak vo forme Jar/Leto 2007, ako aj s vyznačením platnosti predkladanej ponuky „platný do ...“. Tieto údaje sa nachádzajú na rovnakom mieste pri všetkých katalógoch a spotrebiteľ túto informáciu získa hneď z titulnej strany, nemusí ju v katalógu hľadať. Predávajúci si splnil zákonnú povinnosť podľa § 10 ods. 1 pís. h) zákona a to aj z hľadiska jasnosti, presnosti, viditeľnosti a prehľadnosti.

2.) Zmluvné podmienky:

Nachádzajú sa na posledných 4 stranách v katalógu a z nášho pohľadu sú riešené veľmi neefektívne, zmätočne a chaoticky, nakoľko jedna problematika je riešená na niekoľkých miestach (na rôznych stranách) a dokonca rôzne.

V úvode sa deklaruje, že na všetok zakúpený tovar sa poskytuje 2-ročná záruka odo dňa prevzatia tovaru a to s súlade s Obchodným zákonníkom! Spotrebiteľ by však tieto svoje práva v Obchodnom zákonníku hľadal márne, nakoľko zodpovednosťou za vady ako aj záručnú dobu upravuje Občiansky zákonník. Ďalej sa v texte uvádza postup, ktorý predávajúci uplatňuje, ak sa v rámci záručnej doby vyskytnú výrobné chyby. V prípade odstrániteľných vád, tieto budú opravené, v prípade neodstrániteľných sa tovar vymení alebo sa vrátia peniaze. Treba na správnu mieru uviesť skutočnosť, že ak sa počas záručnej 2-ročnej doby vyskytnú vady, spotrebiteľ môže uplatňovať zodpovednosť za vady daného tovaru. Pritom sa však nemusí jednáť len o výrobné vady, môže ísť o akékoľvek vady (ktoré spotrebiteľ nespôsobil nesprávnym používaním alebo úmyselným konaním a nejde o bežné opotrebenie). Výrobnou vadou rozumieme len vadu, ktorá vznikne na dodanom tovaru do 6-tich mesiacov od dodania tovaru a táto sa považuje vždy za vadu, ktorá existovala už v čase dodania tovaru. Pre spotrebiteľa to znamená, že v priebehu 2-ročnej záručnej lehoty môže vyvodzovať zodpovednosť za akékoľvek, nie len za výrobné vady.

Predávajúci umožňuje spotrebiteľovi zvoliť si spôsob doručenia tovaru a uvádza náklady tohto doručovania. Lehotu na vyexpedovanie stanovuje predávajúci na 7-21 pracovných dní. K lehote na vyexpedovanie však treba pripočítať lehotu na doručenie zásielky, či už poštou alebo kuriérom a je diskutabilné, či sa týmto spôsobom predávajúci zmestí do 30dňovej zákonnej lehoty. Zároveň lehota 7 – 21 pracovných dní platí len pre tovary, ktoré má predávajúci na sklade. Tento dodatok považujeme za zbytočný a zmätočný, nakoľko zákon nerozlišuje dodáciu lehotu pre tovary na sklade a tovary mimo skladu. Navyše evokuje v spotrebiteľovi pocit, že pre tovary, ktoré predávajúci práve na sklade nemá, platí iná lehota. Informácie o možnosti voľby spôsobu doručenia sa nachádzajú aj na ďalších stranách, kde však už údaje o cene poštovného a balného absentujú. Na ďalšej strane sa opätovne nachádza možnosť tejto voľby, opätovne je uvedená aj dodacia lehota, ktorá je však odlišná od vyššie uvedenej – tu sa konštatuje, že dodacia lehota je 2-3 týždne, pre nábytok dokonca 4-6 týždňov. Pre takéto predĺženie v závislosti od druhu

tovaru niet však v zákone opory. Predávajúci si týmto spôsobom chcel splniť povinnosti uložené v § 10 ods. 1 pís. d) zákona, no vzhľadom na to, že rovnaké podmienky sú uvádzané na rôznych miestach zmluvných podmienok rôznym spôsobom, nemožno považovať povinnosti predávajúceho za splnené, nakoľko sú pre spotrebiteľa zmätočné a zavádzajúce. Taktiež možno polemizovať o naplnení zákonnej podmienky v § 13 ods. 1 zákona, podľa ktorej, ak sa zmluvné strany nedohodnú inak, tovar má byť doručený do 30 dní od doručenia objednávky. Spotrebiteľ podľa podmienok súhlasí s predĺžením dodacej lehoty, ak predáváťcu túto lehotu prekročí jeho zahraničný dodávateľ. Je nemysliteľné, aby nedostatky na strane predávajúceho nakoniec znášal spotrebiteľ. Navyše ide o jednostranné určenie predĺženia dodacej lehoty, ktoré je v rozpore s ustanovením § 13 ods. 1 zákona, nakoľko predĺženie je možné len na základe výslovnej dohody zmluvných strán.

Na záver je uvedené, že spotrebiteľ môže kedykoľvek, po oznámení spoločnosti, odstúpiť od zmluvy. Toto právo je označované ako „Nákup bez rizika“. Spotrebiteľ má právo vrátiť tovar bez udania dôvodu 15 dní od prevzatia. Pri nábytku je vrátenie možné len ihneď po dodaní špedičnou službou. Ani pre túto podmienku niet v zákone opory. Znenie § 12 ods. 1 zákona určuje základnú lehotu na uplatnenie práva na odstúpenie od zmluvy. Touto lehotou je 7 pracovných dní od prevzatia tovaru. V prípade, že predávajúci predlžuje lehotu na odstúpenie od zmluvy, jedná sa síce o odchýlku od zákonnej lehoty, no toto predĺženie je v prospech spotrebiteľa a preto je prípustné. Treba však uviesť, že lehota na využitie práva na odstúpenie od zmluvy nemôže byť kratšia než uvedená zákonná lehota a preto v tomto prípade ide o podmienku, ktorá jednak nemá v zákone oporu a tiež poškodzuje spotrebiteľa, lebo mu upiera jeho zákonné práva.

Jediný tento predávajúci uvádza, že v prípade uplatnenia práva na odstúpenie od zmluvy sa peniaze vracajú v lehote 3 dní odo dňa prevzatia reklamácie. Zákon v § 12 ods. 4 pís. b) ustanovuje predáváťcu podmienku vrátiť už zaplatené čiastky bezodkladne, najneskôr do 15 dní. V tomto prípade však nejde o reklamáciu, ale o využitie práva na odstúpenie od zmluvy.

V zmluvných podmienkach sa nachádza taktiež právo na výmenu tovaru, ktoré je však založené na systéme vrátenie tovaru – vrátenie peňazí – objednanie nového tovaru – úhrada. Možno teda povedať, že ide o uplatnenie práva na odstúpenie od zmluvy a následné vybratie iného tovaru spotrebiteľom. Predávajúci uvádza, že nie je možná výmena kozmetiky a nerozbalených CD nosičov. Zákon však taxatívne stanovuje prípady, kedy spotrebiteľ právo na odstúpenie od zmluvy nemá. Tieto prípady konečným spôsobom vypočítava § 12 ods. 5 pís. a) až f) zákona. Ide o dôvody konečné, ktoré nemôže predávajúci svojvoľne rozširovať. V prípade rozšírenia sa totiž jedná sa o obmedzenie spotrebiteľských zákonných práv.

3.1.2 Predaj darčkových predmetov, knižných titulov a iných potrieb prostredníctvom katalógov a analýza zmluvných podmienok

Vo väčšine katalógov, ktoré primárne poskytujú ponuku odevných tovarov, sa sekundárne vyskytujú aj ponuky iných tovarov, no čoraz častejšie sa stretávame s predávajúcimi, ktorí iné tovary ponúkajú primárne. Analyzovali sme 28 katalógov od 5 predajcov, pričom v nich uvádzané zmluvné podmienky sme porovnávali s platnou právnou úpravou zásielkového predaja na území Slovenskej republiky – zákonom č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „zákon“), konkrétne s § 10 ods. 1 pís. a) až i) nazvanom

Povinnosti predávajúceho, s § 12 ods. 1 až 5 nazvanom Odstúpenie od zmluvy a s § 13 ods. 1 až 5 nazvanom Ďalšie zmluvné podmienky.

Katalógy spoločnosti OR.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť katalógu je označená v ľavej časti prednej strany, pričom konkrétna platnosť je uvedená až v zmluvných podmienkach. Predávajúci by nemal vychádzať z predpokladu, že každý potenciálny kupujúci sa bude zaujímať aj o zmluvné podmienky a platnosť by mal presne uvádzať na prednej strane. Predávajúci si týmto spôsobom splnil zákonnú povinnosť podľa § 10 ods. 1 pís. h) zákona. Hoci zákon neupravuje to, akým spôsobom, akou formou a na akom mieste má byť lehota, počas ktorej je predávajúci viazaný ponukou a cenou, uvádzaná, je nepochybné, že spotrebiteľovi má byť táto informácia poskytnutá jasne, presne, prehľadne, na prvý pohľad viditeľne a zrozumiteľne. Z tohto pohľadu nemožno považovať túto povinnosť predávajúceho za splnenú, pretože spotrebiteľ, ktorý si neprečíta zmluvné podmienky pre nákup tovaru a služieb, nie je o lehote platnosti ponuky a ceny informovaný.

2.) Zmluvné podmienky:

Nachádzajú sa na predposlednej strane katalógu. Uvádzajú, že objednávka je pre spotrebiteľa záväzná a tiež upravujú podmienky jej dodatočnej zmeny. Objednávky sa vybavujú do 3 týždňov, zasielajú sa na dobierku poštou, pričom sa uvádza aj výška nákladov poštovného a balného. Predávajúci si tu vyčerpávajúci spôsobom splnil informačnú povinnosť týkajúcu sa dodacích podmienok podľa § 10 ods. 1 pís. h) zákona. Predávajúci si vyhradzuje právo, ak je pôvodný tovar vypredaný, nahradiť ho podobným v rovnakej kvalite a cene. Jedná sa o náhradné plnenie, ktoré je v zmysle § 13 ods. 2 zákona možné len vtedy, ak sa na tom zmluvné strany dohodli. Predávajúci si tu však jednostranne vyhradzuje právo na náhradné plnenie, čo je v rozpore s vyššie uvedeným ustanovením zákona.

Garantuje sa možnosť vrátenia tovaru alebo jeho výmena a to v lehote 14 dní od prevzatia zásielky. Peniaze sa vracajú poštovou poukážkou, ale len za podmienky, že tovar bude vrátený ako nepoužitý a v nepoškodenom obale. Predávajúci takto informuje spotrebiteľa o práve na odstúpenie od zmluvy podľa § 10 ods. 1 pís. f) zákona a tiež o forme vrátenia peňazí pri využití tohto práva. Stanovenie požiadavky nepoškodeného obalu však znemožňuje prekontrolovanie, vyskúšanie objednaného tovaru a celkovo obmedzuje rozhodnutie spotrebiteľa o výmene tovaru alebo o odstúpení od zmluvy. Navyše, požiadavka nepoškodeného obalu nemá oporu v zákone. Otázka vrátenia zaplatených čiastok z hľadiska času pri využití práva na odstúpenie od zmluvy sa výslovne nerieši. Neupravuje sa ani úhrada nákladov spojených s vrátením tovaru. Uvádza sa len, že pri uznanej reklamacii predávajúci uhradza poštovné náklady. Tieto náklady však predávajúci bude v zmysle § 12 ods. 4 pís. b) zákona uhrádzať aj v tom prípade, ak spotrebiteľ využije svoje právo na odstúpenie od zmluvy a tovar nevyhovoval kvalitatívnym požiadavkám alebo bol vadný.

Katalógy spoločnosti AL.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť je vyznačená na prednej strane vo forme „Katalóg 2007/2008“. Z tejto formulácie nie je zrejmé odkedy ani dokedy si môže spotrebiteľ objednávať výrobky. Povinnosť podľa § 10 ods. 1 pís. h) zákona si teda predávajúci nesplnil z hľadiska jasnosti, presnosti a zrozumiteľnosti formulácie.

2.) Zmluvné podmienky:

Upravujú jednotlivé formy zasielania tovaru a stanovujú maximálnu výšku nákladov poštovného. Balné sa neúčtuje. Predávajúci vyčerpávajúco informuje spotrebiteľa o dodacích podmienkach v súlade s § 10 ods. 1 pís. d) zákona. Tovar sa zasiela do 3 týždňov, no pri vianočných či veľkonočných sviatkoch predávajúci žiada spotrebiteľa, aby tovar objednával aj 2 mesiace vopred. Pôvodná lehota je síce správna, no predlžovanie dodacej lehoty až na 2 mesiace nemá v zákone oporu. Predávajúci si musí zabezpečiť svoju prevádzku tak, aby v čase zvýšeného počtu objednávok, dokázal všetky vybavovať aspoň v zákonom stanovenej 30dňovej lehote (v súlade s § 13 ods. 1 zákona).

Predávajúci správne vyzýva spotrebiteľa, aby si pre prípad vypredania tovaru určil, či má alebo nemá záujem o náhradné plnenie, čo je v súlade s §13 ods. 2 zákona.

V žiadnej časti týchto podmienok sa však nenachádza informácia o možnosti odstúpiť od zmluvy, hoci ju §10 ods. 1 pís. f) zákona definuje ako informáciu, ktorú musí predávajúci spotrebiteľovi povinne oznámiť. Odstúpenie od zmluvy nie je možné v prípadoch, ktoré taxatívne vymedzuje § 12 ods. 5 pís. a) až f) zákona. Predávajúci v tomto prípade však ponúka aj iné tovary ako tie, pri ktorých zákon právo na odstúpenie vylučuje, a preto je potrebné, aby si splnil zákonnú informačnú povinnosť voči spotrebiteľovi a teda informoval ho o možnosti odstúpiť od zmluvy. Ide tu o vážny nedostatok zmluvných podmienok.

Predávajúci pri reklamáciách vyžaduje, aby bola spolu s tovarom zaslaná aj objednávka a doklad o zaplatení. Objednávku však zasiela spotrebiteľ predávajúcemu a teda ňou po zaslaní už nedisponuje. Pri reklamácii tiež nie je možné žiadať od spotrebiteľa, aby tovar zaslal v pôvodnom obale. Ak by spotrebiteľ mal ku každému zakúpenému výrobku počas 2 ročnej záručnej lehoty uchovávať obaly, potreboval by na to niekoľko samostatných izieb. Táto požiadavka je nezmyselná a nemá oporu v zákone.

Katalógy spoločnosti MK.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Jedná sa o členské katalógy, ktoré sa členom zasielajú pravidelne štvrťročne a platnosť je v každom z nich zvýraznená v žltom poličku na druhej a tretej strane dolu. Na každom katalógu sa na titulnej strane nachádza označenie príslušného štvrťroka, pre ktorý je daný katalóg vydaný. Toto označenie možno považovať za dostačujúce a predávajúci si vo vzťahu k spotrebiteľovi ním splnil povinnosť podľa § 10 ods. 1 pís. h) zákona a to aj z hľadiska jasnosti, prehľadnosti a viditeľnosti týchto údajov.

2.) Zmluvné podmienky:

Nachádzajú sa na predposlednej strane v šedom ráme. Obsahujú formu zasielania tovarov ako aj výšku nákladov poštovného a balného. Predávajúci tak spotrebiteľa informuje o dodacích podmienkach v súlade s §10 ods. 1 pís. d) zákona, no absentujú tu ustanovenia o dodacej lehote. K povinnostiam každého člena patrí objednať si z každého katalógu aspoň jeden produkt. Možno aj preto predávajúci neuvádza poučenie o práve na odstúpenie od zmluvy, ktoré sa však podľa §10 ods. 1 pís. f) zákona vyžaduje ako povinná informácia. Ide o vážny nedostatok v zmluvných podmienkach, nakoľko spotrebiteľ môže odstúpiť od kúpnej zmluvy a svoju členskú povinnosť si môže splniť nasledujúcou kúpou zmluvou. Spotrebiteľ si tiež môže objednať viac výrobkov a môže mať záujem odstúpiť od zmluvy len ohľadom niektorých z nich. Právo na výmenu poškodeného tovaru za bezvadný môže spotrebiteľ uplatniť v lehote 8 pracovných dní. Ďalej sa uvádza, že nie je

možné vrátenie rozbalených CD a DVD nosičov tak, ako to stanovuje zákon pri práve na odstúpenie od zmluvy.

Katalógy spoločnosti P.

1.) Označenie platnosti katalógu:

Platnosť katalógov je jasne vyznačená na prednej strane vo forme rok a mesiac, počas ktorých je predkladaná ponuka aktuálna s uvedením dátumu, do kedy možno tovary objednávať. Predávajúci si tu splnil povinnosť, ktorá je mu uložená v zmysle § 10 ods. 1 pís. h) zákona.

2.) Zmluvné podmienky:

Sú umiestnené na vnútornej strane zadnej obálky. Uvádza sa forma dodania tovaru ako aj výška poštovných a balných nákladov. Predávajúci spotrebiteľa takto informuje o dodacích podmienkach v súlade s § 10 ods. 1 pís. d) zákona. Zásielka je expedovaná zvyčajne do 10 dní, v prípade zvýšeného záujmu môže sa táto lehota predĺžiť až na 4 týždne. K expedičnej lehote je však potrebné pripočítať lehotu skutočného zasielania tovaru (poštou či kuriérom) a tak uvedená lehota môže byť v rozpore so zákonnou 30 dňovou lehotou podľa § 13 ods. 1 zákona. Právo na odstúpenie od zmluvy prináleží spotrebiteľovi v lehote 14 dní od prevzatia tovaru. Otázka vrátenia vynaložených čiastok ani úhrada nákladov vynaložených v súvislosti s právom na odstúpenie od zmluvy nie je riešená.

Vyžaduje sa, aby spotrebiteľ, ak má pri preberaní zásielky pochybnosť o obsahu balíka (ak je poškodený kartón alebo páska) prekontroloval s pracovníkom pošty obsah zásielky podľa dodacieho listu. Adresát má právo na dodacej pošte uplatniť reklamáciu poškodenia zásielky, ktoré nebolo zrejmé pri jej dodaní, najneskôr nasledujúci pracovný deň po dni prevzatia. Po zistení väd je pošta povinná spísať zápis o uplatnení nároku na náhradu škody. Ak sa stane, že spotrebiteľ omylom objedná určitý tovar, má právo na jeho výmenu a to bez účtovania poštovných nákladov. Toto platí, ak nebude pri CD-ROM, PlayStation a pri audio a video nahrávkach porušený obal. K finančnému vyrovnaní nedochádza, dochádza len k výmene tovaru za tovar v tej istej cene alebo v cene vyššej (kde treba doplatiť). Táto informácia je síce pravdivá, no aj v tomto prípade spotrebiteľ môže odstúpiť od zmluvy a predávajúci je povinný mu vrátiť už zaplatené čiastky za tento tovar. Následne môže ísť k objednaniu tovaru, ktorý spotrebiteľ zamýšľal objednať pôvodne.

4. Záver

Ako už bolo uvedené, našim hlavným cieľom je poukázať na rozsiahlu hmotnoprávnú úpravu ochrany spotrebiteľa pri predaji prostredníctvom katalógov, ako aj na skutočnosť, že ani rozsiahlosť predmetnej úpravy je nie dostatočnou zárukou skutočnej ochrany spotrebiteľa. Pokúsili sme sa po teoretickej stránke rozpracovať základné práva spotrebiteľa pri zásielkovom predaji ako aj povinnosti predávajúcich vo vzťahu k spotrebiteľom. Poukazujeme na nedostatky v zmluvných podmienkach jednotlivých katalógových predávajúcich, pokúšame sa ich pochopiť, vysvetliť a analyzovať. Najčastejšie sa stretávame s problémom pri práve na odstúpenie od zmluvy, ktoré býva rôzne označované, často neobsahuje všetky náležitosti tohto poučenia alebo sú nesprávne a nezriedka sa zamieňa s právom na vyvodzovanie zodpovednosti za vady výrobkov t. j. s právom na reklamovanie vadného tovaru. V otázkach dodacích podmienok a predovšetkým dodacích lehôt sme sa takmer vždy stretli s jednostranným určením predĺženia dodacej lehoty, ktoré nie je v súlade so zákonom, nakoľko zákon preň vyžaduje dohodu strán ako dvojstranný právny úkon. Predávajúci dokonca v mnohých prípadoch prenáša na spotrebiteľa následky

nedodržania povinností svojho dodávateľa či medzinárodného dodávateľa. Hoci predávajúci umožňuje spotrebiteľovi zvoliť si spôsob dodania tovaru, často neuvádza lehoty na dodanie, alebo sú tieto uvádzané nesprávne, zamieňajú sa „bežné dni“ s „pracovnými dňami“, uvádzajú sa lehoty na vyexpedovanie tovaru a nie lehoty na dodanie. V mnohých zmluvných podmienkach absentujú informácie, ktoré predávajúci spotrebiteľovi v zmysle zákona musí oznamovať povinne. Samozrejme táto situácia sa spája s predĺžením lehoty na odstúpenie od zmluvy. Stretli sme sa s jednostranným určením náhradného plnenia i s rozširovania zákonných obmedzení v neprospech spotrebiteľa. V niektorých prípadoch sú zmluvné podmienky natoľko rozsiahle, že spotrebiteľ sa v nich stráca, sú pre neho máťúce, nakoľko jednotlivé práva sú rôznym spôsobom rozpracované na rôznych častiach (rôznych stranách) týchto podmienok.

SUMMARY

The proposed article introduces a short analysis of the valid regulation in the area of protection of consumers in respect of distant contracts relating to sale through catalogues, taking in account the compatibility of laws of the Slovak republic with the law of the EC/EU.

It underlines advantages of the catalogue sale of goods and it tries to analyse to who and how much this way of sale is satisfactory. This analysis particularly points out incorrect and unlawful terms of agreements, included in catalogues. It emphasizes that although the existence of the strong material-law consumer protection, its realization in praxis is insufficient and the intention of the regulator is not reflected to everyday life.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 97/7/ES o ochrane spotrebiteľa vzhľadom na zmluvy na diaľku z 20. mája 1997
- [2] Zákon 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri podomovom predaji a zásielkovom predaji v znení neskorších právnych predpisov
- [3] Občiansky zákonník (zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších právnych predpisov)
- [4] Katalógy Q: platné do 31.12.2007, platné do 31.01.2008, platné do 31.03.2008, platné do 31.07.2008, platné do 01.01.2009
- [5] Katalógy N: platné do 31.07.2008, katalóg s neuvedenou platnosťou
- [6] Katalógy BP: platné do 31.03.2008, platné do 30.04.2008, platné do 31.07.2008
- [7] Katalóg AFN: platné do 31.01.2008
- [8] Katalógy MBP: platné do 31.01.2008
- [9] Katalógy OR: platné do 31.08. 2008-02-28
- [10] Katalógy AL.: platné do 2007/2008, konkrétna platnosť neuvedená
- [11] Katalógy O: platné do 31.3.2008, 31.8.2008
- [12] Katalógy K: platné do 31.12.2008
- [13] Katalógy MK: platné do 31.03.2008
- [14] Katalógy P: platné do 29.02.2008
- [15] Katalógy IKK.: platné v roku 2007
- [16] Katalógy ALC: platné do 31.08.2008
- [17] <http://jaspi.justice.gov.sk>
- [18] www.eur-lex.eu/sk/index.htm

- [19] Patayková, M: **Občiansko-právna ochrana spotrebiteľa** (www.kbdesign.sk/cia/eu_pravo_na_slovensku/original/18%20OchrSpotrebPJK.htm)
- [20] Rozsudok súdneho dvora (C-244/06) (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62006J0244:SK:HTML>)
- [21] Návrh na začatie prejudiciálneho konania (C-489/07) (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:022:0025:02:SK:HTML>)

Marcela Tóthová,

Bernoláková 492/5, 900 01 Modra, marcela.tothova@centrum.sk, mobilné tel. č.: 0907 759 003

Mária Machalcová,

Slnčná ul. 2, 931 01 Šamorín, maria.machalcova@gmail.com, mobilné tel. č.: 0911 104 720

Simulovaný súdny spor

Mooting

▀ Martin Vojtko, Bruno Štefánik

Kľúčové slová:

simulovaný súdny spor, moot court, súťaž študentov práva, právna argumentácia, ELMC, Jessup

Key words:

simulated court proceedings, moot court, law students' competition, legal argumentation, ELMC, Jessup

Moot Court je podľa Blackovho právnického slovníka fiktívny súdny spor, konajúci sa najmä na právnickej fakulte, ktorého predmetom sú akademické alebo hypotetické spory, najmä v odvolacom konaní¹⁾.

Základnými znakmi moot court, simulovaného súdneho sporu, je účasť študentov práva, ktorí zastupujú fiktívne strany vo fiktívnom spore pred zväčša existujúcim súdom (či už vnútroštátnym alebo medzinárodným) a pred rozhodcami, ktorí hrajú úlohu sudcov a často nimi aj v profesionálnom živote sú, prípadne pred advokátmi z praxe alebo pedagógmi z právnických fakúlt. Ďalším podstatným znakom moot court je aj to, že konanie sa simuluje pred odvolacím súdom, resp. pred takým súdom, proti rozhodnutiu ktorého nie je prípustný opravný prostriedok. Študenti zastupujú zväčša vo viacerých kolách obe strany sporu tak, aby boli nútení pracovať s argumentmi, ktoré okolnosti prípadu ponúkajú.

Tento článok sa zaoberá mootíngom, resp. simuláciou súdnych sporov, keďže sa jedná o čoraz populárnejšiu formu mimoškolskej činnosti študentov práva na Slovensku, ktorá je podľa nášho názoru jednak prínosom vzdelávaniu na právnických fakultách, keďže motivuje študentov dynamizovať svoje statické vedomosti a tiež jedinečnou príležitosťou pre študentov, aby si overili svoje schopnosti a prípadne boli ich rozvíjali ďalej, hoci aj štúdiom v zahraničí, k čomu im zase účasť na simulovaných súdnych sporoch môže pomôcť.

Princípy mootíngu

Základný princíp mootíngu sme už v tomto článku opisali, ale základných zásad, ktorých sa mootíng pridrža, je niekoľko.

Fiktívnosť. Moot court je spravidla viac či menej fiktívny. V niektorých súťažiach dostanú študenti fiktívny prípad, ktorý sa týka síce vymyslených, ale v zásade nie nereálnych subjektov – fyzických alebo právnických osôb, ktorých vzťahy vedúce k súdnemu sporu nastali v skutočnom prostredí. Sú však aj také súťaže, kde sú subjekty úplne fiktívne a ich vzájomné vzťahy sú vykonštruované niekedy *ad absurdum* tak, aby predstavovali relatívne zložitý problém pre študentov. Medzi ne niekedy patrí napríklad aj Phillip C. Jessup International Law Moot Court Competition, o ktorom ešte bude v tomto článku reč.

1) Black's law dictionary. Eighth edition. Thomson West. USA: 2004.

Obmedzenosť faktov. Moot court spočíva v tom, že študenti dostanú prípad, ktorý je vypracovaný písomne, opisuje situáciu, ktorá sa medzi stranami udiala a viedla k súdnemu sporu a súčasne obsahuje petit, ktorého sa študenti ako zástupcovia strán majú domáhať. Súťažiaci sú viazaní faktami v prípade, výnimočne sa poskytuje zo strany organizátorov určité spresnenie kauzy a tým pádom je z konania vylúčené akékoľvek dokazovanie, keďže fakty uvedené v kauze sú vyčerpávajúcim opisom udalostí, ktorý majú súťažiaci k dispozícii.

Obojstrannosť. Ako je to uvedené vyššie v článku, súťažiaci zväčša zastupujú obe strany v spore. To znamená, že v prvej, písomnej časti súťaže vypracujú žalobné podania (resp. žalobu a vyjadrenie k nej) za obe strany sporu. Po vyhodnotení písomnej časti tí študenti, ktorí postúpili do ústnych kôl zastupujú v ústnom konaní pred súdom postupne obe strany prípadu tak, aby boli nútení použiť argumenty z oboch strán a vyrovnať sa s niekedy nepriaznivými faktickými okolnosťami pre jednu zo strán.

Verná simulácia. Okrem toho, že súťaž je o fiktívnej kauze, je celá súťaž o aplikácii skutočného a platného práva, judikatúry a doktrinálnej jurisprudencie tak, ako by ich musel použiť skutočný právnik. Konania sú formálne, riadia sa (prispôsobenými) procesnými normami pre príslušný súd a študenti aj v ostatnom konajú akoby boli pred skutočným súdom – sú tak oblečení, oslovujú tak odporcu i sudcov a správajú sa tak. Čím vernejšie študenti simulujú konanie pred súdom, tým väčšiu šancu na úspech majú.

■ Súťaže

Po celom svete sa organizuje množstvo moot courtov, či už na úrovni univerzít, národnej alebo medzinárodnej úrovni.

V Slovenskej republike majú študenti možnosť zúčastniť sa hneď niekoľkých súťaží. Na univerzitnej, resp. fakultnej úrovni je príkladom takejto súťaže Simulovaný súdny spor, SSS, ktorý sa koná každoročne na Právnickej fakulte univerzity Komenského v Bratislave. Súťaž spočíva vo fiktívnom prípade pred súdom Slovenskej republiky, v ktorom dvoj až štvorčlenné tímy zastupujú účastníkov konania. V roku 2008 sa prípad týkal náhrady škody a bolesti spôsobenej lyžiarskou nehodou a konalo sa v prvom stupni pred okresným súdom.

Ďalším príkladom moot courtu dostupného pre študentov slovenských právnických fakúlt, ktorej sa každoročne zúčastňujú, je Cambridge Central and Eastern European Moot Court Competition. Súťaž organizovaná cambridgeskou univerzitou je simulovaným konaním pred Európskym súdnym dvorom. Súťaž sa teda týka európskeho práva, podobne ako je to uvedené vyššie vo všeobecnom opise, súťažiaci vypracujú písomné podania a ak postúpia do ústnych kôl, zastupujú strany v spore v ústnych pojednávaniach pred senátmi zloženými zo súčasných a bývalých sudcov Európskeho súdneho dvora, profesorov práva, advokátov a iných významných osôb z oblasti európskeho práva. Každoročným vzácnym hosťom a rozhodcom býva aj Lord Slynn of Hadley, PC, QC, bývalý sudca Európskeho súdneho dvora („ESD“).

O niečo zložitejší moot court je European Law Moot Court Competition („ELMC“), opäť simulované konanie pred ESD, avšak s tým rozdielom, že kým pri vyššie menovanom Cambridge Moot Court majú študenti k dispozícii tzv. bundle – teda súbor dokumentov, prameňov práva, ktorý smú v súťaži použiť a ktorým sú viazaní, súťažiaci v ELMC musia robiť rešerš na súťaž ako skutoční zástupcovia účastníkov – bez obmedzení, bez návodov, zo všetkého platného práva a všetkej judikatúry. Byť viazaný obmedzeným

množstvom zdrojov je na jednej strane jednoduchšie, lebo študent ušetrí množstvo času, ktorý by inak musel venovať dôkladnej rešerši, na druhej strane je to i zložitejšie, lebo pri obmedzených zdrojoch musia byť argumenty postavené výlučne na dostupných faktoch, i keď súťažiaci často vedia vytvoriť ďalšie argumenty, ktoré však pre nedostatok zdrojov nemôžu použiť. Charakteristické pre ELMC je aj to, že prebieha v anglickom i francúzskom jazyku a súťažiaci musia v priebehu svojho vystúpenia zmeniť jazyk, v ktorom prezentujú podanie.

Najprestížnejšou súťažou v mootingu (V mootingu ako takom. ELMC si drží pozíciu najprestížnejšieho simulovaného súdneho sporu v oblasti európskeho práva.) je ale Phillp C. Jessup International Law Moot Court Competition. Súťaž pomenovaná po bývalom sudcovi Medzinárodného súdneho dvora („MSD“) je simulovaným konaním pred MSD, ktorého sa každoročne od roku 1959 zúčastňuje v dnešnej dobe asi 500 škôl z celého sveta. Súťažiaci vypracujú po náročnom niekoľkokomesačnom štúdiu podania za každú stranu, tzv. memorials, na základe ktorých sa môžu kvalifikovať do medzinárodných kôl vo Washingtone, D.C. Študenti niektorých škôl majú k dispozícii množstvo študijného voľna iba na prípravu na túto súťaž, kredity za účasť a odborný dohľad coachov, ktorí trénujú tímy už desiatky rokov. Táto súťaž skutočne predstavuje tie najťažšie a najkomplikovanejšie vlastnosti mootingu. Súťaž organizuje ILSA, International Law Student Association a vždy sa koná vo Washingtone, D.C., v čase konania jarnej konferencie Association for International Law.

Skúsenosti

Uvedené, ako aj iné podobné súťaže, umožňujú študentom práva naučiť sa aplikovať v praxi vzdelanie, ktoré získavajú v škole. Zároveň sú v rámci prípravy na súťaž hlbšie preniknúť do príslušného odvetvia práva a získať informácie, ktoré by inak neboli motivovaní získať. Takisto sa naučia iné dôležité veci – napríklad vystúpiť verejne pred cudzími osobami v cudzom jazyku a v časovo obmedzenom limite (pretože v každej súťaži býva obmedzený čas pre jednotlivé tímy na prezentáciu ich podania) povedať to, čo je dôležité tak, aby to rozhodcovia (sudcovia) pochopili, resp. mali to „naservírované“ v zrozumiteľnej a argumentačne efektívnej forme. Toto je niečo, čo škola nenaučí. Okrem toho je moot-ing skvelou príležitosťou pre spoznávanie zahraničných študentov navzájom a vynikajúcou príležitosťou stretnúť významných pedagógov z univerzít z celého sveta. Všetky tieto skúsenosti môžu byť užitočné pri prípadnom uchádzaní sa o štúdium v zahraničí.

Slovenskí študenti sa čoraz viac zúčastňujú týchto a podobných súťaží a získavajú z nich skúsenosti. Úspechom na začiatok bude, ak sa podarí dosiahnuť, že slovenskí študenti budú pravidelnými účastníkmi týchto súťaží a že budú svoje skúsenosti zdieľať s mladšími študentmi, aby do budúcich ročníkov boli študenti zo Slovenska kvalitne pripravení na mootovanie.

Pre ďalšie informácie o Jessupe odkazujeme na stránku www.ilsa.org a www.ilsa.sk.

Summary

The article deals with mootting – simulated court proceedings in which law students practice for real litigation. The article outlines the fundamental principles of mootting (being the fictional nature, facts of the case limited by written statement of facts, representing both parts of the case, etc.) and briefly goes through a moot court procedure – from

drafting of submissions for both parties to representing fictional litigants in oral rounds. It also deals with certain most recognized moot court competitions.

Použitá literatúra:

[1] Black's law dictionary. Eighth edition. Thomson West. USA: 2004.

Martin Vojtko

martin.vojtko@gmail.com

Bruno Štefánik

bstefanik@gmail.com, 0904 242 992

Recenzia – Drgonec, J.: Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky.

Šamorín: Heuréka, 2008, strán 251. ISBN: 978-80-89122-48-6

▼ Zuzana Kupcová

„Bez podrobnej znalosti rozhodnutí a právnych názorov ústavného súdu v procesných veciach je stále zložitejšie uchádzať sa o ochranu ústavnosti v merite vecí“ (str. 19). A práve to je jedným z dôvodov, pre ktoré sa určite oplatí zoznámiť sa s najnovším dielom JUDr. Jána Drgonca, DrSc., *„Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky“*. Toto dielo, označené autorom ako učebná pomôcka, podrobne rozoberá konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd SR“). Nejde však len o teoretický rozbor, pretože autor sa opiera o konkrétne rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd SR“) a Európskeho súdu pre ľudské práva, pričom poukazuje aj na nedostatky zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“), ako aj na nedostatky v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR.

Kniha je rozdelená na Všeobecnú a Osobitnú časť. Kým Všeobecná časť je venovaná prameňom práva, organizácii Ústavného súdu SR, jeho právomoci, účastníkom konania, fázam konania, rozhodovaniu a rozhodnutiam Ústavného súdu SR, tak v Osobitnej časti sa už autor venuje jednotlivým typom konania pred Ústavným súdom SR spadajúcim pod abstraktnú a konkrétnu ochranu ústavnosti.

Všeobecnej časti predchádza ešte Úvod. V Úvode autor predstavuje čitateľom dva modely ochrany ústavnosti súdnou mocou, a to ochranu ústavnosti prostredníctvom všeobecných súdov, pri ktorej má každý súd možnosť preskúmať ústavnosť zákonov a ktorá sa zrodila na začiatku 19. storočia v USA [Marbury v. Madison, 5 U.S. 137 (1803)] a ochranu ústavnosti prostredníctvom špecializovaného ústavného súdnictva, pri ktorej je ochrancom ústavnosti osobitný súd zriadený výlučne na ochranu ústavnosti (ústavný súd) a ktorá sa zrodila na začiatku 20. storočia v Európe. Priekopníkom tohto druhého modelu sa pritom stal práve československý štát.

Ako vo Všeobecnej tak aj v Osobitnej časti autor okrem rozboru súčasnej právnej úpravy ponúka, a to treba oceniť, aj vlastné riešenia tých situácií, ktoré sú vyvolané nedokonalým zákonom o ústavnom súde.

Napr. v kapitole Pramene práva autor poukazuje na to, že zákon o ústavnom súde aj napriek svojím 12 zmenám (od schválenia do roku 2007) naďalej zachováva model konaní s primeraným použitím iných úprav, či už *per analogiam legis*, alebo *per analogiam iuris*. Poukazuje tiež na nejednoznačnosť pravidla o použití Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „OSP“) a Trestného poriadku (ďalej len „TP“), pretože zákon o ústavnom súde neustanovuje (s výnimkou konania o obžalobe na prezidenta republiky), kedy sa primerane použije OSP a kedy je primerané použiť TP. Jednou z ciest k odstráneniu tejto nejasnosti ohľadne primeraného použitia OSP a TP je podľa autora *„zavedenie takého výkladu § 31a zákona o ústavnom súde, ktorým by sa presadilo, že Trestný poriadok sa primerane použije iba tam, kde to zákon o ústavnom súde výslovne uvádza, teda*

v konaní o obžalobe na prezidenta republiky, a že v ostatných konaniach ústavný súd primerane postupuje podľa Občianskeho súdneho poriadku“ (str. 24).

V kapitole Účastníci konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky zase autor upozorňuje na nie jednoznačné postavenie účastníkov konania pred všeobecným súdom, v ktorom všeobecný súd preruší konanie a podá na Ústavný súd SR návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov. Vysvetľuje však, že účastník konania pred všeobecným súdom sa môže na základe §31a zákona o ústavnom súde, ktorý odkazuje na primerané použitie OSP, stať vedľajším účastníkom konania pred Ústavným súdom SR, a to nielen v konaní o súlade právnych predpisov, ale vo viacerých typoch konaní, teda napr. aj v konaní o sťažnosti.

V tejto kapitole sa inak autor zaoberá aj náležitosťami návrhu na začatie konania, opäť zdôrazňujúc aj nejednoznačnosť úpravy všeobecných a osobitných náležitostí návrhu na začatie konania. Venuje sa aj dispozícii návrhom, a to či už jeho zmenou alebo späťvzatím, pričom súčasne dáva do pozornosti aj to, že možnosť navrhovateľa vziať späť návrh na konanie o súlade právnych predpisov nie je jednoznačná. Ústavný súd SR totiž vo svojej rozhodovacej praxi najskôr rešpektoval rozhodnutie navrhovateľa, vlády SR, vziať návrh na konanie pred Ústavným súdom SR späť a konanie o súlade právnych predpisov zastavil, avšak o dva roky neskôr rozhodol, že späťvzatie návrhu generálnym prokurátorom SR nepripúšťa a v konaní pokračoval, pretože podľa Ústavného súdu SR záujem na ochrane ústavnosti dominuje nad rozhodnutím predkladateľa návrhu. No a nakoniec Ústavný súd SR prezentoval na späťvzatie ďalší názor, v poradí tretí, z ktorého možno odvodiť, že účastník konania má právo na pokus, môže iniciovať zastavenie konania späťvzatím svojho návrhu, ale či pokus vyvolá tento právny účinok, to závisí od rozhodnutia Ústavného súdu SR.

V Osobitnej časti autor rozoberá jednotlivé typy konaní pred Ústavným súdom SR, pričom na rozlíšenie medzi abstraktnou a konkrétnou ochranou ústavnosti využíva najjednoduchšie kritérium, a to či právny účinok rozhodnutia Ústavného súdu SR má vplyv na právne postavenie vopred neznámeho počtu a okruhu subjektov (abstraktná ochrana ústavnosti), alebo taký právny účinok vôbec nemá alebo dominantne sa týka presne identifikovaného subjektu – účastníka konania (konkrétna ochrana ústavnosti). Rozbor jednotlivých typov konaní autor začína Konaním o výklade ústavy, ktoré, ako uvádza, je v súčasnosti až na hranici obsolescentnosti, pretože Ústavný súd SR v poslednom období prestal dostávať návrhy na začatie tohto typu konania. Pri rozbere tohto typu konania zdôrazňuje, že Ústavný súd SR nemôže podať výklad *ex officio*, ale len na návrh oprávnených subjektov a že Ústavný súd SR nie je viazaný návrhom ani sa nemusí prikloniť k jednej z možností výkladu, ktorý prezentujú účastníci konania. Podaný výklad je však *ex constitutione* všeobecne záväzný a ako autor dodáva, vychádzajúc z článku 2 ods. 2 Ústavy SR, nový (odlišný) výklad skôr interpretovaného ustanovenia Ústavy SR nie je možný bez predchádzajúcej zmeny relevantnej ústavnej normy, prípadne noriem, ak bol výklad podaný vo vzájomnej väzbe niekoľkých ustanovení Ústavy SR.

Aj v Osobitnej časti autor poukazuje na nedostatky platnej právnej úpravy. Napr. pri Konaní o rozhodnutí o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu je nejasný právny účinok nálezu Ústavného súdu SR, ak Ústavný súd SR rozhodne, že rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu nie je v súlade s Ústavou SR alebo ústavným zákonom. J. Drgonec sa v tejto súvislosti oprávnenne pýta: „*Môže ústavný súd v takom prípade rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu zrušiť, alebo môže iba konštatovať nesúlad namietnutého rozhodnutia bez právomoci zrušiť rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu?*“ (str. 144-145).

V záujme účinného uplatnenia práv fyzických a právnických osôb však bude pre čitateľov asi najzaujímavejšie „Konanie o sťažnostiach fyzických osôb a právnických osôb“, v rámci ktorého sa bez diskusie akceptuje aj podanie kolektívnej sťažnosti. S pomerne podrobným odkazom na konkrétne rozhodnutia Ústavného súdu SR sa tu autor zaoberá, okrem iného, aj predbežným prerokovaním návrhu, t. j. tou fázou konania, od ktorej závisí, či návrh bude prijatý na konanie o veci samej. Aj pri tomto type konania autor pripomína nedostatky v právnej úprave, ale aj v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR. Upozorňuje napr. na to, že Ústava SR výslovne nepriznala Ústavnému súdu SR oprávnenie vydať dočasné opatrenie, ktoré však Ústavnému súdu SR, očividne nad rámec Ústavy SR, priznáva § 52 ods. 2 zákona o ústavnom súde, k čomu J. Drgonec dodáva: *„Uplatnenie tohto zákonom priznaného oprávnenia Ústavným súdom SR však podlieha generálnemu príkazu určenému čl. 152 ods. 4, s ktorým sa nedá uviesť do súladu ani pomocou výkladu práva. Preto do zmeny úpravy čl. 127 ods. 2 Ústavy SR, do jeho doplnenia o oprávnenie ústavného súdu vydávať v konaní o sťažnostiach dočasné opatrenia, nezvyšuje iné, než ustanovenia § 52 ods. 2 až 4 o ústavnom súde zaradiť medzi obsolétne normy. Uplatnenie dočasného opatrenia podľa zákona o ústavnom súde sa spája s hrozbou vzniku práva na náhradu škody spôsobenej nesprávnym úradným postupom“* (str. 167 – 168).

Pokiaľ ide o nedostatky v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR autor poukazuje napr. na to, že Ústavný súd SR viackrát prehodnotil výšku primeraného finančného zadostučinenia, čo malo za následok, že Európsky súd pre ľudské práva rozhodol o porušení Dohovoru Slovenskou republikou. Zároveň upozorňuje, že: *„Ak Ústavný súd SR zotrvá na svojej téze o „materiálnom“ preberaní kritérií ustanovených Európskym súdom pre ľudské práva¹⁾ a bude znižovať primerané finančné zadostučinenie pod*

- 1) Sťažovateľ si uplatnil primerané finančné zadostučinenie vo výške 260 000,- Sk, čo odôvodnil, okrem iného, aj nasledovne: „... Európsky súd pre ľudské práva sformuloval pravidlo, ktoré by malo byť základom pre výpočet náhrady nemajetkovej ujmy v rozsudkoch Zullo proti Taliansku, Cocchiarella proti Taliansku, Apicella proti Taliansku, Procaccini proti Taliansku, Mostacciuolo n* 1 proti Taliansku, Mostacciuollo n* 2 proti Taliansku, Musci proti Taliansku a Pizzati proti Taliansku takto: „Vo vzťahu k spravodlivému určeniu výšky náhrady za nemajetkovú ujmu, ktorá bola spôsobená dĺžkou konania dospel Súd k záveru, že **výpočtovým základom je suma, pohybujúca sa medzi 1.000,- - 1.500,- EUR za rok konania (a nie za rok prieťahu)**. Výsledok vnútroštátneho konania (či sťažovateľ prehral, vyhral alebo nakoniec uzavrel zmier) nie je relevantný, pokiaľ ide o nemajetkovú ujmu, ktorá bola spôsobená dĺžkou konania. Celková suma bude zvýšená o 2.000,- EUR ak má predmet konania pre sťažovateľa určitý význam ako je tomu v prípadoch týkajúcich sa pracovného práva, osobného stavu na spôsobilosti na právne úkony, príjmov, alebo osobitne závažných konaní týkajúcich sa života alebo zdravia...“

Ústavný súd SR priznal sťažovateľovi 80 000,- Sk. Svoje rozhodnutie Ústavný súd SR odôvodnil takto: „... Sťažovateľ žiadal priznať primerané finančné zadostučinenie vo výške 260 000 Sk... Sťažovateľ... navrhol, aby ústavný súd pri priznaní primeraného finančného zadostučinenia tiež zohľadnil rozhodnutia ESĽP „Zullo proti Taliansku, Cocchiarella proti Taliansku, Apicella proti Taliansku, Procaccini proti Taliansku, Mostacciuolo n* 1 proti Taliansku, Mostacciuollo n* 2 proti Taliansku, Musci proti Taliansku a Pizzati proti Taliansku“. Pokiaľ sťažovateľ poukázal na uvedené rozhodnutia ESĽP (najmä na výšku priznávaného primeraného finančného zadostučinenia a na okolnosť, že táto sa priznáva „za rok konania a nie za rok prieťahu“), ústavný súd poznáva, že v súlade so svojou doterajšou judikačnou praxou (ktorá, ako bolo vyššie uvedené, vychádza predovšetkým z kritérií stanovených ESĽP) dôsledne skúma všetky okolnosti porušenia základného práva na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov zaručeného v čl. 48 ods. 2 ústavy a práva na prerokovanie veci v primeranej lehote garantovaného v čl. 6 ods. 1 dohovoru, pričom **kritériá stanovené ESĽP nepreberá formálne, ale materiálne, teda okrem základných kritérií (zložitost' veci, správanie účastníka konania, postup súdu**

odškodné ustanovené podľa kritérií Európskeho súdu pre ľudské práva, je značne pravdepodobné, že tento postup ústavného súdu bude mať za následok konania proti Slovenskej republike vyznačujúce sa vysokou nádejou sťažovateľov na úspech“ (str. 178 – 179).

A takto by sa dalo pokračovať v charakteristike aj ďalších typov konaní pred Ústavným súdom SR rozpracovaných v publikácii J. Drgonca, a to či už v charakteristike konania o sťažnosti orgánu územnej samosprávy, konania vo veciach sporov o príslušnosť či konania vo volebných veciach a pod.

V Závere svojho diela nakoniec J. Drgonec opäť pripomína značnú nedokonalosť zákona o ústavnom súde. Upozorňuje napr. na to, že zákon neupravuje všetky typy konaní (napr. medzi typmi konaní v zákone chýba konanie o spore o kontrolnú pôsobnosť Najvyššieho kontrolného úradu SR, hoci Ústava SR zakladá právomoc Ústavného súdu SR rozhodnúť v sporných prípadoch o tom, či je daná kontrolná pôsobnosť Najvyššieho kontrolného úradu SR) alebo na to, že zákon odkazuje na „primerané použitie“ vlastných noriem zákona či iných procesných predpisov, čo má za následok, že Ústavný súd SR je nútený dotvárať podmienky konania, vytvárať rozhodnutiami vlastné pravidlá. Odkazy na „primerané použitie“ iných procesných predpisov zase vytvárajú príležitosť napr. pre nejednotnosť aplikácie procesných pravidiel. Ústavný súd SR tak rozhoduje o procesných otázkach aj na základe pravidiel, ktoré často dotvára a občas aj vytvára podľa svojho uváženia. Aj preto autor úplne na záver navrhuje pripraviť nový zákon o ústavnom súde, a to „tak, aby zákon upravil všetky typy konania pred Ústavným súdom SR a aby sa procesné postavenie účastníkov konania doviedlo k právnej istote výslovnou úpravou všetkých právne dôležitých otázok bez odkazov na „primerané použitie“ vlastných noriem zákona, aj bez odkazu na „primerané použitie iných procesných predpisov“ (str. 249). S týmto navrhovaným riešením možno len súhlasiť.

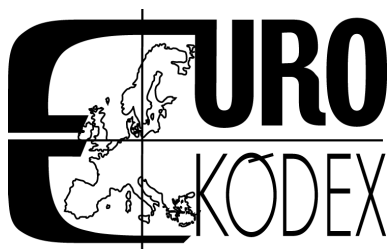
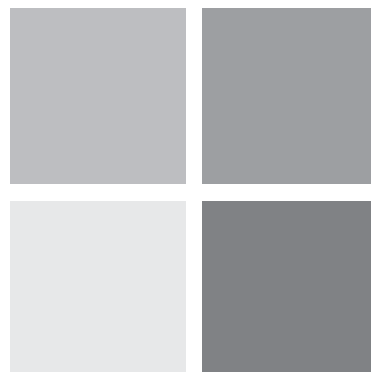
Mgr. Zuzana Kupcová, PhD.

advokátka

a význam konania pre sťažovateľa) prihliada aj na reálne možnosti národného hospodárstva Slovenskej republiky (napr. v danom prípade na to, že priemerná nominálna mesačná mzda zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky za predchádzajúci kalendárny rok bola cca 400 EUR; oproti tomu obdobný ekonomický ukazovateľ v Talianskej republike predstavoval cca 2 000 EUR). Vzhľadom na okolnosti danej veci ústavný súd dospel k názoru, že len konštatovanie porušenia základného práva podľa čl. 48 ods. 2 ústavy a podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru nie je dostatočným zadost'učinením pre sťažovateľa. Ústavný súd preto uznal za odôvodnené priznať mu aj finančné zadost'učinenie podľa citovaného ustanovenia zákona o ústavnom súde, ktoré podľa zásad spravodlivosti ako aj vzhľadom na správanie sťažovateľa a s prihliadnutím na všetky okolnosti zisteného porušenia práv sťažovateľa a aj na význam uplatneného práva pre sťažovateľa považuje za primerané vo výške 80 000 Sk....“ (citované podľa nálezu Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 4/06 z 11. apríla 2006).

V súvislosti s vyššie uvedeným názorom Ústavného súdu SR autor v publikácii upozorňuje aj na to, že „Ústavný súd SR v svojom právnom názore o „materiálnom“ preberaní kritérií ustanovených Európskym súdom pre ľudské práva nezaujal postoj k výpočtu odškodného podľa rokov trvania sporu, a nie podľa rokov trvania zbytočných prieťahov v konaní. Aj rozdielny pohľad na túto otázku hrozí konaniami proti Slovenskej republike z dôvodu, že primerané finančné zadost'učinenie priznané Ústavným súdom SR nemá povahu primeraného a dostatočného odškodnenia, aké sa vyžaduje podľa článku 41 Dohovoru“ (str. 179).

Prehľad vydanej odbornej literatúry

www.eurokodex.sk

PREHĽAD VYDANEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PRÁVNICKÉ PUBLIKÁCIE

ČIERNE EUROKÓDEXY

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Advokát pred európskymi súdmi SVÁK, J. a kol.	420 Sk	13,94 €	4/2004
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii ĎURICA, P.	930,50 Sk	30,88 €	1/2006
Ochrana ľudských práv, II. vydanie SVÁK, J.	1967 Sk	65,29 €	5/2006
Pojmy dobrého práva BARÁNY, E.	595 Sk	19,75 €	9/2007
Pracovné právo v zjednotenej Európe Kolektív	416,50 Sk	13,82 €	12/2004
Právnická bibliografia 1993-2000 BLAHO, P., SVÁK, J.	2049 Sk	68,01 €	2001
Právnická bibliografia 2001-2004 BLAHO, P., SVÁK, J.	2 126,50 Sk	70,58 €	2005
Právo Európskej únie PROCHÁZKA, R., ČORBA, J.	1 380,50 Sk	45,82 €	2/2007
Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva SVÁK, J. a kol.	2 570,50 Sk	85,32 €	9/2006
Slovenské a európske pracovné právo BARANCOVÁ, E.	1 571 Sk	52,14 €	9/2004
Súdny systém EÚ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.	1 008 Sk	33,45 €	8/2008

SCRIPTA IURIDICA QUAE MANSERUNT

Corpus Iuris Civilis, Digesta (Tomus I.) BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.	1 499 Sk	39,80 €	9/2008
---	----------	---------	--------

UČEBNICE

PRÁVNICKÉ

Antológia z politickej a právnej filozofie CHOVANCOVÁ, J.	369 Sk	12,24 €	11/2007
Europeizace trestního práva FENYK, J., SVÁK, J.	398 Sk	13,21 €	4/2008
Európske právo / European Law FISCHER, P.	VYPREDANÉ		10/2006

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Európske právo/European Law, II. vydanie FISCHER, P.	365 Sk	12,11 €	5/2008
Finančné právo BALKO, L., BABČÁK, V. a kol.	1376 Sk	45,67 €	10/2006
Legal English KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTASCH, P.	514 Sk	17,06 €	10/2007
Občanské právo hmotné I. HURDÍK, J., LAVICKÝ, P., TELEČ, I.	224 SK	7,44 €	9/2008
Právne dejiny Slovenska KOLÁRIK, J.	252 Sk	8,36 €	1/2008
Právne dejiny Slovenska II. VOJÁČEK, L.	251 Sk	8,33 €	4/2008
Právo životného prostredia KOŠIČIAROVÁ, S. a kol.	VYPREDANÉ		11/2006
Svetové právne systémy ŠTEFANOVIČ, M.	268 Sk	8,89 €	6/2007
Teória a prax legislatívy SVÁK, J., KUKLIŠ, P.	VYPREDANÉ		1/2007
Teória práva VEČERA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S.	VYPREDANÉ		7/2007
Teorie a praxe mezinárodních vztahů NOVOTNÝ, A.	547,50 Sk	18,17 €	11/2006
Súdne inžinierstvo BRADÁČ, A., PORADA, V. a kol.	370 Sk	12,28 €	11/2008
Súdne lekárstvo DOGOŠI, M.	399 Sk	13,24 €	11/2008
Ústavné právo SR, II. vydanie SVÁK, J., CIBULKA, Ľ.	928 Sk	30,80 €	3/2007
Ústavné právo SR (Všeobecná časť) SVÁK, J., CIBULKA, Ľ., KLÍMA, K.	1 364 Sk	45,27 €	5/2008
Všeobecne správne právo MACHAJOVÁ, J. a kol.	VYPREDANÉ		6/2007
Všeobecné správne právo, II. vydanie MACHAJOVÁ, J. a kol.	821 Sk	27,25 €	5/2008
Voľný pohyb osôb v EÚ KUNOVÁ, V., SVITANA, R.	243 SK	8,07 €	8/2008
Základy masmediálneho práva DRGONEC, J.	1095 SK	36,35 €	9/2008
EKONOMICKÉ			
Celostný manažment PORVAZNÍK, J.	707 Sk	23,46 €	9/2007

<i>názov publikácie</i> <i>autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok</i> <i>vydania</i>
Dane podnikateľských subjektov HARUMOVÁ, A., KUBÁTOVÁ, H.	564 Sk	18,72 €	10/2006
Makroekonomie KLOUDOVÁ, J.	373 Sk	12,38 €	11/2007
Makroekonomie – II. vydanie KLOUDOVÁ, J.	379 Sk	12,58 €	11/2008
Medzinárodné podnikanie DVOŘÁČEK, J.	328,50 Sk	10,90 €	12/2006
Sociální kompetence MIKULÁŠTÍK, M.	558 Sk	18,52 €	5/2008
Úvod do mikroekonomie STIASNY, A.	500 Sk	16,59 €	1/2008
Základy statistiky SOUČEK, E.	339 Sk	11,25 €	5/2006

ZBORNÍKY

Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe ZÁHORA, J. (ed.)	141,90 Sk	4,71 €	3/2008
Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries Kolektív	297 Sk	9,85 €	5/2008
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva LAZAR, J. (ed.)	218 Sk	7,24 €	9/2008
Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti ZÁHORA, J. (ed.)	266 Sk	8,82 €	6/2008
Rímska rodina Kolektív	98 Sk	3,25 €	6/2007
Terorizmus a medzinárodné právo Kolektív	278 Sk	9,22 €	11/2007
Zmeny v spravodajských službách CIBULA, I. (ed.)	68 Sk	2,25 €	3/2008

ČASOPISY

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2007	313 Sk	10,38 €	1/2007
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2008	190 Sk	6,30 €	5/2008

Pripravujeme:

KOŠIČIAROVÁ, S. – **Právo životného prostredia, II. vydanie**
SVÁK, J.; KUKLIŠ, P. – **Teória a prax legislatívy, II. vydanie**

CHOVANCOVÁ, J. – **Antológia z politickej a právnej filozofie, II. vydanie**

NOVOTNÝ, A. – **Teorie a praxe mezinárodních vzťahů, II. vydanie**

TUŠER, A. a kol. – **Metódy mediálnej tvorby**

HRADISKÁ, E.; BREČKA, S. – **Psychológia médií**

KUMMEROVÁ, S.; URBÁNKOVÁ, D.; POTASCH, P. – **Legal English, II. vydanie**

SVÁK, J.; CIBULKA, L. – **Ústavné právo Slovenskej republiky – vybrané otázky, III. vydanie**

TUŠER, A. a kol. – **Systém a typológia médií**

TRIPARTITUM

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť na predajných miestach:

Predajňa **EuroKódex**, Tomášikova 20, **Bratislava** 02/ 434 26 815

Predajňa **EuroKódex**, Jesenského 5, **Bratislava** 02/ 544 35 442

Predajňa **EuroKódex**, Fučíkova 269, **Sládkovičovo** 031/ 789 99 29

Predajňa **EuroKódex**, Tematínska 10, **Bratislava**

Predaj a distribúciu pre ČR zabezpečuje Aleš Čeněk, s. r. o.
www.alescenek.cz, tel. č.: +420 222 311 629

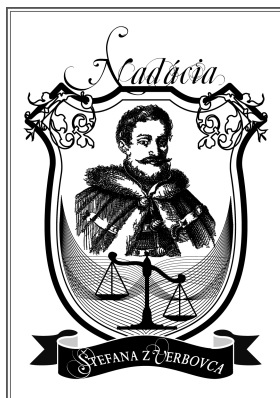
viac na: **www.eurokodex.sk**

konverzný kurz 1 EUR = 30,1260 SKK

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – 2/2008

Vydavateľ:

Bratislavská vysoká škola práva

www.eurokodex.sk

Poradca podnikateľ'a,
spol. s r. o.
Rázusova 23
010 01 ŽILINA

Grafické spracovanie:

Mgr. Jozef Kotačka

Sadzba dodaná do tlače:

december 2008

Služby zákazníkom:

tel.: 041/70 53 222
fax: 041/70 53 343
e-mail: sluzby@epi.sk
internet: www.epi.sk
www.zakon.sk

Vytlačil:

EKOPRESS – Oto Šmidt
Kubačova 7
831 06 Bratislava

ISSN 1337-6810